

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARINDA BAKIM VEREN
GELİNLER**

ASLI AYDEMİR

2501121430

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. H. ÖZLEM SERTEL BERK

İstanbul-2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Aslı AYDEMİR

Numarası : 2501121430

Anabilim/Bilim Dalı: Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi: Doç. Dr. Özlem
SERTEL BERK

Tez Savunma Tarihi: 20.07.2015

Tez Savunma Saati :10.00

Tez Başlığı : Yaşlı İhmal ve İstismarında Bakım Veren Gelinler

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Özlem SERTEL BERK		KABUL
2- Yrd. Doç. Dr. Bahar TANYAŞ		KABUL
3- Yrd. Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR YURTDAS		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Sevim CESUR		
2- Doç. Dr. Zeynep AKTUĞ		

ÖZ

YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARINDA BAKIM VEREN GELİNLER

Aslı AYDEMİR

2501121430

Bu çalışma yaşlı ihmal ve istismarının olası nedenlerine dair bir durum çalışmasıdır ve yaşlı ihmal ve istismarının, aralarında bakım ilişkisi olan gelin-kayınvalide çiftlerinde nasıl yer aldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla yaşlı ihmal ve istismarını doğuran ya da yaşlıyı ihmal ve istismardan koruyan olası sebeplere, Rittenour ve Soliz'in (2009) önerdikleri Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli çerçevesinde ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada 6 gelin-kayınvalide çiftine ulaşılmıştır ve her gelin ve kayınvalide ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Quinn ve Tomita'nın (1997) önerdikleri Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli temel alınarak yaşlı ihmal ve istismarının varlığı sorgulanmıştır. Ayrıca bakım alan kayınvalidelerin kognitif durumlarının değerlendirilebilmesi için kayınvalidelere Standardize Mini Mental Test ve bakım veren gelinlerine bağımlılık durumlarını değerlendirmek için gelinlere Barthel İndeksi uygulanmıştır.

Çalışma sonucunda, bir gelin-kayınvalide çiftinde yaşlı ihmal ve istismarı bulgulanmıştır. Bir gelin-kayınvalide çiftinde ise ekonomik istismar şüphesi ve bir diğer çiftte de psikolojik ihmal şüphesi bulunmuştur. Bakım verdiği kayınvalidesini ihmal ve istismar ettiği bulgulan gelinin, kayınvalidesiyle çatışmalı bir ilişkisi olduğu ve bakım vermeyi kendi niyeti dışında özellikle içinde bulunduğu zorunluluklar sebebiyle sürdürdüğü görülmüştür. Ancak Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli çerçevesinde yapılan tematik analiz sonucunda her çatışmalı gelin-kayınvalide ilişkisinin yaşlı ihmal ve istismarını doğurmadığı bulgulanmıştır.

Bakım ilişkisi hem kayınvalidenin hem de gelinin ev içi konumlarını dönüştürmektedir. Bununla birlikte gelin-kayınvalidenin ilişkileri içindeki pek çok dinamik, yaşlıyı ihmal ve istismardan korumaktadır. Bu çalışmada Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modelinin önerdiği gibi bakım verme, ilişkisel bir niyet olarak ortaya çıkmamaktadır; daha çok kadının toplumsal cinsiyet rolleri gereği yerine getirmesi gereken, bir kadın işi olarak kabul edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı İhmal ve İstismarı, Gelin-Kayınvalide İlişkisi, Bakım verme, Bakım alma, Toplumsal Cinsiyet Roller.

ABSTRACT

CAREGIVER DAUGHTER-IN-LAWS IN ELDER ABUSE AND NEGLECT

Aslı AYDEMİR

2501121430

Present study is a case study about possible causes of elder abuse and neglect. It aims to investigate how elder abuse and neglect take place in mother-in-law/daughter-in-law relationships concerning the nature of their caregiving relationship. For this purpose, possible causes that lead to or protect from elder abuse and neglect were examined within the framework of Rittenour ve Soliz's (2009) Conceptual Model of Mother-in-law/ Daughter-in-law Relationship.

In this study, six mother-in-law/daughter-in-law dyads were reached and semi-structured interviews were held with each daughters-in-law and mothers-in-law separately. Quinn and Tomita's (1997) Elder Abuse Diagnosis and Intervention Model was taken as a baseline for presence of elder abuse and neglect. In addition, Standardized Mini Mental Test for grading cognitive states of care receiver mothers-in-laws and Barthel Index for evaluation of attachment status of caregiver daughters-in-law were used.

The study results indicated that there was elder abuse and neglect in one daughter-in-law/mother-in-law dyad. Also, one daughter-in-law/mother-in-law dyad was suspected of economical abuse. Psychological neglect possibility was found in another dyad. Daughter-in-law who was found to be abusing and neglecting her mother-in-law has a conflicting relationship with her mother-in-law and she maintains caregiving relationship as an obligation rather than her own intention.

However, thematic analysis within the framework of Conceptual Model of Mother-in-law/Daughter-in-law relationship reveals that every conflicting daughter-in-law/mother-in-law relationship does not result in elder abuse and neglect. Caregiving relationship changes domestic positions of both daughters-in-law and mothers-in-law. On the other hand, a lot of dynamics in daughter-in-law/mother-in-law relationship protects elder from abuse and neglect. Overall, findings of this study show that caregiving is not result of relational intent. Instead, caregiving is seen as necessarily a woman's duty by definition because of gender roles.

Keywords: Elder Abuse and Neglect, Daughter-in-law/Mother-in-law Relationship, Caregiving, Caretaking, Gender Roles.

ÖNSÖZ

Kadının ev içinde ya da ev dışında görünmez olan “kadın işi” bakım emeğinin, evlilikle birlikte talep edilebilecek bir hak olarak görüldüğünü idrak ettiğim gün, aynı zamanda bu çalışmanın başladığı gün oldu. Bir o kadar yaygın ama bir o kadar da görünmez olan bakım veren gelinler hakkında bir çalışmada denk geldiğim, yaşlıyı ihmal ve istismar eden aile üyelerinin başında oldukları bulgusu, yaşlı ihmal ve istismarı üzerine düşünmemi sağladı. İlişkilerinin hep çatışmalı olduğuna dair yaygın bir kanının olduğu gelin-kayınvalide ilişkisinin, yaşlı ihmal ve istismarının ilişkisel sebeplerinin anlaşılabilmesi için önemli olduğunu düşündüm. Tez çalışmamda yer alan aralarında bakım ilişkisi olan gelin-kayınvalidelere ulaşmam ise oldukça zor oldu. Evde bakımın yaygın olmasını ve hangi yaşlıya kim tarafından bakım verildiğine dair ulaşılabilir bir bilgi ağının olmamasını ya da gelin-kayınvalidelerin evini bir yabancıya açmak istememelerini bu zorluğun kaynakları olarak söyleyebilirim. Aslında bu tez çalışması tam da bu sebeple önemli olmuştur. Bakım veren ve bakım alan kadının evde, görünmeyen bakım emeği içinde ne yaşadıklarını açık etmeye çalıştım.

Bu süreçte,

Lisans öğrenimimden bu yana tez çalışmamla birlikte artan bir biçimde hep motive eden, yeni sorulara, yeni yollara yer açan ve her zaman birlikte öğrendiğimizin altını çizen danışmanım Doç. Dr. H. Özlem SERTEL BERK’e,

Lisans ve lisansüstü öğrenimim boyunca niteliksel araştırma yöntemleri içinde kaybolduğum her an yol gösteren hatta sakinleştiren ve tez çalışmam sırasında aslında bir diğer danışmanım olan Yrd. Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR YURTDAŞ’a,

Lisans ve lisansüstü öğrenimim boyunca başarı bursu ile beni destekleyen TÜBİTAK’A,

Bana evlerini açan ve sayelerinde bu çalışmayı gerçekleştirebildiğim katılımcılarıma ve onlara ulaşmamı sağlayan Feyza’ya; öğretim üyesi yetiştirme programı içinde başıma gelenlerin en iyileri olan çalışma arkadaşlarıma ve özellikle

tez çalışmam için destek olan Büşra, Elif, Gonca ve Tuğçe'ye; desteklerini esirgemeyen geçmişimden bugüne arkadaşlarım Ayşe, Kübra ve Serap'a,

Mücadeleci yanını ve dik başlılığını aldığım anneme, hayata isyanını aldığım babama, tez çalışmam boyunca yükümü hafifleten huysuz kardeşim Cansu'ya ve birbirimizi büyüttüğümüz, her zaman, her yerde birlikte ama ayrı yürüdüğümüz yoldaşım Burhan'a teşekkür ederim.

Aslı AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
TABLO LİSTESİ	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
KISALTMA LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİN-KAYINVALİDE İLİŞKİSİ, BAKIM ALMA-BAKIM VERME İLE YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI

1. LİTERATÜR	2
1.1. Gelin ve Kayınvalide Kavramları.....	2
1.2. Gelin ve Kayınvalideye Yönelik Atflar	3
1.3. Gelin ve Kayınvalidenin Statüleri	4
1.4. Gelin-Kayınvalide İlişkisi	6
1.4.1. Çatışmalı Gelin-Kayınvalide İlişkisine Çatışma Kaynakları	7
1.4.2. Çatışmasız Gelin-Kayınvalide İlişkisi.....	8
1.4.3. Gelin-Kayınvalide İlişkisini Etkileyen Etmenler	9
1.4.3.1. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli (Rittenour ve Soliz, 2009).....	9

1.5. Yaşlı Kayınvalideye Bakım Veren Gelinler Bağlamında Bakım Alma ve Bakım Verme	20
1.5.1. Bakım Verme	21
1.5.1.1.Kurumsal Bakım	21
1.5.1.2.Evde Bakım.....	21
1.5.2. Bakım Veren/Bakım alan	22
1.5.3. Bakım Verme ile İlgili Kavramlar	22
1.5.4. Yaşlılık, Yaşlanma ve Yaşlı Bakımı	25
1.5.4.1.Yaşlanma/Yaşlılık Kavramları	25
1.5.4.2.Yaşlıların Özellikleri	26
1.5.4.2.1.Fiziksel Özellikleri	26
1.5.4.2.2.Psikososyal Özellikleri	27
1.5.4.3. Yaşlanma/Yaşlılık Üzerine Kuramlar	27
1.5.4.3.1. İlişki Kesme Kuramı (Disengagement Theory) ...	27
1.5.4.3.2. Etkinlik Kuramı (Activity Theory)	28
1.5.4.3.3. Süreklilik Kuramı (ContinuityTheory).....	29
1.5.4.3.4. Yaş Aşkınlığı Kuramı (Gerotranscendence Theory)	29
1.5.4.4. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfusu/Yaşlanma.....	30
1.5.4.5. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Bakımı.....	32
1.5.4.6.Yaşlıya Bakım Verenlerin Yaşadıkları Zorluklar.....	33
1.5.5. Aile Üyelerine Bakım.....	35

1.5.6.Bakım Veren Gelinler	36
1.5.7.Gelinlerin Bakım Verme Sebepleri	37
1.6.Yaşlı İhmal ve İstismarı	40
1.6.1. Yaşlı İstismarı ve Türleri.....	40
1.6.2. Yaşlı İhmali ve Türleri	42
1.6.3. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı İhmal ve İstismarı	43
1.6.4. Risk Faktörleri.....	46
1.6.5.Yaşlıyı İhmal ve İstismar Eden Gelinler ve Nedenleri	47
1.6.6. Yaşlı İhmal ve İstismarının Saptanmasına İlişkin Sorunlar	49
1.6.6.1.Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli (Quinn ve Tomita, 1997).....	50
1.6.7.Yaşlı İhmal ve İstismarının Araştırılmasına İlişkin Sorunlar.....	56
1.7. Türkiye’de Çalışmalar	58

İKİNCİ BÖLÜM

ARALARINDA BAKIM İLİŞKİSİ OLAN GELİN-KAYINVALİDE ÇİFTLERİNDE YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI DURUMU VE BAKIMIN ETKİLERİ

2.AMAÇ.....	60
3.YÖNTEM.....	61
3.1. Katılımcılar.....	61
3.2. Veri Toplama Araçları.....	61
3.2.1. Demografik Bilgi Formu	61

3.2.2. Barthel İndeksi	62
3.2.3. Standardize Mini Mental Test (SMMT).....	62
3.2.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme	63
3.3. İşlem	64
3.4. Analiz	65
4. BULGULAR.....	67
4.1. Betimleyici Bulgular	67
4.2. Analitik Bulgular	81
4.2.1. Yaşlı İhmal ve İstismarı Bulguları	81
4.2.2. Tematik Analiz Bulguları	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN LİTERATÜR VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ELE ALINMASI

5. TARTIŞMA	135
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
KAYNAKÇA	163
EKLER.....	179

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli Işığında Analiz Kategori ve Temaları	66
Tablo 2	Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli Işığında Tema ve Alt Temaları	67

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1	Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli	11
----------------	---	----

KISALTMA LİSTESİ

SMMT	Standardize Mini Mental Test
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
YİTAM	Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli

GİRİŞ

Yaşlı ihmal ve istismarı üzerine yapılan çalışmalar hem dünyada hem de Türkiye’de genellikle sıklığının ve taşıdığı risk faktörlerinin araştırılmasını içermektedirler. Bakım verdiği yaşlıyı ihmal ve istismar edenler çoğunlukla aile üyeleridir ve bu üyeler arasında gelinler ihmal ve istismar edenler olarak daha çok görünmektedir (Artan, 1996; Soeda ve Araki, 1999: 47-58). Bakım vermenin kendisinin getirdiği ilişki sonuçları olmakla birlikte gelin-kayınvalide ilişkisinin taşıdığı özellikler yaşlı ihmal ve istismarını doğuruyor olabilir. Ancak söylediğim gibi yaşlı ihmal ve istismarının nedenlerine dair çalışmalara rastlanılmamıştır ve yaşlı ihmal ve istismarını daha kapsamlı ele alabilmek için özellikle ilişki bir zeminde çalışmak önemli görünmüştür.

Gelin-kayınvalide ilişkisinin ise dünyanın pek çok yerinde çatışmalı bir ilişki olduğuna dair yaygın bir kanı bulunmaktadır (Fischer, 1983: 187-192; Sandel, 2004: 365-398). Evlilik aracılığıyla kurulan bu ilişki içindeki iki kadın, bakım gereksinimi olduğunda bakım ilişkisi içinde bakım alan ve bakım veren olarak yeni konumlarını edinmektedirler. Geçmiş ilişkilerinin niteliği ve bakımla birlikte değişen konumlarının ilişkilerine etkisi yaşlı ihmal ve istismarının var olup olmamasında belirleyici olacaktır. Bu çalışmada da aralarında bakım ilişkisi olan gelin-kayınvalide çiftlerinde yaşlı ihmal ve istismarını var eden sebepler ya da hem bakım veren gelini hem de bakım alan yaşlı kayınvalideyi yaşlı ihmal ve istismarından koruyan etkenler incelenecektir. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli (Rittenour ve Soliz, 2009) ilişki etkenleri değerlendirebilmek için bu çalışmanın analitik çerçevesini oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİN-KAYINVALİDE İLİŞKİSİ, BAKIM ALMA-BAKIM VERME İLE YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI

1. LİTERATÜR

Yaşlı ihmal ve istismarı, kurumsal bakımda kurumun çalışanları ya da yaşlının evde bakımı sırasında yakınları tarafından maruz bırakıldığı bir olgudur (Artan, 1996). Aile üyeleri içinde, bakım verme sorumluluğunu üstlenen bir üye de gelinlerdir. Türkiye’de yaşlı ihmal ve istismarının sıklığının araştırıldığı çalışmalarda gelinler, yaşlıyı ihmal ve istismar eden aile üyelerinin başında gelmektedirler (Artan, 1996; Artan, 2013a: 38-62). Çocuk bakımı gibi yaşlı bakımını da üstlenmeleri beklenen kadınların bakım vermesi ve hatta bakım alması onları ilişkileri içinde yeniden konumlandırmakta ve bu süreç sağlıklarına etki edebilmektedir (Kandel ve Adamec, 2009). Bakım sebebiyle ilişkilerinin niteliği değişen kadınların evlilikle kurdukları ilişkileri içinde en fazla çatışma atfedileni, gelin-kayınvalide ilişkisidir. Bakım verme sorumluluğunu sıklıkla kadınların üstlenmesi ve yaşlı ihmal ve istismarında mağdurun taşıdığı risk faktörlerinden birinin kadın olmak olması, gelin-kayınvalide ilişkisini bakım sürecinde özel bir yere koymaktadır. Dolayısıyla gelininden bakım alan yaşlı kayınvalidenin, ihmal ve istismara maruz kalmasının nedenlerini bu ilişki içinde değerlendirmek önem taşımaktadır.

Tez çalışmasının literatür kısmında öncelikle gelin-kayınvalide ilişkisi, daha sonra kayınvalidesine bakım veren gelinler bağlamında bakım alma ve bakım verme ve son olarak yaşlı ihmal ve istismarından bahsedilecektir.

1.1. Gelin ve Kayınvalide Kavramları

Türkçede gelin evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın ya da aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2015). Kayınvalide ise kocaya veya kadına göre birbirlerinin

annesi, kayınvalide, hanımanne olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2015). Her iki isim de evlilik aracılığı ile kurulan ilişkilerde kadınlara atfedilen rolleri içermektedir.

1.2. Gelin ve Kayınvalideye Yönelik Atıflar

Gelin ve kayınvalide isimlerinin yanı sıra kadınların evlilik yoluyla edindikleri yeni konumlarını işaret eden deyimler bulunmaktadır. *Elkızı* bu deyimlerden biridir ve öncelikle gelin, sonra kadın, eş anlamına gelmektedir (TDK, 2015). Özbay (2009), *elkızı* deyiminin özellikle genç kadınlar üzerinden *elkızı/ev kızı* karşıtlığı içinde evin ötekisine işaret ettiğini belirtmektedir ve hane reisine kan bağı ile bağlı olmayan baldız gibi diğer genç kadınlarla birlikte gelinin de bir *elkızı* olduğunu söylemektedir. Kan bağı olmaksızın bir aileye evlenme yoluyla dâhil olan gelin, *elkızı*, yani o hanenin “ötekisi”-dir. Özbay (2009), öteki olan gelinin, dâhil olduğu aileye aidiyetinin gelişmesi için bu süreç boyunca ev içi emek harcamak durumunda olduğunu ifade etmektedir. Gelinin dışarıdan aile içine dâhil olması kayınvalidesinin onu kabulü ile mümkün olabilmektedir (Sandel, 2004). Ancak gelinlerin aile ile aynı kanı taşımadıkları, içinde oldukları aile ilişkileri boyunca dile getirilmektedir ve yanı sıra gelinlere yönelik önyargılar, bu aynı kanı taşımama vurgusu ile sürdürülmektedir (Guberman, 1999: 85-102). Sever ve Başıbüyük (2009), dâhil oldukları ailenin akrabası olsalar dahi gelinler için *elkızı* deyiminin kullanıldığını belirtmiştir. Gelinlerin *elkızı* olmaları, onların emeklerinin diğerlerine göre daha fazla talep edilmesine sebep olabilmektedir. *Elkızı* tanımlamasıyla gelinlerin marjinal konumu hatırlatılırken, onlara “kızım” denmesi ya da gelinden kayınvalidesine ve kayınpederine “anne”, “baba” demesinin yaygın olarak istenmesi, gelin ve diğer aile üyelerinin özellikle evliliklerinin ilk yıllarında aileye dahil edilmek/edilmemek konusunda bir mücadele içinde olacağının ifadesi olarak görülmektedir (Özbay, 2009: 13-49). Aileye kabul için hem gelin hem de damattan eşlerinin anne babalarına “anne” ve “baba” demeleri arzu edilmektedir. Ancak kendi ailelerine duydukları sadakatten bağımsız olarak eşlerinin anne ve babalarına “anne” ve “baba” demekte kararsız çiftlerin var olduğu ve bunun kayınvalide ve kayınpederin asla sahip olamayacakları, sadece kendi anne ve babalarının sahip olabileceği bir hak olarak görüldüğü bulgulanmıştır (Jorgenson, 1994: 196-204). Aileye kabul “gelinimiz değil kızımızsın” ifadesiyle, paylaşılan ortak aile aidiyeti ise gelinlerin çatışmadığı

kayınvalide için “kayınvalide gibi değil, anne gibi” ifadesini kullanmasıyla dilde görünür olmaktadır ancak her iki ifadenin de gelin ve kayınvalideye yapılan olumsuz atıfları ortadan kaldırmadığı, sürdürüldüğü ifade edilmektedir (Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178).

Kayınvalideye yönelik atıfları ise bitkilerin adlandırılışında dahi görmek mümkündür. Yakali-Çamoglu (2007) dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir kaktüs türünün *kayınvalidedili* olarak isimlendirildiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra *kayınvalide öcü*, *oğlu cici* atasözü ile sevilen kocaya rağmen kayınvalidenin rahatsızlık yaratan kimse olarak vurgulandığını aktarmıştır.

Cumhuriyetin erken dönemini kapsayan 1923-1945 yıllarında Türkiye’deki gelin-kayınvalide ilişkisini inceleme amacı güden Yakali-Çamoglu’nun (2007) çalışmasında, bu tarih aralığında gelin olan katılımcılar üst sınıf yeni aileleri içinde elkızları olarak çok ezildiklerini dile getirmişlerdir. Özbay (2009) ise gelinlerin durumunun eskiye göre farklılaştığını belirtse de alt sınıflarda gelinlerin ötekileştirilmesinin devam ettiğini iddia etmektedir.

1.3. Gelin ve Kayınvalidenin Statüleri

Türkiye’de yapılan makro sosyolojik çalışmaların sonuçları ile köylü kadınlar için aile içindeki statülerine göre toplumsal konumlar ortaya konmuştur ve çalışmalar köylü kadınların yaşamları boyunca hizmet eden genç kız ve gelin konumundan, ezen kayınvalide konumuna doğru yol aldıklarını bulgulamışlardır (Sirman, 2010: 221-247). Kadınların patriyarki ile yaptıkları pazarlıklar sonucunda oğullarıyla uzlaştıklarını söyleyen Kandiyoti (1988), Sirman’ın tespit ettiği gibi yaşam çizgisi üzerinde kadınların bu uzlaşma aracılığıyla gençliğinde hizmet eden kadın konumundan, yaşlılığında gelini sayesinde artık hizmet edilen kadın konumuna erişeceklerini garanti altına aldıklarını dile getirmektedir. Sirman’ın (2010) bulguları da ege köylerinde oğulları olan kadınların ailesine yakışacak, yaşlılığında kendisine hizmet edecek ve erkek çocuklar doğurarak soyun devamını sağlayacak ve kendilerinin sözünü dinleyecek gelinler aradıklarını göstermiştir.

Gelinin özerkliği özellikle aynı evi, aynı kaynakları paylaşanlar için tehdit oluşturabilmekte ve yaşanacak gerilimlere sebep olabilmektedir. Gelinin soyun devamı için aileye çocuklar doğurması beklenmektedir ancak bu beklenti ile gelin, çocuk doğurarak kendi ailesini kurma ve çocuğu ile kocasının yani oğulun ilgisini ailenin diğer üyelerinden çekme tehdidini taşımaktadır. Gelinlerin dâhil oldukları aile için yarattıkları tehdidi Bertham (2000) fitne kavramıyla açıklamaktadır. Bertham kadınların doğaları gereği taşıdıkları temel bir özellik olarak kabul edilen fitnenin düzen bozucu, tahrik edici davranışları içerdiğini ifade etmektedir. Bu kanı, bir kadının baskılanmamış cinselliğinin sosyal düzeni bozmak için potansiyel taşıdığını ima etmektedir. Bertham'a göre gelinlerin taşıdıkları cinsel kışkırtıcılıkları bu fitnenin kaynağıdır ve Bertham bu tehdidin, gelinin ev işleri aracılığıyla özel alana kapatılmasıyla bertaraf edilmeye çalışıldığını söylemektedir. Gelinin evin kızı olabilmek için ev işlerini üstlenmesi ve gelin-kayınvalide arasındaki iş bölümü bu tehdidin bertaraf edilmesini kolaylaştırırken, diğer yandan kadınlar arası egemenlik ilişkilerini sürdürmektedir. Kadınlar arasındaki iş bölümü emeğin yoğunluğundan bağımsız olarak yaş, medeni hal, evliliğin süresi, doğurganlık ve sağlık durumu gibi değişkenlere göre gözetilmektedir ve evin yaşlı kadını ailenin genç kadınlarını, kuma ve gelinlerini yöneterek ev işlerini yürütmektedir (Özbay, 1982: 209-225). Ev işlerindeki paylaşım ise işin taşıdığı saygınlığa göre olmaktadır. Temizliğin sınıfsal konumları temsil ettiğini, belli tutum ve davranışları bir araya getirerek oluştuğunu ve içerdiği belirsizliklere rağmen saygınlık kavramının bir parçası olarak hayati bir önem taşıdığını iddia eden Davidoff (2009) saygınlık kavramını kullanarak ev içinde hegemonik bir güce sahip olan farklı kadınlara işaret etmiştir. Kirli olandan ne kadar uzak olunduğu saygınlıkla ilişkilidir ve evin temiz olması için üstlenilen işler taşıyacakları saygınlık ile kadınları farklılaştırmaktadır. Farklılaşan bu kadınlar, kirletici faaliyetlerden korunan kadınlar ve kirli olanın ortadan kaldırılması, nesnelerin düzenlenmesi ile temizliği sağlayacak diğer kadınlardır. Kaynak kullanımı ve kaynağın dışarıdan temini ile doğrudan ilgili olan yemek pişirme, evdeki kadınlar arasındaki iktidar ilişkilerinin görünür olduğu bir ev işidir ve ücretli ev hizmeti alan orta sınıf kadınların tamamı yemeği kendilerinin yaptıklarını belirtmişlerdir (Bora, 2014). Gelin-kayınvalide ilişkisi içinde ise kayınvalidenin sadece saygınlık atfedilen yemek pişirme işini üstlendiği bulgulanmıştır (Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178).

Sosyoekonomik değişimler ile artık kadının kamusal alanda görünmeye başlaması ve ev içindeki işlerin niteliğinde, yeniden üretim faaliyetlerinde değişimlerin görülmesi kadınlar arası egemenlik ilişkilerini zayıflatmakla birlikte özde bir değişiklik sağlamamıştır (Özbay, 2010: 115-141).

Akraba ilişkilerinin sürdürülmesi ve düzenlenmesinin kadınlarca üstlenilmesi de kadınlar arası egemenlik ilişkilerini yeniden üretmektedir. Bu egemenlik ilişkilerinin yarattığı çatışmanın görünür olduğu bir ilişki de gelin-kayınvalide ilişkisidir. Ailelerine sosyal ve ekonomik güvence sağlamak için akraba ilişkilerini sürdürmekle mükellef kadınlar için aralarındaki iş birliği ve iş bölümü önem kazanmaktadır. Yaşlıların çocuk bakımını üstlenmeleri sosyal değişimlere rağmen onların egemenlik ilişkilerini sürdürmelerine aracı bir roldür. Nitekim çocuk bakımı konusunda gelinin tavsiye talep etmemesi ya da yapılan önerileri uygulamaması kayınvalidelerin gelinleriyle ilişkilerinde çatışma algılamasına sebep olmaktadır (Sandel, 2004). Bunun yanı sıra, yaşlının çocuk bakımını üstlenmesinin, gelecekte gelininin minnet duygusuyla beraber kendisine bakmasını zorunlu kılacağı ifade edilmiştir (Guberman, 1999: 85-102). Diğer yandan akraba ilişkilerini sürdürme rolünün bir parçası olarak gelinin kayınvalide ya da kayınpederine bakmasının akraba ilişkilerinin düzenlenmesinde kocasına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır (Globerman, 1996: 37-45). Sirman'ın (2010) bahsettiği gelinin ailesinin dışında kalarak, yalnız olma ihtimalinin yaşlıda yarattığı korku da, çocuk bakımını üstlenilmesiyle ötelenmiş olmaktadır ve gelinin ailesiyle kendi ailesinin ilişkisinin sürmesi çocuk bakımı ile garanti altına almaktadır.

1.4. Gelin-Kayınvalide İlişkisi

Evlilik aracılığı ile kurulan ilişkiler içinde en fazla olumsuzluk atfı yapılan ve çalışılan ilişki gelin-kayınvalide ilişkisidir. Kültürel farklılıklara bağlı olarak gelin ve damadın eşlerinin anne babalarıyla nasıl ilişkilendikleri değişebiliyorken sosyal normlara içkin olarak kayınvalidenin damadı ile ilişkisi sınırlı olmasına rağmen gelini ile ilişkisi daha fazla olabilmektedir (Lopata, 1999: 161-172). Gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışma içerdiği, içereceği kabulünün daha görünür olmasıyla birlikte genellikle araştırmalar gelin-kayınvalide çatışmasına odaklanmaktadır.

Ancak bu çalışmalarda çatışma içermeyen gelin-kayınvalide ilişkileri de görünür olmuştur ve hatta Turner, Young ve Black (2006) tipik bir gelin-kayınvalide ilişkisinin olmadığını, her ilişkinin kendine has özellikleri olduğunu vurgulamışlardır.

İlk olarak araştırmaların genel eğilimine bağlı olarak çatışma içeren gelin-kayınvalide ilişkileri ve çatışma kaynakları daha sonra çatışma içermeyen gelin-kayınvalide ilişkileri aktarılacaktır.

1.4.1. Çatışmalı Gelin-Kayınvalide İlişkisi ve Çatışma Kaynakları

Evlilik yolu ile kurulan diğer ilişkiler içinde en fazla gelin-kayınvalide ilişkisi çalışılmıştır (Rittenour ve Soliz, 2009) ve potansiyel olarak en karmaşık, çatışma içeren bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Fischer, 1983: 187-192; Sandel, 2004: 365-398).

Kayınvalideleri ile çatışma bildiren gelinler çatışmalarına bir sebep olarak çocuk bakımı hakkında ayrıştıkları noktaları bildirmişlerdir (Fischer, 1983: 187-192; Marotz-Baden ve Cowan, 1987; Sandel, 2004: 365-398). Kayınvalideler ise çatışmalarına sebep olarak gelinlerin kendilerinden tavsiye istememelerini ve önerilerine kulak asmamalarını ifade etmişlerdir. Sandel (2004) toplumun hiyerarşik ve yaşlı merkezli yapısının da çatışmalara zemin sağladığını söylemektedir.

Gelin-kayınvalide arasındaki çatışma, bir öteki olarak gelinin yeni bir aileye dâhil olmasıyla beraber aile içindeki güç ve otoritenin yaşlıdan genç olanına doğru değişmesiyle de ilgili olarak ifade edilmiştir (Vera-Sanso, 1999). Evliliğin esas itibarıyla, iki farklı ve ayrı aileyi taşıdıkları kendi kimlikleri ile beraber bir araya getirmesi gelin-kayınvalide ilişkisindeki olası çatışmalar için potansiyel bir dayanak oluşturmaktadır (Rittenour ve Soliz, 2009). Evlilik sebebiyle bir araya gelmek durumunda kalan bu iki farklı ailenin yanı sıra bir üçüncü olarak çiftin kendi kurdukları ailenin de çatışma zemininde yer aldığı belirtilmektedir (Bryant, Conger ve Meehan, 2001; Prentice, 2009: 67-89). İki farklı aile arasında kendi özerk ailelerini kurmak isteyen çift özellikle evliliklerinin ilk yıllarında aileleri arasında kendi kurdukları aileyi de gözeterek denge bulmaya çalışmaktadırlar ve bu denge

için ailelerle geçirilen zaman önem arz etmektedir. Hem kadınların hem de kocalarının kendi aileleri ile iletişim sürdürmek istedikleri ve diğer ailenin rutinlerinden rahatsız oldukları ifade edilmiştir (Prentice, 2009: 67-89). Hem kadının hem de erkeğin birlikte duyduğu bu rahatsızlığa rağmen kadınların erkeklere göre eşlerinin anne babasına yakın olmadıkları bulgulanmıştır (Laditka ve Laditka, 2001: 429-456; Taylor, Chatters ve Mays, 1988: 298-304; Wallin, 1954: 466-469).

Dolayısıyla gelinlerin kayınvalidelerine yönelik çelişik duygularının olması (Fischer, 1983: 187-192; Turner, Young ve Black, 2006) ve kendi aileleriyle ilişkilerini sürdürmeyi yeğlemeleri gelin-kayınvalide çatışmasını sürdürmektedir. Sadece gelinler değil kocaları da eşlerinin ailesiyle problemlili bir ilişkiye sahip olabilmektedirler (Pans, 1998: 72-98). Ancak kocaların kayınvalide ve kayınpederleriyle çatışma içinde olması evliliklerine dair sadece kendi başarı algılarını etkilerken gelinlerin kayınvalideleri ile çatışması kocanın da evliliklerine dair başarı algısını etkilemektedir (Bryant, Conger ve Meehan, 2001). Kadınların akraba ilişkilerini düzenlemeyi içeren sorumlulukları ve ev içinde olmaları onları bu üç aile arasındaki çatışma içinde daha fazla bırakmaktadır.

1.4.2. Çatışmasız Gelin-Kayınvalide İlişkisi

Önceden bahsedildiği üzere gelin-kayınvalide ilişkisi üzerine çalışmalar genellikle bu ilişkinin içerdiği çatışmayı araştırmak üzere yapılmışlardır. Çatışma üzerine odaklanılan bu çalışmalarda, ilişkileri hakkında memnuniyetsizlik bildirmeyen gelinlerin ve kayınvalidelerin var olduğu bulgulanmıştır (Marotz-Baden ve Cowan, 1987; Wallin, 1954: 466-469; Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178) ve gelinlerin, kayınvalideleri ile ilişkilerinde var olan sorunları, her ilişkide olabilecek sorunlar olarak tanımladıkları ifade edilmiştir (Sandel, 2004: 365-398).

Gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışma içerdiği bulgularının yanı sıra kayınvalidelerin doğum sonrası dönemlerinde gelinlerine sosyal destek sağladıkları (Hung ve Chung, 2001: 676-684; Hung, 2005: 148-159) gibi bulgular mevcuttur. Çatışma içermeyen ilişkiye sahip gelin ve kayınvalideler birbirlerine saygı duymalarını ve dürüst olmalarını yanı sıra aynı değer ve amaçlara sahip olmalarını

çatışmasız ilişkileri için neden olarak ifade etmişlerdir (Marotz-Baden ve Cowan, 1987).

1.4.3. Gelin-Kayınvalide İlişisini Etkileyen Etmenler

Gelin-kayınvalide ilişkisini ve bu ilişkiyi belirleyen etkenleri açıklamak için Rittenour ve Soliz (2009) kapsamlı bir model önermişlerdir. Bu etmenler, gelin-kayınvalide ilişkisi bağlamsal modeli ile birlikte aşağıda aktarılmaktadır.

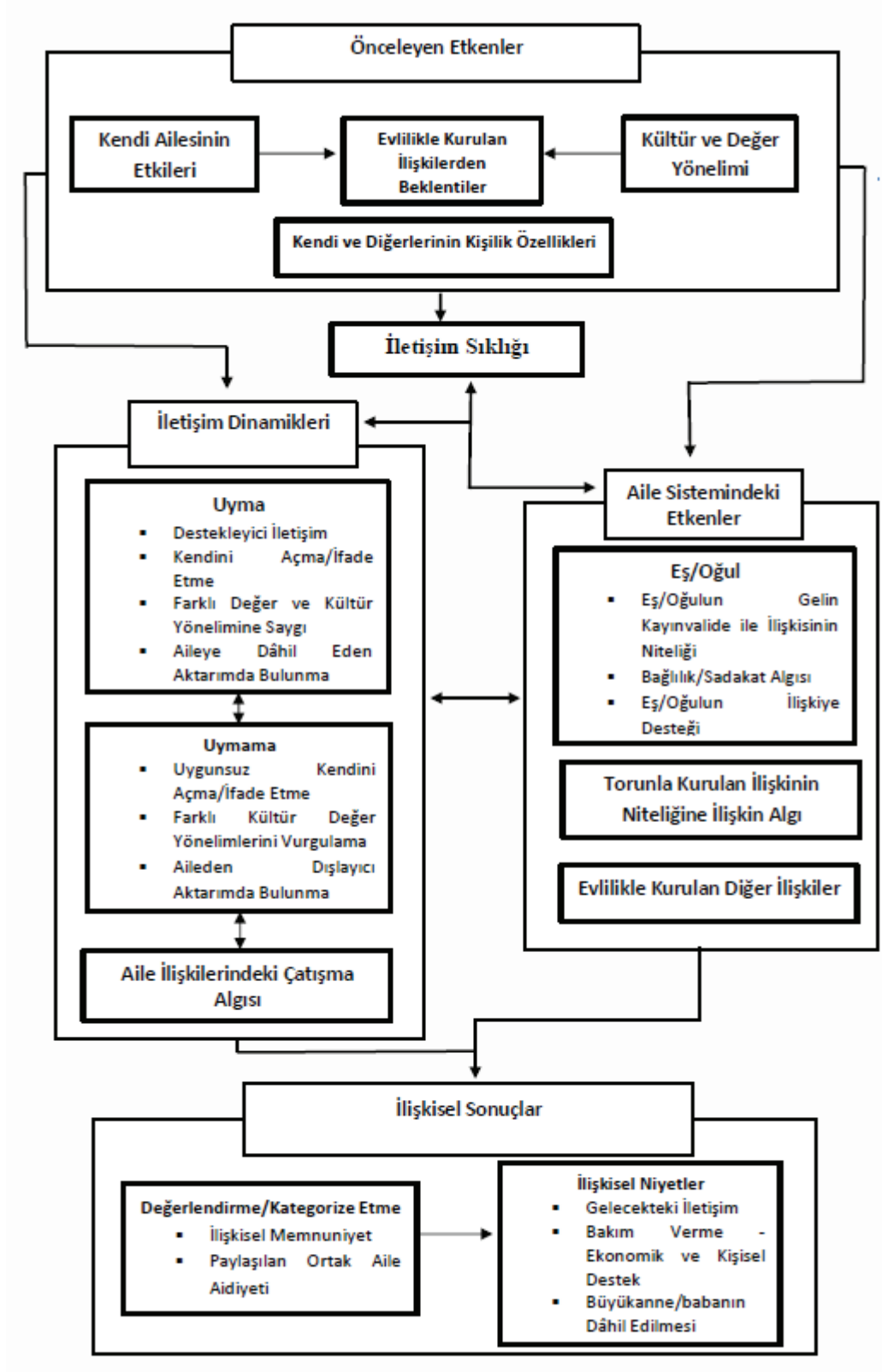
1.4.3.1. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli (Rittenour ve Soliz, 2009)

Christine Rittenour, West Virginia Üniversitesi'nde ve Jordan Soliz ise Nebraska-Lincoln Üniversitesi'nde iletişim çalışmaları birimlerinde yer almaktadırlar ve her iki araştırmacının çalışmalarının odağında aile iletişimi bulunmaktadır. Rittenour, iletişimi etkileyen çeşitli sosyal, yapısal ve değere dayalı kimliklerle iletişim ve kimlik arasındaki bağı açıklamaya odaklanmaktadır. Aile bağlamını kimlik ve iletişim için bir kavşak olarak değerlendiren Rittenour aile üyelerinin kimliklerinin birbirleri ve aile dışındakiler üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Soliz ise iletişim ve gruplar arası süreçleri, kişisel ilişkiler ve aile ilişkileri içinde özellikle farklı etnik köken ve dini inanışları içeren ailelerde çalışmaktadır. Bireylerin dünya hakkında genel varsayımlarının ve ötekilere gösterilen uyumun aile içinde nasıl oluştuğu, gruplar arası temasın süreç ve sonuçları üzerinde durmaktadır.

Aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini iletişim dinamikleri içinde inceleyen Rittenour ve Soliz (2009) farklı iki grup olarak değerlendirdikleri iki farklı ailenin evlilik aracılığıyla karşılaşması sonucunda oluşan ilişkilerden gelin-kayınvalide ilişkisini çalışmışlardır ve gelin-kayınvalide ilişkisini etkileyen etmenleri içeren Şekil 1'de görülen bağlamsal bir model önermişlerdir. Bu model ilişkiyi önceleyen etkenleri, ilişkinin niteliğini yordayan iletişim dinamiklerini, aile sistemindeki etkenleri ilişkisel sonuçlarıyla beraber içermektedir. Modeli test ettikleri bu çalışmalarında “gelinin kayınvalidesi ile paylaştığı aile aidiyetini”, “iletişim dinamikleri” ve “gelinin kendi ailesinin yarattığı etkenler” ile gelinin kayınvalidesine ilişkin “bakım verme ve gelecekte iletişimi sürdürme niyetleri” arasında bir medyatör

değişken olarak varsaymışlardır. Evlilik sebebiyle karşılaşmak durumunda kalan farklı aileler arasında gelin, kayınvalidesi ile ortak aile aidiyeti paylaştığında kayınvalidesiyle beraber bu ilişkilerin pratik sonuçlarını deneyimleyecektir. Bu ilişkiyel sonuçlar; bakım verme, eş ölümü ya da boşanmanın ardından iletişimi sürdürmektir. Önerdikleri modelde, gelinin kayınvalidesi ile ortak aile aidiyeti paylaşmasını önceleyen etkenler arasında, gelinin kendi ailesine duyduğu bağıllık ve aidiyet hissi, annesinin kendisini kayınvalidesiyle etkileşim için teşvik etmesi gibi ailesel etkenler öngörülmektedir.

Şekil 1. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli

Not: Rittenour ve Soliz'in (2009) modeli yazar tarafından Türkçeleştirilmiştir.

1. Önceleyen Etkenler:

Modelde gelin-kayınvalide ilişkisinin niteliğinin nasıl olacağını belirleyen öncül etkenler söz konusudur. Bu etkenler ilişki kurulmadan önce sahip olunmuş, sürdürülen ve içselleştirilmiş özelliklerdir. Gelinin kendi ailesinin taşıdığı özellikler, gelin ve kayınvalidenin kültür değer yönelimleri, evlilik sebebiyle kurulan ilişkilerden beklentileri ve hem kendilerinin hem de diğer aile üyelerinin kişilik özellikleri gelin-kayınvalide ilişkisini önceleyen etkenlerdir.

1.1. Kendi Ailesinin Etkileri;

Modelde evliliğin iki farklı aileyi, grubu bir araya getirmesiyle ortaya çıkan zorluklara, tarafların kendi ailelerine duydukları sadakatin de etkisi olduğu önerilmektedir. Kadınların kayınvalidelerine göre kendilerini annelerine daha yakın hissetmeleri (Datta, Poortinga ve Marcoen, 2003: 736-749; Fisher, 1983) bu öneriye temel oluşturmaktadır. Kayınvalideleri ile herhangi bir çatışma durumunda gelinlerin eşlerinden sonra annelerinden tavsiye ve destek istedikleri bildirilmiştir (Marotz-Baden ve Cowan, 1987). Rittenour ve Soliz (2009) kendi ailesinin desteğinin ya da kendi annesinin eşinin ailesiyle ilişkileneceğine cesaretlendirmesinin, gelinin diğer aileyle ilişkilerini belirleyebileceğini ifade etmektedirler. Ancak çalışmaları sonucunda gelinin kendi ailesine duyduğu aidiyet ile kendi annesinin kayınvalidesiyle etkileşimini teşvik etmesi, kayınvalidesi ile ortak aile aidiyeti duyması üzerinde önceleyici bir etkiye sahip olarak bulgulanmamıştır.

1.2. Evlilikle Kurulan İlişkilerden Beklentiler;

Modelde gelin-kayınvalide ilişkisini önceleyen etkenler arasında evlilik ile kurulan ilişkilere dair beklentiler de yer almaktadır. Gelinin kayınvalidesi ile ilişkisinden beklediği destekleyici iletişim ve kendini açma/ifade etme davranışlarının var olan mevcut ilişkisinde kayınvalidesinin davranışlarında görülmesi, ilişki memnuniyetini ve kayınvalide ile ortak aile aidiyeti duyulmasını olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra gelinlerin ilişkiden beklentilerinin karşılanması ve ilişkilerinde var olduğunu algıladıkları davranışlarla beklentilerinin benzeşmesi de ilişki memnuniyeti ve kayınvalide ile ortak aile aidiyeti duyulmasında olumlu etkide bulunmaktadır (Rittenour, 2012). Özellikle gelinin destekleyici iletişime ilişkin beklentilerinin ilişkide ve davranışta karşılanması ilişki memnuniyeti ve ortak aile aidiyeti için önemli ölçüde belirleyicidir.

1.3. Kültür ve Değer Yönelimi;

Farklı kültür ve değer yönelimlerine sahip olma, gelinler tarafından kayınvalideleriyle ilişkilerine etkileyen bir değişken olarak bildirilmiştir. Farklı değer ve görüşlere sahip olma hem gelinler hem de kayınvalideler için çatışmalı ilişkilerinde ilk sebep olarak dile getirilmiştir (Marotz-Baden ve Cowan, 1987).

1.4. Kendi ve Diğerlerinin Kişilik Özellikleri;

Hem gelin hem de kayınvalidenin kişilik özellikleri, ilişkilerinin niteliğini belirleyecek öncül etkenlerden biridir. Rittenour ve Soliz (2009) gelinlerin çatışma kaynağı olarak en sık bildirdikleri nedenlerden birinin kayınvalidenin kişilik özellikleri olduğunu bulgulamışlardır.

2. İletişim Sıklığı:

Rittenour ve Soliz'in (2009) modellerinde önerdikleri gibi çalışmaları sonucunda da iletişim sıklığının gelinlerin kayınvalideleriyle ilişkilerini etkilediği bulgulanmıştır. İletişim sıklığının nasıl algılandığı ise gelinlerin kayınvalideleriyle ilişkilerinden belediklerine bağımlı olmaktadır.

3. İletişim Dinamikleri:

Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modelinde, gelin-kayınvalide ilişkisini etkileyen bir etmen de iletişim dinamikleridir ve uyma, uymama ile aile ilişkilerindeki çatışma algısını içermektedir. İletişim dinamiklerini modellerine ekleyen Rittenour ve Soliz (2009) kişiler ve gruplar arası etkileşime açıklamalar getiren iletişim uyum teorisinden beslenmişlerdir.

İletişim uyum teorisi (Communication Accommodation Theory) Giles tarafından 1970lerde ilk kez uyum teorisi olarak öne sürülmüştür. Temelde uyum teorisi kişinin kendisine benzeyeni olumlu, benzemeyeni olumsuz olarak değerlendirmesini içermektedir. Teorinin ilk kavramları yakınsama (convergence) ve iraksama (divergence) kavramlarıdır. Yakınsama, kişilerin sahip oldukları iletişimsel davranışlarının, muhataplarının iletişimsel davranışları ile benzer olmasını içermektedir. Iraksama ise muhatapların konuşmada ve sözel olmayan iletişim özelliklerinde farklılıklarını ifade etmektedir. İletişim değişkenlerinin, konuşma özelliklerinin benzeştiği durumlarda kişi, muhatabına kendini daha yakın,

benzemediği durumlarda ise daha uzak hissetmektedir. Iraksama stratejisine benzer bir strateji de sürdürme (maintenance) stratejisidir ve kişinin muhatabından bağımsız olarak etkileşim esnasında kendi iletişimsel özelliklerini sürdürmesi anlamını taşımaktadır. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalarla dilsel özelliklerin yanı sıra konuşma hızı, tonu gibi dil ötesi özellikler ve mimikleri de içeren sözel olmayan iletişim özellikleri uyma ve uymama davranışlarının temsili olarak çalışılmıştır ve teori, iletişim uyum teorisi olarak dile getirilmeye başlanmıştır. Uyma (accommodation) davranışları kişilerin diğer kişilere yönelik uygun konu seçimi gibi uygun konuşma davranışlarını içermektedir. Uymama (nonaccommodation) davranışları ise kişilerin iletişimlerinde diğerlerine uyum sağlamada başarısız olmalarını (underaccommodation) ya da kişinin muhatabının arzu ya da ihtiyaçlarını gözetirken aşırı davranışlarda bulunmasını (overaccommodation) ifade etmektedir (Soliz ve Giles, 2014: 1-62).

Hem gruplar arası hem de kişiler arası farklılıkların, benzerliklerin etkileşim içinde nasıl müzakere edildiğini açıklamaya çalışan iletişim uyum teorisi, farklı iki grup olarak aileler arasındaki ilişkiyi ve özelde gelin-kayınvalide ilişkisini etkileyen iletişim dinamiklerine temel sağlayarak Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modelinde yer almaktadır. Modelde teorinin içerdiği uyma ve uymama davranışları olarak, aşağıdakiler ele alınmıştır;

3.1. Uyma;

Destekleyici iletişim, kendini açma/ifade etme, farklı değer ve kültür yönelimine saygı ve aileye dâhil eden aktarımda bulunmayı içermektedir.

Destekleyici iletişim ve kendini açma/ifade etme davranışları kişilerin diğer aile üyeleriyle ilişkilmesini sağlamakta ve kişilere sosyal destek sağlanmasını da önceleyerek aynı aileden olma hissiyatını güçlendirmektedir (Soliz ve Harwood, 2006). Yine farklı dini inanışları olan aile üyeleri arasındaki destekleyici iletişim ve farklı değerlere saygı gibi uyma davranışları, ilişkisel memnuniyet ve paylaşılan ortak aile aidiyeti ile olumlu bir ilişkidir (Colaner, Soliz ve Nelson, 2014). Aileye dâhil eden aktarımda bulunma aile hakkında hikâyeler paylaşma gibi kucaklayıcı

davranışlar gelinin kayınvalidesi ile ortak aile aidiyeti paylaşabilmesinde önemli davranışlardır (Rittenour ve Soliz, 2009).

3.2. Uymama;

Uyumsuz kendini açma/ifade etme, farklı kültür ve değer yönelimlerini vurgulama ve aileden dışlayan aktarımda bulunmayı kapsamaktadır.

Gelinlerin çatışma kaynağı olarak en sık bildirdikleri nedenlerden biri de kayınvalidelerinin kendilerini dışlayan aktarımda ve istenmeyen tavsiyelerde bulunmaları gibi uymama davranışlarıdır (Rittenour ve Soliz, 2009). Aile içinde farklı dini inanışlar söz konusu ise uyumsuz kendi açma/ifade etme davranışları içinde istenmediği halde dini deneyimlerin taraflar tarafından aktarılması ilişkisel memnuniyet ve paylaşılan ortak aile aidiyeti için olumsuz bir etkide bulunmaktadır (Colaner, Soliz ve Nelson, 2014).

Modelde iletişim dinamikleri içinde uyma davranışlarının gelin-kayınvalide ilişkisine etkileri vurgulanmıştır. Kendini açma/ifade etme davranışlarının ve sahip olunan değer ve kültür yönelimlerinin nitelikleri modele göre ilişkiyi yordamaktadır. Ancak Rittenour ve Soliz (2009) modellerini test ettiklerinde, diğer iletişim etkenlerine kıyasla kendini açma/ifade etme davranışının, paylaşılan ortak aile aidiyetinin bir önceleyeni olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. Çalışmada gelinler kayınvalidelerinin kendini açma/ifade etme davranışlarını aileye dâhil edici bulmalarının yanı sıra dışlayıcı olarak da değerlendirmişlerdir. Özellikle hastalıklar, fiziksel acı, ağrı üzerine kendini açma/ifade etme davranışları uyumsuz bulunmaktadır (Bonnesen ve Hummert, 2002). Bu uyumsuz kendini açma/ifade etme davranışı etkileşimde muhatabın talep ve özelliklerinin dikkate alın(a)madığı, uyumda başarısızlığa götüren uymama davranışdır (Soliz ve Giles, 2014: 1-62).

Marotz-Baden ve Cowan (1987) çalışmalarında hem gelinlerin hem de kayınvalidelerin ilişkilerindeki çatışmaya sebep olarak en çok değer ve görüş farklılıklarını bildirdiklerini bulmuşlardır. Çatışmasız bir ilişkiye sahip gelin ve kayınvalideler birbirlerine gösterdikleri saygı ve dürüstlikle birlikte aynı görüş ve amaçta olmayı sebep olarak bildirmişlerdir. Gelinin aileye kabulü ve reddi için önemli olan kültürel sermaye, taraflar için farklı kültür ve değer içeriyorsa gelin-

kayınvalide ilişkisi için çatışma zemini oluşturmaktadır (Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178).

3.3. Aile ilişkilerindeki Çatışma Algısı;

İletişim dinamikleri içinde uyma ve uymama davranışlarının yanı sıra aile üyeleriyle iletişimde algılanan çatışma, gelin-kayınvalide ilişkisi için önerilen modelde bir etken olarak yer almaktadır.

Gelinler tarafından kayınvalidelerinin müdahaleleri, kendilerinin eş ve annelik rollerinin altını oymaya yönelik olarak algılanabilmektedir. Gelinlere göre, kayınvalidelerinin müdahaleleri evliliği bitirme ya da gelininin kendi çocuğuyla yakınlığını azaltma niyeti taşıyabilmektedir. Bu niyetle, kayınvalidelerin müdahaleleri yalan söyleme ya da manipüle ederek oğluna ve torununa gelininin davranışları hakkında olumsuz yorumlarda bulunmayı içerebilmektedir (Rittenour ve Soliz, 2009). Gelinlerin kayınvalidelerine göre ilişkilerinde daha fazla çatışma algıladıkları bulgulanmıştır (Fischer, 1983: 187-192; Marotz-Baden ve Cowan, 1987).

4. Aile Sistemindeki Etkenler:

Gelin-kayınvalide ilişkisi için modelde yer alan bir diğer yordayıcı değişkenler kümesi aile sistemindeki etkenlerdir. Diğer aile üyelerinin üstlendikleri roller, gelin-kayınvalide ilişkisini olumlu ya da olumsuz olarak belirleyebilmektedirler. Bu roller içinde eş/oğul, iki kadın arasındaki ilişkide oldukça önemlidir. Eş/oğul ve çocuk/torun ile kurulan ilişkinin niteliği gelin ve kayınvalide ilişkisinin niteliğini de belirlemektedir (Bryant, Conger ve Meehan, 2001; Turner, Young ve Black, 2006). Torunlar ve ailenin diğer üyeleri de (görümce, kayınpeder, kayın vb.) gelin-kayınvalide ilişkisine etki etmektedirler.

4.1. Eş/Oğul;

Modelde eş/oğulun gelin ve kayınvalide ile kurduğu ilişkinin niteliği, gelinlerin ve kayınvalidelerin eş/oğuldan kendilerine yönelik bağlılık/sadakat algılarının nasıl olduğu gelin-kayınvalide ilişkisi üzerinde etkin görünmektedir. Modele göre, bunların yanı sıra eş/oğulun ilişkilerine sağladığı destek gelin ve kayınvalidenin

birbirleriyle ilişkilerini etkilemektedir. Eş/oğul hem kayınvalide hem de gelin için en çok tavsiye istenen ve destek beklenen aile üyesidir (Marotz-Baden ve Cowan, 1987). Rittenour ve Soliz'in (2009) çalışmalarında gelinler ilişkiyi etkileyen faktörler arasında eşlerinin kayınvalidelerine ya da kendilerine bağlılığı ile kayınvalideleriyle ilişkilerine yönelik eşlerinin desteğinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Gelin ve kayınvalide çatışmasında oğulun eşine duyduğu aşk, bağlılık gelini güçlü kılmaktadır ve oğul/eşin kıskanılması bu ilişkide kriz yaratmaktadır (Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178).

4.2. Torunla Kurulan İlişkinin Niteliğine Dair Algı;

Kayınvalidenin çocuğuyla kurduğu ilişkinin niteliği, gelinin kayınvalidesiyle ilişkisine dair algısını etkilemektedir. Gelin-kayınvalide ilişkisinde, kayınvalidenin üstlendiği büyükannelik rolünün iyi olması gelinler tarafından olumlu bir davranış olarak ele alınmaktadır (Rittenour ve Soliz, 2009). Problemlili bir ilişkiye sahip gelin ve kayınvalideler, çatışma kaynağı olarak çocuk bakımını dile getirmişlerdir (Sandel, 2004). Çocuk bakımının hijyen, disiplin ve şiddete ilişkin taşıdığı özellikler, gelinin çocuk bakımı konusunda kayınvalidesinden tavsiye talep etmemesi ya da kayınvalidenin yaptığı önerilere kulak asması çatışmaya sebep olmaktadır. Evli ve çocuk sahibi olan gelinler, çocuk sahibi olmayan gelinlerle karşılaştırıldığında kendi anneleri ile ilişkilerinde daha az çatışma, kayınvalideleri ile ilişkilerinde daha fazla çatışma bildirmişlerdir (Fisher, 1983). Çocuk sahibi olunmasıyla birlikte gelinler kendi anneleriyle aralarındaki gerginliğin azalmasıyla yakınlaşıırken kayınvalideleri ile ilişkilerinde doğum sebebiyle yakınlık gelişmemektedir ve aralarındaki gerginlik artmaktadır. Ancak bu bulguların aksi bulgular da mevcuttur. Marotz-Baden ve Cowan'ın (1987) çalışmalarında ise gelin ve kayınvalideler çocuk bakımında nadiren farklılaştıklarını ve bu farklılıkların rahatsız edici olmadığını bildirmişlerdir

4.3. Evlilikle Kurulan Diğer İlişkiler;

Diğer aile üyeleri de gelin-kayınvalide ilişkisine etki etmektedirler. Gelin ve kayınvalide arasındaki ilişkinin niteliği, hem yeni üye gelinin aileye dâhil olmasında hem de ilişkilerin sürdürülmesinde ailenin diğer üyelerinin üstlendikleri rollerle birlikte belirlenmektedir (Prentice, 2009: 67-89). Rittenour ve Soliz'in çalışmasında

aile üyeleri arasında, gelin-kayınvalide ilişkisinde belirleyici olarak sıklıkla kayınpeder dile getirilmiştir. Sandel'in (2004) çalışmasında gelin-kayınvalide ilişkisini zora sokan aile üyesinin kayınpederler olduğu bildirilirken, Soeda ve Araki'nin (1999) çalışmasında gelinler kayınpederleriyle ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir.

5. İlişkisel Sonuçlar:

Model gelin-kayınvalide ilişkisi üzerinde iletişimsel ve ilişkisel etkenleri önermekle birlikte bu ilişkiye içkin sonuçları da ele almaktadır. İlişkisel niyetler üzerinde etki edebilecek durumlar ise ilişkiden duyulan memnuniyet ve paylaşılan ortak aile aidiyetidir.

5.1. Değerlendirme/Kategorize Etme

5.1.1. İlişkisel Memnuniyet;

Bireyin olumlu aile ilişkilerinin oluşmasını sağlayan aile içindeki sorumluluğunu yerine getirmiş olma ve mutluluk hissi, ilişkisel memnuniyeti getirmektedir (Olson, 2000: 144-167). Rittenour ve Soliz (2009) ilişkiden duyulan memnuniyet ve kayınvalide ile ortak aile aidiyeti duyulması arasında güçlü bir ilişki olduğunu bulgulamışlardır.

5.1.2. Paylaşılan Ortak Aile Aidiyeti;

Bu kavramsallaştırma bireyin diğer aile üyesi ile aynı grup içinde olma algısını içermektedir (Colaner, Soliz ve Nelson, 2014). Ortak grup aidiyeti modelini (The Common Ingroup Identity Model) temel alarak Rittenour ve Soliz (2009) iki farklı ailenin üyesi olarak karşı karşıya gelen gelin ve kayınvalidenin ilişkilerinin niteliğinin, birbirlerine hissedecekleri ve birbirleriyle paylaşacakları ortak aile aidiyetiyle ilişkili olduğunu ifade etmektedirler. Paylaşılan ortak aile aidiyeti, gelin-kayınvalide ilişkisini ve ilişkinin getireceği yükümlülükleri oldukça belirlemektedir. Ortak grup aidiyeti modelinde farklı grup üyelerinin birbirlerine duydukları önyargının, bu grup üyelerinin yeniden kategorize edilerek oluşturulan ortak gruba olan aidiyet hisleri aracılığıyla azalacağı ileri sürülmektedir (Gaertner, Dovidio,

Anastasio, Bachman ve Rust, 1993). Model iki farklı grup üyelerinin, kendilerini birbirinden ayrı iki gruptan ziyade tek bir grup içinde algıladıklarında birbirlerine yönelik tutumlarının daha olumlu olacağını öne sürmektedir.

Aile ise paylaşılan değerler, içerdiği iletişim özellikleri, kostüm, adet ve görenekleri ile karakterize bir grup olarak ele alınabilmektedir ve ortak grup aidiyeti yani paylaşılan ortak aile aidiyeti, aile üyeleri arasındaki farklılıklara rağmen üyeler arasındaki iletişime bağlı olarak sürdürülebilmektedir. (Colaner, Soliz ve Nelson, 2014).

Kayınvalideyle ortak aile aidiyetinin paylaşılması, iletişim dinamikleri içindeki uymama davranışları söz konusu ise zorlaşmaktadır. Uyma davranışlarından destekleyici iletişimin kayınvalide tarafından sağlanması, kayınvalideyle ortak aile aidiyeti duyulmasını güçlü bir şekilde yordamaktadır (Rittenour ve Soliz, 2009). Ancak modelde ortak aile aidiyeti aracılığıyla kayınvalideyle ilişkinin sonuçlarını etkileyeceği öngörülen uyma davranışı, kendini açma/ifade etme, çalışma sonucunda ortak aile aidiyeti için öncül bir etken olarak bulgulanmamıştır. Önceden bahsedildiği üzere bu bulgu, kendini açma/ifade etmenin uygunsuz da değerlendirilebileceği durumların mevcut olmasıyla açıklanmaktadır. Bunların yanı sıra destekleyici iletişimin ve uymama davranışlarının paylaşılan ortak aile aidiyeti üzerindeki etkileri ile beraber, ilişkisel niyetler üzerinde de etkili oldukları bulgulanmıştır.

5.2. İlişkisel Niyetler

Paylaşılan ortak aile aidiyeti ve ilişkisel memnuniyetin etki ettiği sonuçlar olan ilişkisel niyetler ise; kayınvalide ile gelecekte iletişimin sürdürülmesi, kayınvalideye bakım verme/ekonomik ve kişisel destekte bulunulması ve büyükanne rolü sebebiyle kayınvalideyle ilişkinin sürdürülmesidir. Gelinlerin kayınvalideleri ile ortak aile aidiyeti paylaşımları ilişkisel niyetleri yordamaktadır (Rittenour ve Soliz, 2009).

5.2.1. Gelecekteki İletişim;

Eşin ölümünün ya da boşanmanın ardından kayınvalide ile iletişimin sürüp sürmeyeceği gelinin çocuk sahibi olması ve kayınvalidenin torunla ilişkisinin niteliğine bağlı görünmektedir. Torunlarıyla iyi ilişkileri olduğunda kayınvalide ve

kayınpeder ile iletişim boşanma sonrasında sürdürülmektedir (Ambert, 1988: 679-686).

5.2.2. Bakım Verme-Ekonomik ve Kişisel Destek;

Kız evlatlar ve gelinler sıklıkla bakım veren olmaktadır (Globerman, 1996: 37-45). Kayınvalidesiyle iyi ilişkileri olan ve paylaşılan bir ortak aile aidiyetine sahip olan gelinler gelecekte bakım niyetlerini dile getirmişlerdir (Rittenour ve Soliz, 2009).

5.2.3. Büyükanne/büyükbabanın Dâhil Edilmesi;

Gelecekte boşanma ya da eş ölümü sonucunda gelin-kayınvalide ilişkisinin sürdürülmesi büyükannelik rolü ile ilişkilidir. Modelde iyi bir büyükanneliğin gelinin kayınvalidesine yönelik algısını olumlu etkileyeceği ve ortak aile aidiyetinin paylaşılmasını sağlayabileceği önerilmektedir.

Rittenour ve Soliz (2009) önerdikleri modellerinde, geleceğe dönük olarak gelinlerin bakım verme, eş ölümü ya da boşanmanın ardından iletişimi sürdürme gibi ilişkiyel niyetlerini sorgularken bu tez çalışmasında hali hazırda bakım vermekte olan gelinler ve kayınvalideleri ile görüşülmüştür. Model ışığında hastalığı ya da yaşlılığı sebebiyle gelininden bakım alan kayınvalideler ve onlara bakım veren gelinler arasındaki ilişki ve yanı sıra ilişkilerine eşlik eden mevcut bakım ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.5. Yaşlı Kayınvalideye Bakım Veren Gelinler Bağlamında Bakım Alma ve Bakım Verme

Bu bölümde bakım ile ilgili kavramlar, yaşlı bakımı ve yaşlılığa dair kavramlar, kuramlar ile bakım veren gelinler üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Bakım Verme

Bakım, Türk Dil Kurumu'na göre bakma işi, bir şeyin iyi gelişmesi, iyi durumda kalması için verilen emek ve birinin beslenme, giyinme vb. gereksinimlerini üstlenme ve sağlama işidir (TDK, 2015).

Bakım verme ise tek bir yardım çeşidi ile sınırlı olmayıp, fiziksel, maddi ve duygusal destek vermeyi kapsamaktadır. Sağlık bakımını sağlama ve alınan sosyal hizmetleri koordine etme, rutin sağlık bakımını ve kişisel bakım sağlama, ulaşımda yardımda bulunma, alışveriş, küçük ev işlerini yapma, para yönetimi, ekonomik yardım ve aynı evi paylaşma bakım vermenin içerdiği sorumluluklardır (Toseland, Smith ve McCallion, 2001).

Bakım verme formal ve informal olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Formal bakım verme; sağlık bakımı ve kişisel bakım hizmetlerinin evde veya bir kurumda meslek grupları tarafından verilmesidir (Karahana ve Güven, 2002). İnfomal bakım verme ise uzmanlık gerektirmeyen, bakım verenin bir yakınına verdiği yardımı ifade etmektedir (Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000). İnfomal bakım yakın akraba, komşu ve arkadaşların verdiği hizmetleri kapsamaktadır (Özgen ve Babekoğlu, 2001).

1.5.1.1. Kurumsal Bakım

Formal bakım kapsamında olan kurumsal bakım, devlet kurumlarında ve/ve ya özel bakım merkezlerinde sağlanan bakımdır (Genç ve Barış, 2015: 36-57). Türkiye'de kurumsal bakım kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı ya da özel huzurevleri, huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile gündüzlü bakım ve evde bakım hizmeti sağlayacak yaşlı hizmet merkezleri aracılığıyla sağlanmaktadır.

1.5.1.2. Evde Bakım

Evde bakım, farklı meslek alanlarındaki profesyonel ya da pratisyenlerin dâhil oldukları formal bakım ve evde aile üyelerinin verdikleri informal bakımı içerebilmektedir (Oğlak, 2007). Evde sağlanan bu bakım yaşlıya sadece yemek sağlama ve küçük desteklerle sınırlı olabileceği gibi engelli bir yaşlının sondasının

temizlenmesi, tüple beslenmesine kadar hemen hemen tüm ihtiyaçlarının karşılanması gibi sorumlulukları gerektirmektedir (Kandel ve Adamec, 2009; s. 147).

1.5.2. Bakım Veren/Bakım Alan

Bakım verenler, duygusal, fiziksel ve ekonomik destek gibi pek çok yardım çeşidini hasta ve/veya yaşlı bireylere sağlayan kişilerdir (Aktaş ve Sertel Berk, 2012: 71-84). Türkçede bakım veren yerine yaygın olarak kullanılan bakıcı kelimesi genellikle çocuk, yaşlı ve hastalara bakma işiyle görevlendirilen, yeme, içme, barınma ve eğitim karşılığında bakıcılık görevi yapan kimse olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2015). Literatürle uyumlu bir şekilde bu çalışmada bakım veren olarak kullanılacak bu kavram genellikle hasta aile üyesinin bakımını üstlenen diğer aile üyelerini akla getirmektedir. Bunun yanı sıra bakımevi, bakım sağlanan diğer kurumlarda ya da evde, ücret karşılığında bakım sağlayan kimseleri de işaret etmektedir (Kandel ve Adamec, 2009).

Bakım vermede ana sorumluluğu üstlenen birey, birincil (primer) bakım verendir. İkincil (sekonder) bakım veren arkadaş, akraba veya dışarıdan biri olabileceği gibi genellikle aile üyesi olup birincil bakım vereni destekleyen kimsedir. Kız evlatlar oğullara göre birincil bakım vermeye daha istekli görünmektedirler ve oğullar gelinlerin bakımı üstlenmesi sonucunda ikincil bakım veren olmaktadır (Sever ve Başbüyük, 2009: 136-145). Eğer birincil bakım veren bakım alanın kızı ise genellikle ikincil bakım veren, damat veya torun olmaktadır (Erdem, 2005: 101-106).

Bakım alan kimse ise, sürekli yapılması gereken işlerde diğerlerinin yardımına ihtiyaç duyan kişidir. Vücut temizliği, beslenme, ev işleri, hareket etme gibi güncel işlerde yardıma ihtiyaç duyan kimsedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010).

1.5.3. Bakım Verme ile İlgili Kavramlar

Bakım verme ile ilgili kavramların bakım verme literatüründe nasıl yer aldığını incelediği araştırmasında Hunt (2003) bakım verme yaşantısına ilişkin olumsuz, olumlu ve nötr kavramların olduğunu belirtmiştir. Aslında 1992 yılında Walker bakım vermeye dair olumlu ve olumsuz olmak üzere iki perspektif tanımlamıştır;

olumsuz perspektif bakım yüküne atıfta bulunurken olumlu perspektif bakım vermeye olumlu anlam yüklenmesini içermektedir. Walker bu iki perspektiften oluşturduğu sentezle bakım vermeyi hem kişisel bir deneyim hem de baskıcı bir sosyal kurum olarak tanımlamıştır (Brewer, 2001: 217-235). Hunt'ın (2003) literatürde karşılaştığı olumsuz kavramlar bakım verme yükü, bakım vermede koşturmaca/telaş, bakım veren gerginliği ve bakım verme stresi kavramlarıdır. Olumlu kavramlar bakım veren saygısı, yüceliği, memnuniyeti, bakım vermede anlam bulma ve bakım vermede deneyimden kazanım kavramlarıdır. Nötr kavram ise bakım veren değerlendirmesidir.

Bakım Verme Yükü (Caregiver Burden); Zarit ve arkadaşları tarafından 1986 yılında tanımlanan bakım verme yükü, bakım verenlerin duygusal ya da fiziksel sağlıklarında, sosyal yaşamlarında, ekonomik statülerinde bakım vermenin sonucu olarak yaşadıkları ya da algıladıklarını kapsamaktadır (Faison, Faria ve Frank, 1999). Literatürde objektif ve sübjektif olarak tanımlanmaktadır; objektif bakım verme yükü bakım verenin ve ailenin yaşamındaki değişim ve engellemeleri kapsarken sübjektif bakım verme yükü ise bakım verenin bakım vermeyle ilgili duyduğu stres ve kaygıyı içermektedir (Erdem, 2005: 101-106). Araştırmalar bakım verenlerin bildirdiği sübjektif bakım verme yükünün bakım verenlerin sağlık durumları üzerindeki olumsuz sonuçları daha fazla yordadığını göstermişlerdir (Hunt, 2003: s. 28).

Bakım Vermede Koşturmaca/Telaş (Hassles of Caregiving); Bakım vermenin oluşturduğu koşturmaca/telaş, bireyde daha az etkisi bulunan hatta olmayan bir stres kaynağı iken bakım vermenin sürekli olması sebebiyle kronik strese dönüşerek bakım verenin sağlığına etki etmektedir (Hunt, 2003: s. 28).

Bakım Veren Gerginliği (Caregiver Strain); Bu kavram, bakım verenler tarafından bakım vermenin olağandışı biçimde aşırı fiziksel ya da zihinsel emek gerektiren ve gerginlikle sonuçlanan bir yaşantı olarak deneyimlenmesini ifade etmektedir (Hunt, 2003: s. 28).

Bakım Veren Stresi (Caregiver Stress); Lazarus ve Folkman'ın çevresel uyaranlara yönelik bir yanıtın ziyade süreç olarak tanımladıkları stres kavramı, kişilerarası ilişkilerde, kişinin karakteristik özellikleri ve çevresel uyaranlarla birlikte

ele alınmaktadır (Hunt, 2003: s. 28). Bakım veren stresi bireyin yetenekleri ve doğal ihtiyaçları arasındaki düşünsel dengenin olmaması sonucunda oluşmakta ve pek çok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu faktörler, bakım verilen bireyin yakınlık derecesi, bakım sürecine yardım eden başka bireylerin varlığı, bakım verenin kendi duygusal durumu gibi faktörlerdir (O'Brien, 2000). Bakım verenin sürekli ya da sık bakım vermesi, kendisinin bakım verdiği kimseden bağımsız bir yaşantısının olmasının önüne geçmektedir ve bu durum bakım verenin fiziksel ve duygusal semptomlar geliştirmesine neden olmaktadır (Kandel ve Adamec, 2009).

Bakım Veren Saygısı (Caregiver Esteem); Bakım veren saygısı, bakım vermenin doğrudan sonucu olarak bakım verenin kendisinde duyduğu güven ve memnuniyet hissidir. Bakım verenin kendinden memnuniyeti ve kendine güveni kendine duyduğu saygıyı belirlemektedir (Hunt, 2003: s. 29).

Bakım Verme Yüceliği (Uplifts of Caregiving); Bakım verme yüceliği, bakım vermenin yarattığı olumsuz durumlara karşı bakım verenin korunmasını ve bakım verenin memnuniyet ve hoşnutluk duymasını sağlamaktadır (Hunt, 2003: s. 29). Bakım verme yükü, stresi, koşturmacası ve gerginliğiyle beraber zor bir sorumluluk olmasına rağmen bakım verenin bu sorumluluğu yerine getirmesi, diğer aile üyeleri ya da akrabalar tarafından tanınmasını, kendine saygı duymasını sağlayacak biçimde yüceltilmektedir. Bu yüceltme bakım verende, bakım verdiği kişiye karşı görevini yerine getirmiş, sevgisini göstermiş hissi yaratabildiği için doyum, yararlı olma, akrabalık ilişkilerini güçlendirme gibi olumlu etkiler içermektedir (Toseland, Smith ve McCallion, 2001).

Bakım Veren Memnuniyeti (Caregiver Satisfaction); İlk olarak Lawton ve arkadaşları tarafından 1989'da tanımlanan bakım veren memnuniyeti kavramı, en yaygın kullanılan kavramlardan biridir ve bakım vermenin bakım verenin deneyimlerine pozitif yönde etkide bulunduğunu belirtmektedir (Hunt, 2003: s. 29).

Bakım Vermede Anlam Bulma (Finding or Making Meaning Through Caregiving); Niteliksel çalışmalar ile bakım vermenin anlam bulma ile birlikte inşa edildiği görülmüştür. Bakım verenler anlam bulma sayesinde bakım vermeyi ve

kendi bakım verme deneyimlerini, duygusal yanıtlarını olumlu psikolojik kaynak olarak yorumlamaktadırlar (Hunt, 2003: s. 29).

Bakım Vermede Deneyimden Kazanım (Gain In The Caregiving Experience); Bu kavram bakım verme yaşantısının oluşturduğu sonuçlar ile bakım verende bireysel gelişimi sağlama ve güçlenme etkisini açıklamaktadır (Hunt, 2003: s. 29).

Bakım Veren Değerlendirmesi (Caregiver Appraisal); Bakım veren değerlendirme, bakım verenler tarafından bakım vermenin anlam, önem ve değer açısından değerlendirilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu kavram Hunt (2003) tarafından nötr olarak ele alınmıştır; çünkü bakım vericinin değerlendirme olumlu, olumsuz ya da nötr olabilmektedir.

1.5.4. Yaşlılık, Yaşlanma ve Yaşlı Bakımı

Bu kısımda yaşlılık ve yaşlanma kavramları, yaşlıların özellikleri, yaşlılık/yaşlanmaya dair kuramlar açıklanacak ardından yaşlı bakımının ne olduğu istatistiksel bilgilerle beraber aktarılacaktır.

1.5.4.1. Yaşlılık/Yaşlanma Kavramları

Yaşlılık, gelişimsel süreçte yaşamın son dönemidir (Savaşır, 1999). Bir dönem olarak yaşlılığın başlangıcı için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kronolojik yaşı esas alarak 65 yaşı önermektedir ve 65-74 yaş aralığını genç-yaşlı, 75-84 yaş aralığını yaşlı, 85 yaş ve üzerini ise yaşlı-yaşlı olarak sınıflamaktadır. Ancak yaşlılık sadece kronolojik yaş ile belirgin değildir, doğum yaşı olarak da ifade edilen kronolojik yaş kişinin mevcut sağlık durumu, fiziksel, psikolojik ve zihinsel kapasitesi hakkında fikir vermemektedir (Onur, 2008). Dolayısıyla bir dönem olarak yaşlılık biyolojik, psikolojik, sosyal boyutlarıyla birlikte var olmaktadır (Savaşır, 1999).

Yaşlanma ise bir dönemden ziyade doğumdan ölüme kadar devam eden doğal ve kaçınılmaz bir süreci ifade etmektedir (Kalınkara, 2014). Yaşlanma, kronolojik yaşlanma ile birlikte dört farklı süreci içermektedir (Onur, 2008). Biyolojik yaşlanma yaşam boyunca bedendeki tüm değişimleri içerirken psikolojik yaşlanma, hafıza kapasitesi, davranışlarda ve duygu durumundaki değişimleri kapsamaktadır.

Toplumsal yaşlanma ise artan yaşla beraber kişinin toplum içindeki rolü, statüsü ve beklentilerindeki değişimleri ifade etmektedir (Kalınkara, 2014).

Yaşlanma kavramı, kişinin biyolojik yaşlanma üzerindeki etki gücüne göre de sınıflandırılmıştır. *Birincil yaşlanma* her insanda ortaya çıkan aşamalı, kaçınılmaz yaşa bağlı değişimleri içermektedir. *İkincil yaşlanma* ise yine her insanda ortaya çıkan ancak evrensel ve kaçınılmaz olmayan değişimleri içermektedir (Perlmutter ve Hall, 1992; akt: Onur, 2008). Hastalık, egzersiz gibi sağlık davranışlarını bırakma ve madde kötüye kullanımı ikincil yaşlanmada belirleyici değişkenlerdir. İkincil yaşlanma, yaşla birlikte gelen değişimleri de içermesi sebebiyle birincil yaşlanma ile karıştırılmaktadır. Ancak birincil yaşlanma insanın dışarıdan etkisinin olmayacağı, genetik kodların da belirleyici olduğu değişimleri içerirken ikincil yaşlanmada insanın yaşın getirdiği değişimler üzerinde etkisi bulunmaktadır. İnsanın hastalığı üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri, yaşla birlikte gelen değişimlerin seyrinde belirleyici olan egzersiz gibi davranışların bırakılması ya da madde, sigara kullanımı, kötü beslenme gibi madde kötüye kullanım davranışlarının olması, ikincil yaşlanmanın etkilerini yavaşlatabilecek, geciktirebilecek hatta durdurabilecek niteliğe sahiptirler. *Üçüncül yaşlanma* da yaşamın sonunun habercisi olan bilişsel, sosyal ve fizyolojik alanları kapsayan hızlı bozulmaları içermektedir (Perlmutter ve Hall, 1992; akt: Onur, 2008).

1.5.4.2. Yaşlıların Özellikleri

Yaşlanma dolayısıyla yaşam sürecinde görülen biyolojik, toplumsal ve psikolojik değişimlerin sonuçları yaşlılık dönemi içinde görünür olmaktadır. Aşağıda kısaca yaşlı kimsede görülen fiziksel ve psikososyal değişimlere değinilecektir.

1.5.4.2.1. Fiziksel Özellikleri

Artan yaşla birlikte bütün duyualarda azalma görülmektedir. Boy, kilo ve beden şeklinde değişimler gerçekleşmektedir. Kas boyu ve gücünün azalmasıyla birlikte hareketlerde azalma, kilo kaybı görülmektedir. Kilo kaybına bir diğer sebep de kemik erimesidir ve kemik yoğunluğundaki bu azalma boyun kısalmasına, kamburlaşmaya ve kemiklerin kolay kırılmasına neden olmaktadır. Dış görünüşte

yaşla bağlı ortaya çıkan değişimler ise, derinin incilmesi ve esnekliğini kaybetmesiyle kırışıklık ve lekelerin oluşmasıdır. Yanı sıra saç yitimi, saçın beyazlaması ve diş yitimi görülmektedir (Onur, 2008; Savaşır, 1999).

1.5.4.2.2. Psikososyal Özellikleri

Kronolojik yaştaki artışla birlikte bellek sisteminde değişimler görülmektedir. Duyusal ve kısa süreli bellek artan yaştan büyük ölçüde etkilenmemektedir ancak uzun süreli bellekte bilgiyi geri getirme ve hatırlama gittikçe zorlaşmaktadır. Yaş arttıkça demans ve Alzheimer hastalığının görülme sıklığı artmaktadır. Bu hastalıklar bellek yitimi, zaman ve mekân yöneliminde bozulmaları, beyin işlevlerinin derece derece yitirilmesini getirmektedirler.

Yaşam süreci içinde çocukların evden ayrılması, emeklilik, eş ve akran ölümleri sosyal ilişki ağında azalmalara yol açmakta ve kişinin sosyal rollerinde değişimler getirmektedir. Bu rollerin nasıl yerine getirildiği yaşının sağlığını etkilemektedir (Onur, 2008; Savaşır, 1999).

1.5.4.3. Yaşlılık/Yaşlanma Üzerine Kuramlar

Yaşlanma/yaşlılık üzerine temel, kapsamlı bir teori bulunmamaktadır (Schroots, 1996). Yaşlanma biyolojik, sosyal, psikolojik pek çok değişimi içeren bir süreçtir ve kuramsallaştırmalar yaşlanma ile ortaya çıkan bu değişimlerden hangisi temel alınıyorsa o değişimden doğru yapılmıştır. Aşağıda yaşlanmayı açıklayan biyolojik kuramlardan ziyade psikososyal kuramlardan bahsedilecektir.

Yaşlılık üzerine geliştirilen psikososyal kuramları Schroots (1996) klasik teoriler (1940-1970), modern teoriler (1970-1990) ve yeni teoriler (1980-1990) olarak üç dönemde ele almaktadır. Klasik teoriler içinde ilişki kesme kuramı ve etkinlik kuramları bulunmaktadır ve bu kuramlar birbirlerine alternatif olarak önerilmişlerdir. Schroots'ın (1996) yeni teoriler arasında saydığı yaş aşkınlığı kuramına ve bu kuramların yanı sıra süreklilik kuramına yer verilecektir.

1.5.4.3.1. İlişki Kesme Kuramı (Disengagement Theory)

Cumming ve Henry'in 1961'de ileri sürdükleri ilişki kesme kuramına göre yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal bir geri çekilme sürecidir. Yaşlı, doğal ve

normal olarak sahip olduğu rol ve aktivitelerden vazgeçmekte ve kendisi ile meşguliyetini artırırken diğelerine yönelik duygusal yatırımını azaltmaktadır (Schroots, 1996). Bu süreç birey ve içinde bulunulan toplumun diğere üyeleri arasındaki ilişkinin azaldığı, niteliğinin değıştiğı bir süreçtir (Cumming, Dean, Newell ve McCaffrey, 1960). Dolayısıyla ilişki kesme toplumla karşılıklı olmaktadır ve kaçınılmaz, geri çevrilemezdir. İlişki kesmenin başlangıcını birey ya da toplum belirleyebilmektedir. İlişki kesmenin içerik ve niteliğini kültürel farkların belirlemesiyle beraber ilişki kesme, evrenseldir.

Kadınların ve erkeklerin yaşayacağı ilişki kesme süreçlerinin farklı olacağını söyleyen kuram kadınlar için evliliğı, erkekler içinse işi merkeze koyarak bu alanlardaki kaybın (emeklilik ve dulluk) bireyi ilişki kesmeye götüreceğini iddia etmektedir (Achenbaum ve Bengstom, 1994). Maynard, Afsher, Frenks ve Wray (2008) dulluk yaşantısının dünya genelinde yaşlı kadınlar için norm olarak görülebileceğini ve eş kaybının gerçekten bir statü kaybına ya da statünün kaybedildiğı algısına yol açabileceğini ifade etmektedirler. Eş kaybı sebebiyle ev içinde üstlenilen roller değışebilmekte ve bu kayıp, sosyal çevre ile iletişimin azalması dolayısıyla yalnızlık hissine neden olabilmektedir. Kadınlar, 16 yaşında olsa dahi, eşlerinin ölümü sonrasında kendilerini yaşlı hissetmeye başladıklarını dile getirmişlerdir (Maynard ve ark., 2008). Sever ve Başıbüyük (2009) de Türkiye’de eş kaybının ardından kadınların, yaşlarından bağımsız olarak kendilerini yaşlı olarak tanımladıklarını ve toplumsal olarak onaylanmaması sebebiyle kadınların yeniden evlenmeyi reddettiklerini ifade etmişlerdir. Kurama göre yaşlıların sosyal ilişki ağlarının azaltılmasını içeren geri çekilme yaşlıyı ölüme hazırlayan olumlu bir süreçtir.

1.5.4.3.2. Etkinlik Kuramı (Activity Theory)

Etkinlik kuramı Havighurst, Neugarten ve Tobin tarafından geliştirilmiştir (Onur, 2008). Kuram 1948’de Havighurst’un yaşam boyu perspektifi içinde tanımladığı gelişimsel görevlerden beslenmektedir. Havighurst yaşam boyunca

gelişimsel görevler tanımlamış ve bu görevlerin nasıl yerine getirildiğinin ya da başarılı olduğunun sonraki görevleri etkileyerek yaşam doyumunu yordadığını ileri sürmüştür (Schroots, 1996). Yaşla birlikte değişen gelişimsel görevleri içeren yeni rollerin aktif olarak yerine getirilmesi yaşlıyı sosyal ilişki ağı içinde tutarak yaşlının iyilik halini etkilemektedir. Bu kurama göre yaşlının maruz kaldığı sosyal etkileşimde azalma yaşlının isteği ile değil toplumun kendisini yaşlıdan çekmesi ile ortaya çıkmaktadır yoksa yaşlı orta yaş etkinliklerine devam etmeyi arzulamaktadır, toplum tarafından terk etmeye zorlandığı rollerin yerine yeni roller edinmektedir. İlişki kesme kuramının aksine bu kuram yaşlının toplumdan çekilmeyi istemediğini, buna mecbur bırakıldığını söylemektedir (Onur, 2008).

1.5.4.3.3. Süreklilik Kuramı (Continuity Theory)

İlişki kesme ve etkinlik kuramının sınırlılıkları sonrasında Atchley (1989) önerdiği süreklilik kuramında, yaşlılık sırasında bazı rollerden vazgeçildiğini ancak bazı rollerin de sürdürüldüğünü iddia etmektedir. Kurama göre birey yaşamı boyunca edindiği rollerin getirdiği alışkanlıklarını var olan içsel ve dışsal yapılar içinde sürdürme eğilimindedir ve bunu gerçekleştirebilmek için alışık olduğu yaşam ortamlarında kalarak ve geçmişte edindiği stratejileri kullanarak uyumlu seçimlerle süreklilik sağlamaya çalışmaktadır.

Etkinlik kuramı bir değişimle karşılaşıldığında bireyin tepkisinin önceki dengeyi onarmak olduğunu söylemektedir ancak süreklilik kuramı dengeden ziyade değerlendirmeyi varsayarak bireyin geçmişiyle bütünleşmesini içermektedir (Atchley, 1989).

1.5.4.3.4. Yaş Aşkınlığı Kuramı (Gerotranscendence Theory)

Tornstam'ın (1997) önerdiği bu kuram yaşlılığı her şeyin dönüştüğü bir tefekkür dönemi olarak ele almaktadır. Her yaşlının tek başına biricik olarak yaşadığı bu süreç bilinçte gerçekleşecek dönüşümü içermektedir. Bilinçteki bu dönüşüm kozmik boyutta, kendilikte ve sosyal ve kişisel ilişkilerde gerçekleşmektedir. Kozmik boyut, zamandan ve mekândan ayrılarak şimdi ve burada olmayı içermektedir. Kuram bireyin kendiliğinin aşamalı olarak değiştiğini ve geliştiğini varsaymaktadır.

Dolayısıyla kendilik algısının sabit ve yaştan bağımsız olduğunu reddetmektedir. Sosyal ve kişisel ilişkilerin ise yaşla birlikte yeniden değerlendirilmesi söz konusudur. Kuramda olumlu olarak ele alınan kendi başınlık, yalnızlık ve geri çekilme ile aynı anlama gelmemektedir ve aksine aranılan ihtiyaç duyulan bir şeydir, gelişimin bir parçasıdır.

Yaş aşkınlığı kuramı ilişki kesme kuramını çağırırsa da niteliksel olarak farklıdır. İlişki kesme içe dönme ile sınırlıyken yaş aşkınlığı kuramı gerçekliğin yeniden tanımlanmasını içermektedir. Yaş aşkınlığı kuramı sosyal aktivite ve felsefi düşünme için kendi başına kalma ile ilişkiliyken ilişki kesme kuramı yaşlılık için sosyal alandan çekilmeyi öngörmektedir. Ancak yaş aşkınlığı kuramı için ampirik kanıtlar oldukça sınırlıdır (Schroots, 1996).

1.5.4.4. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfusu/Yaşlanma

Dünya Sağlık Örgütü’ne (WHO) göre, 2010 yılında 65 yaş ve üzeri 524 milyon insan, dünya nüfusunun %8’ini oluştururken 2050 yılında bu rakamın 1.5 milyarı bulması ve dünya nüfusunun %16’sını temsil etmesi beklenmektedir. Gelişmiş ülkeler yaşlı nüfus profilini daha fazla taşımaktadır ancak yaşlı nüfustaki artışın az gelişmiş ülkelerde daha fazla ve hızlı olacağı öngörülmektedir. 2010 yılından 2050 yılına kadar yaşlı nüfustaki artış gelişmiş ülkelerde nüfuslarının %70 oranında olması beklenirken az gelişmiş ülkelerde bu artışın %200 oranında olması beklenmektedir.

Doğuştaki beklenen yaşam süresindeki artış yaşlı nüfusu hakkında fikir vermektedir; doğuştaki beklenen yaşam süresi 1900’lerde 50 yılı geçmiyorken, bugün beklenen yaşam süresi 81-83 yıla ulaşmıştır. Doğu Asya ülkelerinde 1950lerde bu süre 45 yıl iken bugünlerde 74 yıldır (WHO, 2011). Türkiye’de ise doğuştaki beklenen yaşam süresi 77 yıldır; bu süre erkekler için 74.8, kadınlar içinse 79.3’tür (TÜİK, 2014).

Doğuştaki beklenen yaşam süresinin artmasıyla birlikte demans hastası, özellikle Alzheimer hastası yaşlıların sayısında artış olmuştur ve dünya genelinde 85 yaş ve üzeri insanların %25-30’u demans hastasıdır. Değişen aile yapısı sebebiyle artık daha az çocuk sahibi olunması bu kimselerin bakıma ulaşmasını zorlaştırmaktadır (WHO,

2011). Türkiye’de 2011 yılında Alzheimer hastalığından ölen yaşlı nüfus oranı %2,9 iken bu oran 2012 yılında %3,4, 2013 yılında ise %3,6’ya yükselmiştir (TÜİK, 2014).

Türkiye’de 2014 yılında 65 yaş ve üzeri nüfus, toplam nüfusun %8ini oluştururken bu oranın 2023 yılında %10.2, 2050 yılında %20.8 ve 2070 yılında %27.7 ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2014). Türkiye’de yaşlı nüfusun artışı oldukça hızlıdır, 2014 yılında toplam nüfus artış hızı %13.3 iken yaşlı nüfusun artış hızı %49.9 dur.

Dünya genelinde kadınlar erkeklere göre ortalama 4 yıl daha uzun yaşamaktadırlar ve yaşlı nüfus içinde yüksek bir oranı temsil etmektedirler. Dünya genelinde 60 yaş ve üzeri nüfusun %54’ü, 75 yaş ve üzerinin %60’ı, 95 yaş ve üzerinin %70’i kadınlardan oluşmaktadır (WHO, 2013). Türkiye’de de 65 yaş ve üzeri nüfusta her 100 kadının karşısında 77.2 erkek bulunmaktadır. 70 yaş itibari ile kadın yaşlıların o yaş grubu içindeki oranı erkeklere göre artmaktadır ve özellikle 85 yaş ve üstü yaşlılarda kadınların oranı o yaş grubunun %68 ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2014).

Yalnız yaşayan yaşlıların sayısı pek çok ülkede artmaktadır ve bazı Avrupa ülkelerinde 65 yaş ve üstü kadınların %40’ından fazlası yalnız yaşamaktadır (WHO, 2011). Türkiye’de de tek başına yaşayan yaşlı nüfusun %77,1’ini kadınlar oluşturmaktadır ve bu durumun oluşmasında yaşlı kadınların eşlerini kaybetmeleri bir etkindir. Nitekim Türkiye’de 2014 yılı için yaşlı kadınların %51.2’sinin erkeklerin ise %13.2’sinin eşini kaybettiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2014). Türkiye’de bakım alan yaşlıların da çoğu kadındır, duldur ve okuryazarlığı yoktur (Bilgili, 2000). Bunların yanı sıra Türkiye’de kadınların çok belirgin olmasa da erkeklerden daha yoksul olduğu görülmüştür. 2013 yılı verilerine göre yoksul yaşlı erkek nüfus oranı %17,4 iken yoksul yaşlı kadın nüfus oranı %18,2’dir (TÜİK, 2014). Tüm bu istatistiksel verilerin de gösterdiği üzere yaşlı nüfus içinde geniş yer tutan yaşlı kadın, yoksul ve yalnız olma olasılığının yüksek olması ile bakıma ve desteğe daha fazla ihtiyaç duyabilecek konumdadır.

1.5.4.5. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Bakımı

Yaşlı bakımı, 65 yaş ve üstü bireylere sağlanan destekleri kapsamaktadır. Bu destekler yaşlının güvenli bir yerde yaşamasını sağlamayı, aile ve yasal konulardaki sorunlarına çözüm sunmayı, evde bakımını, tıbbi ve medikal bakımının sağlanmasını, beslenme ve ulaşımaya dair ihtiyaçların karşılanmasını içermektedir (Kandel ve Adamec, 2009). Yaşlı bakımı, evde ya da kurumda, aile üyeleri ve/veya sosyal bakım hizmetleri sunan kurum ve kuruluşların profesyonel bakım uzmanları ve sağlık ekipleri tarafından bakım gereksinimi olan yaşlılara sağlanan tüm destekleri kapsamaktadır (Genç ve Barış, 2015: 36-57). Yaşlı bakımı, aileler başta olmak üzere kamu, özel sektör ve gönüllülerin katkılarıyla formal ve informal olarak karşılanmaya çalışılmaktadır (Artan, 2013a: 38-62).

Dünyada ve Türkiye’de bakım alan yaşlıların çoğunlukla kadın olmasının yanı sıra bakım verenlerin çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır ve genellikle bir kişinin tüm sorumluluğu aldığı ve aile üyeleri arasında eşit paylaşımın olmadığı bir durumdur (Brewer, 2001: 217-235; Çetinkaya ve Karadakovan, 2012; Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000; Louderback, 2000; Toseland, Smith ve McCallion, 2001). Bakım sorumluluğunu öncelikle yaşlının eşi, kızı, gelini eğer bu aile üyelerinden hiç biri yoksa akraba, komşu veya arkadaşları üstlenebilmektedir (Toseland, Smith ve McCallion, 2001). Bakım verenlerin orta yaş (40-59 yaş) veya yaşlı kişiler olduğu (65 yaşın üzeri), evli ve beşte birinin 18 yaşının altında çocukları bulunduğu belirlenmiştir (Blieszner ve Alley, 1990; Brewer, 2001: 217-235; Faison, Faria ve Frank 1999; Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000; Toseland, Smith ve McCallion, 2001).

Türkiye’de yaşlılar yaşlılıklarını evlerinde geçirmek istemektedirler (Alpteker, 2008) ve hem bakım alanlar hem de bakım verenler tarafından huzurevleri, kurumsal bakım, olumlu görülmemektedir (Aksoydan, 2009; Gönüllü Taşkesen, 2012). Türkiye’de 2014 yılı için toplam doluluk oranı %81,2 olan 333 huzurevi, doluluk oranı ise %94 olan 176 rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Özel bakım ve rehabilitasyon merkezleri ise 149 tanedir ve doluluk oranı %76,8’dir. 2014 yılında evde bakım alan yaşlı sayısı ise 450.031 kişidir (TÜİK, 2014). Bakım parası ödenen

kişi sayısı üzerinden ulaşılan bu rakam kurumsal bakımın karşılayabileceği kapasitenin çok üstündedir. Kurumsal bakımdan yararlanan yaşlı sayısının kurumların kapasitelerine göre az olması ve yaşlı nüfusunun yukarıda bahsi geçen rakamlardan çok daha fazla olması, evde bakılan yaşlı nüfusun oldukça fazla olduğuna işaret etmektedir. Buna paralel olarak Aksoydan (2009) yaşlıların bakımının çoğunlukla yakınları tarafından üstlenildiğini belirtmiştir.

1.5.4.6. Yaşlıya Bakım Verenlerin Yaşadığı Zorluklar

Bakım verme, içinde barındırdığı sorumlulukların sonuçlarıyla birlikte bakım verenin fiziksel ve psikolojik sağlığını, sosyal ve ekonomik statüsünü etkilemektedir (Bilgili, 2000; Brewer, 2001; Lidell, 2002; Toseland, Smith ve McCallion, 2001). Bakım verenler kaygı, kızgınlık, suçluluk duymakta, kendilerini yalnız hissetmekte, stres, bitkinlik ve ekonomik sıkıntıların da eklendiği tükenmişlik yaşamaktadırlar (Brewer, 2001: 217-235; Lidell, 2002). Kasuya ve arkadaşları (2000) iki bakım verenden birinin ekonomik sıkıntı, her üç bakım verenden ikisinin kendi sağlığına ilişkin sıkıntı yaşadığını, bakım verenlerin üçte ikisinin bakım vermenin evlilikleri üzerinde baskı yarattığına inandıklarını ve bakım verenlerin dörtte birinin ise umutsuz olduklarını bildirmişlerdir.

Bakım verenler bakım sırasında yaşadıkları sorunlar arasında, Koyuncu Yaşar'ın (2009) çalışmasında sırasıyla yaşlıyla iletişim kurma, yaşlının bakıma katılmada uyumsuz davranması, meslek/iş kaybı, bilgi ve beceri eksikliği, zaman ve enerji konusunda yetersizlik ile kendi fiziksel ve ruh sağlığında bozulmayı belirtmişlerdir. Alpteker'in (2008) çalışmasında ise sırasıyla yaşlının çok konuşması/karışması, bakım verenin kendisinin yaşlı olması, banyo yaptıрма, yaşlıyı yalnız bırakmama ve yaşlı bakımının yanında ev işlerinin de üstlenilmesi zorlanılan ve sorun olarak bildirilen durumlar olmuştur.

Yaşlıyla iletişim kuramama, yaşanan iletişim güçlükleri bakım vereniyle yaşlının ilişkisini olumsuz etkilediği gibi bakım yükünü de artırmaktadır. Bakım verenler tarafından yaşlının inatçı ya da geçimsiz olması, yaşlının işitme probleminin olması, yaşlının çok konuşması ve her şeye karışması iletişim güçlükleri olarak dile getirilmiştir (Alpteker, 2008; Bilgili, 2000). Koyuncu Yaşar'ın (2009) yaşlının

eğitim düzeyi yükseldikçe bakım verende bakım yükünün azaldığı bulgusu, eğitim düzeyindeki artışı iletişim sorunlarını azalttığı dolayısıyla algılanan bakım yükünün azaltabileceğini akla getirmektedir.

Yaşlının yaşı, yaşı ile oturu lan süre ve günlük yaşıam aktivitelerinde bağımlılık durumu arttıkça bireyin bakım yükü de artmaktadır (Koyuncu Yaşar, 2009). Özellikle engelli yaşıllara bakım vermek, bakım veren için sürekli biçimde eve hapsolmayı doğurmaktadır (Paoletti, 1999). Çoğunlukla bakım tek bir kişıye, kadına, bırakılmakta ve diğer aile yeleri bakımın yanı sıra evin diğer sorumluluklarını da paylaşımamaktadırlar (Alpteker, 2008). Yaşlının artan bağımlılığı ve paylaşılmayan, tek başına üstlenilen diğer ev içi sorumluluklar bakım veren kadında evine ve yaşıya yetemediği hissini yaratarak bakım yükünü artırmaktadır (Arpacı, 2009). Ev işlerinin sadece kadınlar tarafından yürütülmesi, iki ayrı evin işini üstlenmeyi getirmesi sebebiyle bakım verilen yaşlının ayrı evde oturmasının bakım yükünü artırdığı sonucunu doğurmaktadır (Koyuncu Yaşar, 2009).

alışımayan kadınların, alışıan kadınlara göre daha fazla bakım yükü hissettikleri bulgusuyla beraber (Arpacı, 2009) kadınların yaşlıların bakımını üstlenmek için işlerinden ayrıldıkları da bildirilmiştir (Bilgili, 2000). Bu durum, birincil bakım veren olmak durumunda kalan kadınların sosyal alanlarındaki daralmayı da göstermektedir. alışımayan bakım veren kadınlar, yaşlının bağımlılık durumunun belirleyici olmasıyla birlikte kendilerine ait sosyal alan yaratamadıklarını bildirmişlerdir (Alpteker, 2008; Bilgili, 2000; Koyuncu Yaşar, 2009). Bunların yanı sıra bakım verme yükünü etkileyen bir diğer faktör de bakım veren kadınların eşlerinin bakım vermeye yönelik tutumlarıdır. Bakım veren evli kadınların eşlerinin bakım verilmesini istememeleri kadının hissettiği bakım yükünü artırmaktadır ve bakılan yaşlının sağlık sorunu yoksa eşler bakım verilmesini daha az istemektedirler (Arpacı, 2009).

Bakım verenlerin yaşadıkları deneyimlerin olumsuz olması bakım vermede güçlükler doğururken olumlu olması durumunda yaşlının varlığı aileyi desteklemektedir (Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000). Bakım verme her zaman olumsuz bir deneyim ve yk değildir (Louderback, 2000). Yaşı ile

ilişkilerinin niteliğini iyi olarak tanımlayan bakım verenler bakımın getirdiği güçlüklerle daha kolay baş ettiklerini ve bakıma daha istekli olduklarını bildirmişlerdir. Ancak bakım verenlerin sadece %36.6'sının yaşlıyla yaşamaktan memnun oldukları bulgulanmıştır (Bilgili, 2000). Memnuniyet bildiren bakım verenler yaşlının tecrübelerinden yararlandıklarını, ev işleri ve çocuk bakımında yardımlaştıklarını ve birbirlerine maddi ve manevi destek olduklarını, bakım vermenin kendilerine huzur ve mutluluk verdiğini belirtmişlerdir.

1.5.5. Aile Üyelerine Bakım

Aile üyelerine bakım, bir ya da daha fazla aile üyesinin diğer aile üyesine günlük yaşamı sürdürmesi için gerekli destek ve yardımın sağlanmasını içermektedir. Çoğunlukla aile üyelerine bakım, kronik hastalıklar, Parkinson, Alzheimer, demans gibi hastalıklar sebebiyle yaşlı aile üyesinin desteğe ihtiyaç duymasıyla başlamaktadır (Kandel ve Adamec, 2009; Walker, Pratt ve Eddy, 1995). Yaşlılar genellikle kendi evlerinde yaşamak istemektedirler (Blieszner ve Alley, 1990) ve evde bakım genellikle aile üyeleri tarafından verilmektedir. Oğlak (2007) bu durumun yalnızca ekonomik sebeplerden kaynaklanmadığını, sosyal ve kültürel nedenler dolayısıyla bakımın ailenin temel görevi olarak kabul edilmesiyle de ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Aile üyeleri içinde daha önce de belirtildiği gibi bakımı üstlenenler çoğunlukla kadındır ve bu kadınlar daha çok eş, kız evlat ve gelinlerdir (Louderback, 2000; Oğlak, 2007). Paoletti'nin (1999) çalışmasında bakım veren kız evlatlar bakımı oldukça stresli ve hem fiziksel hem de psikolojik sağlık problemlerinin kaynağı olarak dile getirmişlerdir. Özellikle bu kadınlar aile üyelerine bakımı aile bağlarının getirdiği zorunluluk ve başka alternatiflerin olmamasıyla açıklamışlardır. Gönüllü ve profesyonel bakım verenler ise kız evlatların aksine bakım vermeyi memnuniyet hissi ve sağlıklı olmaya bir kaynak olarak inşa etmişlerdir. Başka alternatiflerin olmaması ve hissedilen mecburiyet aile üyelerine bakım vermeyi zorunlu kılmaktadır (Gönüllü Taşkesen, 2012).

Aile üyelerine bakımın niteliği, bakımın kim tarafından verildiğinden daha önemli görünmektedir. Eş, gelin ve kızından bakım almanın yaşlı aile üyesinde

yarattığı depresif semptomları çalışan Shibusawa ve Chen (2003) eşlerinden bakım alan yaşlıların kızı ya da gelininden bakım alan yaşlılara göre daha fazla stres yaşadığını bulgulamışlardır. Evlatlarından bakım alanlar daha yaşlı, dul ve kadın iken eşlerinden bakım alanlar erkektir. Bakım vermenin içerdiği sorumluluklar aile üyeleri arasında bir şekilde paylaşılmaktadır ve bakım vermenin karmaşık yapısı aile üyeleri arasındaki ilişkinin yeniden müzakere edilmesini zorunlu kılmaktadır (Taccani, 1994; akt. Paoletti, 1999). Aile üyeleri aile sistemi içinde yeni bir dengeye ulaşmaya çabalamaktadırlar (Lidell, 2002).

Bakım veren çoğu aile, bakım vermenin yaşamlarını değiştirmesine ve baskı yaratmasına rağmen hasta yakınlarının gereksinimlerini karşılamaya devam etmek istemektedirler. Kasuya ve arkadaşları (2000) bakım verenlerden genellikle bakım vermenin duygusal, fiziksel ve ekonomik sonuçlarını önemsemeden rollerini gerçekleştirmelerinin hem bireyin kendisi hem de toplum tarafından beklendiğini belirtmişlerdir. Yaşlının bakımını üstlenen aile üyeleri, genellikle bakım yükümlülüğü ve kendi yaşam gereksinimi arasında sıkışıp kalmakta, özellikle kadınlar kendi kariyer ve ihtiyaçları ile geleneksel beklentiler arasında çatışma yaşamaktadırlar; bu çatışma bakım verme memnuniyeti üzerinde belirleyici olmaktadır (Robinson, 1997; akt. Louderback, 2000). Yaşlının kurum bakımı alma düşüncesi ise çoğu bakım verende başarısızlık, suçluluk ve çaresizlik duygularının yaşanmasına neden olmaktadır (Faison, Faria ve Frank, 1999). Kurum bakımı özellikle çoğunlukla ilk akla gelen huzurevleri bakım veren aile üyeleri tarafından yaşlıları için uygun bulunmamakta ve hoş görülmemektedir (Bilgili, 2000).

1.5.6. Bakım Veren Gelinler

Dünyada ve Türkiye’de yapılan araştırmaların örneklemelerine bakıldığında yaşlı aile üyesinin bakımını üstlenen kadınlar arasında gelinlerin çoğunluğu oluşturduğu göze çarpmaktadır (Arpacı, 2009; Koyuncu Yaşar, 2009; Shibusawa ve Chen, 2003; Soeda ve Araki, 1999: 47-58). Gelinler tarafından üstlenilen bakımın sorumluluk dağılımında Guberman (1999) üç örüntü tespit etmiştir. Bu örüntüler; bakımın gerektirdiği tüm sorumlulukların sadece gelinler tarafından üstlenildiği örüntü, temel sorumlulukları yerine getiren ancak kocasından da yardım alan

gelinlerin olduğu örüntü ve kocası ile birlikte sorumluluğu paylaşan gelinlerin olduğu örüntüdür.

Bakımı üstlenmiş olmalarına rağmen aile üyeleri ve profesyoneller tarafından gelinlerin emeklerine çok az dikkat edildiği ve gelinlerin eylemlerinin kötülendiği belirtilmektedir. Guberman'ın (1999) çalışmasında gelinler, yaşlının parasını bekledikleri ve yaşlılara kötü davrandıkları gibi önyargılara maruz kaldıklarını bildirmişlerdir.

1.5.7. Gelinlerin Bakım Verme Sebepleri

Bakım verenin becerikli, duygusal açıdan güçlü veya istenen bakım türünü vermeye en uygun birey olması bakım verme sorumluluğunu belirlememektedir. Daha ziyade genellikle duygusal ve ekonomik nedenlerin bu sorumluluğun alınmasını belirlediği ifade edilmektedir (Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000). Toseland ve arkadaşları (2001) bakım vermenin üstlenilmesinde sebep olarak aşağıdaki etkenleri ileri sürmüşlerdir;

- Duygusal yakınlık veya bağlılık, empati kurma, sevmeye gibi başkalarını düşünmeyi gerektiren nedenler
- Bir şey yapmadığında yaşayabileceği suçluluk duygusunu önleme isteği
- Ailenin yaşadıklarına karşı duyarlı olunmasına ilişkin değer yargısı
- Şimdi bağımlı olan yaşlının geçmişte yaptıklarına karşılık, borçlu olma duygusu veya yardım ve destek sağlayarak borcunu ödeme isteği
- Yaşlının hasta olması nedeniyle gereksinimlerini karşılayamayacağı inancı
- Aile dayanışması, evlat olma sorumluluğu gibi toplumsal değerler.

Gelinlerin kendilerine yönelik önyargı ve tutumlara rağmen nasıl ve neden bakım veren olduklarına cevap aradığı çalışmasında Guberman (1999) katılımcı olarak Haitili, İtalyan ve Fransız Kanadalı bakım verenlerle yaptıkları geçmiş çalışmaları analiz ederek olası sebepleri sıralamıştır. Bu sebepler yaşlı bakımında sosyal ve kültürel normlar, yaşlı hakları ve yeri hakkında sosyal ve kültürel normlar, aile ilişkilerinin kuralları; karşılıklılık, borç ve minnettarlık, çift/aile dinamikleri ve

aile içindeki güç ilişkileri, toplumsal cinsiyet, aile üyelerinin ulaşılabilirliği ve bakım verenin kişisel karakteridir.

Yaşlı bakımında sosyal ve kültürel normlar; Bakım için aile dışında kimseye sorumluluk atfedilmemekte, devlet ya da profesyoneller sorumlu tutulmamaktadır. Gelinin bakım sağlaması aile ile “kan bağı olmaması”-na rağmen, aile dışına çıkılmasına yeğlenmektedir. Hatta başka bir alternatif yoksa sağlık çalışanları da bakımdan gelini sorumlu tutmaktadırlar. İtalya’da toplumda bakımdan sorumlu olanın oğul ve dolayısıyla eşi olduğu kabulünün olması kimin bakım sorumluluğunu üstleneceğini belirlemektedir (Guberman, 1999: 85-102). Japon kültürü en büyük oğul ve eşini bakım için sorumlu kılmaktadır ve bu sebeple bakım veren gelin sayısı daha fazladır (Shibusawa ve Chen, 2003; Soeda ve Araki, 1999). Hindistan’da anne baba bakımı en büyük oğul ve eşin görevidir; hatta gelin kendi ailesinden ziyade eşinin ailesinin bakımından sorumlu tutulmaktadır (Datta, Poortinga ve Marcoen, 2003: 736-749; Jamuna, 2003). Belçika’da ise böyle bir kültürel beklentinin olmadığı, daha ziyade kadının kendi annesinin bakımından sorumlu olduğu ifade edilmiştir (Datta, Poortinga ve Marcoen, 2003). Vera-Sanso (1999) ise gelin-kayınvalide ilişkisinde kültürel farklılıkların dışında fiziksel, sosyal ve ekonomik bağımlılıkların belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Yaşlı hakları ve yeri hakkında sosyal ve kültürel normlar; Yaşlıya saygı duyulması gerektiği normu gelinleri bakıma zorunlu kılmaktadır. Anne babalar yaşları sebebiyle kesin haklara sahiplerdir ve bu haklar kendi durumlarına karar vermeyi ve emretmeyi içermektedir. Tayvan’da Konfüçyüsçülüğün etkisiyle toplum hiyerarşik ve yaşlı merkezli bir yapıdadır ve bu yapının dayattığı normlar sebebiyle gelin-kayınvalidesini dinlemek ve ona itaat etmek durumundadır. Yaşlılar gelinlerin hatalarını kamusal alanda ilan etme hakkına sahipken, gelinlerin özel alanda dahi kendilerini savunmalarının aile içinde daha fazla çatışmaya yol açtığı bildirilmiştir (Sandel, 2004).

Aile ilişkilerinin kuralları; karşılıklık, borç ve minnettarlık; Gelin ve kayınvalide arasındaki geçmişteki iş bölümü yaşlının bakımını garanti altına almaktadır. Çocuk bakımı, sağlanan sosyal destek karşılığında gelin minnet duyarak, zorunda hissederek bakımı üstlenmektedir, kayınvalide de bunu talep etmektedir.

Haitililer için evlat olmanın getirdiği minnet duygusu, bakım için önemli bir motivasyon kaynağıdır; kız evlat yoksa erkek evlat bakımı üstlenmektedir (Guberman, 1999).

Çift, aile dinamikleri ve aile içindeki güç ilişkileri; Yaşlı aile üyelerine bakım vermek, evlilik sözleşmesinin içerdiği bir sorumluluk olarak görülmektedir ve bu sözleşme ile yaşlı aile üyelerine bakım kadının doğal görevi olarak kabul edilmektedir. Sosyal güvencesi ya da başka alternatifi olmayan, boşanmayı göze alamayan kadınlar bakımı üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Ya da kocasının kendi ailesine aldığı tavır ve tutumlar gelinin kayınvalide ve kayınpederine tutumunu belirlemektedir. Bakımı üstlenen gelinleri buna zorunlu kılan bir sebep de kadınların kocalarına karşı duyduğu zorunluluktan ya da sorumluluk hissinden kaynaklanmaktadır (Globerman, 1996).

Toplumsal cinsiyet; Katı cinsiyetçi iş bölümü ve bu iş bölümü sebebiyle erkeğin bakım kapasitesi olmadığı kabulü, bakım alan ile verenin cinsiyetinin farklı ya da aynı olması, bakımda sorumluluğun paylaşılmasında ya da tamamen üstlenilmesinde belirleyici olmaktadır (Brewer, 2001: 217-235; Guberman, 1999: 85-102). Bilgili'nin (2000) çalışmasında kadınlar, bakıma karar verilirken fikirlerinin alınmadığını ve doğrudan bakım sorumluluğunu üstlenen kimseler olarak söz haklarının olmadığını bildirmişlerdir. Katılımcılarının tamamının kadın olduğu Gönüllü Taşkesen'in (2012) çalışmasında ve Sever ile Başbüyük'ün (2009) çalışmasında kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerini kabullenmiş görünmekte ve bakımı kadınlardan beklemektedirler. Bunun yanı sıra erkeklerin sağlayacağı bakımın nitelikli olmayacağını tartışmaktadırlar.

Aile üyelerinin ulaşılabilirliği ve bakım verenin kişisel karakteri; Çoğunlukla aile içinde başka bakım verecek kimsenin olmamasının ya da bakabilecek diğer yakınların mirasçı olmamaları sebebiyle bakım vermeyi reddetmelerinin gelinleri bakım vermeye zorladığı ifade edilmektedir (Guberman, 1999:85-102; Merril, 1993: 70-91). Ancak bazı vakalarda gelinler tarafından bakım vermenin hayatlarını anlamlı kıldığı da belirtilmiştir (Guberman, 1999: 85-102).

1.6. Yaşlı İhmal ve İstismarı

Yaşlı istismarı ilk kez 1970'li yıllarda Amerika'da gündeme gelmiştir ve literatüre ilk kez 1975'de Baker ve Burston'ın "granny battering/hırpalanmış yaşlı kadın" terimiyle girmiştir (Artan, 2013a: 38-62). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşlı istismarını, herhangi bir güvenilişkisi içerisinde yaşlı kimseye yönelik yaşlıda sıkıntı ve zarara neden olabilecek bir kez veya tekrarlanan hareket veya uygun davranış eksikliği olarak tanımlamıştır. Yaşlıların istismarı şiddet, yoksun bırakılma ve ihmal olarak üç esas durum altında algıladıkları bildirilmiştir (WHO, 2008). Yoksun bırakılma seçme, karar verme gibi haklarından alıkonulma ile itibar ve saygınlıkta yaşanan kayıpları içermektedir. İhmal ise izolasyon, terkedilme ve sosyal olarak dışlanmayı ifade etmektedir.

İstismar ve ihmal fenomeni değerleri, standartları ve insanlar arası ilişkilerde kabul edilmeyen davranışları belirleyen kültürel farklılıkları içinde taşıyarak tanımlanmaktadır (WHO, 2008). Dolayısıyla sosyal ve kültürel farklılıklar, yaşlı istismarının tanımına dair tam bir görüş birliği olmasını zorlaştırmaktadır (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227; Kıssal ve Beşer, 2009; Uysal, 2002: 43-49). İstismar kavramının neyi içerdiği ya da neyi içermediği üzerine görüş birliğinin olmaması, ihmal kavramının istismar kavramıyla ilişkisinin anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu konuda genel kabul istismarın kasıtlı bir eylem içerdiği ihmalin ise içermediği üzerinedir ancak ihmalin de kasıt içerebileceği çeşitli çalışmalarda dile getirilmiştir (Eisikovits, Koren ve Band-Winterstein, 2013). Bu kavramsal karmaşa dolayısıyla son zamanlarda yaşlıya kötü muamele (elder mistreatment) kavramı hem istismar hem de ihmali kapsadığı için çalışmalarda yer almaktadır.

1.6.1. Yaşlı İstismarı ve Türleri

Yaşlı istismarı yaşlının belli bir zaman diliminde bir yetişkin tarafından o kültürde kabul edilmeyen bir davranışa maruz bırakılmasını ifade etmektedir (Artan, 1996). Yaşlı istismarı fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel olarak (Artan, 2013a: 38-62) yanı sıra hak istismarı olarak sınıflandırılabilir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008).

Fiziksel istismar; Vurmak, tokatlamak, yakmak, bağlamak, fazla ya da yanlış ilaç vermek gibi yaralayıcı ve fiziksel acı veren davranışları içermektedir. İleri boyutlarda, fiziksel istismar ölüme de sebep olabilmektedir. Yaşlı bireyin fiziksel istismara uğramış olabileceğini gösteren başlıca belirtiler; boyun ve kollardaki çürük, morluk gibi izler, el ve ayak bileğindeki kamçı ya da halat izleri, tekrarlanan, açıklanamayan yaralar, yaralanma hakkındaki çelişkili, kaçamak ifadeler ve tutumlar, tekrarlanan yaralanmalarda aynı sağlık kurumuna gitmeyi reddetme gibi durumlardır (Quinn ve Tomita, 1997).

Psikolojik istismar; Bağırarak, hakaret etmek, korkutmak, suçlamak, göz ardı etmek ya da aşağılamak gibi duygusal ve zihinsel rahatsızlık yaratacak davranışları içermektedir. Yaşlı bireyi huzurevine göndermekle tehdit etmek psikolojik istismar olarak algılanmakta ve sık görülmektedir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008). Başlıca psikolojik istismar belirtileri arasında yaşlı bireyin cevap vermemesi, iletişim kurmaması, şüpheli ve mantıksız korku yaşamaması, sosyal ilişkilere ilgisiz olması, kronik fiziksel ve psikolojik sağlık problemlerinin olması sıralanabilmektedir.

Cinsel istismar; Cinsel istismar bireyin kendi rızası olmadan herhangi bir cinsel aktiviteye zorlanmasını içermektedir. Başlıca cinsel istismar belirtileri olarak; açıklanamayan anal ve vajinal kanama, kanlı, yırtık giysiler, göğüslerdeki çürük ve morluklar, cinsel ilişki ile bulaşan hastalıklar ve vajinal enfeksiyonlar sıralanabilmektedir. Cinsel istismar mağduru yaşlıların özellikleri belirgin olmaktan oldukça uzaktır (Quinn ve Tomita, 1997). Cinsel istismar, diğer istismar türleri içinde en çok gizlenen ve üzerine en az konuşulanı olabilmektedir (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227).

Ekonomik istismar; Yasal olmayan ve uygunsuz bir biçimde, yaşlı bireyin parasının veya diğer mali kaynaklarının şahsi çıkarlar için kullanılmasıdır (Kıssal ve Beşer, 2009). Soyulmak ve gasp edilmek de yaşlılar tarafından istismar olarak algılanmaktadır (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227).

Hak istismarı; Herhangi bir zihinsel manisi olmayan yaşlıların sivil ve hukuki haklarının ihlal edilmesidir. Ekonomik istismar davranışları olarak da ele alınabilecek davranışları içermektedir. Yasadışı ya da izinsiz olarak mallarının,

parasının, banka/emeklilik hesabının ya da diğer değerli varlıklarının kullanılması ve değiştirilmesi, yaşlının kendi evinden çıkartılması ve hile yoluyla yaşlıdan vekaletname alınması hak istismarı ile birlikte gerçekleşmektedir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008).

1.6.2. Yaşlı İhmali ve Türleri

Yaşlı ihmali, bilerek veya bilmeyerek yaşlı kimseyi yiyecek, içecek, ısınma, ilaç, tıbbi cihaz gibi (protez, gözlük, işitme cihazı) temel gereksinimlerinden mahrum etmeyi vebakım vermedeki sorumluluklarını yerine getirmede isteksiz davranarak veya reddederek yaşlıya duygusal, fiziksel olarak sıkıntı vermeyi içermektedir. Kişisel temizliğin sağlanmaması, yaşlının duygusal, sosyal uyaranlardan yoksun bırakılması, uzun süre yalnız bırakılması gibi eylemler, ihmalin göstergeleridirler (Quinn ve Tomita, 1997). Strasser ve Fulmer (2007) ise yaşlı ihmali yaşlı kimse ve bakım veren kimsede psikolojik konuları içeren karmaşık bir klinik sendrom olarak tanımlamaktadırlar. Yaşlı ihmali, fiziksel ve psikolojik ihmal olarak ele alınmaktadır.

Fiziksel ihmal; yetersiz beslenme, susuz bırakılma, hijyenin ve yaşlının güvenliğinin sağlanmaması gibi günlük yaşamın gerekliliklerin görmezden gelinmesini içerir (Strasser ve Fulmer, 2007).

Psikolojik ihmal; bilerek ya da bilmeyerek yaşlının izolasyon, yoksunluk, ıstırap, korku, utanç, güçsüz olduğu hislerine sahip olmasına, küçük düşürülmesine ve hakaretlere maruz kalmasına müsaade etmek psikolojik ihmali olduğunu kanıtlar. Yaşlı bireyi herhangi bir insanla iletişim kurmaksızın uzun süre yalnız bırakmak da psikoloji ihmal içeren bir davranıştır (Strasser ve Fulmer, 2007).

Hem fiziksel hem psikolojik ihmal, niyet içeren ya da içermeyen ihmal davranışları ile ortaya çıkabilmektedir. Niyet içermeyen ihmal, yaşlı bireyin genellikle bakım verenin bakım becerisi ya da bakım verme arzusundaki eksiklik, deneyimsizlik ve görmezden gelmesi sonucu gerçekleşen, yaşlı bireyin zarar görmesiyle sonuçlanan kasıtsız davranışları içermektedir (Strasser ve Fulmer, 2007). Yaşlının bilerek yani niyet içererek yaşamsal gerekliliklerden mahrum bırakılması *aktif ihmal*, bilgi ve deneyim eksikliği sebebiyle yaşlının niyet içermeyen şekilde

gereksinimlerinin karşılanmaması ise *pasif ihmal* olarak tanımlanmaktadır (Quinn ve Tomita, 1997). Bunun yanı sıra yaşlı ihmal, bakım verenin neden olduğu ihmal ve yaşlının kendini ihmal olarak da ele alınmaktadır (Fadıloğlu ve Şenuzun Aykar, 2012: 69-77). Yaşlının kendini ihmal, yaşlının yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve kendi kendine gereken dikkat ve özeni göstermemeyi, yaşlının kendi sağlığı ve güvenliğini tehdit eden davranışlarını içermektedir.

Yaşlı istismarı, bakım veren tarafından kasıtlı olarak yapılan ve niyet taşıyan davranışları içerdiği için ihmale göre daha ciddi bir problem olarak görölmektedir (Quinn ve Tomita, 1997). Ancak Dong, Simon ve Evans(2013) araştırmalarında yaşlının kendini ihmalinin, o yaşlının ilerleyen zamanlarda bakım vereni tarafından istismar ve ihmale maruz kalmasına etki ettiğini bulgulamışlardır. Dolayısıyla yaşlının kendini ihmal, başkası tarafından istismar ve ihmal için ciddi risk oluşturmaktadır.Bunun yanı sıra Quinn ve Tomita(1997) yaşlının fiziksel istismarı gibi yaşlının fiziksel ihmalinin de yaşlıyı ölüme götürebileceğini ifade etmekte ve ihmalin daha az ciddiye alınacak bir problem olarak görölmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

1.6.3. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı İhmal ve İstismarı

Yaşlı nüfustaki artış sebebiyle görünürlük kazanan yaşlı ihmal ve istismarı bir sosyal problem olarak ele alınıp bilinen bir fenomen haline gelmiştir. Yapılan niceliksel araştırmaların çoğu yaşlı ihmal ve istismarının sıklığının, türlerinin, istismar eden ve edilenin özelliklerinin, taşıdıkları risk faktörlerinin tespiti için yürütölmüştür (Eisikovits, Koren ve Band-Winterstein, 2013).

Dünya genelinde, farklı kültür ve toplumlarda 1990 ile 2011 yılları arasında yaşlı istismarına dair yapılmış araştırmaları inceledikleri çalışmalarında Sooryanarayana, Choo ve Hairi (2013) yaşlı istismarını ölçme stratejilerini, ölçme araçlarını ve yaşlı istismar sıklığını tanımlamayı amaçlamışlardır. Bulguladıkları sıklık sonuçları aşağıdaki gibidir;

- En yüksek sıklık, İspanya'daki %44.6 istismar şüphesi ile birlikte gelişmiş ülkelerde görülürken gelişmekte olan ülkelerde istismar şüphesi sıklığı %13.5 ile %28.8 arasındadır.
- Psikolojik istismar Amerika'da %1.1 ile Tayland %41.18 aralığında yer alarak en yaygın görülen istismar türüdür. Ardından %0.2 Hollanda ile %31.1 İspanya aralığında görülen psikolojik ihmal gelmektedir.
- Ekonomik istismar %1.3 İrlanda ve %20.59 Tayland aralığında görülmektedir.
- Fiziksel istismar %0.1 İspanya ve %11.7 ile İsrail'de görülmektedir.
- Cinsel istismar ise %0.6 Amerika ve %1.3 İspanya aralığında yer alarak en az görülen yaşlı istismarı türüdür.
- Tüm istismar türleri en fazla kadın ve geç yaşlılarda görülmektedir.

Ulaşılabilir araştırmaların yaşlı istismarı üzerine çok az bilgi sağlaması sebebiyle Yan, Tang ve Yeung (2002), Çinli toplumlar ile diğer toplumlar arasında yaşlı istismar ve ihmaline dair sıklık karşılaştırmalarının yapılmasının zor olduğunu belirtmektedirler. Ancak bu kısıtlılığa rağmen Batılı toplumlarda tanımlanan yaşlı istismar türlerinin Çinli toplumlarda da yer aldığını ve psikolojik istismarın daha sık bulgulandığını bildirmişlerdir. Yine İsveç'te yapılan çalışmalarda psikolojik istismar en fazla görülen istismar türüdür (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227). Bunların yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar yaşlı istismarının çoğunlukla aile içinde olduğunu göstermektedir (Artan, 2013a: 38-62).

Türkiye'de ise yaşlı ihmal ve istismarı henüz bilimsel ve yasal düzeyde yeterince ele alınmış bir konu değildir (Artan, 2013a: 38-62). Yapılan araştırmalar çoğunlukla yaşlı istismar ve sıklığının tespitine dair yürütülmüş tez çalışmalarıdır.

Artan'ın (1996) İstanbul'da huzurevinde kalmak için başvuran 113 yaşlı ve yakınları ile yaptığı çalışma, Türkiye'de yaşlı istismarı üzerine yapılan ilk çalışmadır. Yaşlıların %25,6'sının fiziksel istismara maruz kaldığını ve bu istismarın %41'inin tokat atma %20'sinin şiddetli dövme ile gerçekleştirildiğini ve yaşlıların %34'ünün bu durum karşısında yalnızlık hissettiklerini bulgulamıştır. Çalışmasında fiziksel istismara uğrayan yaşlıların %28'i istismarın sık sık olduğunu

bildirmişlerdir. Fiziksel istismarın yanı sıra yaşlıların sözel olarak hakaretlere uğradıkları (%60.30), evden atıldıkları (%7.35), hastalandıklarında bakılmadıkları (%11.77), paralarının (%14.70) ve eşyalarının alındığı (%5.88) bulgulanmıştır. Artan'ın (1996) çalışmasında yaşlı yakınlarının %86,7'si, yaşlının her konuda rahatsız ettiklerini, her şeye karıştıklarını ve gelinle anlaşamadıkları gerekçeleriyle rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Yaşlıyı istismar eden yakınların başında %41.37 ile gelinler, ardından oğullar ve sonra damatlar gelmektedir. Ancak yakınların tamamı yaşlıyı cezalandırmadıklarını ve diğer aile üyelerinin nasıl davrandıklarını bilmediklerini söylemişlerdir. Artan (2013b) huzurevinde kalan yaşlılarda aile içi istismarı araştırdığı bir diğer çalışmada yaşlıların en çok psikolojik istismara uğradıklarını ardından sırasıyla ekonomik ve fiziksel istismara maruz kaldıklarını, istismar eden yakınların ise sırasıyla oğul, gelin, eş, kız evlat, yeğen, damat ve torun olduğunu bulgulamıştır.

Kıssal (2008) İzmir'de Esentepe Sağlık Ocağı Bölgesinde 331 yaşlı ile yaptığı araştırmasında yaşlı bireylerin %9,4'ünün psikolojik istismar, %8,2'sinin ihmal, %4,2'sinin fiziksel istismar, %2,1'isinin ekonomik istismar, %0,9'unun ise cinsel istismara maruz kaldığı bulgulanmıştır. İstismar tiplerinden birini ya da birkaçını aynı anda yaşayan yaşlı bireyler %13,3'tür. Kadınların erkeklere göre 3.36 kat daha fazla istismara uğradığı bulgulanmıştır. Diğerleri ile yaşayanlara göre eşi ve çocukları ile yaşayanlar da 3,94 kat daha fazla istismar ile karşılaştıkları ve yanı sıra aile ilişkilerini "orta ve ortanın altında" olarak ifade eden yaşlı bireylerin aile ilişkilerini "iyi" olarak ifade edenlere göre 8.72 kat daha fazla istismara uğradıklarını belirtmiştir. İlkokul ve altında eğitim seviyesinde olan yaşlılar da 2.43 kat daha fazla istismar ile karşılaşmaktadır. Kıssal'ın (2008) çalışmasında yaşlıların sahip oldukları ev mülkiyeti, ileri yaşta olma, gelir düzeyi, kronik hastalık varlığı istismarı belirlemiyor görünmektedir. Bu çalışmaya katılan yaşlı bireylerin % 98,5'i günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızdırlar. Dolayısıyla sahip olunan kronik hastalıkların günlük yaşam aktivitelerinde aksamaya neden olmamış oluşu bu sonuca varılmasını doğurmuş olabilir.

Keskinoğlu, Giray, Pıçakçıefe, Bilgiç ve Uçku (2004) İzmir'de bir gecekondu mahallesinde 204 birey ile çalışmışlardır. Geleneksel aile yapısının sürdürüldüğü

kırsalda ihmal ve istismarın düşük olabileceği ancak kötü ekonomik koşulların geleneksel yapının bu koruyucu etkisini bertaraf edeceği varsayımında bulunmuşlardır. Yaşlıların 3'ü (%1,5) oğlu ve kocası tarafından fiziksel, 5'i (%2,5) finansal örselenme ile karşılaştıklarını, 14'ü (%7) ise gelirinden yarar sağlamaya çalışan kişi olduğunu bildirmişlerdir. Çalışmada, yaşlıların 7'sinde (%3,5) kesin ihmal bulgusu olduğu, 58'inde (%28,9) olası ihmal bulgusu olduğu saptanmıştır. Yaşlının yakınlarının sorunları ile ilgilenmemesi, sosyal ilişkilerinin az olması ve yaşının fazla olması durumunda ihmal edilme olasılığının arttığı bulgulanmıştır. Araştırmacılar tespit ettikleri ihmal ve istismar sıklığının düşük olmasını ekonomik koşulların kötü olmasına rağmen geleneksel aile yapısının koruyucu olduğu fikriyle açıklamışlardır.

Görüldüğü üzere yapılan çalışmaların tümü yaşlı ihmal ve istismarının sıklığını belirlemek, tespit etmek üzerinedir. Araştırmacılar, çalışmaların sonuçları doğrultusunda çalışmalarına dâhil ettikleri değişkenlerden hangilerinin risk teşkil ettiğini bildirmişlerdir. Bu durum Fadiloğlu ve Şenuzun Aykar'ın (2012) aktardıkları Dünder'in ve İlhan'ın çalışması için de geçerlidir. Dünder, örnekleminin %8'inin istismar ve ihmale uğradığını ve sözel istismarın %23,6, fiziksel istismarın %14 sıklığında olduğunu tespit etmiştir ve İlhan ise yaşlı istismarının kadınlarda, 75 ve üzeri yaş grubunda, ilkokul mezunu olmayanlarda, iki ve daha az sayıda yaşayan çocuğu olanlarda, çocuğu ya da akrabası ile birlikte yaşayanlarda ve günlük yaşam aktiviteleri yetersiz olanlarda daha sık görüldüğünü bildirmiştir.

1.6.4. Risk Faktörleri

Yaşlı istismar ve ihmalinin ortaya çıkmasında risk oluşturan faktörler bakım alanın, bakım verenin ve mevcut çevresel koşulların taşıdığı özelliklerden kaynaklanabilmektedir.

Bakım Alan Yaşlıya Ait Risk Faktörleri; ileri yaşlarda (70-75 yaş ve üzeri) ve kadın olmanın yanı sıra zihinsel ve fiziksel yetersizliğe sahip olunması, yaşlının kronik rahatsızlığının olması, günlük ihtiyaçlarını yerine getiremez olması gibi sebeplerle bakım verene bağımlılığın artması risk faktörleridir. Yetersiz ve güvensiz ev koşullarına sahip olunmasıyla birlikte yaşlının madde bağımlısı olması, sözel

şiddet içeren eylemlerinin olması ve cazip mali kaynağının da olması yaşlıları istismar ve ihmale açık kılmaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Kıssal ve Beşer, 2009). Etnik köken, geçmişte istismar öyküsünün olması, düşük gelire sahip olmak da bakım alan yaşlı için risk teşkil etmektedir (Johannesen ve Logiudice, 2013). Diğer yandan yaşlı ihmal ve istismarının literatüre ilk kez “granny battering/hırpalanmış yaşlı kadın” kavramı ile dâhil olmuş olması kadınların risk grubunda olduklarının bir görüntüsü olmuştur.

Bakım Verene Ait Risk Faktörleri; üstlenilen bakım veren rolünün benimsenmemesi ya da zorunlu yapılması dolayısıyla bakım vermenin yarattığı stres, bakım verilen kimseyle anlaşılabilmesi ve aynı evde yaşanması bakım vereni istismar ve ihmal uygulayıcısı olmaya itmektedir. Bunların yanı sıra bakım verenin madde bağımlısı olması, psikiyatrik problemlerinin olması, dürtü kontrolünün zayıf olması, şiddeti çözüm aracı olarak algılaması ve düşük benlik saygısının olması bakım verene ait diğer risk faktörleridir. Bakım verenin aileden biri ve genç olması, ayrıca yaşlıya bağımlılık duyması da ihmal ve istismara sebep olmaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Fadıloğlu ve Şenuzun Aykar, 2012: 69-77; Johannesen ve Logiudice, 2013).

Çevresel Koşullara Ait Risk Faktörleri; çevresel koşullar içinde aile dinamikleri, kültürel ve kurumsal nedenler yer almaktadır. Kültürel olarak yaşlılığın nasıl anlaşıldığı, yaşlıya atfedilen değer ve yaşlı konumunun getirdiği hak, görev ve sorumlulukların ne olduğu istismar ve ihmali etkilemektedir. Kurumsal nedenler ise kurum personelinin çalışma koşulları, kurumların anlayışları ile belirlenir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008). Aile içindeki düzensizlik, kötü ve çatışmalı ilişkiler ve düşük sosyal desteğin olması (Johannesen ve Logiudice, 2013), destekleyici servislerin ulaşılabilir olmaması, formal ve informal sosyal destek ağlarının yetersizliği yaşlıyı ve bakım verenini, istismar ve ihmal için riskli konuma itmektedir (Goodrich, 1997: 69-86).

1.6.5. Yaşlı İhmal ve İstismar Eden Gelinler ve Nedenleri

Önceden aktarıldığı gibi gelinlerin sıklıkla bakım veren olmaları yaşlı ihmal ve istismarında onları görünür kılmaktadır. Soeda ve Araki (1999), Japonya’da yaşlı

istismarı üzerine 1993 ve 1997 yıllarında yapılmış iki araştırmanın bulgularını birlikte değerlendirdiklerinde, ihmalin en çok görülen istismar türü olduğunu ve ihmalin eş, oğul ve kızlardan daha çok gelinler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Gelinler beslenme, temizlik ve hastaneye gitme gibi sağlık ihtiyaçlarını karşılamayarak yaşlıyı ihmal etmektedirler. Bunların yanı sıra gelinler görmezden gelme, azarlama, küfretme, sıklıkla “ölsen daha iyi” deme ve telefonu kullandırmama gibi eylemlerle de psikolojik istismarda bulunmaktadır.

Gelin-kayınvalide ilişkisinin çalışıldığı araştırmalarda gelinlerin çatışma çözümü olarak kullandıkları stratejiler ihmali içerebilmektedir. Şöyle ki Marotz-Baden ve Cowan'ın (1987) çalışmasında gelinler, kayınvalideleri ile çatışma yaşadıklarında çatışmayı çözmek için en çok kullandıkları stratejinin kayınvalidelerini görmezden gelmek olduğunu bildirmişlerdir. Bir başa çıkma stratejisi olarak dile getirilen görmezden gelme yaşlıyı ihmal davranışları içinde yer almaktadır.

Bakım veren eş, oğul ve kız evlatlar Soeda ve Araki'nin (1999) çalışmasında, istismar sebebi olarak önce bakım stresini sonra bakım verdikleri kimselerle kötü ilişkiye sahip olmalarını bildirmişlerdir. Gelinler ise ilk olarak kötü ilişkiye sahip olmalarını, ardından bakım stresini istismara sebep olarak ifade etmişlerdir. Gelinlerin kayınvalide ve kayınpederleriyle ilişkilerinin kötü olmasına dair Soeda ve Araki üç sebep tespit etmişlerdir. İlk sebep gelinlerin kayınvalide ve kayınpederleri ile ilişkilerindeki dinamikleri içermektedir; bunlar, gelinlerin yakınlık duymadıkları bu aile üyeleri ile birlikte yaşamaları, kuşak farklılığı sebebiyle farklı his ve görüşlere sahip olmalarıdır ve otorite sahibi olan kadının ev işlerinde karar verecek olmasının evin iki kadını, gelin ve kayınvalide arasında çatışmalara neden olmasıdır. İkinci sebep eş/oğulun ilişkiye etkilerini içermektedir; bunlar, eş/oğulun gelin-kayınvalide ilişkisi içinde arabulucu olmaması ve hem ev işlerinin yürütülmesinde hem de bakım verme sırasında eşlerine yardımcı olmamasıdır. Üçüncü sebep ise kayınvalidelerin, gelinin kurduğu kendi ailesine yönelik tutumlarını içermektedir; bunlar da, kayınvalidelerin sadece ailelerini yönetmek üzere yetiştirdikleri oğullarına saygı duymaları ve gelinlerinden oğullarına itaat beklmeleri, oğullarının ailelerine çok müdahil olmalarıdır. Ayrıca istismar eden

gelinler eşlerinin anne babalarına bakmak istemediklerini, kendilerinin bakmak zorunda bırakılmalarını adil bulmadıklarını bildirmişlerdir. Bu hislerin yoğunluğunun artmasına da sebep olarak eşlerinden yeteri kadar destek görmemelerini ifade etmişlerdir.

1.6.6. Yaşlı İhmal ve İstismarının Saptanmasına İlişkin Sorunlar

Yaşlı ihmal ve istismarı, farkındalığın az olması ve saptanmasındaki engeller ile içkindir (Kıssal ve Beşer, 2009). Dünya nüfusu içinde kapladıkları alan artıyor olmasına rağmen yaşlılar, diğer yaş grupları kadar görünürlüğe sahip değildir (Artan, 2013b: 109-122). Özellikle yatağa bağımlı bir yaşlı, toplumdan izole bir şekilde, sadece bakıcısı ile yaşamak zorunda kalıyorsa, bu durum yaşanması muhtemel istismar ya da ihmalin tespitini zorlaştırmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de istismar aile onurunun ve ailede var olan dengenin korunması için aile içinde gizli tutulmaya çalışılan bir tabu niteliğindedir (Artan, 1996). Aileyi kutsal sayan ve aileye bir başkasının müdahalesini hoş karşılamayan geleneksel değerler sebebiyle yaşlı istismarının aile içinde çözülmeye çalışılması, istismarın tespitini ve raporlaştırılmasını güçleştirmektedir.

İstismar vakalarının tespiti genellikle, varsa diğer aile üyelerinin fark etmesiyle mümkün olabilmektedir (Quinn ve Tomita, 1997). İstismar ve ihmal için risk barındıran ortamlara müdahaleyi zorlaştıran önemli bir etken de toplumdaki çoğu insanın, aile içinde şiddete maruz kalma ihtimali yüksek olan zihinsel, fiziksel ya da her iki yetisini birden yitirmiş yaşlılardan uzak durmayı tercih etmeleridir. Bu özellikleri taşıyan yaşlılar, korkutucu veya rahatsızlık verici kişiler olarak algılanabilmektedirler (Quinn ve Tomita, 1997).

Bakım verenler yaşlıyı ihmal ve istismar ettiklerini, eylemlerinin ihmal ve istismar içerdiğinin farkında olmadıkları için ya da farkında olmalarına rağmen reddedebilmektedirler. Bunun yanı sıra yaşlıların aile içinde olanı saklama niyetleri, aile üyelerinin yaptıklarından ya da başına gelenlerden utanmaları, aldıkları bakımı kaybetme ya da herhangi bir kuruma gönderilme korkusu duymaları istismar ve ihmal saklamalarına sebep olmaktadır. Yaşlının kendisine inanılmayacağını

düşünmesi, başka bakım alternatifi ya da güven duyacağı bir sistemin olmaması, yaşadıkları için kendini suçlaması, yaşadıklarını nasıl aktaracağını bilememesi de yaşlının istismar ve ihmali kimseyle paylaşmak istememesine, istismarı bildirmede isteksiz olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla istismar ve ihmalin saptanması zorlaşmaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Kıssal ve Beşer, 2009; Quinn ve Tomita, 1997). Erlingsson, Saveman ve Berg'in (2005) yaşlıların ihmal ve istismarı nasıl algıladıkları üzerine yaptıkları çalışmada, ihmal ve istismarın nedenlerine dair yaşlıların ihmal ve istismara uğrayan yaşlıyı suçladıkları, istismar ve ihmal edenler içinse bireysel açıklamalardan ziyade sosyal seviyede açıklamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu bulgu yaşlıların kendilerini suçlamaları nedeniyle ya da diğerleri tarafından suçlanacakları düşüncesiyle ihmal ve istismarı bildirmeyebileceklerini akla getirmektedir.

İlerleyen yaşın getirdiği değişimlerin ya da var olan hastalıkların semptomlarının yaşlının klinik görünümünü etkilemesi de ihmalin bu değişikliklerden ayırt edilmesini dolayısıyla saptanmasını zorlaştırmaktadır (Strasser ve Fulmer, 2007).

1.6.6.1. Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli / YİTAM (Quinn ve Tomita, 1997)

Yaşlı ihmal ve istismarının saptanmasındaki zorluklar yaşlı ihmal ve istismarı üzerine çalışmalar yürüten iki araştırmacıyı bu zorlukları da dikkate alarak bir tanı ve müdahale modeli önermeye itmiştir. Quinn ve Tomita'nın (1997) önerdikleri bu model geriatri hemşireliği, tıp, sosyal çalışmalar, kamu sağlığı, psikoloji ve psikiyatri gibi farklı disiplinlerin yaşlıya kötü muameleye yönelik değerlendirme ve müdahale stratejilerinin eklektik bir sonucudur. Teorik olmaktan ziyade YİTAM Modeli, pratisyenler için yaşlı ihmal ve istismarının tanı ve tedavisinde tutarlı, uyumlu prensip ve metotları sunma arzusu taşıyan uygulamaya dönük bir modeldir. Model tanı ve müdahale olmak üzere iki aşamalıdır. Tanı aşaması başvurunun alınmasını, değerlendirme görüşmesi için hazırlıkları ve görüşmenin yürütülmesini içermektedir. Müdahale aşaması ise kriz müdahalesi ve hem yaşlı hem de istismar eden ile yapılacak bireysel müdahaleleri kapsayan, problem odaklı danışmanlık stratejilerini

içerir. Her bir strateji için sonlandırma sorunları dikkate alınır ki sonlandırma modelin müdahale aşamasında seçilen stratejiye bağlıdır.

Bu çalışmada gelin ve kayınvalideler ile yapılacak yarı yapılandırılmış görüşmelerde yaşlı ihmal ve istismarının saptanabilmesi için YİTAM Modelinin dikkat çektiği noktalar temel alınmıştır ve önerdiği sorulara yer verilmiştir. Dolayısıyla aşağıda YİTAM Modeli aktarılacaktır.

Tanı Aşaması;

Farklı yaklaşımları içeren YİTAM Modelinde tanı aşaması geleneksel psikososyal vaka çalışmalarından, kriz müdahalelerinden ve psikiyatrik tanı tekniklerinden faydalanır. YİTAM Modeli, yaşlı ihmal ve istismarının var olup olmadığını sistematik olarak tanımlayabilmek için bir protokol sağlamaktadır. Bu protokol başvuruların nasıl alınacağından ve başvurunun nasıl ve ne şekilde yapıldığından başlayarak pratisyenin muhataplarıyla görüşmeleri sonrasına kadar olası pek çok duruma dair pratisyeni uyarmakta, pratisyene üzerinde durması gereken hususları hatırlatmakta ve tanı sürecini kolaylaştırmak adına ona bir harita çizmektedir.

Bu aşamada değerlendirme sürecine geçmeden önce değerlendirmeye hazırlık kısmında amaç, başvuran ve başvuranın içinde bulunduğu durum hakkında pratisyenin müdahalesine rehberlik edecek bilgileri edinmektir. Başvurular pratisyenler, akrabalar, komşular ya da ilgili vatandaşlar tarafından yapılabilmektedir. Bu birbirinden farklı gruplar farklı problem ve sorunları bildirebilmektedirler. Bu sebeple model, pratisyene başvuruyu yapan kimseden olabildiğince demografik bilgi ve yine hasta hakkında olabildiğince bilgi edinmesini salık vermektedir.

YİTAM Modeli pratisyeni beş duyusuna dikkat kesilmesini hatırlatarak başvuru yapıldığında ilk olarak ona rehberlik edecek üç varsayımın üzerinde durmaktadır. İlk olarak yaşlı ihmal ve istismarını başarıyla tedavi etmek için farklı birimlerin pratisyenlerinin birbirine ihtiyacı olacaktır. İkinci varsayım, yaşlı ihmal ve istismarını bildiren kimseler kendilerinin kötüye kullanıldıklarına dair başvuruyu ölç,

intikam aracı olarak da kullanabilmektedirler. Bu nedenle pratisyenler yapılan her başvurunun yaşlının iyiliği için olduğu ön kabulüyle hareket etmemelidirler. Son varsayım ise, genellikle yaşlı ihmal ve istismarını bildiren kimselerin kurbanın davranışları üzerine hızlıca etkide bulunulmasını istedikleridir.

Model başvuru sırasında durumun vahametini değerlendirmek için acilen bir görüşme teminatı alınması üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda vaka hakkında olabildiğince fazla bilginin edinilmesi için görüşülecek kimseyle, eğer var ise, önceden iletişime geçmiş pratisyenlerin bilgi ve gözlemlerine başvurulmasını önermektedir.

İlk görüşme, daha zor olsa da haberli ya da habersiz şekilde hastanın evinde, hastane acil odasında, birim/klinik ortamda ya da hastanın evi ile kurumların dışında kafe, araba gibi nötr bir ortamda gerçekleştirilebilir. YİTAM Modeli, hastanın görüşme ve tanı için istekli olmadığı durumlarda hastayı işbirliğine ikna etmek için izlenecek pazarlığın olası yol ve sonuçlarını da tartışmaktadır. Bununla birlikte bakım verenin yaklaşımına bağlı olarak izlenecek stratejilere de modelde yer verilmiştir.

YİTAM Modeli görüşme için bir protokol sunarak pratisyenin etkili bir şekilde vakaya odaklanmasını, zaman ve enerjiden tasarruf etmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Temel olarak 1981'de yazılan bu protokol hemşirelik, tıp, sosyal çalışmalar, psikoloji gibi alanlardaki sağlık hizmetleri uzmanlarının kullanması için tasarlanmıştır. Protokolün gelişimi çocuk ihmal ve istismarının, aile içi şiddet ve cinsel taciz, tecavüz ve şiddete maruz kalan kadın sendromunun değerlendirildiği protokollerin gözden geçirilmesiyle olmuştur. Protokol yaşlı ihmal ve istismarını saptamak, müdahale etmek ve yaşlıyı ihmal ve istismardan korumak için sağlık hizmetleri uzmanlarının karşılaşacağı ve üstesinden gelmeleri gereken üç engeli varsaymaktadır. Birinci engel, sağlık hizmetleri uzmanlarının kendi hasta popülasyonları içinde yaşlı ihmal ve istismarının olabileceği ihtimalinin reddidir. Bir diğer engel, vaka saptamaları için yazılı bir prosedürün olmayışıdır. Son olarak bahsedilen engel ise, istismar edilmiş yaşlı, istismar eden kimse ve aile için servis ve destek imkânlarının eksikliğidir. Bu protokol, son raddeye gelene kadar tıbbi

şikâyetlerini dahi uzmanlara bildiremeyen yaşlının, kötü muameleye maruz kaldığında bunu bildirememesi olası olduğu için önem arz etmektedir. Nitekim yaşlıların pek çoğu hastalıkların yaşlanmalarıyla birlikte ilerlediğine inanmakta ve yine kötü muamele görmelerini yaşlılığın bir parçası olarak kabul etmektedirler.

Model, pratisyenlere görüşme tekniklerinin temeli olarak gizlilik, görüşmenin hızı, planlama, ses tonu ve dakiklik üzerinde durmaktadır. *Gizlilik:* Görüşme, ev ortamında yapılıyor olsa dahi gizliliğin ihlalini engelleyecek biçimde yalnız yapılmalıdır. *Görüşmenin Hızı:* Görüşülen kimseyi acele ettirmeksizin zaman kısıtlılığı da göz önünde bulundurularak sorular görüşme akışına göre sorulmalıdır. *Planlama:* hatırlatıcı notlar görüşme öncesi planlananlarda aksamanın önüne geçecektir. *Ses Tonu:* Arkadaşça bir ses tonu pratisyene güvenilmesini sağlayacaktır. *Dakiklik:* Görüşmelere pratisyenin vaktinde gitmesi görüşülecek kimseye saygıyı temsil edeceğinden güvenin gelişmesi için önemlidir.

YİTAM Modeli görüşme başlangıcında ve boyunca şüphe içeren durum ve semptomlara karşı da pratisyeni uarmaktadır. Görüşülecek kimsenin, bakım vereninden başka kimse tarafından hastaneye getirilmesi ya da evde yalnız bırakılması, yaralanma ya da hastalık ile tedavi ya da bakımın talep edilmesi, sunulması arasında zaman farkının olması, yaralanmayla ilgili şüphe içerecek bir hikâye anlatılması, ilaç tedavisine uyulmaması ihmal ve istismardan şüphelenilmesini gerektirecek durumlar arasında sayılmaktadır.

Modelin içerdiği protokol yaşlı ihmal ve istismar olasılığını değerlendirmek için, yaşlı ve istismar ettiğinden şüphelenilen fail ile yapılacak bireysel görüşmelerin nasıl yürütüleceğine dair pratik bilgi ve olası durumları içermektedir. Bu değerlendirme protokolü dört bölümden oluşmaktadır; hastanın fonksiyonlarının değerlendirilmesi, hastanın fiziksel olarak incelenmesi, potansiyel istismar faili ile yapılacak görüşme ve tamamlayıcı etkileşimler.

Hasta ile Görüşme; model kişinin sıklıkla kiminle etkileşim halinde olduğu, kimin sosyal, fiziksel ve finansal desteğine ihtiyaç duyduğuna dair fonksiyonel bir değerlendirmeyi içermektedir. Bu değerlendirme aşağıdaki bilgilerin alınmasını kapsamaktadır.

İlgili dataları topla; Ne zamandır oturduğunuz apartmanda yaşıyorsunuz, kiminle yaşıyorsunuz, güncel geliriniz nedir gibi sorularla görüşmeye başlamak hastayı rahatlatacaktır.

- Tipik bir gününü nasıl geçirdiğini sor; Kişinin tipik bir gününüz nasıl geçiyor sorusunu detaylandırmasını istemek bağımlılık derecesinin değerlendirilmesini sağlamaktadır.
- Hastanın günlük yaşam aktivitelerini yerine getirebilme becerisini değerlendir; Yürüme, giyinme, tuvalet, banyo, beslenme gibi günlük yaşam aktivitelerinin nasıl yerine getirildiği bakımın ve bakım verenle ilişkinin niteliğinde önem arz etmektedir.
- Hastanın bakımdan neler beklediğini sor; Bazen hasta ve bakım vereninin birbirlerinden bekledikleri arasında uyumsuzluk olabilmektedir. İstismar ve ihmal bu gerçekçi olmayan beklentilerin sonucunda ortaya çıkabilmektedir.
- Hastanın aile yaşamında son zamanlarda herhangi bir kriz olup olmadığını sor; Evin içinde olanlar bakım verme sürecine yansiyacaktır.
- Aile üyeleri ya da ev ahalisi içinde alkol, uyuşturucu kullanımı, hastalık ya da davranış problemleri olup olmadığını sor; Bu problemler yaşlı ihmal ve istismarı için önemli risk faktörleri arasında bulunmaktadır.
- Hastadan istismar ve ihmal edildiği olaylara dair detaylı bilgi al; Hastanın bir odaya kilitlenip kilitlenmediği, yatağa ya da sandalyeye bağlanıp bağlanmadığı, kendisine vurulup vurulmadığını içeren sorular sorulmalıdır. Kendisine bağırlıyor mu, tehditler yöneltiliyor mu soruları da sorulmalıdır. Olası ekonomik, fiziksel, cinsel, psikolojik ihmal ve istismarı sorgulayan sorular olabildiğince açık uçlu olmalıdır.
- Hastanın güncel mental durumunu değerlendir; Hastanın bilişsel durumu bakım verenin, yaşlıyı ihmal ve istismar ettiği iddialarını reddetmesine dayanak olabilmektedir.

Fonksiyonel değerlendirmenin yanı sıra yara/berelerin değerlendirilmesi tanının konabilmesi için önemlidir. Model içerdiği bu fiziki değerlendirme kısmında sağlık çalışanı olmayan pratisyenler için de pratik bilgiler sağlamaktadır. Yara/bere bulgularının kaydedilebileceği bir beden haritası önererek yara/berenin büyüklüğü,

rengi, şekli ve yerine dair bilgilerin değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylelikle yara/berenin hangi sebeplerle oluşabileceği ve ne zamandır var olduğu hakkında olasılıkların değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Şüpheli İhmal/İstismarcı ile Görüşme; YİTAM Modeli, hasta ile yapılan görüşmenin hemen ardından bakım veren ya da ihmal/istismar ettiğinden şüphelenilen aile üyesi ile görüşülmesini önermektedir. Böylelikle bakım verenin hastayla yapılan görüşmenin içeriğinden haberdar olmasının ve hastayı yönlendirmesinin önüne geçilecektir. Ayrıca Quinn ve Tomita (1997) soruların daha hasta merkezli olmasının görüşülen kimse tarafından daha az provakatif algılanmasını sağlayacağını belirtmektedirler. Bu takdirde pratisyen bakım vereni yargılayan olarak değil, sadece hastanın durumunu değerlendiren kimse olarak algılanacaktır. Model bu kısımda bakım verene sorulabilecek soruları da sıralamaktadır. Bu sorular bakım verenin ev içi ve ev dışındaki sosyal, günlük yaşantısı ve sorumlulukları, yaşlının ihtiyaç duyduğu, beklediği ve yaşlıya verilen bakımın niteliği hakkında bilgi alınmasını hedefleyen sorulardır. Bunların yanı sıra yaşlının bakım verene bağımlılığının değerlendirilebilmesi için yaşlının kazancı, emekli maaşı, mülklerine ilişkin sorular ve bakım sırasında gerçekleşebilecek olumsuz yaşantıların olup olmadığı soruları da yer almaktadır.

Pratisyen, hastaya ya da istismar/ihmal ettiğinden şüphelenilen kimseye gerekirse “Başka kiminle konuşmalıyım, kiminle iletişime geçmeliyim” sorusunu sorarak daha fazla bilgi için kaynak yaratabilir. Bu kaynaklar tanı için gerekli tamamlayıcı etkileşimler olacaktır. Tüm bu görüşme ve değerlendirmelerden sonra YİTAM Modeli ihmal ve istismar bulgusuna rastlanmadı, ihmal şüphesi bulunmaktadır, istismar şüphesi vardır ya da ihmal ve istismar bulgulanmıştır olarak geçicitanı konabileceğini söylemektedir.

Müdahale Aşaması;

Modelin bu aşamasında hastanın ve istismar edeninin içinde bulunduğu durumun niteliğine göre çeşitli tedavi yaklaşımları, yöntemleri önerilmektedir. Bu yöntem ve yaklaşımların seçimini etkileyen etmenler hastanın bilişsel, fiziksel kapasitesi, hastanın ne kadar iş birliği içinde olduğu, istismar ya da ihmal edenin

psikolojik durumu, pratisyen hasta ilişkisinin niteliği ve müdahale gerektiren durumun aciliyet içermesi gibi duruma has özelliklerdir.

YİTAM Modeli özellikle acil müdahale gerektiren durumlar için kriz müdahalesini önermektedir. Bilişsel yeniden yapılandırmayı ve spesifik kriz durumunu olumlu kazanımlarla atlatmak için yapılması gereken görevleri vurgulayan kriz müdahalesi formülasyon, uygulama ve sonlandırma adımlarını içermektedir. Hastayla etkileşimin kurulması, krizin detaylarıyla tanımlanması ve yapılabileceklerin belirlendiği formülasyon adımının ardından davranış değişimleri üzerine daha detaylı çalışıldığı uygulama adımı gelmektedir. Sonlandırma adımı ise tedavi için yapılanların yeniden gözden geçirilmesini ve sonrasında planlanmasını içermektedir. EADI Modeli de bu adımlar sırasında karşılaşılabilecek olası durumlarda neler yapılabileceğini tartışmaktadır. Ayrıca EADI Modeli tedavinin yanı sıra ihmal ve istismar ettiğini, edildiğini reddetme ve bu eylemlerin rasyonalize edilmesinin sosyal normlar içinde yeniden okunmasını vurgulamaktadır. Böylece pratisyenin karşılaştığı zor durumlara bakışının daha geniş bağlamları içereceğini ve müdahalenin daha etkin hale getirileceğini belirtmektedir. Bunun için nötrleştirme/yansıztırma teorisini (neutralization theory) temel alarak nötrleştirme teknikleri üzerinden yaşlı ihmal ve istismarının reddini açıklamakta ve müdahaleyi bunun üzerine biçimlendirmektedir. Ayrıca model yaşlı ihmal ve istismarını yasal çerçevede de tartışarak pratisyene yasal müdahale için gerekli bilgileri vermektedir

Uygulama için son derece kapsamlı olan bu model yaşlı ihmal ve istismarının saptanması zorluklarını gözetmektedir. Ancak kapsamlı olmasına rağmen YİTAM Modeline araştırmalarda yer verilmemiştir. Yaşlı ihmal ve istismarının saptanması sorunlarının yanı sıra araştırılması da çeşitli sorunları içinde barındırmaktadır.

1.6.7. Yaşlı İhmal ve İstismarının Araştırılmasına İlişkin Sorunlar

Dünya literatürüne bakıldığında yaşlı ihmal ve istismarının araştırıldığı çalışmalarda yaşlı istismarı, olası yaşlı istismarı, yaşlıya kötü muamele gibi farklı kavramlar görülmektedir. Yaşlılığın kendi tanımının dahi farklı kronolojik yaşlara dayanılarak yapıldığı tespit edilmiştir (Goergen ve Braulieu, 2013; Sooryanarayana, Choo ve Hairi, 2013: 316-325). Quinn ve Tomita (1997) yaşlıya kötü muamelenin

şemsiye bir kavram olduğunu ve yaşlı istismarı, yaşlı ihmali, yaşlıyı kötüye kullanma ile yaşlının terkedilmesini kapsadığını belirtmişlerdir. Sosyal ve kültürel farklılıklar yaşlı ihmal ve istismarının tanımı üzerindeki görüş birliğini güçleştirmektedir ve farklı tanımlamaların, bu tanımlardan doğan farklı araştırma yöntemlerinin olması, bunların yanı sıra yapılan araştırmaların yeterli sayıda olmaması ülkelerin karşılaştırılmasını sağlıklı kılmamaktadır (Artan, 2013a: 38-62).

Dünyada ve Türkiye’de yaşlı ihmal ve istismarının araştırılmasında kullanılan ölçek ve yöntemler de farklılaşmaktadır. Sooryanarayana, Choo ve Hairi (2013) bu konu üzerine yapılmış çalışmalarda kullanılan ölçme araçlarının birbirinden oldukça ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Bu ölçekler ne iyi bir geçerlik, güvenilirliğe sahiptirler ne de o toplum için seçilmiş en iyi ölçme araçlarıdır. Bununla birlikte araştırmacılar, tanımlardan yola çıkarak araştırmacıların sorularını kendilerinin belirlediği yapılandırılmış görüşmeler ve kendilerinin oluşturdukları anketlerle çalışmalarını yürüttüklerini tespit etmişlerdir. Sonuç olarak istismarı saptayabilecek güçlü, standart bir ölçme aracına rastlayamamışlardır.

Türkiye’de Keskinoglu ve arkadaşları (2004) demografik bilgileri alabilecekleri ve istismar türlerinin tanımlarından doğru oluşturdukları sorulara da yer verdikleri bir anket ve ihmali tespit edebilmek için araştırmacının gözlemine dayanan bir bileşik gösterge kullanmışlardır. Artan (1996) ise yaşlılara kendisinin düzenlediği yaşlı istismarını belirleme formu ve yaşlı yakınlarına yine kendisinin hazırladığı aile görüşme formunu uygulamıştır. Kıssal (2008) da kendi hazırladığı istismarı değerlendirme soru formu ve sosyodemografik özellikler formu uygulamıştır. Yanı sıra geçerlilik ve güvenilirliği olmamasına rağmen fonksiyonel yetersizliği değerlendirmek için Katz’ın Günlük Yaşam Aktiviteleri İndeksini (ADL) ve Türkçe konuşma-anlama problemi, ciddi işitme ve görme kaybı, Demans ya da Alzheimer tanısı olan yaşlıları elemek için Standardize Mini Mental Testini (SMMT) kullanmıştır.

Sonuç olarak hangi yaştaki katılımcıların yaşlı kabul edileceği, yaşlı ihmal ve istismarının nasıl tanımlanacağı, türlerinin nasıl ayırt edileceği, nasıl ve hangi yöntemlerle değerlendirileceği üzerinde görüş birliğinin olmaması dünyada ve

Türkiye’de bu fenomenin anlaşılmasında yaşanan zorlukların göstergeleridir. Bu sebeplerle yaşlı ihmal ve istismarının niteliksel çalışmalarla ele alınması önem kazanmaktadır. Nitekim bu tartışmaların açtığı alanda yaşlıların ihmal ve istismarı nasıl algıladıklarına, tanımladıklarında dair nitel çalışmalar mevcuttur (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227). Goergen ve Beaulieu (2013) yaşlı ihmal ve istismarının neden ve nasıl yaşandığının anlaşılabilmesi için bu fenomenin bağlamsal gelişim çizgisinde, spesifik ilişkilerde çalışılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

1.7. Türkiye’deki Çalışmalar

Türkiye literatüründe yaşlıihmal ve istismarının çalışıldığı araştırma makalelerinden çok bu konu üzerine özellikle hemşire meslek yüksekokullarının dergilerinde yayınlanmış derlemeler dikkat çekmektedir. Bu derlemeler yaşlı ihmal ve istismarı ile türlerinin tanımlarını içermektedirler ve bunların tespitinde hemşirelerin gözden kaçırmaması gereken yaşlının fiziksel ve davranışsal durumuna dair önemli görülen noktalara dikkat çekilmektedir. Ayrıca bu derlemelerde ihmal ve istismara karşı alınması gereken önlemler vurgulanmıştır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Fadiloğlu ve Şenuzun Aykar, 2012: 69-77; Kıssal, 2009; Kuzeyli Yıldırım, 2005; Sayan ve Durat, 2004). Sadece Fadiloğlu ve Şenuzun Aykar (2012) yaşlı istismar ve ihmalini anlamak için üzerinde durulabilecek teori ve modellere değinip ihmal ve istismarının belirlenmesinde kullanılan ölçek ve değerlendirme sorularına yer vermiştir. Genel olarak yaşlı istismar ve ihmalinin teorik temellerine, nasıl açıklandığına değinilmemiştir.

Yapılan derlemelerde, Sooryanarayana ve arkadaşlarının da (2013) bahsettikleri ciddi bir kavram karmaşası görülmektedir. Sayan ve Durat’ın (2004) derlemesinde cinsel istismardan bahsedilmezken yaşlı ihmal, duygusal ve sosyal ihmal olarak istismar tipleri içinde yer almaktadır. Akdemir ve arkadaşlarının (2008) bahsettikleri hak istismarı da bu derlemede bireysel haklarının ihlali olarak yer almıştır ancak içinde psikolojik istismarı içerir şekilde bir tanımlama yapılmıştır.

Yapılan araştırmalar ise yaşlı ihmal ve istismarının sıklığını belirleme amacıyla kavramsal zemine dayandırılarak araştırmacıların geliştirdikleri anketlerle yürütülmüştür ve tümü kesitseldir. Bu araştırmalar sadece kavramların bulunduğu

alandaki sınırlı kalmışlardır ve araştırmaların yaslandığı ne bir teori ne de bir model söz konusu olmuştur. Araştırmacıların üzerinde çalıştıkları ve hipotez üretecekleri kuramsal bir altyapının ya da modelin olmaması birçok değişkenin değerlendirilmemesine, gözden kaçırılmasına hatta yok sayılmasına neden olmaktadır. Bu da yaşlı istismar ve ihmalinin sadece sıklığı ve onu etkileyen değişkenler araştırılıyor olsa dahi eksik bilgilere ve değerlendirmelere yol açmaktadır. Kıssal (2008) örneklemini belirlerken Türkçe konuşma-anlama problemi, ciddi işitme ve görme kaybı ve Demans ya da Alzheimer tanısı olan yaşlıları, ayrıca yetersiz sayıda olduğu için yalnız yaşayan yaşlıları araştırma dışında bırakmıştır. Oysa demans ve Alzheimer hastası yaşlıların istismar ve ihmal karşında risk altında oldukları bilinmektedir. Yalnız yaşayan yaşlıların sıklık araştırması örnekleminde olmamaları diğerleri ve ailesiyle yaşayan yaşlılarda bulguların sıklık farklılıklarına getirilen açıklamaları yetersiz kılabilir. Kıssal'ın (2008) çalışmasında kronik hastalığı değişken olarak alıp demans ve Alzheimer hastalarını araştırmaya dâhil etmemesine dair bir açıklama getirilmemiştir. Kronik hastalık değişken olarak ele alınmış ancak tanımlanmamıştır; oysa ki birbirinden oldukça farklı semptomları ve ortaya çıkardıkları farklı sonuçları, kullanılan farklı ilaçları olan kronik hastalıklar istismar ve ihmali farklı açılardan etkileyebilecek durumdadırlar. Böyle bir olasılık varken sonuçların geçerliliği şüpheye mahal vermektedir. Görme ve işitme kaybı olan yaşlıların dâhil edilmemesi kullanılan araçlar nedeniyle olabilir ancak yine bakım verenine bu kayıplar nedeniyle daha bağımlı olan bu yaşlılara dair bilgileri nasıl edineceğimiz bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARALARINDA BAKIM İLİŞKİSİ OLAN GELİN-KAYINVALİDE ÇİFTLERİNDE YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI DURUMU VE BAKIMIN ETKİLERİ

2. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı yaşlı ihmal ve istismarının, aralarında bakım ilişkisi olan gelin-kayınvalide çiftlerinde nasıl yer aldığını inceleyebilmektir. Yaşlı ihmal ve istismarının varlığını ya da yokluğunu, gelin-kayınvalide ilişkisinin içinde barındırdığı dinamiklerle birlikte nedensel olarak açıklamaktır. Dünyada ve Türkiye’de yaşlıyı ihmal ve istismar eden aile üyelerinin başında gelinler yer almaktadır (Artan, 1996; Artan, 2013b: 109-122; Soeda ve Araki, 1999: 47-58). Türkiye’de gelinleri yaşlıyı ihmal ve istismar etmeye götüren sebepleri açık etmeye yönelik bir çalışma yoktur. Bununla birlikte yaşlı ihmal ve istismarının nedenlerine dair yapılmış herhangi bir çalışma da bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma yaşlı ihmal ve istismarını doğuran nedenleri betimleyecek bir durum çalışması olması sebebiyle önemlidir.

Bu amaçtan hareketle;

- YİTAM Modeli (Quinn ve Tomita, 1997) ve literatürün yaşlı ihmal ve istismarına getirdiği tanımlamalar, yaşlı ihmal ve istismarının varlığının tespiti için temel alınmıştır.
- Yaşlı ihmal ve istismarının varlığı ya da yokluğunun gelin-kayınvalide ilişkisi içindeki nedenlerine ulaşılabilmesi için Rittenour ve Soliz’in (2009) önerdikleri Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli araştırmanın çerçevesini oluşturmuştur.
- Bunlarla birlikte yaşlılık ya da hastalık sebebiyle aralarında artık var olan bakım ilişkisinin hem gelinler hem de kayınvalideler tarafından nasıl yaşandığı ve bakım vermenin, gelin-kayınvalide ilişkisi ile yaşlı ihmal ve istismarı üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın katılımcıları, veri toplama araçları, veri toplama yöntemi ve toplanan verilerin analizi için başvurulan analiz yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1. Katılımcılar

Katılımcılara alınan izin sonucunda Zeytinburnu Belediyesi Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi aracılığıyla ve araştırmacının kendi çabaları ile ulaşılmıştır. Araştırmanın katılımcıları kayınvalidelerine evde, birincil bakım veren 6 gelin ve bu gelinlerin bakım verdikleri 6 kayınvalidedir. Gelinlerin yaş ortalaması 46.3 (SS=10.74) iken kayınvalidelerin yaş ortalaması 77.3 (SS=7.58)'tür.

3.2. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından literatür bilgisine dayalı olarak hazırlanan Demografik Bilgi Formunun yanında Barthel İndeksi ve Standardize Mini Mental Test (SMMT) kullanılmıştır. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak verilere ulaşılmıştır.

3.2.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmada katılımcıların demografik bilgilerini almak amacıyla kullanılan demografik formlar araştırmacı tarafından gelinler ve kayınvalideleri için ayrı hazırlanmış ve araştırmacı tarafından sorgulanmıştır (Bakınız, Ek 2).

Kayınvalideler için hazırlanan formda yaşlı bireylerin, yaşadıkları yer, eğitim ve medeni durumları, sosyal güvence durumu, psikiyatrik/psikolojik destek başvuruları, bakım vereninin değişip değişmediği, geçirdikleri önemli bir hastalık olup olmadığı, başka tıbbi bir hastalığa sahip olup olmadıklarına dair bilgilerin alınması hedeflenmiştir.

Gelinler için hazırlanan formda ise katılımcıların yaş, eğitim ve medeni durumları, meslek ve çalışma durumu, sosyal güvence durumu, kimle yaşadıkları, devlet tarafından bakım verme sebebi ile maaş alıp almadıkları, ne kadar süredir

bakım verdikleri ve günde ortalama kaç saatlerini bakım vermeye ayırdıkları, psikiyatrik/psikolojik başvuruları, bakım sürecinde destek alıp almadıkları, bakım sürecinin kendi sağlıklarına olan etkisi, herhangi bir tıbbi hastalıkları olup olmadığına dair bilgilerin alınması hedeflenmiştir.

3.2.2. Barthel İndeksi

Barthel İndeksi, 1965 yılında Barthel ve Mahoney tarafından geliştirilmiştir ve kişinin günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmede ne kadar bağımsız olduğunun değerlendirilmesini sağlamaktadır. İndeksin değerlendirdiği günlük yaşam aktiviteleri; beslenme, yıkanma, öz bakımını yapma, giyinme, dışkılama ve idrar kontrolü, tuvalete gitme, yataktan tekerlekli sandalyeye geçebilme becerisi, yürüme ya da tekerlekli sandalyeye bağımlı olma, merdiven çıkma gibi hareketlilik durumlarıdır (Bakınız, Ek 4).

Türkiye’de Barthel İndeksinin geçerlik ve güvenilirliği Küçükdeveci, Yavuzer, Tennant, Süldür, Sonel ve Arasil (2000) tarafından inme geçiren ve spinal cord yaralanması olan kimselerde incelenmiştir. İç tutarlılık inme geçirenler için %93 iken spinal cord yaralanması olanlarda ise %88’dir. Uygulayıcılar arası güvenilirlik ise spinal cord yaralanması olan ve inme geçiren her iki grup içinde yeterli düzeydedir (sırasıyla Kappa: 0.5, Kappa: 0.6). Grup içi korelasyon katsayısı ise spinal cord yaralanması olanlarda 0.77, inme geçirenlerde ise 0.99 olarak bulunmuştur.

Barthel indeksi 10 soru içermektedir. İndeksten alınan 0-20 puan tamamen bağımlı, 21-61 puan ileri derecede bağımlı, 62-90 puan orta derecede bağımlı, 91-99 puan hafif derecede bağımlı ve 100 puan tam bağımsız olarak değerlendirilmektedir.

3.2.3. Standardize Mini Mental Test (SMMT)

İlk kez Folstein, Folstein ve McHugh (1975) tarafından yayınlanan Mini Mental Test yaşlıların kognitif durumlarının değerlendirilmesi için bir araçtır (Bakınız, Ek 5). Değerlendirme yönelim, kayıt hafızası, dikkat ve hesaplama, hatırlama ve lisan olmak üzere beş boyutta toplam 11 madde ve 30 puan üzerinden yapılmaktadır. Önerildiği ilk halinde uygulayıcılar ve hatta uygulamalar arasında farklılıkların görülmesi sebebiyle Molloy ve Standish (1997) uygulamanın nasıl

yürütüleceğine dair kurallar önermişlerdir. Böylelikle uygulayıcılar arasında tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Uygulama kılavuzu ile birlikte kullanılan testin bu hali Standardize Mini Mental Test olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de bu testin geçerlik ve güvenilirliği Güngen, Ertan, Eker, Yaşar ve Engin (2002) tarafından hafif demans tanısı almış kimselerde incelenmiştir. Hafif demansın normalden ayırımında, 23/24 eşik değeri oldukça yüksek duyarlılık (%91) ve özgüllüğe (%95) sahiptir. Mini Mental Test’in uygulayıcılar arası güvenilirliği ise yüksek bulunmuştur (Pearson katsayısı: 0.99, Kappa: 0.92). SMMT’in eğitimsiz yaşlılar için kullanılan revize edilmiş formu Eğitimsizler İçin Mini Mental Testin (SMMT-E) ise Türkiye’de geçerlik ve güvenilirlik çalışması henüz yapılmamıştır.

SMMT, kognitif durumun değerlendirilmesi amacıyla hem tanı hem de tedavi sürecinde hastaların izlenmesi amacıyla pratisyenler tarafından kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra alan araştırmalarında katılımcıların mental durumlarının değerlendirilmesinde bir ölçüm aracı ve tarama testi olarak kullanılabilir. Test sonucu elde edilen 0-9 puan ağır kognitif bozulma, 10-19 puan orta kognitif bozulma, 20-23 puan hafif kognitif bozulma olarak, 24-30 puan ise normal sınırlar içinde değerlendirilmektedir (Maral, Aslan, İlhan, Yıldırım, Candansayar ve Bumin, 2001: 251-256).

3.2.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş sorular ve/veya temalar ile yürütülen ancak diğer yandan konuşmanın akışına bağlı olarak daha fazla ayrıntıya ulaşmak için ek sorulara da alan bırakan bir görüşme tekniğidir. Bu görüşme tekniği araştırma sorusunun tüm boyutlarıyla birlikte ele alınmasına fırsat sağlama amacı taşımaktadır. Soruların ya da üzerine konuşulacak temaların öncelik sırasının zorunlu olmadığı yarı yapılandırılmış görüşmelerde soruların cümle yapısı ya da sırası değiştirilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler için hazırlanan sorular, Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale Modeli (Quinn ve Tomita, 1997) temel alınarak belirlenmiştir. Yaşlı ihmal ve istismarının varlığını hem bakım veren kimsede hem de bakım alan kimsede sorgulamayı içeren model, dikkat edilecek hususlarla birlikte

çeşitli sorular önermektedir. Modelin önerdiği sorular yaşlı ihmal ve istismarının varlığını sorgulamak için bu çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşmelerinin önceden belirlenen soruları içinde yer almıştır. Bu sorular arasında kayınvalide için bakım sırasında fiziksel olarak canını yakan, onu korkutan bir şeylerin olup olmadığı, bilmeden herhangi bir belge imzalayıp imzalamadığı, istemediği halde yalnız bırakılıp bırakılmadığı gibi sorular mevcuttur. Geline ise bakım sürecinde kayınvalidesine zaman zaman bağırma ya da istemediği şeyler yapma gibi durumlar içinde olup olmadığı sorulmuştur (Bakınız, Ek 3). Bunların yanı sıra gelin-kayınvalide ilişkisini ve bakımın niteliğini sorgulayan sorular bulunmaktadır. Bu sorular, hem gelin hem de kayınvalideye yöneltilen ilişkilerinin nasıl olduğu ve bakım süreci ile beraber bir değişim olup olmadığı gibi ilişkilerine dair sorulardır. Bakımın niteliğine dair sorular ise bakım için nelerin beklendiği, bu beklentilerin nasıl karşılandığı gibi soruları içermektedir.

3.3. İşlem

Katılımcılara öncelikle araştırmanın amacı, içeriği, süresi hem sözlü hem de yazılı olarak sunulmuştur ve araştırmayı kabul eden katılımcılara onam formu imzalatılmıştır.

Görüşmeler kayınvalidelerin sağlık durumu sebepleriyle katılımcıların evlerinde, görüşme yapmaya uygun odalarda kayınvalide ve gelinlerle ayrı ayrı yapılmıştır ve görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. İlk olarak kayınvalidelerle ardından gelinler ile görüşme yapılmıştır. Araştırmacı tarafından kayınvalidelere Demografik Bilgi Formu ve Standardize Mini Mental Test, gelinlere ise onlar için hazırlanan Demografik Bilgi Formu ve Barthel İndeksi uygulanmıştır. Bu uygulamalardan sonra sürelerinin tamamıyla katılımcıya bağlı olduğu yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kayınvalideler ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ortalama 21 dakika sürerken gelinlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ortalama 58 dakika sürmüştür.

Ses kaydı alınan görüşmelerin transkripsiyonu yapılmıştır ve gizliliği sağlayabilmek için her bir katılımcı harf ve numara ile kodlanmıştır.

3.4. Analiz

Araştırma sorusunun bir gereği olarak bu çalışma bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması bir olayın yoğun bir şekilde ele alınmasını içermektedir. Stake durum çalışmasını gerçek, araçsal ve işbirlikli durum çalışması olarak üçe ayırmıştır. Gerçek durum çalışması belirli bir durumun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yapılmaktadır. Araçsal durum çalışması ise belirli bir durumun, bir konunun iç yüzünü anlamak ya da bir genellemenin yeniden düzenlenmesini sağlamak için çalışılmasını içermektedir. İşbirlikli durum çalışması da birkaç durumun bir arada ele alınmasını mümkün kılıp olgu, nüfus ya da genel durumun araştırılmasına izin vermektedir (Glesne, 2014). Durum çalışmasının kendisi bir araştırma yöntemi olarak görülmektedir. Ancak yöntemsel bir seçim olmadığı da ifade edilmiş ve nitel araştırma yöntemleri ile durum çalışması araştırması yürütülebileceği tartışılmıştır. Durum çalışması insanların sosyal davranışlarını kavramsallaştırmak ya da özetlemek için katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra durum çalışmasını önemli kılan ele alınan durumun karmaşıklığına, biricikliğine ve içinde bulunduğu bağlamla olan ilişkisine odaklanmayı mümkün kılmasıdır.

Bu çalışma gelin-kayınvalide ilişkisi, bakım ilişkisi ve bakım sırasında ortaya çıkabilecek yaşlı ihmal ve istismarının birlikte ele alındığı bir işbirlikli durum çalışmasıdır ve tematik analiz yöntemi ile yürütülecektir.

Tematik analiz, içerik analizi tekniklerinden biri olan kategorisel analiz içinde temalara göre yapılan bir analiz yöntemidir. Tema, incelenen metinde bulguların spesifik bir örüntüdür ve tematik analiz metinde görünür olan açık temaları yorumlayarak altında yatan gizil anlamlara ulaşmayı sağlamaktadır (Joffe ve Yardley, 2004: 56-69). Kategorisel analiz temelde önce metnin birimlere bölünmesini ve sonrasında bu birimlerin belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade etmektedir (Bilgin, 2006). Araştırmacının araştırmasını temellendirdiği teorik yaklaşım, kategorileri belirleyebilmekte ve çeşitlendirebilmektedir. Bu noktada önemli olan kategorilerin homojen, ayırt edici, objektif olması, bütünsellik taşıması, amaca uygun ve anlamlı olmasıdır. Kategorileendirme iki şekilde yapılabilmektedir; ya önceden belirlenmiş, geliştirilmiş

kategoriler kullanılarak ya da bu yapılamadığında ve ya uygun olmadığında araştırmacının kendi kategori sistemini geliştirmesi ile m¼mk¼n olmaktadır. Bunlardan ilki *kapalı yaklaşım*, ikincisi ise *açık yaklaşım* olarak ifade edilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle literat¼r ve YİTAM Modeli ışığında yaşlı ihmal ve istismarının tespiti yapılmıştır. Sonrasında yaşlı ihmal ve istismarını doğuran ya da var olmasının önüne geçen gelin-kayınvalide ilişkisindeki etkenlere ulaşabilmek için Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli esas alınarak tematik analiz yapılmıştır. Modelin önerdiği çerçeve, analizin çerçevesini de oluşturmuştur. Dolayısıyla kapalı yaklaşım ile tematik analiz yür¼t¼lm¼řtür. Tematik analiz için modelin önerdiği boyutlar kategori, boyutların altında yer alan değişkenler ise temalar olarak ele alınmıştır. Görüşmelerin yazı d¼k¼mleri bu kategori ve temaların doğrultusunda incelenmiştir. Tablo 1’de modelin önerdiği, analizin kategori ve temaları, Tablo 2’de ise yine modelin önerdiği temaların kapsamında bulunan alt temalar gösterilmiştir.

Tablo 1: Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli Işığında Analiz Kategori ve Temaları

Kategoriler	Temalar
Önceleyen Etkenler	Kendi Ailesinin Etkileri Evlilikle Kurulan İlişkilerden Beklentiler K¼lt¼r ve Değer Yönelimi Kendi ve Diğerlerinin Kişilik Özellikleri
İletişim Dinamikleri	Uyma Uymama Aile İlişkilerindeki Çatışma Algısı
Aile Sistemindeki Etkenler	Eş/Oğul Torunla Kurulan İlişkinin Niteliğine Dair algı Evlilikle Kurulan Diğer İlişkiler
İlişkisel Sonuçlar	Değerlendirme/ Kategorize Etme İlişkisel Niyetler

Not: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2: Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli Işığında Tema ve Alt Temaları

Temalar	Alt Temalar
Uyma	Destekleyici İletişim Kendini Açma/İfade Etme Davranışları Farklı Değer ve Kültür Yönelimine Saygı Aileye Dâhil Eden Aktarımda Bulunma
Uymama	Uyumsuz Kendini Açma/İfade Etme Davranışları Farklı Değer ve Kültür Yönelimlerini Vurgulama Aileden Dışlayıcı Aktarımda Bulunma
Eş/Oğul	Eş/Oğulun Gelin-Kayınvalide İle İlişkisinin Niteliği Bağlılık/Sadakat Algısı Eş/Oğulun İlişkiye Desteği
Değerlendirme/ Kategorize Etme	İlişkisel Memnuniyet Paylaşılan Ortak Aile Aidiyeti
İlişkisel Niyetler	Gelecekteki İletişim Bakım Verme-Ekonomik ve Kişisel Destek Büyükanne/babanın Dâhil Edilmesi

Not: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bulguları iki ana başlık altında verilmiştir. İlk başlıkta gelin ve kayınvalidelerin demografik bilgileri, bakım vermenin ve bakım almanın yaşamlarına etki ve sonuçları çiftler halinde sunulmuştur. İkinci başlık altında ise öncelikle literatür ve YİTAM Modeli çerçevesinde değerlendirilen yaşlı ihmal ve istismarı bulguları aktarılmıştır. Ardından yaşlı ihmal ve istismarının gerçekleşmesine sebep olan ve olmayan ilişkisel etkenler anlaşılacak üzere Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli temel alınarak yapılan tematik analiz sonuçları sunulmuştur.

4.1. Betimleyici Bulgular

Görüşme yapılan 6 gelin-kayınvalide çiftine dair betimleyici bulgular sırasıyla çift olarak aktarılmıştır.

1. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Gelinin 59, kayınvalidenin ise 83 yaşında olduğu bu çiftte kayınvalide bakım veren gelinine hafif derecede bağımlıdır. Kayınvalidenin SMMT puanı 18'dir ve orta kognitif bozulmayı ifade eden puan aralığındadır. Her ikisi de ev hanımıdır. Gelinin eğitim durumu ilköğretimdir, kayınvalide ise okuryazar durumdadır. Dul olan kayınvalidenin eşi sebebiyle sosyal güvencesi ve bir geliri vardır, gelinin ise yoktur. Kayınvalide 2 oğul sahibidir ancak bir oğul vefat etmiştir. Gelinin ise evli 2 kız ve 1 erkek evladı bulunmaktadır. Gelinin evliliğinin ardından 36 yıldır birlikte yaşamaktadırlar. Şu an gelin, eşi ve kayınvalidesi aynı evde yaşamaktadırlar.

Kayınvalidenin birincil bakım vereni sadece gelinidir ve gelin 1 yıldan fazla süredir yoğun olarak bakım verdiğini belirtmiştir. Her ikisi de bakım öncesi ve sonrasında herhangi bir psikiyatrik ya da psikolojik destek almamışlardır. Gelinin herhangi bir kronik rahatsızlığı yokken görme ve işitme kaybı olan kayınvalide katarakt, romatizma, kalp ve akciğer rahatsızlıkları ve tansiyon hastası olduğunu ve bu hastalıkları için sürekli kullanması gereken ilaçları olduğunu bildirmiştir. Kayınvalide geçmişte beyin ameliyatı geçirdiğini akciğer hastalığı sebebiyle de hastanede tedavi gördüğünü söylemiştir.

Gelin bakım vermesi sebebiyle maaş almadığını ve kayınvalidesinin sağlık giderlerini karşılamada zorluk yaşamadıklarını bildirmiştir. Günde 1-6 saatini bakım için ayırmaktadır. Bakım sürecinde yorgunluk, sinirlilik ve huzursuzluk yaşadığını bildirmiştir. Aşağıdaki alıntıda kayınvalidesi dışında kendi hayatının olmadığını belirten gelin, bakım sebebiyle sosyal yaşantısında kısıtlılıklar yaşadığını aktarmıştır.

“G1: şöyle kıstlayo beni ben şinci mesela anana gitcen bende gitcen deyo guu ben mesela anan genç bizim sen gocagarısın evde otu hayır nere gidesem gitcek benlen beraba böyle gidilmecek yerlerde u gitcek deye ben de gitmek istemeyon yani ben aha bizim geline gitcen nere gittin nerden geldin ne varmış ne yokmuş bide en çok beni ne sıkıyo bilyon mu”

Gelinin kayınvalidesinin sağladığı bakım beslenme, giyinme, kişisel bakım ihtiyaçlarının ve yaşanılan ortamın temizliğinin sağlanmasını içermektedir. Bakım

vermenin sosyal ilişki ağında oluşturduğu kısıtlılık ve kendisinde yarattığı psikolojik yansımalarla birlikte gelin, bakım için kayınvalidesinin ihtiyaç duyduğundan daha fazla isteği olduğunu belirtmiştir. Özellikle isteklerinin hemen gerçekleşmesini istemesi gelini zorlamaktadır. Ancak gelin bakım yükü algılamadığını da dile getirmiştir. Bu durumu, aşağıda görüldüğü gibi elden ayaktan düşmemiş birine bakım verme ve mevcut şartlara alışma ile açıklamaktadır.

“G1: yani yaşlıya bakmak zor del gızım u da elden ayaktan düşmeyince vaya senin pişirdinden yiyo senlen oturyo senlen galkyoda ...ban alışmışında alışmışında gali bu ortama öle bişem gelmeyo bilmeyon yük gibi ağırlık gibi böle bi şe gibi gelmeyo”

Gelin, bakım için kızından destek talep etmektedir ve bu destek kendisi evde yokken kayınvalidesinin yanında bulunulmasını içermektedir. Eşinin de bakım sırasında destek olduğunu söylemektedir ve eşinin desteği olarak kabul ettiği ise, aşağıda aktarıldığı üzere evin ihtiyaç ve giderlerinin karşılanmasıdır.

“G1: ee u bize dışarıdan getirse biz onun getirdini yioz işte her şeyi bol bol alveri

A: humm bu destek senin için

G1: heeee”

Kayınvalide ise aşağıda görüldüğü gibi ölmek istediğini ifade etmiştir. İlerleyen yaşın getirdiği aşağıda aktarılan akran kaybı gibi sosyal kayıplarının olması ve bu kayıpların yaşattığı yalnızlık hissi, fiziksel değişimler nedeniyle “göçtüm gali” diye nitelediği –ebilemez hali ve tüm bunların sonucunda bakıma ihtiyaç duyacak durumda olması ölmek istemesine neden olmaktadır.

“K1: eşim dostum yok ...hiç burada goca garı yok gızım”

“K1: aşemnen namazımı gilyomda hey yarebbim deyon ottum yerden emanetini al deyon ne edesen ben hazırım deyon ağlayon uyyon galyon gakyon bi gece namazı gilyon yaveş yaveş şöle böyle boşve gali”

2. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Bu çiftte gelin 34 yaşında kayınvalide ise 80 yaşındadır ve kayınvalide bakım verenine orta derecede bağımlıdır. Gelin ilköğretim mezunu iken, kayınvalide okuryazar durumda değildir. Kayınvalidenin uygulanmasını reddetmesi sonucu SMMT puanı elde edilememiştir. Her ikisinin ev hanımı olduğu bu çiftte de gelinin sosyal güvencesi yok iken, kayınvalidenin vefat etmiş eşinden dolayı sosyal güvencesi ve geliri vardır. Kayınvalide 3 oğul sahibidir ve diğer 2 oğlu kayınvalidenin bulunduğu şehir dışında yaşamaktadırlar. Yaklaşık 2 yıldır evli olan gelinin çocuğu yoktur ancak bebek beklemektedir. Evlendiğinden bu yana eşi ve kayınvalidesi ile birlikte yaşamakta ve kayınvalidesine bakım vermektedir.

Kayınvalide sürekli olarak yanında kaldığı birincil bakım veren gelininin yanı sıra yanlarına gittiğinde diğer gelinlerin de kendisine baktıklarını söylemiştir. Gelin ise kendisi dışında kimsenin bakmadığını bildirmiştir. Her ikisi de bakım öncesi ve sonrasında herhangi bir psikiyatrik ya da psikolojik destek almamışlardır. Gelinin herhangi bir kronik rahatsızlığı yokken kayınvalide Alzheimer hastalığının ilk dönemini yaşamaktadır. Bu hastalığı sebebi ile sürekli kullanması gereken ilaçları bulunmaktadır.

Gelin bakım vermesi sebebiyle maaş almadığını ve kayınvalidesinin sağlık giderlerini karşılamada zorluk yaşamadıklarını bildirmiştir. Günde 1-6 saatini bakım için ayırmaktadır. Bakım veriyor olmasının kendi sağlığını etkilemediğini, kendisini yormadığını belirtmiştir. Sadece hastalığı sebebiyle kayınvalidesinin unutkanlığı onu zorlamaktadır. Kayınvalide de bakım alıyor olmanın kendisine olumsuz etkilerinden bahsetmemiştir. Kayınvalide aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere yaşın getirdiği değişimleri, özellikle fiziksel olarak –ebilemez olmayı ise “*gençlik başka gocalık başka*” ifadesiyle kabul etmiş görünmektedir.

“K2: unla kendileri yapala ben yapmam onla yapala gızım ben ne yapcem gızım birini yapsak birini yapamamız şimdiden sonra duyuyon mu gençlik başka gocalık başka”

Gelin-kayınvalidesinin beslenme, giyinme, kişisel bakım ihtiyaçlarını ve yaşanılan ortamın temizliğini sağlamaktadır. Bakım sırasında kayınvalidesinin kendisinin yapabileceken yapmadığı gereksiniminin ise su istemek olduğunu söylemiştir. Bu isteğe anlam veremediğini belirtse de yerine getirdiğini ifade etmiştir. Bakım verdiği süreçte kendisine eşinin yardımcı olduğunu, bu yardımların ise yemek yapma ve temizlik dışındaki ev işlerinden sofranın kurma ve kaldırma, odun, kömür getirme olduğunu söylemiştir.

3. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Kayınvalidenin 78, gelinin ise 54 yaşında olduğu bu gelin-kayınvalide çiftinde kayınvalide tam bağımlı durumdadır. Parkinson hastalığı sebebiyle ellerini kullanamayan kayınvalideye SMMT uygulanamamış, dolayısıyla SMMT puanı elde edilememiştir. Her ikisi de ilköğretim mezunudur ve kayınvalide vefat etmiş eşi sebebiyle, gelin de emekli bir işçi olduğu için sosyal güvenceye sahiptirler. Her ikisinin de geliri bulunmaktadır. Gelin bakım verdiği için çalışmadığını da ifade etmiştir. Kayınvalidenin 1 oğlu, gelinin ise 1 oğlu ve kızı bulunmaktadır. Gelin, kayınvalide, eş ve oğul birlikte yaşamaktadırlar. Gelin ve kayınvalide evliliğin başlangıcından bu yana, 34 yıl, aynı evi paylaşmaktadırlar.

Kayınvalidenin tek bakım vereni gelinidir ve gelin 5 yıldan fazla süredir yoğun bir şekilde bakım verdiğini bildirmiştir. Gelin ve kayınvalide bakım öncesi ve sonrasında psikiyatrik ya da psikolojik destek talep etmemişlerdir. Kayınvalide Alzheimer ve Parkinson hastasıdır ve geçmişte rahim kanserini atlattır. Gelin ise tansiyon ve şeker hastasıdır.

Gelin bakım vermesi sebebiyle maaş almadığını ancak kayınvalidesinin sağlık giderlerini karşılamada zorluk yaşadıklarını bildirmiştir. Günde 19- 24 saatini bakım için ayırmaktadır. Bakım vermesinin sonuçları olarak gelin kendisinin fiziksel, psikolojik durumu ve sosyal yaşantısında değişimlerden bahsetmiştir. Bakım sırasında kayınvalidesini tuvalete, banyoya ve tekerlekli sandalyesine taşıması dolayısıyla bel rahatsızlığı olduğunu bildirmiştir. Kayınvalidesinin tuvalet ihtiyacının hasta bezi aracılığı ile giderilmeye başlanmasının ardından çamaşırları makinada iki kez yıkama, tuvaleti özellikle kayınvalidesi götürülmüşse ardından bir şişe çamaşır

suyuyla yıkama, her gün kayınvalidesinin yastık kılıfını çıkarma ve uzun saatler mutfağın temizlenmesi gibi kompulsif davranışları vardır. Bunların yanı sıra gelin bakım nedeniyle hiç dışarı çıkamadığını hatta bu sebeple kilo aldığını söylemiştir.

Verdiği bakım bir kimsenin hayatını sürdürebilmesi için gereken tüm eylemleri içermektedir ve gelin bu süreçte kimseden destek görmediğini dile getirmektedir. Bazen eşi biraz, kızı ise çocuğu sebebiyle nadir destek olabilmektedir. Kızının sağladığı destek kendisi evde yoksa kayınvalideye refakat etmek ve alt değiştirmektir. Gelin, ihtiyacı olduğunda çalması için boynuna takılan düdüğü kayınvalidesinin bazen gereksiz yere çaldığını söylese de bakım için ihtiyacından fazlasını istemediğini belirtmektedir. Kayınvalide, gelinin kendisine “*yeni doğmuş bebeğe nasıl bakılıyorsa öyle baktığını*” söylemektedir. Ancak aşağıdaki alıntılarda görüldüğü gibi kayınvalide değişen her şey içinde “*ben istediğim bu diyemiyorum*” - u da saymıştır ve bu durumu “*hastaylan fakirin derisi kalın olur*” atasözü ile açıklamıştır.

“K3: ne değişmedi ne değişmedi her şey değişti baştan aşşağıya

A: her şey

K3: gelin konuşuyo ben istediğim bu diyemiyorum yiyemiyorum bunlar hep değişti işte”

“K3: annem öyle derdi hastaylan fakirin derisi kalın olur yavrum nasıl kalın olur annecim derdim şimdi sana bişey deyirsem bağırırısın korktum diye hasta oldum bakıma muhtaç oldum ama derdi öyle yapmıyosun derdi”

Kayınvalide yukarıda bahsettiği değişen her şeye ve tam bağımlı bir şekilde bakıma ihtiyaç duyuyor olmasına alışamadığını, tüm bunlar sebebiyle ağladığını, sıkıldığını, kötü olduğunu ve ölmek istediğini bildirmektedir. Bunların yanı sıra yakınlarının kaybı nedeniyle yoğun yalnızlık hissinin olduğu da görülmektedir.

“K3: onlara alışamadım yatarım ağlarım kalkarım ağlarım (...) verdi derdi hamdolsun (...) şimdi hiçbişey demiyorum”

“K3: allahım diyorum hiçbirini görmiyim de diyorum ben gidiyim onların acılarını gösterme yarabbim çok sıkıldım çok kötüyüm”

“K3:Allah rabbim daha fazlasını göstermesin aaah ah ne ana kaldı ne baba kaldı ne abla kaldı”

Gelin yoğun bir bakım yükü bildirmektedir. Öyle ki aşağıda görüldüğü gibi kızının iki kere dahi olsa kayınvalidesinin altını değiştirmesi kendisinde ciddi rahatlık sağlamaktadır.

“A: yani o iki tane şey bile sana çok iyi geliyo

G3: yani hani kırk tane yükü üstümden alınmış gibi”

Gelin hissettiği bakım yükü ya da bakım sırasında ortaya çıkan durumlarla başa çıkmak için kendi odasına geçip tepindiğini, duvarlara vurduğunu ve bunu yapamıyorsa ağladığını söylemektedir.

“G3:beş dakika otur ben şimdi geliyorum diyorum ... tepiniyorum tepiniyorum ... komşularım güliyo duvarlara biraz vuruyorum işte her neyse ondan sonra geliyorum ay anne diyorum çok beklettim mi seni diyorum neyse öyle ... orası bana her zaman olmuyo ama eee ağlamakla kendimi yani ...artık çok mu duygusal oldum çok mu sulugözlü oldum yani şu bi senedir çok ağlıyorum”

Taşıdığı bakım yükü ve gerginliğine rağmen gelini koruyan ve bakımı sürdürmesine ikna eden etkenler arasında, bakım vermede anlam bulma ve bakım verme yüceliği bulunmaktadır. Gelin-kayınvalidesinden önce kayınpederinin de bakımını üstlenmiştir ve bu durumu bakım vermede anlam bulma ile açıklamaktadır. Aşağıdaki alıntıda gelin hayatının bakımla anlamlı oluşunu ve bu rolün kendisine yaratıcı tarafından biçildiğini ifade etmektedir.

“G3: bunun için geldim evet

A: ya bu bakım hani birisine bakmak falan senin mesela şey mi hani benim hayatım böyle anlamlı

G3: böyle böyle benim hayatım hani Rabbim bana bunu yakıştırmış”

Bakım verme yüceliğini ise gelin eşinin, çocuklarının, komşuların ve doktorların beyanları ile yaşamaktadır. Aşağıda görüldüğü üzere verdiği bakım sebebiyle takdir görmekte, kendisine gıptayla bakılmakta ve saygı duyulmaktadır. Bu da kendisini memnun etmektedir.

“G3: işte onun için diyolar işte yani kendi arkadaşları var ee geliyolar bazen ziyaret şey yapıyolar helal olsun diyolar yani bu kadar onlar da ...bak hani buna yapıldı etti bu gene buna nasıl bakıyo bunlara nasıl bakıyo tertemiz bakıyo ... doktorlar bakıyolar hani yarası var mı bilmem neyi diye hayret ediyolar hani ne yarası tertemiz her şeyiyle tertemiz bakıyosun ne kadar güzel ... herkes hani şey yapar sorar napıyosun ne ediyosun gıptayla bakarlar”

4. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Gelinin 42, kayınvalidenin 64 yaşında olduğu bu çiftte kayınvalide tam bağımsızdır. Kayınvalidenin SMMT puanı 26 olup kognitif durumu normal sınırlardadır. Gelin ve kayınvalide arasında bir akrabalık ilişkisi söz konusudur. Kayınvalidesi aynı zamanda gelinin dayısının eşidir ancak her ikisi de evlilikleri öncesinde pek görüşmediklerini belirtmişlerdir. Kayınvalide okuryazar değilken gelin ilköğretim mezunudur. Her ikisi de ev hanımıdır. Eşi sağ olan kayınvalidenin sosyal güvencesi, eşi sebebiyle vardır ancak kendisinin geliri yoktur. Gelin ise, engelli kızı dolayısıyla bakım parası almakta ve bu parayla sosyal güvence ödemelerini yapmaktadır. Gelin özellikle çocuklarına verdiği bakım sebebi ile çalışmadığını söylemiştir. Gelinin eşi 15 yıldır yurtdışıdadır ve hiç gelmemektedir. 1 oğlu ve 1 kızı vardır ve çocuklarının ikisi de engellidir. Kayınvalidenin ise 2 oğlu ve 1 kızı bulunmaktadır. Gelin evliliğinden bu yana, 20 yıldır kayınvalidesiyle beraber yaşamaktadır. Kayınvalidesi, kayınpederi ve çocuklarıyla birlikte kalmaktadırlar.

Kayınvalide gelininden başka bakım veren olarak eşini söylemiştir. Gelin ise kayınvalidesinin kızının da bakıma dâhil olabildiğini söylemiştir. Yine de gelin günde 1-6 saatini bakım için ayırmaktadır. Kayınvalide bakım öncesi ve sonrasında psikiyatrik ya da psikolojik destek talep etmediğini ancak gelin bakım öncesinde

psikolojik destek talebi olduğunu ve terapi gördüğünü söylemiştir. Her ikisi de görüşme yapıldığı sırada psikiyatrik bir ilaç kullanmamaktadırlar. Gelin zatürre hastası olduğunu, kayınvalide ise nefes darlığı, kalp ve akciğer rahatsızlığı yaşadığını bildirmiştir. Kayınvalidenin geçirdiği ciddi bir rahatsızlık yoktur ve sürekli ilaç kullanmaktadır. Sağlık giderlerinin karşılamada zorluk yaşamaktadırlar.

Gelin, tam bağımsız olan kayınvalidesinin ev içindeki tüm gereksinimlerini karşılamaktadır. Evin tüm işlerinin gelin tarafından yürütüldüğü aşağıdaki alıntıda görülmektedir. Bunun yanı sıra kayınvalidesinin sağlık kontrollerini gelin takip etmekte ve kayınvalidesine refakat etmektedir. Gelin aşağıda aktarıldığı gibi talep edilebilecek her şeyi yapması sebebiyle kayınvalidesinin kendisinden bir beklentisi olmadığını bildirmiştir.

“G4:Yok kendi bakımın kendi yapıyo ama sorumluluk bana ait

A:Yani ev işi, yemek v.s yani öyle bakım

G4:Evet herşey çamaşır bana ait”

“G4: Ben her şeyi yaptığım için bi beklentileri yok benden”

Gelin, evde kimseyle paylaşmadığı ev içi sorumluluklarıyla beraber 2 engelli çocuğunun bakımını da yürütmektedir. Aşağıda görüldüğü üzere üstlendiği tüm bu sorumluluklar sebebiyle kendi sosyal yaşantısının olmadığını ifade etmiş ve bakım yükü taşıdığını “yetememe” haliyle açıklamıştır.

“G4: yok gezeyim göreyim bi kahve içeyim ya da öyle özel bi hayatım

yok yani zamanım yok hani yetemiyorum”

Üstlendiği bakım sorumluluklarının sosyal yaşantısında kısıtlılık yaratması ve psikolojik sonuçlarının olmasına rağmen gelin, alttaki alıntıda görüldüğü üzere ihtiyaç duymadığını söyleyerek destek talep etmediğini belirtmiştir.

“A: birilerinden destek falan talep edebiliyor musunuz

G4: destek yok ben şey yaparım kendim yaparım

A:ihtiyaç mı duymuyorsunuz

G4: ihtiyaç duymuyorum”

Aşağıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi gelin, olumsuz sonuçlarıyla beraber sürdürdüğü bakım sırasında herhangi bir sorun yaşadığında çatışma ortamından uzaklaşma ve dua etme gibi başa çıkma stratejilerine başvurmaktadır. Özellikle dua etmesinin kendisini güçlü kıldığını söylemiştir. Bunların yanı sıra kendisini teskin edebildiğini söylemiştir.

“G4: kendimi dışarı attığım zaman her şeyi unutuyorum”

“G4: inancım benim koruma kalkanım yani hani ...o yüzden biraz da şey (anlaşılmıyor) rabbim aklıma gelir duamı ederim şey yaparım daha güçlü olurum yani o”

Gelin aşağıda aktarıldığı gibi bakım verdiği süreci tüm etki ve sonuçlarıyla değerlendirdiğinde bakım verme ile kazandığı deneyimlerin kendisini güçlendirdiğini ifade etmiştir.

“G4: nası bi hayatım olsun isterdim eşimle çocuklarımla yani güzel bi hayat nası diyim her şeyin hani biraz yükümü hafifleticek biraz yükümü da o taşıyabilecek öyle bi hayat isterdim ... eşimden dolayı mutsuzum tabi ki mutsuzum ama biyerlere de geldiysem hani maziye bakıyorum ama mutluyum geçmişe baktığım için ...nerden nereye gelmişim diye

A: kendini daha güçlenmiş mi hissediyosun

G4: evet daha güçlenmiş hissediyorum aa ben nerden nereye geldim diyorum”

5. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Gelinin 54, kayınvalidenin ise 85 yaşında olduğu bu çiftte kayınvalide bakım veren gelinine tam bağımlıdır. Kayınvalidenin görme engeli olması ve geçirdiği inme sebebiyle ellerini kullanamaması sonucunda SMMT uygulanamamış ve kognitif durumuna dair puan edinilememiştir. Kayınvalide okuryazar değildir, gelini ise ilköğretim mezunudur. Her ikisi de ev hanımıdır. Kayınvalidenin kaybettiği eşi dolayısıyla bir geliri ve sosyal güvencesi vardır. Gelinin geliri yoktur, eşi sebebiyle sosyal güvenceye sahiptir. Gelin 30 yıldır evli olduğunu ve evliliğinden bu yana kayınvalidesi ile yaşadığını söylemiştir. Eşi, kayınvalidesi ve 2 oğlu ile beraber

yaşamaktadır. Gelinin oğullarından biri fiziksel engellidir. Kayınvalidenin ise 2 oğlu ve 2 kızı bulunmaktadır.

Gelin 3.5 yıldır yoğun bir şekilde bakım vermektedir ve günde 1-6 saatini bakım için ayırmaktadır. Kendisine eşinin, oğlunun, eltesinin ve kayınvalidesinin kızlarının destek olduğunu söylemiştir ancak her zaman birincil bakım veren kendisidir. Kayınvalidesinin bakım gereksinimleri, geçirdiği felç sonrasında yatalak olması sebebiyle tüm yaşamsal gereksinimleri içermektedir. Gelin, banyo yaptırma, banyoya taşıma, beslenme ihtiyacının giderilmesi, refakat etme gibi bakım davranışlarında eş ve oğuldan destek aldığını ve beklediğini ifade etmiştir.

Kayınvalide bakım öncesi ve sonrasında psikiyatrik ya da psikolojik destek almamıştır. Gelin ise bakım sonrasında psikolojik destek talep etmiş ve terapi görmüştür. Her ikisi de görüşmenin yapıldığı dönemde herhangi bir psikiyatrik ilaç kullanmamaktadır. Gelin tıbbi bir rahatsızlık bildirmezken kayınvalide şeker hastasıdır ve geçmişte safra kesesi sebebiyle bir ameliyat geçirmiş ve 2 inme atlatmıştır. Bunların yanı sıra görme engeli bulunmaktadır. Kayınvalidenin sağlık giderlerinin karşılanmasında bir sorun bildirilmemiştir.

Kayınvalide yaşın getirdiği değişimlerle birlikte yatalak olmanın getirdiği – ebilemez halini aşağıda görüldüğü gibi, “işe yaramamak” olarak niteleyip zor olduğunu ve artık bıktığını söylemektedir.

“K5: diyem demem mi (...) sığmazdım yavrum kendi işimi yapağım çamaşır yıkadım yemeğemi yapağım süpürüdüm topladım şimdi bana gayır zor geldi ...çok zor geldi kızım yazın memleketimizde orak yapağık garnıkarada çiftçilik yapağık işe yaramamak yatmak zor gelibe”

Gelin, aşağıdaki alıntılarda görüldüğü üzere engelli oğlu ve kayınvalidesinin bakımı sebebiyle her akşam kendisini fiziksel olarak yorgun ve bitkin hissettiğini söylemiş ancak bakım yükü bildirmemiştir. Kayınvalidesinin bakımında zorlanmamasını, yıllardır engelli oğluna bakım vermesiyle açıklamaktadır. Bakım yıllardır alışkın olduğu bir günlük pratiktir ve üstelik bakım vermek geçmişe göre onun için daha kolaydır.

“G5: akşamları çok yorgun ol yani yor kendimi çok yorgun ve bitkin hissediyorum başka bişiy hissetmem”

“G5: devam ettiriyoruz çünkü benim için hiç zorluğu yok şöyle bi zorluğu yok aslı oğlum neyse o da aynı yani benim için hiç değişen bişiy yok ben zaten alışkınım o olaya alışkın olduğum için ...onunki de bana hiç şey gelmedi Allahtan Allah hamd herşeyi var aslı bezi var ıslak mendili var eldiveni var ne biliyim ben ağzının maskesi var hiçbişiy yıkamıyosun hepsini toplayıp çöpe yani hiç ... bi zorluğu yok yani zor gelmiyo bana”

Gelin aldığı refakatçi desteği sayesinde sosyal yaşantısında herhangi bir kısıtlılık yaşamadığını belirtmiştir. Aşağıdaki alıntılarda aktarıldığı gibi gelin, kayınvalidesine bakım vermekten ziyade kayınvalidesinin yatalak olmasının kendisini psikolojik olarak etkilediğini bildirmiştir ve bu durumla ancak ağlayarak başa çıkmaya çalıştığını aktarmıştır.

“G5: çok şöyle etkiledi hani baa ilk önce kabullenemedim ...stres ...yani ilk zamanlar şey oldu ama diyorum ya sonradan işte artık o olayı kabulleniyosun yapıcak bişiy yok diye en azından diyosun ki akli fikri yerinde”

“G5: he onun için çok üzüldüm mesela atıyorum ben çıkıyorum geziyorum geliyorum bakıyorum o orda oturuyo o oturunca da ben duygulanıp başlıyorum ağlamaya gerçi yanında pek yapmamaya çalışıyorum ama böyle şeyde oturup ağlıyorum ağlıyorum rahatlıyorum ondan sonra gidiyorum gene yanına ama yapıcak hiçbişiy yok çünkü”

Gelin yıllardır fiziksel engelli oğluna da bakım verdiği için hali hazırda geçmişte edinilmiş başa çıkma stratejilerine sahip görünmektedir. Aşağıda görüldüğü üzere, olduğu gibi kabul etme ve yaşananlara olumlu yönüyle bakma bu stratejilerdendir.

“G5: yani bi tek ayakları yok yürüyemiyo onu da tekerlekli sandalyeyle bi şekilde bişiylerle hallediyolar o yüzden şey eee yani her şeyin olumlu tarafından bakıcaksın şey olumsuz tarafından bakmıcan yani hep şey

üretmiceksin yani böyle felaket şeyi olmıcaksın mesela bu böyle oldu bunun neresinden kurtarabilirim neresinden tutunabilirim neresinden hayatımı sürdürebilirim diye düşüniceksin artık bu böyle yani yani hayatta her şey laylaylom olmuyo”

6. Gelin-Kayınvalide Çifti;

Gelinin 35, kayınvalidenin ise 74 yaşında olduğu bu çiftte kayınvalide birincil bakım vereni gelinine ileri derecede bağımlı durumdadır. Kayınvalidenin SMMT puanı 24'tür ve kognitif durumu normal sınırlar içinde değerlendirilmektedir. Kayınvalide okuryazar değilken gelini üniversite mezunudur. Kayınvalide ev hanımıdır. Gelin ise çocuk gelişimi mezunu olup bakım sebebiyle işini bırakmak durumunda kalmış ve çalışmamaktadır. Gelinin tek geliri, aldığı bakım parasıdır. Kayınvalidenin yaşlı aylığı bulunmaktadır ve sosyal güvencesi yoktur. Gelinin ise artık çalışmadığı için sosyal güvence ödemeleri yapılamamaktadır. Kayınvalidenin eşi yaşamaktadır ve gelin ona da bakım sağlamaktadır. Gelin eşiyile birlikte yaşamaya başladıkları 8 yıldır kayınvalidesi, kayınpederi ve eşiyile yaşamaktadır ve 3 yıldır evlidir. Kayınvalidenin 2 oğlu ve 2 kızı vardır, gelinin ise çocuğu yoktur.

Kayınvalidenin birincil ve tek bakım vereni bu gelinidir ve 1 yıldan fazla süredir yoğun bir şekilde gelininden bakım almaktadır. Gelin günde 19-24 saatini bakım için ayırmaktadır. Gelin sadece eşinden destek aldığını ancak kayınvalidesinin kızlarından da destek talep ettiğini belirtmiştir. Eşinden aldığı destek küçük ev içi yardımlardır. Görümcelerinden talep ettiği destekler ise kendisi dışarı çıkmak durumunda kaldığında kayınvalidesine refakat etmeleri ve banyo yaptırma sırasında yardımcı olmalarıdır. Gelin, ileri derecede bağımlı olan kayınvalidesi için yaşamsal tüm gereksinimleri sağlamaktadır. Bu süreçte aşağıda görüldüğü gibi kayınvalidesinin ihtiyacı olduğundan fazla bir şey istemediğini dile getirmiş ancak su içebilecek durumdayken kendisinden istediğini de eklemiştir.

“G6: yani çok kafaya takan biri olursan değilim bazen olabiliyo mesela hani su alabilir iyi mesela ”

Gelin ve kayınvalide bakım öncesi ve sonrasında psikiyatrik ya da psikolojik destek talep etmemişlerdir. Gelin herhangi bir psikiyatrik ilaç kullanmamaktadır ve tıbbi bir rahatsızlığı da bulunmamaktadır. Kayınvalide ise meme kanseridir, yanı sıra kalp yetmezliği vardır. Hastalıkları sebebiyle sürekli kullandığı ilaçları ve bu hastalıkların duygusal sonuçlarını bertaraf etmek için gelininin aldığını söylediği antidepressan ilacı bulunmaktadır. Gelin-kayınvalidesinin sağlık giderlerini karşılamakta zorlandıklarını dile getirmiştir.

Gelin aşağıdaki alıntıda ise bakım vermesi sebebiyle kişisel bir hayatının olmadığını belirtmiş ve hatta çocuk sahibi olmayı ertelediğini söylemektedir.

“G6: kendimle ilgili planlarım vardı çocuk için hazırlık yapmak istiyordum ee yani fiziksel olarak ve biyolojik olarak kendimi hazırlamak istiyordum ama annemin bakımını üstlendiğim zaman ya tamamen yalnız kaldığımız için ... bir sürü şey iç içe geçti babam da hayatta ve onun da yatağa düştüğü bi dönem oldu o dönemde de hiç kimse destek olmuyo hani ... ertelemek durumunda kaldım”

Bakım sırasında bir dönem kayınvalidesi ve kayınpederini taşımak durumunda kaldığı için bel ağrısı yaşamıştır. Yanı sıra aşağıdaki alıntıda sürekli evde olması sebebiyle bakım vermede koşturmaca/telaş olsa dahi kilo aldığını belirtmiştir.

“G6: sürekli evde olduğum için bi yürüyüşe falan çıkamıyorum hani ne kadar evde bu hareketsiz yaşam bütün kilomu falan engelliyo yani istediğim gibi ideal olana falan inemiyorum bi yürüyüş yapmak istesem işte bi plan uymuyor yani sürekli koşturmama rağmen de kilo verilmiyor”

Kayınvalide ise aşağıda aktarıldığı üzere, bakım alacak durumda olmanın kendisinde yarattığı psikolojik sonuçları bildirmiştir. Yaşlanmanın getirdiği – ebilemez hal geçmişe özleme sebep olmaktadır.

“K6:Ne değişti ne bilim halsizlik ağlamak üzüntü bilmem ne oluyoda yavrum

A: yani eski yaptığın şeyleri yapamıyosun

K6:Yoo yapamıyorum hiç, mutfağımı özledim geçemiyorum yoruluyorum zaten bırakmadı gelin herşeyimi özledim ama ne ediyim yapamıyorum”

Genel olarak;

Tüm gelin-kayınvalide çiftleri birlikte yaşamaktadırlar. Mevcut koşullarda tümü ev hanımıdır. Sadece 2 gelin bakım verdikleri için gelir elde etmektedirler. Gelinlerin özellikle talep ettikleri destek, kayınvalideye refakat desteğidir; çünkü tümü sosyal yaşantılarında kısıtlılıklar bildirmişlerdir. Kayınvalideler ise bakım almak durumunda kalmalarının yanı sıra yaşlanmanın getirdiği fiziksel ve psikososyal değişimlerle baş etmekte zorlanmaktadırlar. Bu durumu kabullenmiş bir yaşlı dışında diğerleri bıkkınlık, üzüntü duyduklarını ve ağladıklarını bildirmişlerdir.

4.2.Analitik Bulgular

Bu ikinci başlık altında ilk olarak literatür ve YİTAM Modeli çerçevesinde tespit edilen yaşlı ihmal ve istismarı bulguları aktarılmıştır. İkinci kısımda ise yaşlı ihmal ve istismarının gerçekleşmesine sebep olan ve olmayan ilişkisel etkenler anlaşılacak üzere Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli temel alınarak yapılan tematik analiz sonuçları sunulmuştur.

4.2.1.Yaşlı İhmal ve İstismarı Bulguları

YİTAM Modeli, yapılan görüşme ve değerlendirmelerden sonra “ihmal ve istismar bulgusuna rastlanmadı”, “ihmal şüphesi bulunmaktadır”, “istismar şüphesi vardır” ya da “ihmal ve istismar bulgulanmıştır” olarak geçici tanı konabileceğini söylemektedir. Yapılan görüşmelerin sonucunda 6 gelin-kayınvalide çiftinden sadece 3’ünde yaşlı ihmal ve istismarı bulgusuna rastlanmıştır ya da şüphesi tespit edilmiştir. Tespit edilen yaşlı ihmal ve istismarına dair bildirimler, yaşlı ihmal ve istismar türlerinin tümünü kapsamamaktadır. Gelin ve kayınvalidelerin yaşlı ihmal ve istismarının olduğuna dair şüphe içeren ifadeleri karşılıklı olarak değerlendirilmiş ve aşağıda karşılıklı değerlendirmeye imkân verecek şekilde aktarılmıştır.

İlk görüşmede kayınvalide kendisine yönelik hem psikolojik hem de fiziksel ihmal, yanı sıra psikolojik ve ekonomik istismar bildirmiştir. Gelin ise sadece,

literatüre göre psikolojik istismar sayılan bağırma eylemini gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. 2. Çiftte, gelin ve kayınvalidenin konuşmalarında sadece ekonomik istismarın varlığından şüphe edilmiştir. 3. Çiftte ise gelinin bildirimlerinde yaşlı fiziksel ihmalinin varlığından şüphe edilmiştir. Ancak kayınvalide herhangi bir ihmâl ya da istismar bildirmemiştir.

Bulgulanan yaşlı ihmâl ve istismar türleri aşağıda aktarılmaktadır;

Psikolojik İhmâl;

“A: teyze sen hiç istemediğin halde böyle evde uzun süre yalnız kaldığın oluo mu seni yalnız bırakıyorlar mı

K1: heee

A: evde

K1: çok daralyon u zaman

A: dışarı mı çıkıyorlar bişi için seni niye yalnız bırakıyorlar

K1: aha işte u okuma gityo bazı bazı dışada bi iş olyo bende oturagoyon evde gali bunalyon ağlayon sıkıyon her şeye (1.çift kayınvalide)”

Kayınvalidenin yukarıdaki alıntıda sonuçlarını tariflediği evde yalnız bırakılma yaşlıda yarattığı sıkıntı, bunalma ve bu duygulanımların bir sonucu olarak ağlamaya sebebiyet vermesiyle literatürde psikolojik ihmâl olarak tanımlanmaktadır. Kayınvalidenin böyle bir bildiriminin olmasına rağmen aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere gelinin kayınvalidesini yalnız bırakmadığı ifadesi görülmektedir.

“A: ama tam olarak karşılayabiliyom diyebilir misin mesela sürekli yanında durabiliyon mu mesela

G1: duryon hiç biyere gitmeyon gızım öle bi hasta sökel olmadıkca dokdura mokdura biyere bak köyde va gızım inegölde va gızım ikisinin yanına gidesem unlan beraber gityon gitmezsemde gitmeyon gızın yanına inegöldeki gız deyo ana geçen sene mi geldin benim eve deyo ne zaman gitmeyon işte bu va deye burda (1.çift gelin)”

Bakım veren gelinine tam bağımlı olan kayınvalidenin boynunda aşağıda da görüldüğü gibi herhangi bir şeye ihtiyaç duyduğunda çalabilmesi için bir düdük asılıdır. Bunun yanı sıra düdük kayınvalidenin odasında yalnız kaldığının da bir göstergesidir. Aşağıda aktarılan alıntıda görüldüğü üzere, gelinin günlük yaşam pratikleri (yemek yeme, torunla vakit geçirme) içine kayınvalide düdüğü çalarak dâhil olmaktadır.

“A: ona mı sinileniyosunuz yoksa yardım eden olmayışına mı

G3: yardım eden olmayışına diil de şimdi bazen ee düdük öttürüyo düdük gördün mü

A: hı hum evet gördüm

G3: bişey olduğu zaman düdük öttür diye o anda yemekte oluyorum o anda hani bişey oluyo ee bi de torun da var bende şimdi (3.çift gelin)”

Aşağıdaki alıntıda ise kayınvalidenin düdüğü gelininin yanında kalmasını sağlamak için de kullandığı anlaşılmaktadır. Ancak gelin-kayınvalidesiyle çatışmalı geçmişlerinin etkisiyle odada kalmak istememektedir.

“G3: mesela ee benim yanındayım yanında hiçbirşey söylemiyo geliyorum bu tarafa doğru çalıyo anne şimdi yanındaydım diyorum niye hani şey yapmadın şimdi aklıma geldi ...böyle de oluyo yani öyle çok oluyo

A: e yanında ayrılma mı istiyö acaba

G3: yani gözünden ayırmak istemiyo beni bi de o odadan ben çok sıkılıyorum

A: geçmişteki yaşantılardan dolayı mı

G3: çok sıkılıyorum yani ee buraya getiriyorum yatırıyorum olmuyo ee rahat edemiyo ...gelen oluyo giden oluyo rahat edemiyo ee o tarafta yanımda otur diyo oturuyorum ama ı ih

A: geçmişte o odaya sizi sokmuyodu şimdi girmek istemiyon dimi

G3: çok böyle hiç istemiyorum yani o oda çok çok ayrı bir ev hani umm diyar diyar uzak bir ev orası bana yani nasıl diyim orası hani tuvaletim

olsun banyom olsun öyle değil ama orası bana çok çok uzak bir yol (3. Çift Gelin)”

Gelinin ifadeleri ve düdüğün bu gelin-kayınvalide ilişkisinde oynadığı rol sonucunda, kayınvalidenin odasında yalnız bırakılarak psikolojik ihmale maruz bırakıldığı düşünülmüştür. Ancak kayınvalide odasında yalnız bırakılmadığını söylemiştir.

“A: he evet anladım hiç böyle istemediğin halde yalnız kalıyo musun uzun süre

K3: yook

A: genelde yanında birileri oluyo mu

K3: oluyo (3.Çift Kayınvalide)”

Fiziksel İhmal;

“K1: akakan deveryon sona işte yimedimden kendi kendimi gorudumdan tokturlukda yapıyom kendi kendimi

A: eee herkes kendinin doktoru

K1 : anladın mı gızım bi deyye bi ağlatma beni kim götcek (1. Çift Kayınvalide)”

Her iki alıntıda da kayınvalidenin ifadeleri fiziksel ihmalin varlığına işaret etmektedir. Kayınvalide bu alıntılarda doktora götürülmediğini, ekonomik koşulları işaret ederek denk gelmemesi sebebiyle ilaçlarını alamadığını belirtmektedir.

“A: anladım zamanında alabilion mu ilaçları böyle zamanı geçtiği oluo mu

K1: zamanı geçtiği günlede olyo olmaz mı

A: ilaçların alınmamış mı oluo o zaman

K1: denk gelmeye bulunmayo acık duragoyo (1. Çift Kayınvalide)”

Gelin ise aşağıda görüldüğü üzere kayınvalidenin aksine sağlık giderlerini karşılamada sorun yaşamadıklarını bildirmiştir.

“A: kısmen şey ee yakınında sağlık giderlerini gidermede sorun yaşıyorsunuz mu

G1: yok (1. Çift Gelin)”

Aşağıdaki alıntıda ise önceden aktarıldığı üzere gelinin kayınvalidesini yalnız bırakmadığını bildirmesine rağmen, geçmişte kayınvalidenin evde yalnız kaldığı ve gazı açık unuttuğu bir yaşantı gelin tarafından aktarılmaktadır. Yaşlının güvenliğinin sağlanmaması literatürde fiziksel ihmal olarak değerlendirilmektedir. Kendisi yokken kendi gelini ve kızının bakıma dâhil oldukları anlaşılrsa da yaşlının can güvenliğinin riske edildiği bir yaşantı söz konusudur.

“G1: burda gızla gelin inyo emme aygazı açık goyo mesela suyu açık goyo banyoda tuvalete giryo urda suyu açık goyo aygazı açık goyo geldik bi gün hele bişi olmamış bali aygaz sonuna gada açık (1. Çift Gelin)”

Psikolojik İstismar;

Kayınvalide aşağıdaki iki alıntıda psikolojik istismar bildirmiştir. İlk alıntıda gelininin hastalanmasından şikâyet ettiğini ifade ederken ikinci alıntıda da azarlandığını söylemiştir.

“A:senin bu hastalıklarından dolayı gelininle aranda istemediğin böyle kötü konuşmalar geçiyo mu

A:olmuo

K1: (anlaşılmıyor) senin deyo bi hastalık deyo pitmedi deyo (anlaşılmıyor) kendi kendime ee tabe açık gelyo yapıyoaçık (1. Çift Kayınvalide)”

“A: sen konuştuğun zaman seni hiç duymamazlıktan geldikleri oluyomu

K1: çekişyo çok gonyon deyelo

A: çok konuşuyon diye çekişiyolar

K1: ne çok çenen va deyola unla anılır mı gali deyola işte evelden falan şu ölmüş deyon (1. Çift Kayınvalide)”

Gelin ise aşağıda görüldüğü gibi kayınvalidesine bağırdığını söylemiştir. Kayınvalidenin sebep olarak belirttiği uygun olmayan kendini açma/ifade etme davranışları bu alıntıda da gelin tarafından dile getirilmiştir.

“A: bakarken hiç böyle zaman zaman bağırdığın böyle istemediğin istemediğin şeyleri söylediğin bişiler oluomu

G1: bazen bağıryon ben bağıryon una hee

A: bağırton

G1: heee aha işte haksız böle bişe eyi del bişe gonusdumu mesela annen gelyo ne gelmiş gırıklı ne isteme gelmiş ne ne ne varmış gine ne zorumuş ana gırıklı bana gelmiş seni ilgilendirmi ne isdese isdesin ne derse desin sen bişeye maydo (1. Çift Gelin)”

Ekonomik istismar;

Kayınvalide geçmişte kendi taleplerinin görmezden gelinerek oğullarının mal paylaşımında bulduklarını aktarmaktadır. Aşağıda görüldüğü üzere, bakımının garantisi mülkü iken yerine oğullarının sözü konulmaktadır ancak oğullarından biri hayatını kaybedince bakımının garantisi diğer oğlu olarak dile getirilmiştir.

“K1:iki oğlan vadi almanyadadı gızım öleli 10 sene olyo çoluğu cocuğu urda galdı geldik başına işte 5 10 gurus para verdi unlada zaman geldi yindi geçti tarla tokadı öleşdile zaten biz sana bakarız deye u zaman u urlada öldü çocukla sana baka mı bi tek bu galdı bana dedim bubamın tarlaladan filan ven dedim sona ben satarın biz sana dedile ikimiz bakarız dedile sade bunun başına galdım hinci (1. Çift Kayınvalide)”

Görüşme boyunca oğul ve gelinini bakım parası almaya ikna edemediğini dile getiren kayınvalide oğlu tarafından alınan, üzerinde söz hakkı olmadığı maaşını kendi istekleri doğrultusunda kullanamadığını belirtmektedir.

“K1:şu sen alda ha hayır yap deyemeyon işte eski geyyon yeni geyyon üstüme bi gat bişi almayom işte adlımız para işte ortalıktan yioz içyoz ...bana bişi yok bende isteyon bi köprü yaptırsam bi hayra ura ura

*versem hökümetede faydası var (anlaşılmıyor) ben bişe yapamayon gali
odu odu dünya bize godu heeeey 60 70 hayvan sağadım Perşembe
bön demi şu gada yağ bidonu yoğurdum adak olsun Perşembe güne (1.
Çift Kayınvalide)”*

Aşağıdaki alıntıda ise kayınvalidesinin kendi maaşını dile getirmesine gelinin tepkisi görülmektedir. Kayınvalidenin yukarıdaki alıntılarda görüldüğü üzere istismar olarak yaşadığı duruma tepkisi gelini tarafından “kök söktürmek, ahkâm kesmek” olarak değerlendirilmekte ve gelini o miktardaki paranın kayınvalidesinin bakımını garanti altına alamayacağını vurgulamaktadır.

*“G1: ee ben buna gözüm gibi bakyon yidimden yidiryom geydimden
kittim yere götüryon urdan nur gibi yıkayon tertemiz yıkayon goyon sen
bazara gideken şunu alve dersen alverin senin paran varsa senin 500
ünlen ben kimse ben kimse bakmaz sana 500 ünlenbu benim param
va deye sanki bize işe kök söktüryo ahkam kestircen deyo sanki benim
param va ben napen senin paranı para lazım del bana insanlık lazım
ben insanlık arayon gızım heee ben insanlık arayon parayı köpeklere
atvesen yimez da işte ahavöle (1. Çift Gelin)”*

Ekonomik geliri hakkında konuşulduğunda aşağıda görüldüğü gibi 2. Çift kayınvalide gelirinin bankadan oğulları tarafından alındığını ifade etmiş ve gelirini kendisinin kullanıp kullanmadığı sorusuna konuşması içerisinde cevap vermemiştir. Ancak şu anda aldığı yaşlı aylığı üzerinde kendi kontrolünün olmaması kayınvalide tarafından kendi hakkının gaspı olarak değerlendirilmemektedir. Aşağıdaki alıntıda, kayınvalide bu duruma sebep olarak önceden beri gelirinin olmamasını ve yaşının ilerlemiş olmasını ileri sürmüştür.

“A: maaşın yok mu senin

K2 : hemen açık yaşlı aylığı alyon ayüle getirveri çocukla

A: hmm sen onu bankaya kendin mi çekmeye gidiyon

K2 : oğlanla getiriver bana

A: senin eline veriyorlar

K2 :bi aldığımız yok gızım ne alcen alemde zaten görmedik kökten görmedimizden şimdiden sona görsen nolur görmesen nolur yaşımız yerine vadi gali gızım bizim (2. Çift Kayınvalide)”

Aşağıda verilen alıntidan ise gelinin ifadelerinden kayınvalidesinin gelirini kullanan eşinin bu davranışı sebebiyle bakımdan sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır. Yaşlının gelirini kullanan oğul bakım sağlamak durumundadır. Bakım verenleri tarafından kullanılan geliri, literatürde ekonomik istismar olarak tanımlanmasıyla birlikte diğer yandan yaşlının bakımının da garantisi olmaktadır.

*“G2: ya bilmiyom onu bilmeyom işte istemeyola bakmak istemeyola heralde aylığını M. alyo ondan mı yapıyolar bilmeyom
A: ya parasını kim aliyosa o baksın gibi inanış mı var
G2: he evet
A: anladım e öyle olunca M. abi bakmakla yükümlü oluyo
G2: tabi tabi ...parasını ben vercem diyo ama bakmazla diyo hani unla çok azarlıyola annesini
A: he içine sinmiyor
G2: o yüzden annesini göndermek istemiyo (2. Çift Gelin)”*

Gelinin aşağıda “onlar” diyerek bahsettikleri kimseler, kayınvalidenin diğer çocuklarıdır. Eğer kayınvalide onlarda kalıyorsa yaşlının gelirini kullanan oğulun, bakım sağladıkları sürede giderlerinin karşılanmasına destek olduğu belirtilmektedir. Böylece gelir, yaşlının giderleri ve dolayısıyla bakımının sürmesi için harcanmış olmaktadır.

*“G2: maaşı alyodu da mesela ni yiyolarsa ne mesela fazlasıyla gönderyodu haftada
A: humm onlara şey yapıyodu (2. Çift Gelin)”*

Sonuç olarak;

Gelin ve kayınvalidelerin beyanlarında tespit edilen ya da şüphe edilen yaşlı ihmal ve istismarının varlığında, gelin ve kayınvalideler her zaman hemfikir olmamaktadırlar. Gelin ve kayınvalidelerin yaşantıları farklı yorumladıkları ya da

yaşanılanın sonuçlarını farklı deneyimledikleri görülmüştür. Ayrıca literatürün tanımları üzerinden gidildiğinde yaşlı ihmal ve istismarının varlığı söz konusu iken kayınvalide ya da gelin, literatürde ihmal ve istismar olarak ele alınan bir durumu ihmal ya da istismar olarak yaşamayabilmektedirler.

4.2.2. Tematik Analiz Bulguları

Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli ışığında yürütülen analiz, modelin sunduğu boyutların kategorileri, boyutların altındaki değişkenlerin ise temaları oluşturmasıyla yapılmıştır. Her temaya her gelin-kayınvalide görüşmesinde rastlanmamıştır. Modelin önerdiği alt temalardan bu çalışmada tespit edilmeyenler de bulunmaktadır. Analiz sonuçları, gelin-kayınvalide çiftleri olarak aktarılmak yerine daha bütüncül olabilmesi ve farklı gelin-kayınvalide durumlarını karşılaştırmaya imkân vermesi sebebiyle modelin önerdiği kategoriler, temalar ve alt temalar başlıkları altında aktarılmıştır.

1. Önceleyen Etkenler

Gelin-kayınvalide ilişkisi kurulmadan önce sahip olunan, sürdürülen ve içselleştirilmiş özellikler bu kategori altında değerlendirilmiştir. Modelin önerdiği temalar ise; gelinin kendi ailesinin taşıdığı özellikler, gelin ve kayınvalidenin kültür değer yönelimleri, evlilik sebebiyle kurulan ilişkilerden beklentiler ve hem kendilerinin hem de diğer aile üyelerinin kişilik özellikleri temalarıdır.

1.1. Kendi Ailesinin Etkileri:

Görüşmeler sırasında sadece 3. Çift gelin ve 6. Çift gelin, kendi ailelerinin kayınvalidesi ile ilişkisine etki ettiklerinden bahsetmişlerdir. Dolayısıyla bu tema altında bu gelinlerin ifadeleri değerlendirilebilmiştir. Her iki gelinin bildirdikleri kendi ailelerinin etkileri kayınvalideleriyle şu an mevcut olan bakım ilişkileri üzerinedir. Gelinlerin bakım öncesinde kayınvalideleriyle çatışmalı bir ilişkilerinin olduğunu belirttikleri 3. ve 6. Çiftte, gelinler bakım için kendilerini motive eden bir etkenin de kendi ailelerinin tavsiye, destek ve tembihlerinin olduğunu söylemişlerdir.

Aşağıda 6. Çift gelinin kız kardeşlerinin kayınvalidesinin hastalığı hakkında bilgi sağlayarak, verdikleri tavsiyelerle destek olduklarını ve annesinin eşinin ailesi ile kayınvalidesinin bakımına dair tembihleri görülmektedir.

“G6: annem kendi annem biliyo musun şey yaptı ee beni daha çok böyle motive etti yani kendi annem ablalarım onlardan daha çok ararlar daha çok böyle halini hatrını sorarlar bi iki ablam var ortanca ablam özel bi hastanede yıllarca çalıştı ...o tiptan anladığı için hani anneme ne gerekli vücudunun yaralarını temizlemem için batikon mu lazım ne lazım hep bana yardımcı oldu destek oldu (6. Çift Gelin)”

“G6: sakın anne babasına saygısızlık etme ...sakın (yalnız bırakıp bana) gelme kızım düşer (6. Çift Gelin)”

Yine 3. Çift gelin görüldüğü gibi babasının kayınvalidesine bakması için kendisine tembihte bulunduğunu dile getirmiştir ve “babam rahat yatsın diye” ifadesiyle kayınvalidesine bakım verdiğini söylemiştir.

“G3: ona bakacaksın... eğer dedi sen dedi bakmazsan dedi kardeşlerimi gösterdi bunlar sana destek çıkacak dedi (3. Çift Gelin)”

Her iki gelin de bakım veriyor olmanın kendilerinde yarattığı psikolojik, fiziksel sonuçlarından ve sosyal yaşantılarındaki kısıtlılıklardan bahsetmişlerdir. Geçmişte çatışmalı ilişkilerine rağmen bakımı sürdürmeleri ailelerinin kendilerini motive etmeleri ile de mümkün olmaktadır. Bakıma ilişkin sağladıkları bilgiler ile bakımın niteliği de gelinin ailesince belirlenebilmektedir. Yaşlı ihmal ve istismarının tespit edilmediği 6. Çifte kayınvalidenin psikolojik ihmalinin önüne geçecek bir tembih gelinin ailesince yapılmaktadır. Dolayısıyla, gelinin ailesi bakım alan kayınvalideyi yaşlı ihmal ve istismarından koruma gücüne sahiptir. Bir gelinin kayınvalidesine bakım verme niyeti taşıması, bakım ilişkisini sürdürmesi ve bakımın sahip olacağı nitelikler gelinin ailesinin etkilerini taşımaktadır.

1.2. Evlilikle Kurulan İlişkilerden Beklentiler:

Bu tema altında gelin-kayınvalide ilişkisine dair beklenti ve evlilik sözleşmesinin getirdiği bakım beklentisi yer almaktadır.

Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı 5.çiftte, kayınvalidesiyle ilişkisinde çatışma bildirmeyengelin, kayınvalide-gelin ilişkisine dair aşağıda görüldüğü gibi yaygın bir kanıya işaret etmiştir. “*Hangi*” soru ifadesinin kullanılmasıyla beklenen gelin-kayınvalide ilişkisinde kayınvalidenin gelinden erken kalkmayacağı ve geline hizmet etmeyeceği anlaşılmaktadır. Bu gibi beklentilerin dışında davranması bu gelinin kayınvalidesiyle çatışma yaşamasının önüne geçmiştir.

“G5: mesela ben bilmiyom hangi kayınvalide erkenden kalkar da gelin yani kendine hazırlıyordu hazırladıktan sonra beni kaldırıyordu kalk birlikte kahvaltı yapalım (5. Çift Gelin)”

Kayınvalidesinin kendisine bağımlı olmadığı 4. Çiftte gelin, daha yoğun bir bakım gerektiğinde kızı yerine gelini olarak kendisinin bakmak istemesini, evlilik sebebiyle kurduğu ilişkilerdeki bakım sorumluluğuyla açıklamaktadır.

“G4: demem ona bile alınırım yani ben varken o niye bakıyo o da gitmiş hani evlenmiş damat yabancı filan sonuçta bu oğlunun evi oğlu hani ben de oğlunun şeysiyim yani kızı bakmıyo ama yine ben onu

A: sana göre gelinler evlendikleri zaman işte eşlerinin ailesinin yükünü mü alıyolar

G4: ben öyle yetiştiğim için öyle seviyorum kendim (4. Çift Gelin)”

Yaşlı ihmal ve istismarı her iki gelinin bakım ilişkisinde söz konusu değildir. Hatta yük bildirmediği bakım ilişkisinden ziyade kayınvalidesinin yatalak olması 5. Çift gelinde kabullenememe, üzüntü gibi psikolojik etkiler yaratmıştır. Kayınvalidesiyle kurduğu ilişkinin gelin-kayınvalide ilişkisine dair taşıdığı önyargı ve genel kabullerin dışında olması hem kayınvalidesiyle ilişkisini hem de bunun bir sonucu olarak bakımın nitelikli olmasını sağlamış görünmektedir.

Eşinin artık onlarla yaşamaması, engelli çocuklarının bakımı, kayınvalidesinin bakımı ile beraber tüm evin düzenini sağlama gibi sorumluluklarının olması ve bunlar sebebiyle ciddi bakım yükü bildirmesi 4. Çift gelinin bu sorumlukları yürütmesinin önüne geçmemiştir. Gelin olmak, evlendiği kimsenin ailesinin sorumluluklarını da almak demektir. Sonuç olarak evliliğin kendisinin, evlilikle kurulan ilişkilerdeki hak, görev ve sorumluluk dağılımını yaptığı görülmektedir. Bu, olası bakımın kimler tarafından üstlenebileceğinin de belirli olduğu anlamını taşımaktadır. Yanı sıra evlilikle kurulacak ilişkilerin taşıdığı olumsuz kanıların ilişkide görünmemesi ilişkiyle beraber bakımı da kolaylaştırmakta, belki de yük algısının önüne geçmektedir.

1.3. Kültür ve Değer Yönelimi:

Kültür ve değer yönelimi teması altında gelinin kendi ailesi ve eşinin ailesi arasındaki kültür ve değer farklılıkları yer almıştır. Aileler arasında aile üyelerinin birbirlerine yönelik tavır ve birbirleriyle ilişkilendirmelerindeki farklılıkları da bu tema içermektedir

Aşağıdaki alıntılarda aktarıldığı üzere evlenmeden önce de eşiyile birlikte yaşayan 6. Çift gelinin bu kararlarına, eşinin ailesi ve kendi ailesi taşıdıkları değer farklılıkları sebebiyle farklı tutumlar sergilemişlerdir. Bu durum 6.çift gelin-kayınvalide arasındaki çatışmaları şiddetlendirmiştir. Ancak gelin, zamanla aynı kültürden gelmelerinin ve aynı dili konuşmalarının birleştirici rol oynadığını belirtmiştir.

“G6: çok çocuklu bi ailede büyüdüm babam hayatta değil ama sekiz erkek iç kızız yani ailemle çok bütünüz kardeşlerimle filan bi araya geldiğimizde siyasetten felsefeye hemen her konuyu konuşuruz tartışırız

A: hı hum

G6: ama ee evlilik hayatında yani bu eşimin ailesinde daha farklı bi durum söz konusuydu eee işte yine insanlar sorguluyolar da niye böyle yaşıyorsunuz filan işte kayınvalidem bi dönem istemiyodu (6. Çift Gelin)”

“G6: annemle işte zamanla yakınlaştırıcı olan şey aynı kültürden geliyo olmamız ...çünkü onun hani kültürel olarak ben eşimin hani nası bi ailede doğduğunu çünkü benzer ailelerde doğduk kültürlerimiz (6. Çift Gelin)”

Aile üyelerinin birbirlerine karşı tavırlarının ve ilişkilendirmelerinin kendi ailelerinden farklı olması gelinleri çatışma ortamında bırakmıştır ve hatta bakım davranışlarını belirlemiştir. 3. Çift gelin, aşağıda görüldüğü gibi kayınvalidesinin kayınpederine yönelik ifadelerini kendi ailesinde görmediğini belirterek yadsımaktadır. Hatta görüşmenin ilerleyen kısımlarında kayınvalidesinin ona yönelik ifadeleri sebebiyle, kayınpederinin bakımını kayınvalidesine bırakmadığını belirtmiştir

“G3: çünkü yok çok şeydi ee kayınpederimle çok şey yapıyordu böyle didişiyolardı hep böyle geber geber diyodu o bana geber demesi bana şey geliyodu çünkü ben annemden öyle bişey duymadım babam hakkında A: humm

G3: duymadığım için o bana zor geliyodu hani bak onun ekmeğini yiyo çalışıyo getiriy o adam ne biliyim ben bakıyo ediy o içiyosa da evini ihmal etmiyo bakıyo hepimize bakıyo (3. Çift Gelin)”

Kayınvalideleriyle özellikle bakım öncesinde çatışma bildiren bu iki gelin için kültür ve değer yönelimlerdeki farklılıkları, çatışma kaynağı olmuş ancak diğer yandan 3. Çift gelin için diğer aile üyelerine de bakım davranışlarını belirlemiştir.

1.4. Kendi ve Diğerlerinin Kişilik Özellikleri:

Hem bakımın niteliğinde hem de ilişkilerinin nasıl olduğunda belirleyici olarak hem kayınvalideler hem de gelinler kişilik özelliklerine atıfta bulunmuşlardır.

Yaşlı ihmal ve istismarının tespit edildiği 1. Çiftte kayınvalide bakım için bir şey istemediğini belirtirken, çatışma yaratmayan bir özellik olarak kendisinin sabırlı olduğunu dile getirmiştir.

“K1: ne bulursam öleyim bön bunu canım istedi alven demoyon bön hunu öle yapın hiçbişe öle çok sabırlıyındır (1. Çift Kayınvalide)”

Gelin ise aşağıdaki alıntıda yine kayınvalidesinin kişilik özelliğinden bahsetmektedir ve çatışma kaynağı olarak kayınvalidesinin otoriter olmasını ve hatır gönül bilmemesini belirtmektedir. “Bu” diye bahsettiği kayınvalidesiyle, insanlara “yumuşak davranma” ve cömertlik hususunda çatıştıklarını dile getirmiş ve böylece kişilik özelliklerindeki uyumsuzluklar üzerinde durmuştur.

“G1: eskiden çok otoriterdi böle insanla kapıdan girdimi hartdak dala hatır gönül yoktur bunda hiç hatır gönül yoktur yani insanlara böle yumuşak davranmaz bende sen yumuşak aşasın sen bölesin ben böleyin ana ben şinci en kıymatlı düzenim olsun isteme gel yok deyemen verin buda vemez mesela beş şinik mesela beş yüz bin parası va param yok der (1. Çift Gelin)”

Her ikisiyle yapılan görüşme de 1. Çiftte gelin ve kayınvalide, gelinin kişilik özelliğine dair bir şey konuşmamışlardır. Ekonomik istismar şüphesinin olduğu hem gelin hem de kayınvalidenin çatışma bildirmediği 2. Çiftte ise kayınvalide oğullarının ve gelinlerinin iyi insanlar olduğunu belirtmiştir.

“K2: üçüne de giderin oğlanlam eyidir gelinlem eyidir üç oğlum var üç gelinim var he duyuyon mu gızım elle bakmaz (2. Çift Kayınvalide)”

Psikolojik ihmalden şüphelenildiği ancak kayınvalidenin böyle bir bildirimde bulunmadığı 3. Çiftte ise geçmişte ilişkilerinin oldukça çatışmalı olmasına rağmen bakımı sağlayan ve hatta bakımın niteliğini iyileştiren bir etken olarak gelinin kişilik özellikleri öne çıkmaktadır. Aşağıdaki alıntılarda görüldüğü üzere gelin hem kayınvalidesi hem kendisi tarafından vicdanlı, merhametli, sorumluluk duygusu olan dolayısıyla güvenilir kimse olarak tanımlanmaktadır. Kayınvalide bu özellikler sebebiyle “bakacağını biliyordum” derken, gelin de “benim merhametli olduğumu biliyordu” demektedir.

*“A:yani tamamen şey merhametli oluşunuzla mı açıklıyorsunuz bunu
G3: heh yani*

A: mesela genelde böyle sorumluluk duygusu fazla olan bi insan mısınız herkese karşı

G3: herkese karşı çünkü benim şimdi atıyorum komşum olsun bana desin ki ya ayla bugün hani ben böyleyim işte ... (3. Çift Gelin)”

“G3: mecburiyetten bi de yok bende merhamet çok var Allah rızası için çok benim elim de olsaydı görüncem de olsaydı tek çocuk çünkü benim eşim (3. Çift Gelin)”

“K3:güveniyorum vicdanı olan bırakamaz hastayı

A: humm

K3: vicdan yoksa bırakır o vicdan da onda var

A: vicdanlı merhametli öyle mi

K3: merhamet vicdan vicdan rahat eder mi (3. Çift Kayınvalide)”

Kayınvalidenin kişilik özellikleri ise çatışma kaynağı olarak konuşulmuştur; aşağıda görüldüğü gibi bu özellikler otoriter olmasive yanı sıra mükemmel, bakımlı bir kadın olmasıdır.

“G3: mükemmel bir kadındı ama işte insan şimdi onun o şeyini gördüğüm için saçını da tarıyorum saçını asla kabartmadan dışarı çıkmazdı asla ... çok bakımlı bi kadındı ama ... ee kızım diye bakıyorum gençken atıyorum pazara gidiyoduk veyahut da bi yere gidiyoduk aynayı alırdı beni de yanına alırdı (...) dışarda bize abla kardeş derlerdi bakardı hangimiz güzeliz A. ben senden genç duruyorum ben güzelim”

“A: ya çok otoriter birisi miydi o

G3: olamaz böyle bişey tam Osmanlı kadınıydı (3. Çift Gelin)”

İlişkileri için geçmişte çatışma bildiren ancak bakımla birlikte çatışmalarının azaldığı anlaşılan 6. Çiftte gelin, aşağıdaki alıntılarda görüldüğü gibi kendisinin ve kayınvalidesinin kişilik özellikleri üzerinde durmaktadır.

“G6: kişisel olarak şöyle bi yapım vardır aşırı verici bi yapım vardır ... ben güler yüzlüyümdür bütün ailem öyledir hep pozitif hep pozitif ...

biraz pratiğimdir hızlıyım planlıyım ...aşırı verici aşırı özverili falan (6. Çift Gelin)”

“G6: çok çok ketum bi yapısı olduğu için çok karamsar bi yapısı olduğu için ... hiç olumlu düşünmezdi mesela hep olumsuz hep olumsuz hep olumsuz filan işte ona örnek verirsin şükretmesi için bak elin var kolun var gözün var ayağın var hani rahatsız olduğu zaman hasta olduğunda hastaneye gittiğimiz zaman bak ne kadar kötü insanlar var sen daha iyisin onlara göre ...falan ama hep geri teper (6. Çift Gelin)”

Kendisinin “aşırı verici, güler yüzlü, pratik, aşırı özverili” olduğunu belirtirken kayınvalidesini “ketum ve karamsar” olarak tarif etmektedir. Kayınvalide ise aşağıdaki alıntıda gelinini “bunun gibi kimse olmaz” diyerek yüceltmekte ve “hamarat, titiz” olduğunu söylemektedir.

“K6: kızım yapsınlar da sen dinlen yok sabah hastaneye gideriz oraya gideriz geliriz sarılır yemeğe çaya her şeye kızım yapsınlar biri gelmiş yok ben yaparım hamaratta maşallah titiz hamarat (6. Çift Kayınvalide)”

İlişkilerinde çatışma bildirilmediği 4. ve 5. Çiftte aşağıdaki alıntılarda aktarıldığı üzere, gelin ve kayınvalidelerin “hamarat, marifetli” olarak ve karşılıklı bir iyilik hali içinde tanımlandıkları görülmüştür.

“G5: her şeyini yapıyordu yemek yapıyordu ondan sonracıma bulaşğını yıkardı erken kalkardı yemek konusunda diyorum ya çok marifetliydi (5. Çift Gelin)”

“K4: Kayınvalide: evet hamarattır silme süpürme A. zaten her şeyi yapıyo ediyo de çocuklarım geleceği zaman işte yemek memek (4. Çift kayınvalide)”

“A: hani gelininle aram iyi dedin ya sence neden iyi hani gelinin karakterinden mi gelinin iyi bi insan mı

K4: he onda da var bende de var (4. Çift Kayınvalide)”

Özellikle ilişkilerinin en başından beri tüm ev işlerinin gelin tarafından yürütüldüğü 4. Çiftte gelin “*tezcanlı, aileci biri ve güçlü bir kadın*” olduğunu belirtmiştir. Ev işlerinin nasıl paylaşıldığı ve nasıl yürütüldüğü gelin-kayınvalide ilişkisini etkilemekte ve gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışma içerip içermeyeceğini de belirlemektedir. Tüm işlerin tezcanlı gelin tarafından görülmesi çatışma ortamına mahal vermemektedir.

“G4: aslında birazcık yapıdan dolayı kayınvalidemin yapıdan

A: sen de sanırım tezcanlısın

G4: he evet ben öyleyim

A: hemen yapıp işimi bitireyim

G4: he öyleyim

A: yani ona bırakmıyorsun o zaman kafada kalıcak belki diye

G4: evet öyle (4. Çift Gelin)”

Yukarıdaki alıntıda kayınvalidesinin ağırcaanlı yapısını ima eden gelin ev işlerinin neredeyse tamamını üstlenmesini tez canlı olmasıyla da açıklamaktadır. Nitekim kayınvalidesi de önceki alıntılarda görüldüğü üzere “*zaten her şeyi A. yapıyo*” ifadesiyle ev işlerini yürüten gelini için “*hamarat*” ifadesini kullanmaktadır. Gelin ayrıca aşağıda görüldüğü gibi, kayınvalidesi ile ilişkisini “*aileci ve güçlü*” biri olmasıyla da ilişkilendirmektedir.

“G4: ben çok aileciyim ... biraz kendime derim yani evet ben güçlüyüm

rabbim ...ya beni çok seviyo bilmiyorum yani imtihandayım vardır bi

mükafatı diye hamd ederim şükrederim (4. Çift Gelin)”

Çatışma içermeyen 4. ve 5.çiftte kayınvalidelerin ya da gelinlerin kişilik özelliklerine dair olumsuz bildirimlere rastlanmamıştır. Çatışmalı ilişkileri olan gelin-kayınvalide çiftlerinde ise kayınvalidelerin olumsuz kişilik özellikleri çatışma kaynağı ya da ilişkilerini diğer yandan bakım ilişkisini de zorlayan özellikler olarak konuşulmuştur. Yine bu çiftlerde ise gelinler kendi olumlu kişilik özelliklerini ilişkiyi iyi eden, bakımın niteliğini de belirleyen özellikler olarak aktarmışlardır. Sonuç olarak hem çatışmasız hem de çatışmalı ilişkilerinin bir sonucu olarak bakımın niteliği ve yaşlı ihmal ve istismarının varlığı konuşulduğunda, kişilik özellikleri

belirleyici görünmektedir. Bakım öncesi geçmişlerinde çatışma bildiren gelin ve kayınvalide çiftlerinde bakımın nitelikli olması ve dolayısıyla yaşlı ihmal ve istismarının yaşanmaması özellikle bakım veren gelinin kişilik özellikleri ile açıklanmaktadır.

2. İletişim Dinamikleri

Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli iletişim dinamikleri kategorisi altında uyma, uymama ve aile ilişkilerindeki çatışma algısı temalarını önermiştir.

2.1. Uyma:

Model uyma teması altında destekleyici iletişim, kendini açma/ifade etme, farklı değer ve kültür yönelimine saygı ve aileye dâhil eden aktarımda bulunmayı alt temalar olarak önermiştir. Bu çalışmada yapılan analiz sonucu bu temaya dair destekleyici iletişim, kendini açma/ifade etme alt temaları tespit edilmiştir. Bakım açısından bakıldığında ise bu alt temalarda değerlendirilemeyenler, kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım ve kayınvalidelerin aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri alt temaları altında değerlendirilmiştir.

Yaşlı ihmal ve istismarının olduğu 1. Çiftte sadece kayınvalide destekleyici iletişim içeren bir ifade kullanmıştır. Gelinin ise uyma davranışı teması altında değerlendirilecek herhangi bir aktarımı olmamıştır. Ekonomik istismar şüphesinin olduğu 2. çiftte gelin ve kayınvalidenin destekleyici iletişim ve aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri alt temalarına uygun ifadeleri olmuştur. Psikolojik ihmal şüphesi olan 3. Çiftte, kayınvalide ve gelinin destekleyici iletişim ve kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım alt temaları altında değerlendirilen ifadeleri olmuştur. 4.çiftte sadece gelinin bildirdiği destekleyici iletişim bu temanın altında yer almıştır. 5. Çiftte destekleyici iletişim ve kendini açma/ifade etme alt temaları bulgulanmıştır. Yaşlı ihmal ve istismarının olmadığı 6. Çiftte ise kayınvalidenin destekleyici iletişim alt teması içinde yer alan ifadeleri olmuştur.

2.1.1. Destekleyici iletişim;

Empati içeren bildirimler, yani gelin ya da kayınvalidenin birbirlerinin duygulanımlarına yönelik ifadeleri, ortak duygu paylaşımları, gelinin ya da kayınvalidenin birbirlerine yönelik destek içeren ifadeleri bu alt tema içinde değerlendirilmiştir.

“K1: uda açık bunalyo uda bunalyo daralyo şindi biz demiş olsak ne deyebilirin bana bakyo emme böyle öteki oğlan öldü gitti açık bana az gelyo desem öle hükümet bana bişe der mi (1. Çift Kayınvalide)”

Yukarıdaki alıntıda, ihmal ve istismar bildiren 1. Çift kayınvalidenin gelininin duygulanımına dair empati içeren ifadeleri yer almaktadır. Diğer oğlunun ölmüş olması sebebiyle sadece bu gelininden bakım almak durumunda kalması, geline hak vermesini doğurmuştur. Ancak içinde bulunduğu durumu *“ne diyebilirin”* ifadesiyle anlatması kendisinin etkisiz olduğu inancını da göstermektedir. Aşağıdaki alıntıda ise ihmal ve istismarın görülmediği 5. Çifte gelinin empati içeren ifadeleri ve kayınvalidesine yönelik destek içeren ifadeleri görülmektedir.

“G5: kolay değil böyle felçli olmak gezerken birdenbire bi de aklın fikrin yerinde bazen hep der ben ölmek istiyorum ...ben de derim ona anne cenabı Allah bu canı sana verdi Allah alır hiç kimsenin buna yetkisi yok sabırlı olucaksın her şey Allahtan geliyor yapılcağ bişey yok bir ...en azından kıızıyo böyle konuştuğum zaman sen böyle oturak olda diyo bak görürsün oturmanın ne olduğunu ama en azından anne diyorum haline şükret bakanın var çolukların geliyo çocukların geliyo komşuların geliyor halini hatrını soruyo aklın yerinde derdini unutuyosun annecim yani beterin beteri var farz edelim sen bitkisel hayata girmişsin orda böyle upuzun yine aylarca senelerce yatan insanlar biliyorum ben onlara bakarak sen çok çok iyisin diyorum ama o hep eskideki sağlıklı günlerini istiyo ama işte onu da normal karşılıyorum çünkü o bazı bişeyleri eee nası diyim sana Aslı kabullenemiyo kabullenemediği için de kolay bişiy değil ya (5. Çift Gelin)”

Yine aşağıdaki alıntıda 3. Çift kayınvalide “yk olduğunu” söylediğinde gelininin bu fikri reddettiği, dile getirmesini istemediği görülmektedir.

“A: yük oluyomuş gibi mi dşnyon bazen

K3: bazen öyle düşünüyorum da sen öyle deme diyo gelin ne de olsa kendi işimi kendim yapardım (3.ift Kayınvalide).

Aynı duyguların eş zamanlı, birlikte yaşanması da bu alt tema altında yer almaktadır. Aşağıda, 6. Çift kayınvalidenin ifadesinde görülen bu durum çatışma ortamına mahal vermeyen bir uyum davranışı olarak ifade edilmiştir.

“K6: Kendi kendime ağladım sızladım yalvardım allahıma

A: evdekilere yansıyo mu mesela onlara kıızıyo musun

K6: yok gelin benlen ağlar benlen durur benlen güler benlen otururdu öyle yavrum (6. Çift Kayınvalide)”

Bunların yanı sıra kayınvalidelerin, gelinin diğer aile üyeleriyle ilişkilerinde destek içeren davranış ve ifadelerde buldukları gelinler tarafından aktarılmıştır. Kayınvalidesiyle ilişkisinde genel bir çatışma algılamadığını belirten 4. Çift gelin, eşiyle arasında olanlar için kayınvalidesi ve kayınpederinin de sabretmesini söyleyerek kendisine destek olduklarını ifade etmiştir.

“A: karşınızda eşiniz olmayınca onlara dile getiriyosunuz

G4: evet onlar da işte sabret sabret sabret öyle ama bana destek oluyolar (4. Çift Gelin)”

2.1.2. Kendini açma/ifade etme;

Analiz sonucunda çatışmalı ya da çatışmasız ilişkileri olan gelin-kayınvalide çiftlerinde, gelin ve kayınvalidelerin bakım ilişkisi dışındaki ilişkilerine dair söyledikleri arasında bu alt tema içinde yer alabilecek herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Daha ziyade bakım ilişkisinin niteliği hakkında birbirlerine yönelik ifadeleri ve bakıma dair bu ifadelerin nasıl aktarıldığı metinde görülmüştür. Bakım verdikleri kayınvalidelerinin bakımla ilgili memnuniyetlerini bildirmelerine dair gelinlerin ifadeleri kendini açma/ifade etme alt teması altında ele alınmıştır. Bunun

yanı sıra kayınvalidenin gelinin eylemlerine müdahil olmayan ifadelerde bulunması bu alt tema içinde bir uyma davranışı olarak yer almaktadır.

“G3: bence memnun biliyorum ben öyle biliyorum

A: ya senin hissettiğin

G3: çünkü konuşmalarından şey yapmalarından memnun

A: peki dile getiriyo mu bunu

G3: getiriyo getiriyo Allah razı olsun diyo sen ne güzel bakıyorsun diyo bana (3. Çift Gelin)”

Görüşme boyunca kayınvalidesiyle çatışmalı bir ilişkisi olduğunu aktaran 3. Çift geline, kayınvalidesi yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere bakıma ilişkin olarak duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Ancak aşağıdaki alıntıda, bakıma dair memnuniyeti kayınvalidesi ifade etmese de 5. Çift gelin kendisinin hissettiğini belirtmektedir. Çatışmasız bir ilişki bildiren bu çiftte kendini açma/ifade etmenin dilde olmasa bile kendini bir şekilde açık ettiği anlaşılmaktadır.

“A: böyle dile getiriyo mu yani

G5: o şeylerini içten saklar pek bize vurmaz

...

A: ama sen de hissediyosun

G5: hissediyorum yani (5. Çift Gelin)”

Gelinin kendi eylemlerine kayınvalidesinin müdahil olmaması gelinler tarafından uyma davranışı olarak bildirilmiştir. Aşağıda 2. Çift gelinin ifadelerinde görüldüğü üzere, kayınvalidesinin kendi eylemlerine karışmaması, aslında kendisinin talepleri dışında herhangi bir şey söylememesi kayınvalidesini uyumlu bir kişi yapmaktadır. Alıntıda görüldüğü gibi karışmama, uygunsuz kendini açma/ifade etme davranışının aksi olarak değerlendirilip uyma davranışı olarak ele alınmaktadır.

“G2: öyle hiç hayatta ne garışyo ne bi televizyona bakıyo mesela hiç hiç garışmayo...hiç bişeye garışmıyo... yani benim kafama uyan bi kişi ...kafa dengim yani (2. Çift Gelin)”

2.1.3. Kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım;

Bakım ilişkisi içinde ortaya çıkan kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım, bir alt tema olarak uyma teması altında değerlendirilmiştir. Bu alt tema, kayınvalidenin geçmiş davranışları ve kişilik özellikleri gözetilerek verilen bakımı içermektedir. Böyle bir bakım dolayısıyla hem kayınvalide hem de kayınvalidenin bakım talepleriyle, bakım veren gelini arasında uyum söz konusu olmaktadır.

“G3: gençliğinde çok titizdi hastalanmadan önce çok titizdi çarşafına bakıyo ona bakıyo buna bakıyo hani şeylik olmasın artık üç günde diim ben sana üç günde dört günde bir yıkamaya başladım

A: hı hım ya onun titiz olduğunu bildiğin için hani beni temizlemiyolar diye düşünmesin diye

G3: heh düşünmesin diye (3. Çift Gelin)”

Yukarıdaki alıntı 3. Çift gelin ile yapılan görüşmeden alıntılanmıştır. Kayınvalidenin “titiz” olduğu belirtilmiştir ve kayınvalidenin titiz olması sebebiyle bakım veren gelinin bakım davranışının belirlendiği görülmektedir. Aşağıdaki alıntıda da 5. Çift gelinin kayınvalidesinin yöresine has, sağlığında kendisinin pişirdiği yemeği yaptığı görülmektedir. Kayınvalidesinin geçmişte yaptığı ve şimdi istediği pişirme yöntemiyle yemek yapılması bakım alan kayınvalideyi hoşnut etmekte ve bu durum bakım veren geliniyle uyumunu artırmaktadır.

“G5: onların kendi yöresel yemekleri var aslı şimdi bunlar tavuğu pişirip de ...ben ilk geldiğimde hiç sevememiştim yeni gelirken diyim ama sonradan alıştım bunların işte o tip değişik yemeklerini bildiğim için mesela akşam ondan yaptım ona çok hoşuna gitti iki tabak yedi (5. Çift Gelin)”

2.1.4. Kayınvalidelerin aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri;

Kayınvalidelerin bakım için talep ettiklerinin, gelin ve diğer aile üyelerinin günlük pratikleri dışında olmaması uyma temasının altında değerlendirilmiştir. Hem kayınvalidelerin hem de gelinlerin ifadelerinde bu alt tema tespit edilmiştir. Aşağıda

2. Çift kayınvalidenin görüşmesine ait alıntıda kayınvalide kendisi için ayrı yemek talebinin olmadığını iletmektedir.

“K2 :eyile onlan yidiklenden bende yiyon bana ayrı yimek mi yapvecekler (2. Çift Kayınvalide)”

Kayınvalidenin aldığı bakımda aile üyelerine uyumu, bakım sırasında ortaya çıkabilecek olası durumlarda sergilediği tutum ve tavırlarla da ilişkilidir. Görüşülen 5. Çift gelin aşağıda görüldüğü gibi kayınvalidesini yalnız bırakıp dışarı çıkması gerektiğinde ve kendisine refakatçi desteği alamadığında kayınvalidesinin yalnız kalmayı kabul ettiğini ifade etmektedir. Böylece kayınvalide bakım veren gelininin günlük pratiklerinin seyrine uygun bakım taleplerinde bulunmuş olmaktadır.

“G5: ondan sonra bazen o görümceme falan söylüyodum gel kal yanında o kalıyo oğlan mesela öğleden sonra boş olduğu zaman onu bırakıyorum onun yanına hiçbişiy olmadığı zaman herkesin bi işi olduğu zaman o zaman da mecburen şey diyo bana kapıyı bacayı kitle çık git kızım diyo (5. Çift Gelin)”

Uyma temasının destekleyici iletişim, kendini açma/ifade etme, kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım ve kayınvalidenin aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri alt temaları altında değerlendirilen ifade ve eylemler, gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışmalı ya da çatışmasız olmasından bağımsız olarak bakım ilişkisini olumlu etkilemektedir. Ancak yaşlı ihmal ve istismarının olduğu 1. Çiftte olduğu gibi tek başına ihmal ve istismarın gerçekleşmesinin önüne geçmemektedir.

2.2. Uymama:

Model uymama teması altında uygunsuz kendini açma/ifade etme, farklı kültür ve değer yönelimlerini vurgulama ve aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt temalarını önermiştir. Bu çalışmada, yapılan analiz sonucunda uygunsuz kendini açma/ifade etme ve aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt temaları altında değerlendirilebilen ifadeler olmuştur. Modelin önerdiği farklı kültür ve değer yönelimlerini vurgulama alt temasına dair herhangi bir aktarıma rastlanmamıştır.

Uygunsuz kendini açma/ifade etme alt teması altında, yaşlı ihmal ve istismarının bildirildiği 1. Çiftin, ekonomik istismar şüphesinin olduğu 2. Çift gelinin, psikolojik ihmal şüphesinin olduğu 3. Çift gelinin ve yaşlı ihmal ve istismarın bulgulanmadığı 6. Çift gelinin ifadeleri yer almıştır. Aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt teması, sadece başlangıçta eşiyle ilişkisi kabul görmeyen 6. çift gelinin ifadelerinde tespit edilmiştir.

2.2.1. Uygunsuz kendini açma/ifade etme;

Gelinler, kayınvalidelerinin kendilerine yönelik uygunsuz kendini açma/ifade etme davranışlarında bulduklarını bildirmişlerdir. Bu tema altında değerlendirilen davranışlar şunlardır; çok ve uygunsuz sorular sorma, çok konuşma, kişiye ve o ana uygun olmayan konuşmalar yapma, kendisi dışındaki durumlara karışma, başkalarının yanında azarlama ve emir verme. Uymama davranışı bildiren tek kayınvalide olan 1. Çift Kayınvalide ise uygun olmayan konuşmalar yapması üzerine ikaz edildiğini bildirmiştir.

*“G1:aşama gada böle lüzumsuz lüzumsuz sorula soryo gu ana u sorulanan bön abu toruna ne deyo ya ... evlendinmi deyo gali deyo bizi unutursun deyo kimlen yaşasın deyo ananenlen uda garımlan yaşarın deyo buda böle aslıu sen gızsın mesela kimi sevyon olan sevyon mu kimin olunu sevyon böle lafları çok sevyo şeytani lafları gızım saçını örtsenya gızım namaz gılsanya gızım ananın buvanın sözünü tutsanya böle Allah rızası için gonuş ana deyon böle sen sevenmiş varcekmiş alcekmiş u laflanan senin işin yok deyon böle saçma sapan sorula çok soryo insana mesela bi telefon gelyo kimdenmiş nemiş ne deyomuş napyomuş A:humm böle dahil omaya çalışıo gibi
G1:her şeyi öğrenme çalışıo her şeye maydanoz olyo yani (1. Çift Gelin)”*

Yukarıdaki alıntıda 1. Çift gelin “lüzumsuz sorular”, “saçma sapan sorular” tarifleriyle kayınvalidesinin uygunsuz sorular sorduğunu, “şeytani laflar” tabiriyle kişiye ve o ana uygun olmayan konuşmalar yaptığını belirtmekte ve yanı sıra “maydanoz olyo” ifadesiyle de kendi dışındaki durumlara karıştığını aktarmaktadır.

Aşağıda ise bu gelinin kayınvalidesinin kendisine söylenen uymama davranışını ifade ettiği görülmektedir. Kendisinin geçmiş meselelerden bahsetmesinin “*unla anılır mı*” ifadesiyle kişiye ve o ana uygun düşmemesinden dolayı uygunsuz bulunduğu ve “*çok konuşyon*” diye ikaz edildiği görülmektedir.

“K1: çekişyo çok konuşyon deyelo

A: çok konuşyon diye çekişiolar

K1: ne çok çenen va deyola unla anılır mı gali deyola işte evelden falan şu ölmüş deyon (1. Çift Kayınvalide)”

Aşağıda ise kayınvalidesiyle arasında çatışma bildirmeyen 2. Çift gelinin aktardıkları görülmektedir. Hastalığı sebebi ile kayınvalidesinin çok ve sürekli biçimde soru sorması uygunsuz kendini açma/ifade etme alt teması altında değerlendirilmiştir.

“G2: alzaymır hastası unu zorlayo mesela şimdi sürekli deyo arka arkaya deyo o zaman bazen kızıyorum yani ama yüzüne karşı bişe demeyom

A: he yorulyon belki de sürekli cevaplamaktan

G2: he yorulyom sürekli mesela M. ne zaman gelecek tekrardan soruyo mehmet ne zaman gelecek o zaman ben de gızıyom ama içimde una bişe demiyom yani (2. Çift Gelin)”

Uygunsuz kendini açma/ifade etme teması altında değerlendirilen azarlama ve emir verme aşağıdaki alıntılarda görülmektedir. 3. Çift gelin herkes içinde kayınvalidesi tarafından azarlandığını, 6. Çift gelin ise rica etmek yerine emir kipinin kullanıldığını belirtmektedir.

“G3: olamaz böyle bişey tam Osmanlı kadınıydı birisi gelsin mesela bize atıyorum bi çay çay veiyorum kaşık yan dönmüş o kaşıkların hepsi bir hizada olacak o kaşıkların bi tanesi döndüğü an ne kadar insan olursa olsun ister benim dostum olsun ister benim düşmanım olsun onların içinde azarlardı beni (3. Çift Gelin)”

“G6: işte onu kullanmaya çalışıyodum kendimce konuşmaya çalışıyodum ama bazen tamamen takılıyodu olumsuzza yani ve ordan çıkarmak çok zor

oluyo mesela işten geliyorum sabah iki saat yol gidiyorum akşam iki saat yol geliyorum içeri gelir gelmez ben mesela çok kalabalık bi ailede büyüdüm ama hep ricayla yapar mısın eder misin kelimeleriyle falan hani bunlar da çok önemli benim için ama burda öyle yok tamamen emir kipi yap et (6. Çift Gelin)”

Bunların yanı sıra 1. Çift gelin tarafından belirtilen, kayınvalidesinin yapamayacak durumdayken yapabileceğini ifade ettiği çamaşır yıkama, ekmek yapma eylemleri uymama teması altında görünür olmaktadır. Aşağıdaki alıntıda gelin, kayınvalidesinin geçmişteki günlük pratiklerini kendisine dayatmasını bir çatışma kaynağı olarak söylemektedir.

“G1:una gaksam dedi bi fırın ekmek yaparın dedi gız sen ne biçin gonusyon dedim kafayı mı yidin yosa ...nası ekmek yapcen dedim valla yaparın dedi bönde ne deyo ge gali gee Allah deyo beni görmeyon mu ölen ben deyo ölen deyo bende da ekmek yaparın deyon nere ölyon du bakam dedim öle bazen vaya kendi kendine öle bi saçma sapan gonusyo

şindi ne deyo çamaşırları çıkardı da havala deyo eyi olsa deyo ben deyo unları sıcak su va zatinden deyo bi kısım tursil ata yıkarın deyo ya sanki yapabilecek gibi da gücü gücü vada bön deyo ille unlara ben bön sırtından çamaşırı çıktımı unla yıkancek goncek gı yarına galsa nolcek (1. Çift Gelin)”

2.2.2. Aileden dışlayıcı aktarımda bulunma;

Uymama teması altında yer alan aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt teması görüşme yapılan 6 çift arasında, sadece 6.çift gelinin bildirimlerinde tespit edilmiştir. Gelinin geçmişte çatışmalı bir ilişki bildirdiği ancak bakım vermeye birlikte ilişkilerindeki çatışmalı durumun ortadan kalktığı bu çiftte aileden dışlayıcı aktarımda bulunma, başlangıçta eşiyle ilişkilerinin kabul edilmemesiyle ilişkili görünmektedir. Aşağıdaki alıntılarda görülen “*aman gelinsin sen her şeyi biliyorsun*”, “*defol git hatta çok kötü kelimelerle yürü git seni istemiyoruz*” ve “*sanane demişti biz böyleyiz filan sanane seni ilgilendirmiyö*” ifadeleri ile gelinin aileye dâhil edilmediği

anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ifadeler aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt teması içinde değerlendirilmiştir.

“G6: başına biraz masaj yap işte stresliysen filan evden çık biraz yürü balkona falan çık hava al geçmiyosa en son ilacı al hatta nane limon çayı çok iyi gelir falan diyodum ama toplumda artık kemikleşmiş bişey var aman aman gelinsin sen de sen de her şeyi biliyosun filan ottan hayır yarar mı hayır mı gelirmiş falan diye geri tepiyodu

...

G6: seni elime düşürdü falan gibi bişey ya aslında burda öyle bişey yaşıyosun da ben kesinlikle çok içten söylüyorum yani içtenlikle söylüyorum kesinlikle öyle hiç düşünmedim ama maalesef öyle bişey oluyo işte yani defol git hatta çok kötü kelimelerle yürü git seni istemiyoruz sizi istemiyoruz gidin işte ev mi buluyosunuz sokağa mı gidiyosunuz oğlumu da al

...

G6: atıyorum mesela sürekli dedikodu yapıyolardı falan ben işte diyodum anneme bi kere çok ya dedim sürekli dedikodu yapıyosunuz yani ben size alışamıyorum filan demiştim ilk yıllarda sanane demişti biz böyleyiz filan sanane seni ilgilendirmiyosun (6. Çift Gelin)”

Uymama temasının uygunsuz kendini açma/ifade etme, aileden dışlayıcı aktarımda bulunma alt temaları altında değerlendirilen ifade ve eylemler, gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışmalı ya da çatışmasız olmasıyla birlikte bakım ilişkisini de etkilemektedir. Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulandığı tek çift olan 1.çiftte, uymama teması altında hem gelin hem kayınvalide daha fazla bildirimde bulunmuştur, hatta gelin uyma teması altında herhangi bir bildirimde bulunmamıştır.

2.3. Aile İlişkilerindeki Çatışma Algısı:

İletişim dinamikleri kategorisi altında, aile ilişkilerindeki çatışma algısı temasında kayınvalide ve gelinlerin ilişkilerine dair algıladıkları çatışma varlığı ya da yokluğu ele alınmıştır. Yapılan görüşmelerde genel olarak gelin ve kayınvalideler ilişkilerine dair çatışma algılamadıklarını bildirmişlerdir. Sadece bir gelin

ilişkilerinin çok çatışmalı olduğunu söylemiştir. Diğer gelin ve kayınvalidelar ya ilişkilerinin çatışmalı olmadığını ya da olağan düzeyde çatışmalarının olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan çatışmalar aşağıdaki alıntılarda görüldüğü gibi ana-kız arasında da olması sebebiyle ve doğanın kaçınılmaz olaylarına atıfta bulunularak olağanlaştırılmıştır.

“K3: denizdeki taş bile çarpıyo birbirine dalga olunca (3. Çift Kayınvalide)”

“K6: arada bir gelin-kayınvalide...ana kızlan da oluyor arada bir küsüyorum onu niye yaptı diye arada bir surat asıyorum geliyor boyuma sarılıyor (6. Çift Kayınvalide)”

Yaşlı ihmal ve istismarının tespit edildiği 1.çiftte dahi hem gelin hem de kayınvalide tarafından ilişkileri çatışmalı olarak tariflenmemiştir. Ekonomik istismar şüphesinin olduğu 2. Çiftte ise hem gelin hem kayınvalide çatışmalı bir durum olmadığını söylemişlerdir. Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı 4. ve 5. Çiftte hem kayınvalideler hem de gelinler çatışma bildirmemişlerdir. Psikolojik ihmal şüphesinin olduğu 3. Çiftte kayınvalide ve 1. Çiftte gelin aşağıdaki ifadelerinde çatışmalarının iletişimlerini sürdürmelerinin önüne geçmediğini belirtmişlerdir.

“K3: kavga ederdik bir iki gün sonra bişey yok o da öyleydi ben de öyle (3. Çift Kayınvalide)”

“G1: bi bağıruz hemen darılmaca yoğdur bağıruz oturuz yerimize (1. Çift Gelin)”

Görüşmeler sonucunda gelin ve kayınvalide arasındaki bakım ilişkisinin, çatışma algısının ve/ve ya çatışmaların sonlanmasını getirdiği görülmüştür. Özellikle 6. Çift gelin artık kayınvalidesiyle arasında çatışma algılamazken, aşağıdaki alıntılarda ilişkilerinin geçmişte çok çatışmalı olduğunu bildiren 3. Çift gelin çatışmaların bakımla birlikte son bulduğunu belirtmiştir.

“G3: hep çatışma çatışma yani sabahleyin kalkıcam zaman derdim hay Allahım derdim sabah olmasın gene kavga yapıcaz

...

G3: Allah yatırmazın S. abla seni derlerdi hani nasıl bakılıcan bilmiyoruz ama çok şükür Allah kuvvetini veriyö....ama baya da bi yaptı yani yapıcını (3. Çift Gelin)”

Çatışmalarının yoğunluğunu yukarıdaki ifadeleriyle ifade eden 3. Çift gelin, kayınvalidesinin gelecekteki olası bakım ihtiyacı için çatışmalardan kaynaklı endişeler olduğunu da dile getirmiştir. 6. Çift gelin ise aşağıda görüldüğü gibi ilişkilerinin ekonomik iyileşmeyle beraber düzeldiğini belirtmiş ve bakım verdiği şu an için kayınvalidesiyle çatışma bildirmemiştir.

“G6: çalışmaya başlayınca ee birden şeyler düzelmeye başladı ilişkiler düzelmeye başladı (6. Çift Gelin)”

*“A: yani şu an nasıl mesela aran
G6: şu an iyi (6. Çift Gelin)”*

Genel olarak;

İletişim dinamikleri kategorisi tüm görüşmelerle birlikte değerlendirildiğinde uyma ve uymama temaları altında değerlendirilen ifadelerin yoğunluğu gelinler ve kayınvalideler arasında farklılık göstermektedir. Gelinlerin, kayınvalidelere göre uymama teması altında daha fazla bildirimleri olmuştur. Ancak 4. ve 5. Çiftin gelinleri bu tema altında yer alacak herhangi bir ifadeye bulunmamışlardır. Kayınvalidelerin tamamı gelinlerin kendilerine yönelik davranışlarında, uymama teması altında değerlendirilebilecek herhangi bir aktarımda bulunmamışlardır. Sadece ihmal ve istismar bildiren 1. Çift kayınvalide kendisine söylenen, kendisinin uygunsuz kendini açma/ifade etme alt teması altındaki uymama davranışını dile getirmiştir. Kayınvalideler ise uyma teması altında, uymama temasına göre daha fazla bildirimde bulunmuşlardır. Gelinlerden sadece 1. Çift gelinin uyma teması altında bir bildirimi yoktur.

Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulandığı 1. Çiftte hem gelinin hem kayınvalidenin uymama teması altında daha fazla ifadesi bulunmuştur. Oysa her ikisi de ilişkilerinin çatışmalı olduğunu ifade etmemişlerdir. Ekonomik istismar

şüphesinin olduğu 2. çiftte hem gelin hem kayınvalide daha fazla uyma davranışı bildirmişlerdir. Hatta gelin bir uymama davranışı bildirirken kayınvalide hiç bildirmemiştir. İkisinin de ilişkilerine dair çatışma bildirimleri yoktur. İlişkilerinin çatışmalı olduğunu söyleyen tek gelinin olduğu ve psikolojik ihmal şüphesinin var olduğu 3. Çiftte ise gelin daha fazla uymama bildirirken, kayınvalidenin bu tema altında herhangi bir bildirim olmamıştır. İlişkilerinin çatışmasız olduğunu bildiren ve yaşlı ihmal ve istismarına dair herhangi bir bulgu ya da şüphe bulunmayan 4. ve 5. Çift kayınvalide ve gelinlerin uymama teması altında bildirimleri olmamıştır. Bakımdan önce gelinin çatışmalı olduğunu bildirdiği 6. Çiftte kayınvalidenin sadece uyma teması altında gelinin ise uymama teması altında daha fazla bildirim olmuştur.

Uymama davranışlarının varlığı ya da yokluğu gelin-kayınvalide ilişkisini, bu ilişkiye dair çatışma algısını ve aralarındaki bakım ilişkisini daha fazla belirlemektedir.

3. Aile Sistemindeki Etkenler

Gelin-kayınvalide ilişkisine etkisi bulunan bir boyut olarak modelin önerdiği aile sistemindeki etkenler kategorisi eş/oğul, torunla kurulan ilişkinin niteliğine dair algı ve evlilikle kurulan diğer ilişkiler temalarını kapsamaktadır.

3.1. Eş/oğul:

Bu tema altında modelin önerdiği alt temalar; eş/oğulun gelin ve kayınvalide ile ilişkisinin niteliği, bağlılık/sadakat algısı ve eş/oğulun ilişkiye desteği alt temalarıdır. Bu çalışmada da yapılan analiz sonucu bu üç alt tema altında bildirimler tespit edilmiştir. Ancak bu üç temaya dâhil olmayan bakımla ilişkili bildirimler, bu alt temaların dışında bakımın garantisi oğul alt teması içinde değerlendirilmiştir.

3.1.1. Eş/oğulun gelin ve kayınvalide ile ilişkisinin niteliği;

Gelinin eşiyile ilişkisinin niteliğine, kayınvalidenin oğuluyla ilişkisinin niteliğine dair ifadeler ve bu ilişkilerin gelin ve kayınvalide ilişkisine yansımaları bu alt tema içinde yer almıştır. Yaşlı ihmal ve istismarının tespit edildiği 1. Çiftte gelin, aşağıda

aktarıldığı gibi eşinin kendine desteğini anlatmaktadır. Eşinin kendisine duyduğu minnet ilişkilerinde önemli görünmektedir.

“G1: ama ben onun yakınları gelir yidirverin içirverin benim eşin derki bana vallayı bak hatun sana yüzüne demeyon der benim akrabalama benden da yakın benden da eyi davranyon unlara der helal olsun sana (1. Çift Gelin)”

Psikolojik ihmal şüphesinin bulunduğu 3. Çiftte gelin aşağıdaki alıntıda, kayınvalidesiyle eşinin nasıl ilişkilendiğini aktarmaktadır. Kayınvalide tartışmaları ardından durumu sorgulayan oğluna “deli” olarak nitelediği gelinini hedef göstermektedir.

“G3: süt liman böyle otururdu benimki geldiği zaman haliyle benim suratım asık oluyodu son zamanlarda ilk zamanlar değil son zamanlarda asık olmaya başlıyodu niye asık mesela dediği zaman N. napıyım derdim hani böyle anlardı zaten kavga olduğunu zaten anlardı ona sorardı karına sor deli karına sor derdi (3. Çift Gelin)”

Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı yanı sıra çatışmalı bir ilişkinin de bildirilmediği 4. Çiftte gelin-kayınvalidesiyle çatışma yaratan bir durum olarak eşiyile olan ilişkisini ifade etmektedir. Aşağıdaki alıntıda aktardığı üzere “arada olan yanlış şeyler”-in sebebi kayınvalidesiyle ilişkisinden kaynaklı değil eşiyile ilişkisindeki sorunlar sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Kayınvalidenin “cevap vermez” oluşu, çatışma ortamını sürekli kılmayıp dolayısıyla ilişkilerinin çatışmasız algılanmasını sağlıyor görünmektedir.

“G4: ee tabi ki oluyor tabi ki arada işte yanlış şeyler oluyor ama onlar eşimden kaynaklanıyor

A: eşinizle ilgili sorunlar mı

G4: evet ondan dolayı yoksa başka bişey yok yani aramızda iş güç yüzünden değil de eşimden dolayı ya ben tabi söylüyorum o da cevap vermez ama bazen ben de söyleniyorum ya işte neden yapmıyo neden etmiyo neden bakmıyo işte böyledir şöyledir hani (4. Çift Gelin)”

3.1.2. Bağlılık/sadakat algısı;

Model, eşin kayınvalideye ya da geline bağlı, sadık olarak algılanmasının gelin-kayınvalide ilişkisinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada da eş/oğul teması altında eşin kayınvalideye ya da geline bağlı/sadık olmasına dair ifadeler tespit edilmiş ve bu alt tema altında değerlendirilmiştir. Gelinin eşinin kendisine bağlılık algısı, kayınvalide ve gelin tarafından dile getirilen eşlerin birbirine sevgisi ve eşin kayınvalideye bağlılık algısı bu alt temada yer almışlardır.

“G1: eşim çok anlayışlı çok eyidir bak da gaşının üstünde gözün va demez bir tokatını grmemişindir yani ben bişi dedikten sonra onayla her şeyi onayla (1. Çift Gelin)”

atışmanın bildirilmediği, yaşlı ihmal ve istismarın bulgulandığı 1. Çifte gelin yukarıdaki alıntıda, sözünün eşi üzerindeki etkisini dile getirmektedir. Dediklerini onaylayan bir eşi vardır. Bu durum kayınvalide tarafından bir çatışma kaynağı olarak konuşulmamıştır. Bakım öncesinde çatışmalı bir ilişkiye sahip olduklarını ifade eden 6. Çift gelin aşağıda, çatışma ortamında kalmaya kendisini ikna edenin eşine duyduğu sevgi olduğunu ifade etmiştir. Kayınvalidesi ise geliniyle iyi olarak tanımladığı ilişkisini açıklarken gelininin oğlunu çok sevmesini ve oğlunun da mutlu olmasını sebep olarak bildirmiştir.

“A: peki mesela tüm bunlara rağmen seni burda kalmaya devam ettiren ne oldu

G6: eşime olan sevgim (6. Çift Gelin)”

“A: sence neden iyi mesela onun karakterinden dolayı mı kişiliğinden dolayı mı senden dolayı mı

K6:Kişiliğinden mi içinden mi öyle geliyor ocuğumu çok seviyor bilmiyorum ya çocuğum öbüründe mutlu olmadı bunda mutlu oldu oyzden de sevincinden mi nedense bilemiyorum yani (6. Çift Kayınvalide)”

Çatışmalı bir ilişkisinin olduğunu dile getiren tek gelin, bir çatışma kaynağı olarak eşinin kayınvalidesine bağlılığını ifade etmiştir. Kayınvalidesiyle aynı evde

yaşıyor olmanın da çatışma yaratması sebebiyle gelinin ayrı eve çıkma talebi ve bu talebin kayınvalide ve ona bağlı olan, “*anneci*” olarak nitelediği eşi tarafından reddi söz konusudur. Bunun yanı sıra aşağıdaki alıntıda 3. Çift gelin-kayınvalidesiyle herhangi bir çatışma sırasında eşinin, yanında yer almadığını belirtmiştir.

*“G3: benim için kötü oldu şöyle kötü oldu hani ee çok imkânlar tanıdı benim ailem ...evi vardı gel otur bacanak hani çoluğunla çocuğunla otur dedi ama izin vermedi oğlumdan ayırıyorsunuz dedi bu sefer de çok anneciydi çok anneciydi ...ne yapım çok anneci olduğu için çıkamadık
A: yani şey eşin daha çok diyelim sizin aranızda bişey olduğu zaman annesinin tarafında mıydı
G3: tabi (3. Çift Gelin)”*

Kayınvalidesiyle çatışmalı ilişkisinde kilit rol oynayan eşinin kendisine yönelik tavrını ise aşağıdaki gibi ifade etmiştir. Gelin, eşi tarafından kandırabilecek, güven vermeyen bir kimse olarak konumlandırılmıştır. İlişkileri genelinde 3. Çiftte, hem gelin hem kayınvalide için eş/oğul olası çözümleri reddederek çatışma ortamını sürekli kılıyor görünmektedir.

“G3: hani sen kandırıyorsun ben annemi biliyom annem öyle bi insan değil çünkü görmüyodu kocam da görmüyodu (3. Çift Gelin)”

3.1.3. Eş/oğulun ilişkiye desteği;

Eş/oğulun ilişkiye desteğinin ifade edildiği tek çift ekonomik istismar şüphesinin olduğu çatışmasız ilişkiye sahip 2. Çifttir. Alıntıda eşinin annesini kendisi üzerinden denediğini ve kayınvalidesinin gelini seviyorum demesinin eşini mutlu ettiğini belirtmektedir. Kayınvalidesiyle birbirlerini sevmeleri, bu durumdan hoşnut olan eşi tarafından desteklenmektedir.

*“G2: bazen annesine diyo ki ben diyo bu gelini göndercem istemeyom diyo şey yapıyo o zaman bağıryo
A: he gitmeni istemiyo*

G2: he gitmesin hayır deyo ben gelini sevyom deyo gitmesin deyo yani u da sevinyo yani eyi geçinyola deye ... birbirleni sevyola deye u da sevinyo yani (2. Çift Gelin)”

3.1.4. Bakımın garantisi oğul;

Modelde kayınvalideye bakım verme, sadece ilişkisel sonuçlar kategorisi altında ilişkisel niyetler teması altında yer almaktadır. Ancak aile sistemindeki etkenler kategorisinde, eş/oğul teması altında eş/oğulun bakım ilişkisinin sürmesinin bir garantisi olarak görüldüğü dikkati çekmiştir. Dolayısıyla bu tema altında bakımın garantisi oğul bir alt tema olarak ele alınmıştır.

Aşağıda 1. Çiftten hem kayınvalide hem de gelinin bu tema altındaki ifadeleri bulunmaktadır. Gelin yurtdışından geldiğinde kayınvalidesine bakım vermeyen dul eltisinin, eşi sağken zorla bakım verdiğini ifade etmektedir. Eşin varlığı zorla da olsa kayınvalideye bakım verilmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde kayınvalidesi de bakım veren gelini için istemese dahi oğlunun “başında” olması sebebiyle bakım vermek durumunda olduğunu, örneklendirerek “mecbur” kelimesini hatta yineleyerek belirtmiştir.

“G1: deyemuş aylını unla yiyola unla baskınla ya götü sen yi aylını aylını sen yi götüde bakam nasıl olyo eskiden rahmetli gayın varken götürdü zornan (1. Çift Gelin)”

“A: ah teyze sence gelinin sana bakmayı istio mudur

K1: istemese bile oğlan va başında ...hinci senin gocan olsa garı anama bakam deye bakmacen mi gızım mecbur mecbur anladın mı (1. Çift Kayınvalide)”

Eşin sevilmesi de kayınvalideye bakım için bir zorunluluk taşımaktadır. Evliliğinin gerçekleşmesiyle beraber kayınvalidesiyle bir bakım ilişkisi içinde olan 2. Çift gelinin aşağıdaki ifadelerinde bu zorunluluk dile getirilmiştir.

“G2: ben mesela eşimi sevdiğim için bakmak zorundayım (2. Çift Gelin)”

Aşağıda ise bakıma ihtiyaç duyulduğunda yaşlının neden oğulun yanında kalmayı tercih ettiğini 5. çift gelin tartışmaktadır. “Kendini güvende hissetme, rahat etme”, “damattan çekinildiği” için oğulun yanında mümkün olarak sunulmaktadır. Kız evlatlar yerine oğulun yanındayken hissedileceği iddia edilen güven, oğulun bakımın garantisini olması sebebiyledir.

“G5: çünkü şey ee oğlunun yanında daha çok kendini güven güven güven değil de artık ee o şekilde mi kendilerini şartlandırıyorlar bilemiyorum ama daha çok oğullarının yanında daha çok rahat ediyolar diyim sana gerçi kızlarının yanında da rahat ederler ama hani damattan daha çok çekiniyorlar rahat hareket edemiyorlar diyim (5. Çift Gelin)”

Yine aşağıda 4. Çift gelinin eşi sebebiyle kayınvalidesine bakmakla yükümlü olduğunu belirttiği ifadeleri bulunmaktadır. Oğul varken yabancı olan damadın evi bakım için tercih edilmemektedir.

“A: mesela kızı baksın demez misin

G4: demem ona bile alınırım yani ben varken o niye bakıyo o da gitmiş hani evlenmiş damat yabancı filan sonuçta bu oğlunun evi oğlu hani ben de oğlunun şeysiyim (4. Çift Gelin)”

3.2. Torunla Kurulan İlişkinin Niteliğine Dair Algı:

Modele göre, kayınvalidenin çocuğuyla kurduğu ilişkinin niteliği, gelinin kayınvalidesiyle ilişkisine dair algısını etkilemektedir.

Gelin-kayınvalide arasında çatışmalı bir ilişkinin olduğu 3. Çiftte kayınvalidenin torunlarına gelinine alan bırakmayacak biçimde bakım sağladığı ve bu bakımla birlikte gelininin üzerinde tahakküm kurduğu anlaşılmaktadır.

“G3: yedi aylıktı yanımdan aldı kendi yanına aldı ama ee torun sevgisi diyo çok da güzel de bakıyorlar gerçi o bunlara baktı hani günahını istemem çok güzel baktı çocuklarıma ama şimdi onlar da ona bakıyo (3. Çift Gelin)”

“G3: ayrılıp da napıcaktım hiçbişey yapmıcaktım bu sefer gittiğim zaman oğlumu çok seviyodum oğlumu vermedi kayınvalidem (3. Çift Gelin)”

Yukarıdaki alıntılarda kayınvalidenin, torunu ile annesi arasına sınır çizerek bakım verdiği de görülmektedir. Eşiyle ayrılmayı düşündüğünde de çocuğu üzerinde söz hakkı olan kendisi değil kayınvalidesi olmuştur. Kayınvalidenin torununa sağladığı bakım gelinin ifadesinde de *“kendi memesini veriyodu emdiriyodu”* görüldüğü gibi temel beslenme ilişkisine dahi müdahaleyi içermektedir. Yanı sıra gelin çocuğunun bakımına dâhil olamayışını *“bakıyodu onu ben de yapabilirdim benim çocuğumu bir gün benim kucağıma vermedi mesela dışarı çıktık bir gün ben oğlumu taşıyamadım”* ifadeleriyle vurgulamaktadır. Aşağıdaki alıntıda kayınvalidesinin kendisini asla dâhil etmediği, çocuklarına verdiği bakımla çocuklarını kendisine karşı tavır almaya zorladığı görülmektedir.

“G3 anne bak içki kullanyo bak bunun sonu gelir belki kötü alışkanlıkları olur hani anne olmasın hani verme para ...bu sefer kızdan kıızı alırdı yanına aman kızım silme ellerin kudurur aman kızım yapma yapsın boşver ana var kat kat ana var yalın kat derdi senin annen yalın kat bak ben bakıyorum annen bakmıyor (3. Çift Gelin)”

Tüm bunlarla birlikte torunlara sağlanan iyi bakımın tek başına gelinin kayınvalidesiyle ilişkisini belirlemediği görülmektedir. Modelin de önerdiği gibi bakımın nasıl sağlandığı, niteliği önemli görünmektedir. Nitekim aşağıda aktarıldığı gibi 3. Çift gelin sağlanan iyi bakımın hatta çocuklarının kayınvalidesiyle ilişkilerinin iyi olmasının kendisini iyi hissettirmediğini söylemektedir.

“A: bu sana iyi mi hissettiriyo mesela çocuklarınla iyi bi ilişkisinin olması

G3: hayır (3. Çift Gelin)”

3.3. Evlilikle Kurulan Diğer İlişkiler:

Yapılan analiz sonucunda bu çalışmada evlilikle kurulan diğer ilişkiler teması altında ele alınan ifadeler kayınpeder ve görümce ile kurulan ilişkilere dair

ifadelerdir. Bunların yanı sıra kayınvalidenin gelinin ailesine yönelik tavırların bildirildiği ifadeler de bu tema altında yer almıştır.

Kayınvalide-gelin arasında çatışmalı bir ilişkinin bildirilmediği 4. Çiftte kayınpeder ilişkiyi zora sokabiliyorken, gelinin çatışma bildirdiği 3. Çiftte kayınpeder destekleyici bir konumdadır. Gelin tarafından bakım öncesinde çatışmalı bir ilişkilerinin olduğu ifade edilen 6. Çiftte gelinin görümceleri ile ilişkisi kayınvalidesiyle olan ilişkisini de etkilemiştir. Yaşlı ihmal ve istismarının tespit edildiği 1. Çiftte ve psikolojik ihmal şüphesinin olduğu 3. Çiftte gelinler, kayınvalidelerinin kendi ailelerine yönelik tavır ve tutumlarını ilişkilerinde belirgin olduğunu ifade etmişlerdir.

Aşağıdaki alıntıda kayınpederiyle ilişkisinin iyi olduğunu söyleyen 4. Çift gelin, kayınpederinin otoriter olmasının çocuklarına yansıdığını özellikle söylemektedir. Kayınvalidesi ise eşinin “aksi ve titiz” olmasının evde gerginliğe yol açtığını ifade etmektedir. Kayınpederin bu özellikleri evdeki olası iş bölümünü ve paylaşımları da etkilemektedir.

“G4: evet otoriter ee yani ya çocuklar tabi etkileniyo tabi mesela çocukluğunu yaşiyamadı çocuklar çünkü yar sus dur yapma etme tabi

A: hım hım

G4: bu sefer çocuklar etkileniyo hani serbest diğiller yani (4. Çift Gelin)”

“K4: ya aksiliği çok titiz yani öyle hemen onun dediği dakkada ne dediyse o iş

hemen onun dediği dakkada olacak

A: olmazsa gerginlik mi oluyo evde

K4: e olmazsa bağıriy çağırıyoruz (4. Çift Kayınvalide)”

“K4: ... üstüne düşen iş A. süpürkesini süpürür temizliğini yapar merdiveni siler balkonları siler ama ben de üstüme düşe işleri yaparım adam gelecek mesela onun korkusuna yemeğini memeğini ayarlarım A. da pişirir ben de pişiririm (4. Çift Kayınvalide)”

Kayınvalidesiyle çatışmalı bir ilişkisi olan 3. çift gelin aşağıdaki alıntıda, kayınpederin hem bu çatışmalı ilişkide hem de eşiyle çatışma yaşadığında ona destek olduğunu ifade etmektedir.

“G3: çok destek verirdi düzelicek kızım çünkü o yaşlandıkça biraz şey yapmaya başladı e bırakmaya başladı düzelicek kızım düzelicek kızım düzelicek kızım düzelicek hep böyle beni ikna etti

A: ya eşinizle olan ilişkinizde mi yoksa mesela kayınvalidenla çatışınca

G3: kayınvalidemla çatışınca da eee uyma kızım boşver kızım o şimdi sinirlenir bırak kızım şöyledir kızım böyledir kızım geçiştiriverirdi (3. Çift Gelin)”

Kayınvalidesiyle ilişkisinde görüncesinin etkisini *“en çok ilişkimizde bu görüncemin düşünceleri annemi çok etkiledi”* biçiminde ifade eden 6. Çift gelin görüncesinin bu ilişkiye nasıl etki ettiğini aşağıda görüldüğü gibi aktarmıştır. Görüncesi, kayınvalidesiyle ilişkisini de etkileyerek gelinin aileye dâhil olmasına engel olmuş görünmektedir.

“G6: ... ailem tamamen destekliyodu ama burdan tamamen baskı vardı işte mesela küçük görüncem o zaman işte benim gitmemi istiyodu burdan ...bu görüncem cahil birisi çok cahil birisi insanlara öyle etki etmek istemem ama o zaman benim için ben annemi severim ve her zaman anne o zaman teyze diyodum anne diyemiyodum ve büyükler sormuşlar neden işte teyze diyo neden anne demiyo annene filan demiş o benim anneme anne diyemez falan diyomuş (6. Çift Gelin)”

Görüncenin, bu gelin-kayınvalide ilişkisine etkileri kayınvalidenin ifadelerinde de görülmektedir. Kayınvalide aşağıda aktarıldığı üzere, gelini ile kendisinin arasında sert bir çatışmanın olmadığını ifade ederken kızları ile gelini arasında olanlar sebebiyle geliniyle yaşadıklarını ifade etmiştir.

“K6: Yok aramızda yani böyle sert şey oluo tabi de sen onu niye dedin diyom kalbi kırıldı diyom öyle yoksa asla ya böyle bi ablaya karşı falan niye öyle dedin kızım diyom kalbi kırıldı yoksa asla bişey anne özür

dilerim anne anlamadım şöyle böyle yoksa başka bi şey yok yavrum (6. Çift Kayınvalide)”

Evlilik sebebiyle bir araya gelen, tanışmak hatta ilişkilerini sürdürmek durumunda kalan iki farklı ailenin birbirlerine yönelik tutum ve tavırları da gelinin kayınvalidesiyle ilişkisini etkilemektedir. Çiftlerden 1. ve 3. Çiftte gelinlerin bu tema içindeki ifadeleri, “*ilişkinizin nasıl olmasını isterdin şöyle olsaydı daha iyi olurdu dediğin bişey var mı?*” sorusu ardından görülmüştür. Özellikle kayınvalidelerine bakım sağlarken, kayınvalideleri sebebiyle kendi aile üyelerine bakım sağlayamamış olmalarını kendilerini zorlayan bir durum olarak dile getirmişlerdir. Aşağıda görüldüğü gibi 1. Çift gelin bu durumu “*zora giden*”, “*içinde kalan bir ukde*” olarak tanımlanmıştır. Yanı sıra aşağıdaki alıntıda kayınvalidenin kendi ailesine yönelik tutum ve tavırları sonrasında gerçekleşen çatışmalarını aktarmaktadır.

“G1:... ben şinci en çok buna nereden gızyon benim annemde vardı babamda vardı bu benim olan gardeşim buraya gelirdi urdada gızımız va deye benim yanıma ... buvam geldi buvamı istemedi anam geldi anamı istemedi unları hep böyle hırpaladı hırpaladı bende bişe desem ortam bozulyo çekişilyo tartışilyo bende sabrededim bazen bi noktada denk getirdim mi bende buna derdim anama sen böyle dedin buvama aha öle demedim de öle demek istemedim de zeytin yağı gibi üste çıkadı bu çok şedir bu urdan bende bı anamlan buvamı sağ köşemde otutturamadım bunun yüzünden ...u çok zoruma gidyo u gerçekten çok zoruma gidyo şuramda içimde bi işe galdı u benim ukde galdı (1. Çift Gelin)”

Çatışmalı ilişkisinde bir etken olarak 3. Çift gelin, kayınvalidesinin kendi ailesine yönelik tavır ve tutumlarını bildirmiştir. Torununa sağladığı bakım aracılığıyla gelini üzerine güç elde eden kayınvalide, gelinin eylemlerini belirlemek istemektedir. Bunu, aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere gelinin ailesini yetersiz kılarak yapmaktadır. Gelinin ailesiyle birlikte kendisini de içine alacak şekilde kullandığı “*biz*” zamiri diğer yandan kendisini kayınvalidesinin karşısında, ortak aile aidiyetinin dışında konumlandığını göstermektedir.

“G3: yoktu anneme gidicem göndermezdi oğlumu anne işte annemler de görsün hani onun da torunu yok hasta edersin köfteleri burda koyardı yapardı köfteleri ee götür derdi benim de en küçük kız kardeşim ben evlendiğim zaman altı yaşındaydı bak sakın

A: sadece oğluna yedirceksin

G3: sakın yedirme burdan koyuyorum annen alamaz belki hani kıyma alamaz belki diye anne niye öyle diyosun biz yemiyo mu benim kardeşlerim biz yemiyo muyuz neden öyle diyosun (3. Çift Gelin)”

Aşağıdaki alıntı nasıl olsaydı kayınvalidenle ilişkin daha iyi olurdu sorusu üzerine verilmiş cevabı içermektedir. “Anne babayı tutmak” tabiriyle kendi ailesinin kayınvalidesi tarafından dışlayıcı aktarım ve davranışlara maruz kalmamasını ifade etmektedir. Kayınvalidesinin anne babasını aileye kabul etmemesi, özellikle bakım ihtiyacı olan babasını reddetmesi hali hazırda bakım verdiği kayınvalidesiyle ilişkisinde, ilişkilerinin lehine, olmamış olmasını arzu ettiği bir durumdur.

“G3: kayınvalidemla ilişki o ilişkim hani annemi babamı tutsaydı ee son zaman benim babam hastalandı ... benim küçük kız kardeşim baktı bi onun küçüğü baktı tamam baba dedim getirdim üç gün kaldı üç gün sonra işte söyleyince anneme dedim anne dedim babam kalsın hiç olmazsa birkaç gün daha kalsın dedim ben varım dedi (3. Çift Gelin)”

Sonuç olarak;

Eş/oğulun, torunla kurulan ilişkinin ve evlilikle kurulan diğer ilişkilerin gelin-kayınvalide ilişkisinin çatışmalı ya da çatışmasız olmasında etkili olduğu görülmüştür. Eş/oğulun, gelin ve kayınvalidenin ilişkisine destek olduğunun belirtildiği 2. Çiftte ekonomik istismar şüphesi bulunmaktadır ancak gelin ve kayınvalide ilişkilerine dair çatışma bildirmemişlerdir. Eş/oğulun ilişkilerini desteğinin mi bu sonucu doğurduğu yoksa ilişkilerinin iyi olmasının mı eş/oğul desteğini getirdiği tam olarak yanıtlanabilecek bir soru değildir. Ancak 2. Çiftte gelin-kayınvalidenin ilişkilerinin iyi olmasının desteklendiği görülmektedir. Eşin geline bağlılığının/sadakatinin bildirildiği 1. Çiftte gelin-kayınvalide ilişkilerinin çatışmalı olduğu bildirilmiştir ancak yaşlı ihmal ve istismarı da bu çiftte

bulgulanmıştır. Eşin kayınvalideye bağlılığının/sadakatinin olduğu 3. Çifte oğul çatışmanın sürmesinin sebeplerinden biri olarak görünmektedir. Eş/oğul teması altındaki tüm bu alt temalar, bakım ilişkisinin sürdürülmesinde oğulun kendi varlığı kadar etkin değildir. Oğulun varlığı tek başına, gelin-kayınvalide ilişkisinin niteliğinden bağımsız olarak bakımın sürdürülmesi güçlü bir şekilde belirlemektedir. Torunla ilişkinin iyi olması ise gelin-kayınvalidenin ilişkisinin çatışmasız olacağına göstergesi değildir. Torunla kurulan ilişki aracılığıyla kayınvalidenin üstlendiği rol, gelin-kayınvalide ilişkisinde belirleyicidir. Evlilikle kurulan diğer ilişkiler, çatışmalı bir gelin-kayınvalide ilişkisinin oluşmasında doğrudan ya da dolaylı etkiye sahip olabilmektedirler.

Aile sistemindeki etkenler kategorisi altında ele alınan tüm bu ilişkilerin düzenlenmesi ve sürdürülmesi, evin bu iki kadınının aile içinde üstlendikleri rollerle ilişkilidir. 6. Çift gelin bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

“G6: yani galiba kadının daha çok özverisiyle böyle ilişkiler devam ediyö(6. Çift Gelin)”

4. İlişkisel Sonuçlar

Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli, bu ilişkiyi belirleyen iletişimsel ve ilişkisel etkenleri önermekle birlikte bu ilişkiye içkin sonuçları da ele almaktadır. Model, bu sonuçları değerlendirme/kategorize etme ve ilişkisel niyetler başlıkları altında sunmuştur. Modele göre gelin-kayınvalide ilişkisinin değerlendirilmesi sonucu duyulan ilişkisel memnuniyet ve paylaşılan ortak aile aidiyeti, ilişkisel niyetleri etkilemektedir. Modelde önerilen ilişkisel niyetler ise gelecekteki iletişim, bakım verme-ekonomik ve kişisel destek ve büyükanne/babanın dâhil edilmesidir.

Bu çalışmada ilişkisel sonuçlar bir kategori, değerlendirme/kategorize etme ve ilişkisel niyetler temalar ve ilişkisel memnuniyet, paylaşılan ortak aile aidiyeti, gelecekteki iletişim, bakım verme-ekonomik ve kişisel destek ile büyükanne/babanın dâhil edilmesi alt temalar olarak değerlendirilmiştir.

4.1. Değerlendirme/Kategorize Etme:

Bu tema altında ilişkisel memnuniyet ve paylaşılan ortak aile aidiyeti alt temaları yer almaktadır.

4.1.1. İlişkisel memnuniyet;

Aralarında bakım ilişkisi olan, görüşülen gelin ve kayınvalideler ilişkilerinden duydukları memnuniyeti, bakım ilişkisinin niteliğiyle birlikte konuşmuşlardır. Verilen bakımın niteliğinden duyulan memnuniyet aralarındaki ilişkiden duydukları memnuniyetten bağımsız görünmemektedir. Dolayısıyla bu alt tema içinde hem verilen bakımdan duyulan memnuniyet hem de ilişkilerinden duydukları memnuniyet birlikte ele alınmıştır.

Aşağıdaki alıntılarda hem gelinlerin hem kayınvalidelerin bakımdan duyulan memnuniyet üzerine bildirdikleri bulunmaktadır. Gelin ve kayınvalidelerin birbirlerine karşı duydukları memnuniyete dair algılarını gösterir ifadelere ve kayınvalidelerin bildirdikleri memnuniyet ifadelerine yer verilmiştir.

G3: bence memnun biliyorum ben öyle biliyorum

A: ya senin hissettiğin

G3: çünkü konuşmalarından şey yapmalarından memnun

A: peki dile getiriyo mu bunu

G3: getiriyo getiriyo Allah razı olsun diyo sen ne güzel bakıyorsun diyo bana (3. Çift Gelin)”

Çatışmalı bir ilişkilerinin olduğunu özellikle bildiren ve psikolojik ihmal şüphesinin olduğu 3. Çiftte gelin, verdiği bakımdan kayınvalidesinin memnun olduğunu kayınvalidesinin memnuniyet ifadeleriyle birlikte aktarmaktadır. Aşağıdaki iki alıntıda ise gelinin, bakımla beraber ilişkilerinin düzeldiğini söylediği 6. Çiftte hem gelinin hem de kayınvalidenin bakımdan duyulan memnuniyete dair ifadeleri yer almaktadır. Gelin verdiği bakımın oldukça nitelikli olduğunu, verdiği bakımın yokluğuyla ölüm yaşanabileceğini iddia ederek vurgulamaktadır. Yanı sıra bu vurguyu, kayınvalidesinin ifadeleriyle güçlendirmektedir.

“G6: kesinlikle ölürdü yani birkaç günde ölürdü heralde kendisi bile diyo ben tevazuuyla karşılıyorum hani diyo kızım sen olmasaydın ben ölürdüm falan (6. Çift Gelin)”

“K6: Bakımım çok güzel gelinimden çok memnunum çok kimsede böyle ince yok dünyada böyle gelin olmaz (6. Çift Kayınvalide)”

Aşağıdaki alıntılarda gösterildiği üzere, ilişkilerinde çatışma bildirilmeyen 5. Çiftte gelin ve kayınvalide birbirleri için aralarındaki bakım ilişkisinden memnun olduklarını söylemişlerdir. Kayınvalide, gelinin kendisine bakım vermekten bıkmamış olmasını bir memnuniyet hali olarak değerlendirmiştir. Gelin de kayınvalidesinin kendisinin yanında kalması isteğini memnuniyetin göstergesi olarak değerlendirmiştir.

“G5: memnun çünkü bensiz duramıyor şey aslı

A: sana baya alışmış

G5: mesela atıyorum şimdi gidiyorum mesela bi yere dimi bana der ki çok fazla kalma eve gel A. aynen böyle (5. Çift Gelin)”

“A: memnun olduğunu söylüyo

K5: he bıkmadık ya bıkmadık anne deme öyle deye

A: sen bıktınız mı diye mi soruyon

K5: hee ben deyem bıktım ben de bıktım siz de bıktınız deyim bıkmadık dedile (5. Çift Kayınvalide)”

Bu alt tema içinde değerlendirilen, gelin ve kayınvalidelerin ilişkilerine dair bildirdikleri memnuniyet ifadeleri aşağıdaki alıntılarda görülmektedir. Bakımı dolayısıyla ilişkilerinde memnuniyet bildiren 6. Çiftte kayınvalide bakım öncesinde de aralarındaki bir iyilik halinden bahsetmektedir. Gelinin aşağıdaki alıntıda bildirdiği kayınvalidesi için *“algısı anlayışı çok farklı”* ifadesi, geçmiş çatışmalara sebep olarak sunulmaktadır. *“Birbirimizi anlayacak şeyde değiliz”* ifadesiyle de gelin, süregelen olan bu duruma işaret ederek tam olarak memnuniyet bildirmemektedir. Ancak kayınvalidesinin oldukça net memnuniyet ifadeleri görülmektedir.

“A: anladım. Yani sizin aranız iyi ozaman gelininle

K6: Çok bambaşka

A: sen bakım almadan öncede iyimiydi

K6:Tabi tabi iyiydi. İşe gidip geliyodu benim yemeğimlen çamaşırımlan işe gidip geliyodu ozamanda iyiydi şimdide aynı (6. Çift Kayınvalide)”

“G6: işte bi dönem annemle çatışmalar çıkıyodu şöyle oluyodu hani annem unutkanlık falan da başladı tam böyle birbirimizi anlıyacak şeyde değiliz yani beni tam anlamıyo ... ee bişey anlatıyosun o tamamen farklı anlamış çünkü algısı anlayışı çok farklı (6. Çift Gelin)”

Aşağıdaki alıntılarda, yaşlı ihmal ve istismarının tespit edildiği 1. Çifte, gelin ve kayınvalidenin ilişkilerine dair ifadeleri ile ilişkilerinden memnuniyet duymadıkları görülmektedir. Kayınvalide kendi gelini ile ilişkisinin sorulmasının ardından ilişkilerinin iyi olduğunu söylese de “unu boşve gali” ifadesiyle geliniyle ilişkisi üzerine konuşmak istemediğini ifade etmiştir. Gelini ise kayınvalidesinin “yağ yapma” olarak tariflediği memnuniyet bildirimlerini inandırıcı bulmamaktadır. Bu duruma sebep olarak kendisinin “bir çırpıda silinmesini” söylemektedir.

“A: yok senin gelininden bahsediyom ben sana bakan gelin senin oğlunun karısından bahsediyom onunla aran iyimi diye

K1: unlanda eyi unu boşve gali (1. Çift Kayınvalide)”

“G1: memnunun der herkese öle ya bilmeyon bana u gelinim del gızım gibi der gali öle yağ yapmasını bilyoda

A: yağ olarak mı düşünüyon içten geldiğini düşünmeyon mu

G1:ama bi çırpıda beni silyo ben unu her gün ugada her gün eyi eyi deyoda bi gün bi gırdın mı heee senden kötü kimse olmaya (1. Çift Gelin)”

Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı 4. Çift ve ekonomik istismar şüphesinin olduğu 2. Çifte gelinlerin ilişkisel memnuniyet alt teması içinde ele alınan ifadelerine aşağıda yer verilmiştir. Kayınvalidesine sevgi duyduğunu belirten 2. Çift gelin, ifade ettiği yakınlık hissiyle memnuniyeti bildirmiştir. 4. Çift gelinin,

kayınvalidesinin kendisine danışmasını kayınvalidesinin ilişkilerinden duyduğu memnuniyet olarak anlamlandırdığı görülmektedir.

*“G2: hayır zor zorunda değil de ne bilem öyle bi sevgi ya sevgim va ...
böyle anne gibi görüyom*

A: yakın geliyo yani sana

*G2: he yakın bilmeyom heralde garışmadından mı sev kendini sevdiryo
annem (2. Çift Gelin)”*

*“G4: memnundur o yani şey olsa bana danışırdı illa yapabilse de yine
bana danışcak (4. Çift Gelin)”*

Mevcut durumda aralarında bakım ilişkisi olan gelin ve kayınvalideler ilişkiye dair memnuniyetlerini bakım ilişkisinin niteliğın bir değerlendirmesi olarak dile getirmişlerdir. Bakımdan ve ilişkilerinden memnuniyet bildirmeyen tek çift, yaşlı ihmal ve istismarının olduğu 1. Çifttir.

4.1.2. Ortak aile aidiyeti;

Kayınvalide ve gelinin ortak aile aidiyeti teması altında değerlendirilen ifadeleri çoğunlukla ana-kız gibi olma üzerinedir. Bunun yanı sıra anne-çocuk ikilisi de ilişkilerini nitelemek için dile getirilmiştir. Aşağıdaki ilk iki alıntıda görüldüğü üzere, çiftlerin tümünde arada çatışmalarına rağmen ilişkilerini sürdürmeleri ana-kız gibi olma benzetmesini getirmiştir. Bu benzetmeye bir sebep de uzun yıllar birlikte yaşamış ve bu sebeple birbirlerine alışmış olmalarıdır. Aynı evi paylaşma ortak aile aidiyeti için oldukça belirleyicidir. Kayınvalidelerin “*gelinim gibi değil kızım gibi*” ifadesini kullanarak bir aile oldukları vurgusu yaptıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra “*kayınvalide değil anne gibi*” ifadesi de kurulan ortak aile aidiyetine atıfta bulunmak adına kayınvalidelar için kullanılmaktadır.

*“G1: bizi görenle ana gız derle yani gaynanam del kendi annen mi derle
yani irtibatımıza ilişkimize bakyolada ...memnunun der herkese öle ya
bilmeyon bana u gelinim del gızım gibi der (1. Çift Gelin)”*

“G4: Aynı aynı hiç aramızda bi yani anneyle kızla problem olur mesela bizim öyle pek bi problemimiz olmadı aynı öyle devam ediyö (4. Çift Gelin)”

“G2:mesela evet bi arkadaş gibi gelyö mesela olmadığı zaman merak ediyö ya de ne bilem olsun istiyörum ya ...he biz yani aramızda hiçbişey yok bi sorun yok anne kız gibiyiz (1. Çift Gelin)”

“K2: gelinlem hem gızım hem gelinim benim gızım olmadı (2. Çift Kayınvalide)”

Yukarıdaki alıntıda, anne-kız gibi olmanın yanında 2. Çift gelin “arkadaş gibi” ifadesini de ilişkilerinin iyi olduğunu ifade etmek için kullanmıştır. Kayınvalidesi ise yukarıda görüldüğü gibi, kızım gibi benzetmesi yerine gelinleri için “gelinlem hem kızım hem gelinim”ifadesini kullanarak aile olduklarını, gelinleriyle duyduğu ortak aile aidiyetini ifade etmiştir.

“G3: artık yani nasıl diyim ya devamlı oturduğumuz için anne kız gibi olduk yani ben de küçük geldim on dokuz yaşında geldim ben eve o da kırk altı yaşındaydı (3. Çift Gelin)”

“K4: valla evde evlatlarım nasılsa evlatlarımdan biri de o mesela bi kızım var kızım dışardan gelmez ama evdeki insan ne biliyim kızımdan da daha önemli (4. Çift Kayınvalide)”

“G4: kızı var ama kızı da gelip gidiyö ama evin içindeki gibi olmaz (4. Çift Gelin)”

Yukarıdaki alıntılarda beraber, aynı evde yaşamının bir sonucu olarak anne-kız gibi olunduğu ifade edilmektedir. Hatta 4. Çift kayınvalide evlatlarından biri olarak nitelediği gelinini aynı evde yaşadığı için kızından daha önemli görmektedir.

“G5: biz artık kayınvalidemle ana kız ilişkisini geçtik yani nası diyim yani öyle bişiyki o bana bağıırır çağırır söyler bazen benim şeyim taşar ben bazen ona böyle mesela ... ay ya kızların birini bıraktım veya yengemi bıraktım tamam saolsun hepsi bakıyo bakmıyö değil hiçbirine

altını aldırılmaz eve geldiğim zaman A. hemen benim altımı al ... kızlarına bile şey yaptırmıyor o yüzden alışmış bana diyim ya şöyle bişiy ya aslı hani ufak bi çocuk olur da annesinden hiç ayrılmaz peşi sıra ağlar aynı onun gibi olmuşuz yani biz ...çünkü eee nası diyim sana bazen aklıma geliyo hani otuz senelik bi beraberlik tamam belki başka belki ilk zamanlar şey yapmıyosun ama zaman geçtikçe de aslı alıştıyosun birbirine (5. Çift Gelin)”

Karşılıklı bağırıp çağırmanın olduğu ancak birbirine alışmayı da içererek süren ilişkilerini 5. Çift gelin, yukarıda görüldüğü gibi, anne-kız ilişkisinin ötesinde anne-çocuk ilişkisine benzetmiştir. Kayınvalidenin bir bakım gereksinimi olduğunda özellikle gelininden istemesi, kızlarından dahi istememesi yanı sıra karşılanması istenen gereksinimin alt değiştirme olması bu anne-çocuk benzetmesini doğurmuştur. Yine aşağıda, 3. Çift gelin de kayınvalidesi için “kızım” ifadesini kullanmaktadır. Yanı sıra bu durum duyulan ortak aile aidiyetiyle beraber ilerleyen yaşın bir sonucu olarak, üstlenilen sorumluluklardaki değişimin getirdiği yeni konuların da göstergesidir.

“G3: güzel kızım diye seviyorum ben

A: hımm artık kızınız mı oldu

G3: kızım oldu başını bağıyorum istemiyo sana diyorum laz usulü bağıyım diyorum başını saçı açık istiyoy (3. Çift Gelin)”

Anne-kız benzetmelerinin yanı sıra aşağıda aktarıldığı gibi “hiç bi gelinin kayınvalidesini anası gibi sevemeyeceği” ifadesi de görülmüştür.

“G6: insanları seviyorum annemi çok seviyorum kayınvalidemi o hep şey derdi mesela başlarda hayır hayır sen beni sevmiyosun işte hiçbi gelin anası gibi sevmez işte kayınvalidesini falan ben de hep şunu diyodum annem diyodum yani ben annemi seviyorum ama seni de ayrı seviyorum sen bana çok şey öğretiyosun (6. Çift Gelin)”

Nitekim eşiyile ilişkilerinin başında, özellikle ilişkilerini yaşama biçimleri nedeniyle kabul görmeyen 6. Çift gelin aşağıda görüldüğü gibi aile üyeleriyle tam

olarak ortak bir aidiyet duymadığını ifade etmiştir. Aile sistemindeki etkenler kategorisi altında evlilikle kurulan diğer ilişkiler teması içinde bahsedilen görüşmeler, bu ilişkisel sonucun ortaya çıkmasında etkindir. Yine aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi gelin, eşinin kardeşlerinin aileye aidiyet duymasına engel olduklarını ancak diğer aile üyelerinin de aksini yaptıklarını ifade etmiştir.

“A: evet ya nasıl mesela senin bu aileyle ne zaman kendini dâhil olmuş hissettin mesela

G6: humm çok güzel hala tam olmuş hissetmiyorum ...yani annem ve babam ve eşim dışında (6. Çift Gelin)”

“G6: ailemin eşimin kardeşleri değil de teyzeleri falan inanılmaz seviyolar beni ve inanılmaz tatlılar onlarla daha çok benimsemiş hissediyorum (6. Çift Gelin)”

Sonuç olarak;

Uzun yıllar aynı evi paylaşmak, gelin-kayınvalide ilişkisinin nasıl olduğunun ötesinde ortak aile aidiyeti duyulmasında oldukça etkindir. Uzun süre aynı evde yaşamının ortak aile aidiyetine etkisi anne-kız benzetmesinde görünür olmaktadır. Bakım ilişkisi bu sürece dâhil olduğunda ise, özellikle kayınvalidenin tam bağımlılığı ortak aile aidiyetine anne-çocuk benzetmesi ile sirayet etmektedir. Ancak ileri derecede bağımlılığın söz konusu olduğu 6. Çiftte gelinin, tam olarak ortak aile aidiyeti paylaşmasının önünde ailenin diğer üyelerinin durduğu dikkat çekmektedir. Bakım ilişkisinin, uzun süreli yaşamının da etkisini kırabilecek değişkenler mevcuttur. Nitekim yaklaşık 2 yıl birlikte yaşayan 2. Çift gelin de ilişkileri için ana-kız benzetmesini yapmıştır.

4.2. İlişkisel Niyetler:

Model bu tema altında gelecekteki iletişim, bakım verme-ekonomik ve kişisel destek ile büyükanne/babanın dâhil olması alt temalarını önermiştir. Bu çalışmada tüm gelin ve kayınvalideler evliliğin gerçekleşmesinden bu yana beraber yaşamaktadırlar ve yaşamaya devam edeceklerdir. Dolayısıyla yapılan analiz sonucunda gelecekteki iletişim alt teması altında yer alabilecek herhangi bir ifadeye

rastlanmamıştır. Bakım verme-ekonomik ve kişisel destek ve büyükanne/babanın dâhil olması alt temaları ise bu çalışmada da tespit edilmiştir.

4.2.1. Bakım verme-ekonomik ve kişisel destek;

Bakım verme her zaman, gelinin kayınvalidesiyle kurduğu bir ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan bir niyet olarak görünmemektedir. Evlat olmanın getirdiği bir mecburiyet, vicdan sebebi ile üstlenilen bir sorumluluk, minnet duygusu, karşılığını görme beklentisi ve alternatif yokluğu bakımın verilmesinde etkindir. Bu sebeple çatışmalı bir ilişkiye sahip olursa dahi gelinin kendi niyeti dışında bakım sağlamak durumunda kalılabilmektedir.

Aile sistemindeki etkenler kategorisi altında bakımın garantisi oğul alt temasında önceden aktarıldığı gibi, erkek evlat olmak ve evlilik sebebiyle o erkek evladın eşi olmak bakım vermek için bu kimseleri mecbur kılmaktadır. Özellikle yaşlı ihmal ve istismarının bulgulandığı 1.çiftte hem gelin hem kayınvalide, erkek evladın eşi oldukları için kayınvalidelerine bakım vermekle yükümlü olduklarını ifade etmişlerdir. Evlilik sözleşmesinin kendisi de bakım verme sorumluluğunu geline vermektedir.

“K2: benim unlara zararım yok onların bana yok zararı emme hasta olduk mu mecbur gelecekle bakacak sen mi bakacen doktora götürecezen nere götüreceksen götürle (2. Çift Kayınvalide)”

Yukarıda ekonomik olarak istismar edildiği şüphesi bulunan 2. Çift kayınvalide, gelin ve oğullarının evlat oldukları için kendisine bakmaya “mecbur” olduklarını belirtmektedir. Evlat olmanın ve evliliğin getirdiği zorunluluğun yanı sıra kendini dindar olarak niteleyen 1. Çift gelinin aşağıdaki ifadelerinde dikkat çeken bir diğer nokta da dini inançtır. Dini inanç, bakım verme niyetini oluşturan ve sürdüren bir etkindir. Gelinin, dini inancının kendisini sorumlu tuttuğu yapması ya da yapmaması gereken eylemleri gerçekleştirmesi bakım niyetini ve hatta bakımın niteliğini etkilemektedir. İnancın bir etkisinin de görünür olduğu ifadeler aşağıda görüldüğü üzere 3. Çift gelinin “Allah rızası için” ifadesidir.

“A: ama senin üzüldüğün oluyomu bazen keşke şunu demiyeydim ya da öyle üzülecek kadar sert şeyler oluyo mu

G1: şimdi ben maddi şeden şetmeyonda gıryonda küناه olyomu küناه gazanyon deye urasından gorkyon başka bişeden gorkmayon (1. Çift Gelin)”

“G3: mecburiyetten bi de yok bende merhamet çok var Allah rızası için çok benim eltim de olsaydı görümcem de olsaydı tek çocuk çünkü benim eşim (3. Çift Gelin)”

Bakım verme ve sürdürme niyetini ortaya çıkaran bir diğer etken de vicdani sorumluluktur. Aşağıda psikolojik ihmal edildiğinden şüphe edilen 3. Çift kayınvalidenin ifadelerinde görülen, “deniz dalgası” diyerek normalleştirdiği çatışmalarına rağmen gelininin vicdan sahibi olması kendisine verilecek bakımın garantisidir.

“K3: bakıcanı biliyodum

A: humm sen ona en başından beri güveniyodun aslında öyle mi

K3: güveniyodum dediğim gibi de oldu

A: humm yani o zaman geçmişte de sizin ilişkiniz iyidi o zaman öyle mi

K3: işte ara sıra da deniz dalgası olur

A: ama sana güven vermiş bak

K3: güveniyorum vicdanı olan bırakamaz hastayı(3. Çift Kayınvalide)”

Bakımın garantisi olarak görülen oğulun yokluğunda bakım veriliyorsa bu durum baştan kabul edilen evlilik sözleşmesinin bir gereği ve yanı sıra gelinin taşıdığı vicdani sorumluluktur. Çatışma bildirilmeyen ve yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı 4. Çift gelin aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere kayınvalidesine bakma niyetini, kayınvalidesinin akrabası olmasıyla ilgisi olmayan bir şekilde taşıdığı vicdani sorumluluk ile açıklamıştır. Hatta kayınvalidesine vereceği bakımı, kayınvalidesi olduğu için değil bakıma gereksinim duyan bir yaşlı olduğu için sağlayacağını söylemektedir. Dolayısıyla bakım niyetinde belirleyici olan, sahip olduğu vicdandır.

“A: mesela şimdi senin eşin de yok şu an aslında

G4: evet ama ben olmadığı halde ben yine bakarım ona hani Allah göstermesin öyle bi durum olduğu zaman bakarım yani

A: yakınlığının olmalarıyla alakalı mı mesela sonuçta birisi dayın birisi yengen

G4: yok değil (anlaşılmıyor)

A: değil ya başka birisi de olmuş olsa

G4: bi başka insan yani mesela ananem var bak benim kızım der problemini ananeme karşı işte istemiyorum bilmem ne yaşlı olduğu için hâlbuki kayınvalidemin annesi de olsa o yaşlı yani bi insan ben ona bakarım yani hiç şey değildir benimdir onundur filan değil sadece insan olduğu için düşmüş yaşlı hani vidanım öyle hissediyorum bakarım yani ya benim kayınvalidem ya bi başka yaşlı hiç fark etmez (4. Çift Gelin)”

Bakım verme niyetinin oluşmasında ve sürdürülmesinde bir etken de evlatların duyduğu minnettir. Aşağıda 5. Çift kayınvalidenin ifadelerinde görüldüğü gibi oğul kendi bakımı için duyduğu minnet sebebiyle bakım sağlayacağını söylemektedir.

“K5: Allah va canını verle benim için e ben unlara öyle baktım anne deyi çocukları babaları gelinin kocası sen bizi u gada taşıdın deyi bize bak büyüttün baktın everdin deyi biz de sana bakarız deyi (5. Çift Kayınvalide)”

Bakım vermek için motive eden etkenlerden biri de, bakım verenin kendisini temel alarak geleceğe dair karşılık beklentisinin olmasıdır. Gelinler için hali hazırda verdikleri bakım, gelecekte olası kendi bakım gereksinimlerinin karşılanabilmesi için bir önlemdir. Aşağıdaki alıntıda 6. Çift gelin bunu *“ne ekersen onu biçersin”* ifadesiyle özetlemektedir. Verdikleri bakımın niteliği de alacakları bakımın niteliğinin garantisidir.

“G6: hep o o ve ne ekersen onu biçersin ilkesi sözü beni felsefemdir hayat felsefem onunla yaşamak (6. Çift Gelin)”

“G3: böyle böyle benim hayatım hani Rabbim bana bunu yakıştırmış ben her zaman için ee bunları düşünene bi insanım baktığım zaman da ben ben nolucam benim sonum nolucak acaba bana bakan olucak mı hani ben bunları yapıyorum ama ben nasıl olucam sokakt mı kalıcam çocuğum bakıcak mı hani çocuğum baksa kocası baktıracak mı oplum baksa gelin bakıcak mı hep bunları düşünene düşünene bakıyım de nolursam oluyım (3. Çift Gelin)”

Yukarıdaki alıntıda ayrıca dikkat çeken bakım verme niyeti dışında bu rolün kabulüdür. “Rabbim bunu bana yakıştırmış” ifadeleri bu kabulün bir göstergesidir. Aşağıdaki alıntıda ise 5. Çift gelin daha empatik bir şekilde bakım vermeyi sürdürmesini açıklamaktadır. Kendisini yatalak kayınvalidesinin yerine koyup kendisinin olası bakım gereksiniminde, bakım vereninden neler talep edebileceğini düşünerek kayınvalidesine bakımı sağlamaktadır.

“G5: yani bu sana muhtaç olan bi insan sen buna şimdi mesela dört dörtlük bakıcaksın suyunu ne bilim altını yemeğini şununu bununu farz et kendini koy onun yerine sen nası bi hizmet istersin karşıdaki insandan hiçbirşey yapamıyosun çünkü bilmiyorum ben o gözle bakıyorum şeye aslı hani ben nası bi hizmet bekliyorsam ona da onun aynısını yapmaya çalışıyorum (5. Çift Gelin)”

Tüm bunların yanı sıra aşağıda aktarıldığı gibi bakıma muhtaç yaşlı kayınvalidenin başka bakacak kimsesinin olmaması, herhangi bir alternatif yokluğu da gelini, kayınvalidesinin bakım vereni yapabilmektedir.

“G1: yoooo ee başka bakceyi yoktu ku kime soren başka bakceyi yok zatinden kime soren ...eee kime gocen gitcen uda olmak zorunda (1. Çift Gelin)”

Görüldüğü üzere, bir gelini kayınvalidesine bakım vermeye götüren sebepler sadece gelin-kayınvalidenin ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkacak niyetle ilişkili değildir. Bakım vermenin ilişkisel bir niyet olması dışında, bakımı belirleyen çok daha baskın etkenler var olmaktadır. Nitekim çatışmalı ilişkileri olduğunu

belirten 3. Çift gelinin aşağıda kayınvalidesinin bakım gereksinimi öncesinde kayınvalidesine bakmak için bir niyet taşımadığı görülmektedir ancak “*ama yok yapılmıyormuş*” ifadesi bakım vermeyi belirleyen başka etkenlere işaret etmektedir.

“G3: nasıl diyim ben sana hep derdi işte ablamın çocukları bakıcak sen bakmıcaksın işte bak hani evimde de oturuyosun bunları söylerdi ederdi anne yapma böyle ... söylüyodum bunu söylüyodum sana bakmıycam bakarsam da burnunu sürtecem derdim ama yok yapılmıyomuş (3. Çift Gelin)”

Gelinin niyeti dışında da bakım verme sürdürülebilmektedir ve bu durum bakımın niteliğine etki etmektedir. Özellikle yaşlı ihmal ve istismarının görüldüğü 1. Çiftte gelinin kendi ilişkisel niyetinden ziyade bakım kocasının varlığı, bakacak başka kimsenin olmaması ve dini inancının gereği olarak sevap kazanacak olması nedenleriyle gerçekleşmektedir. Bakımın ihmal ve istismar içermediği, ilişkilerinde çatışmanın olmadığı çiftlerde ise vicdani sorumluluk, minnet ve gelecekte karşılığını kendi bakım gereksinimleri olduğunda alabilecekleri düşüncesi bakıma motive eden sebepler olarak öne çıkmaktadır.

4.2.2. Büyükanne/babanın dâhil olması;

Modelin önerdiği bu alt temanın içinde değerlendirilebilecek ifadelere sadece görüşme yapıldığı sırada bebek bekleyen 2. Çift gelinin aktarımlarında rastlanmıştır. Gelinin, geleceğe dönük olarak kayınvalidesine dair büyükannelik rolü beklentisi bulunmaktadır. Evin işlerini yürüten evin genç kadını bebeğinin doğmasıyla beraber üstleneceği bu bakım sorumluluğu için aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi, kayınvalidesinden iş paylaşımı aracılığıyla destek beklemektedir. Bu ilişkisel niyette başat olan, aynı evde yaşama dolayısıyla yerine getirilmesi gereken ev ve bakım işlerinin paylaşımıdır.

“G2: unu olunca bilmeyom ki şu anda bişe düşünemeyom

A: ya hani sana destek olur mu bi şekilde

G2: olur bence ya mesela dışada bilaşık yıkakene o bakar (2. Çift Gelin)”

Nihayetinde;

Aralarında bakım ilişkisi olan 6 gelin-kayınvalide çifti ile yapılan görüşmelerin Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli çerçevesinde tematik analize tabi tutulmasıyla son derece ilişkisel olan bakım vermenin, her bir gelin-kayınvalide ilişkisinde benzer özellikler de taşımakla birlikte aslında farklı seyrettiği görülmüştür. Her bir gelin-kayınvalide çifti arasındaki ilişkinin taşıdığı kendi içindeki dinamikleri, bakım ilişkisini ve dolayısıyla yaşlı ihmal ve istismarının varlığını etkilemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN LİTERATÜR VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ELE ALINMASI

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada aralarında bakım ilişkisi olan gelin-kayınvalide çiftlerinde yaşlı ihmal ve istismarının varlığı ile yaşlı ihmal ve istismarını doğuran ya da yaşlıyı ihmal ve istismardan koruyan olası sebeplere, Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli çerçevesinde ulaşılmaya çalışılmıştır. Dünyada ve Türkiye’de çoğunlukla yaşlı ihmal ve istismarının sıklığı, türleri, istismar eden ve edilenin özellikleri ile taşıdıkları risk faktörleri araştırılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, yaşlı ihmal ve istismarının nedenlerini sorgulayan niteliksel bir araştırma olması sebebiyle önemlidir. Durum çalışması olmasına içkin olarak, birden fazla durumun karşılaştırılmasına imkân veren bu araştırmanın aktarımı Glesne’nin (2014) de üzerinde durduğu gibi, tematik analizle yürütülmesine rağmen daha çok betimsel ve bütüncül olmuştur.

Literatürde yaşlı ihmal ve istismarı temelde, yaşlı kimseye yönelik yaşlının sıkıntı duymasına ve zarar görmesine neden olan davranış ve ya uygun davranış eksikliğini kapsamaktadır. Dolayısıyla yaşlı kimsenin kendisinde sıkıntı ya da zarar veren durumlara dair bildirimleri yaşlı ihmal ve istismarının varlığının tespiti için ilk başvurulacak kaynaklardır. Ancak önceden değinildiği gibi Yaşlı İstismarı Tanı ve Müdahale (YİTAM) Modelinin (Quinn ve Tomita, 1997) üzerinde durduğu varsayımlardan biri, yaşlı ihmal ve istismarını bildiren kimselerin, bu beyanları ile ölç alma arzusu ya da intikam hissi taşıyabilecekleridir. Bu kimseler, yaşlıların kendisi de olabilirler. Dikkat çektiği bu varsayımının bir sonucu olarak YİTAM Modeli, yaşlının bakım vereni ile de görüşülmesini ve yaşlının bildirimleri ile bakım vereninin bildirimlerinin birlikte değerlendirilmesini önermiştir. Bu çalışmada da hem bakım alan kayınvalidenin hem de bakım veren gelininin yaşlı ihmal ve istismarına dair bildirimleri birlikte değerlendirilmiştir.

YİTAM Modeli ve yaşlı ihmal ve istismarına dair literatürün içerdiği tanım ve eylemler doğrultusunda, yaşlı ihmal ve istismarı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda görüşme yapılan 1. Gelin-Kayınvalide Çiftinde yaşlı ihmal ve istismarı bulgusuna rastlanmıştır. Tespit edilen yaşlı ihmal ve istismar türleri, psikolojik ve ekonomik istismar ile psikolojik ve fiziksel ihmaldir. 2. Gelin-Kayınvalide Çiftinde ekonomik istismar şüphesi ve 3. Gelin-Kayınvalide Çiftinde ise psikolojik ihmal şüphesi bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada yaşlı ihmal ve istismarının tespiti sırasında dikkat çeken durum, literatürde tanımlanan yaşlı ihmal ve istismarının, yaşlı kimsede ihmal ve istismar olarak yaşanmayabileceğidir. Ekonomik istismarın varlığından şüphe edilen 2. Çiftte, literatürün tanımı gereği ekonomik istismar var görünmektedir. Ekonomik istismar, yasal olmayan ve uygunsuz bir biçimde yaşlı bireyin parasının veya diğer mali kaynaklarının şahsi çıkarlar için kullanılmasını kapsamaktadır (Kıssal ve Beşer, 2009) ve 2. Çiftte kayınvalidenin geliri yaşlı dâhil edilmeksizin oğlu tarafından kullanılmaktadır. Kayınvalidenin gelirinin nasıl harcandığı sorusunu tam olarak cevaplamadığı, cevaplamaktan kaçındığı görülmüştür ve bu konu hakkında daha çok gelininden bilgi alınabilmiştir. Kayınvalide bulgular kısmında yer verildiği üzere artık yaşlandığı vurgusuyla geçmişte de gelirinin olmadığını söylemiştir. Geçmişte kendi parasını harcama gibi bir eyleminin hiç olmaması, mevcut durumda geliri üzerinde oğlu yerine kendisinin hak iddia etmesinin önüne geçmiş görünmektedir. Belki de yaşlının ekonomik istismar algılamasını belirleyen, yaşlının kendi gelirini kullanma arzusu taşıyıp taşımadığıdır; çünkü 2. Çift kayınvalideden farklı olarak ekonomik istismar bildiren 1. Çift kayınvalide gelirini kullanmadığını, geliriyle yapmak istedikleriyle beraber aktarmıştır. Yaşlı ihmal ve istismarının bulgulanmadığı 4. Çiftte kayınvalidenin geliri yokken, 5.çift, 6. Çift ve 3. Çift kayınvalideler gelirlerinin kendisi için kullanıldığını söylemişlerdir hatta 3. Çift kayınvalide “*ben veriyorum*” ifadesiyle geliri üzerinde irade sahibi olanın kendisi olduğunu vurgulamıştır

Bunların yanı sıra dikkat çeken bir nokta da bu çalışmanın katılımcılarının beyanlarında, literatürde tanımlanan haliyle ekonomik istismar sayılan eylemlerin, yaşlının bakımının garantisi olması sebebiyle onaylanmasıdır. Şöyle ki 2. Çift ve 1.

Çift gelinin de bildirdikleri gibi yaşlının bakımını üstlenen, genellikle evin erkeği olan evladın yaşlının gelirini kullanma hakkı olduğu inancıdır. Yaşlıya bakım sağlayan evlat ve ailesi, evin ve yaşlının giderleri için yaşlının gelirinin ona danışmaksızın harcanmasını, yaşlının bakımının sağlanması şartıyla uygun görmektedirler. Burada belki de önemli olan, bakım vermenin nasıl kavrandığıdır. 1. Çift gelinde bakım verme duygusal herhangi paylaşım olmaksızın -ki bu psikolojik ihmalin kaynağıdır- temel gereksinimlerin sağlanmasını içermektedir ve verilen bakım için motive eden bakım alan yaşlının nasıl hissettiğinden ziyade verilen bakımın karşısında alınacak sevaplardır. Yaşlının kendisinin kullanamadığı gelirinin yaşlı tarafından ekonomik istismar olarak algılanmaması, bakımın kayınvalidenin perspektifiyle ve onun ihtiyaçları gözetilerek sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. Dolayısıyla ekonomik istismar sayılan davranışların, istismar yerine hak olarak değerlendirilmesi kültüre gömüktür. 2. Çift kayınvalide gibi pek çok yaşlı bu eylemleri istismar olarak algılamıyor ve yaşamıyor olabilir. Bu durum sosyal ve kültürel farklılıklar sebebiyle yaşlı istismarının tanımına dair tam bir görüş birliği olmamasının (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227; Kıssal ve Beşer, 2009; Uysal, 2002: 43-49) bir yansımasıdır. Artan'ın (1996) da belirttiği gibi yaşlı istismarı yaşlının içinde bulunduğu kültürde kabul edilmeyen bir davranışa maruz bırakılması olarak görülmelidir ve Türkiye'de bakım sırasında gerçekleşen hangi eylemlerin tam olarak yaşlı ihmal ve istismarı olduğu bilinmemektedir.

Psikolojik istismar ve ihmal ile ekonomik istismar ve ihmalin görüldüğü 1. Çiftte dikkat çeken gelin ve kayınvalidelerin bildirimlerinde görülen zıtlıklardır. Kayınvalidenin bildirdiği sağlık giderlerinin karşılanmasındaki zorluk ve evde yalnız bırakılması gelin tarafından reddedilmiştir. İkisinin birlikte bildirdikleri tek durum, psikolojik istismar içinde yer alan azarlama eylemidir ve gelin bu eylemini uymama teması altında değerlendirilen, kayınvalidesinin uygunsuz kendini açma/ifade etme davranışları ile meşrulaştırmıştır. Gelin sürekli biçimde “bu” diyerek bahsettiği kayınvalidesiyle duygusal olarak ilişkilennemektedir ve bunun bir sonucu olarak kayınvalidenin özellikle geliri hakkındaki talepleri görmezden gelmektedir. Dolayısıyla fiziksel ve psikolojik ihmalin pek ayırında değildir. 1. Çift gelinin yanı sıra 3. Çift gelinin ihmal davranışları da kasıt içermiyor görünmektedir. Faili

oldukları pasif ihmal eylemleri daha çok çatışmalı ilişkilerinin bir yansımasıdır. Psikolojik ihmal şüphesinin olduğu 3. Çiftte ise, şüpheyi doğuran etken kayınvalidenin boynuna asılı olan düdüktür ve kayınvalidenin odasında yalnız bırakıldığını akla getirmiştir. Ancak geliniyle birlikte kayınvalidenin de yalnız bırakılmadığını bildirmesi psikolojik ihmalin olmadığını da düşündürmektedir. Düdük kayınvalidenin acil herhangi bir durumunda hemen müdahaleyi sağlamak için bir önlem de olabilir ancak geçmiş çatışmalarından dolayı gelinin kayınvalidesinin kullandığı odada olmak istememesi de psikolojik ihmal için düşündürücüdür. Gelin ve kayınvalidelerin birbirleriyle çelişen ifadelerinin olması, bunun yanı sıra gelinlerin bakım sırasındaki eylemlerinin kayınvalideleri üzerindeki sonuçlarına dair ilişkilerinin bir sonucu olarak duyarsız olmaları yaşlı ihmal ve istismarının tespiti için bir üçüncü kişiye ihtiyaç olduğunun göstergesidir. Quinn ve Tomita da (1997) önerdikleri YİTAM Modelinde bu ihtiyaca dikkat çekmişlerdir. Ancak aile üyelerinin, diğer aile üyelerinin bakım alan yaşlıya nasıl davrandıklarını bilmedikleri bulgusu da mevcuttur (Artan, 1996). Yine de yaşlı ihmal ve istismarının hem klinikte hem de araştırmalarda tespiti için, bakım ilişkisine şahit olan aile içinden ya da aile dışından kimselere başvurulması önemli görünmektedir.

Araştırmada tüm ihmal ve istismar türleri, sorgulanmaya çalışılmıştır. Fiziksel olarak canını yakan herhangi bir şey olup olmadığı sorusuyla fiziksel istismar sorgulanıp ardından cevaba ilişkin olarak cinsel istismarın varlığına dair bilgi edinmek planlanmıştır. Ancak hiçbir kayınvalide fiziksel istismar bildirmemiş dolayısıyla cinsel istismar sorgulanamamıştır. Cinsel istismarın diğer istismar türleri içinde en çok gizlenen ve üzerine en az konuşulmuş olduğu bilinmektedir (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005: 213-227). Dolayısıyla hem kayınvalide hem de gelini incitmeden bunu konuşmak araştırmacı için de zor görünmüştür. Diğer ihmal ve istismar türlerinin varlığı hatta bakımın niteliği konuşulurken dahi yaşlı kayınvalidelerin bildirimleri çok açıklayıcı değildir. Bu durum kayınvalidelerin SMMT puanları ile fikir edinilen kognitif durumlarından ilişkisiz görünmektedir. Belki de bakımı kaybetme endişesi taşımaktadırlar. Quinn ve Tomita'nın da (1997) belirttikleri gibi bu durum ihmal ve istismarın bulgulanmasının önüne geçmiş olabilir. Bunların yanı sıra bu çalışmada hiçbir yaşlının geçmişte kendini ihmal edip

etmedikleri sorgulanmamıştır. Ancak 3. Çift gelinin, yaşlı kayınvalidesinin geçmişte titiz ve bakımlı olduğunu belirtmesi ve onun titiz olduğunu gözeterek bakım vermesi yaşlının kendisini ihmal etmemesinin gelecekte başkalarınca ihmalinin önüne geçtiğinin bir göstergesi olabilir (Dong, Simon ve Evans, 2013).

Literatürde yaşlı ihmal ve istismarının gerçekleşmesi için bakım alan yaşlıya, bakım verene ve çevresel koşullara dair risk faktörleri belirtilmektedir. Bu çalışmada kayınvalideler, ileri yaşta olma, bakım aldıkları gelinlerine bağımlı olma, kronik rahatsızlıklara ve bu rahatsızlıkların sonucu olarak fiziki engellere sahip olma gibi risk faktörlerini taşımaktadırlar. Bunların yanı sıra sözel şiddet içeren eylemlerinin olması kayınvalidelerin ihmal ve istismara maruz kalmasına sebep olabilmektedir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Kıssal ve Beşer, 2009). Nitekim kayınvalidesini ihmal ve istismar eden 1. Çift gelin-kayınvalidesin bu tür eylemlerinden bahsetmiştir. Gelinlerin kayınvalidelerini ihmal ve istismar etmeye yönelten risk faktörleri ise, bakım veren rolünü benimsememeleri ya da zorunlu bakım vermelerive bunların sonucu olarak bakım vermenin yarattığı stres, bakım verdikleri kayınvalideleri ile anlaşamamaları ve aynı evde yaşamalarıdır. Bakım verenin aileden biri ve genç olması da ihmal ve istismara sebep olabilmektedir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008; Fadıoğlu ve Şenuzun Aykar, 2012: 69-77; Johannesen ve Logiudice, 2013). Gelin ve kayınvalidenin içinde buldukları çevresel koşullar da risk faktörleri taşıyabilmektedir. Bu risk faktörleri aile dinamikleri, kültürel ve kurumsal nedenleri içermektedir. Kültürel olarak yaşlılığın nasıl anlaşıldığı, yaşlıya atfedilen değer ve yaşlı konumunun getirdiği hak, görev ve sorumlulukların ne olduğu istismar ve ihmali etkilemektedir. Aile içindeki düzensizlik, kötü ve çatışmalı ilişkiler ve düşük sosyal desteğin olması (Johannesen ve Logiudice, 2013), destekleyici servislerin ulaşılabilir olmaması, formal ve informal sosyal destek ağlarının yetersizliği yaşlıyı ve bakım verenini, istismar ve ihmal için riskli konuma itmektir (Goodrich, 1997: 69-86).

Bu çalışmada yaşlı ihmal ve istismarının var olduğu gelin-kayınvalide çiftleri bu risk faktörlerini taşımaktadırlar. Ancak bu risk faktörlerine sahip olup yaşlı ihmal ve istismarının görülmediği gelin-kayınvalide çiftlerinde hem gelini hem

kayınvalideyi bu durumun gerçekleşmesinden koruyan nedenlere model çerçevesinde ulaşılmaya çalışılmıştır.

İlişkilerinin geçmişte çatışmalı ya da çatışmasız olmasıyla beraber gelin ve kayınvalideler hem bakım ilişkilerine dair hem de aralarındaki mevcut ilişkiye dair memnuniyet bildirmişlerdir. Sadece yaşlı ihmal ve istismarının var olduğu 1. Çiftte hem gelin hem de kayınvalide ilişkilerinden memnuniyet bildirmemişlerdir. Aile ilişkilerindeki çatışma algısının yaşlı ihmal ve istismarı için risk oluşturduğunu Kıssal (2008) dabelirtmiştir ve aile ilişkilerini “orta ve ortanın altında” olarak ifade eden yaşlı bireylerin aile ilişkilerini “iyi” olarak ifade edenlere göre 8.72 kat daha fazla istismara uğradıklarını bulgulamıştır.

İlk gelin-kayınvalide çiftinde hem gelin hem de kayınvalide ilişkilerine dair bir çatışma algılamadıklarını bildirmişlerdir ancak görüşmeler boyunca çatıştıkları durumları aktarmışlardır. Gelin geçmiş ilişkileri sebebiyle kayınvalidesine kızgındır. Bu kızgınlık kayınvalidesinin kendi ailesine yönelik tavır ve tutumlarında belirgindir. Kayınvalidesinin otoriter ve hatır gönül bilmeyen, gelinin eylemlerine müdahale eden ve uymama davranışlarının yoğun olduğu bir kimse olması çatışmalı ilişkilerine sebep gibi görünmektedir. Nitekim yaşlının çok konuşması ve her şeye karışması bakım sırasında yaşanan ve bakım vermeyi zorlaştıran iletişim güçlükleri olarak dile getirilmiştir (Alpteker, 2008; Bilgili, 2000).Tüm bunlara rağmen gelinin bakım veriyor olması, kendi niyeti dışında içinde bulunduğu zorunlulukların bir sonucudur. Bu zorunluluklar bakacak başka kimsenin olmayışı ve eşinin varlığıdır. Kendisini motive eden bir etken olarak da dini inancının gerekliliklerini düşündüğünü ifade etmiştir. Gelinin zorunlu bakım vermesi ve geçmiş çatışmaların kızgınlıklarını hala duyması gelini kayınvalidenin talep ve sorunlarına duyarsız kılmaktadır. Bu durumların yaşlının ihmal ve istismarı için risk oluşturduğu bilinmektedir. Bu çiftte yaşlı kayınvalide 83 yaşındadır ve yaşanan ölümler sebebiyle sosyal ilişki ağında ciddi daralma bildirmektedir. Bu bulgulara paralel olarak Keskinoglu ve arkadaşları(2004) yaşlının yakınlarının sorunları ile ilgilenmemesi, sosyal ilişkilerinin az olması ve yaşının fazla olması durumunda ihmal edilme olasılığının arttığını bulgulamışlardır. Bu çiftteki kayınvalideyi ihmal ve istismara karşı korunmasız kılan bir etken de, gelinin bildirdiği üzere oğul/eşin, geline olan

bağlılığıdır. Oğul/eşin geline olan bağlılığı, oğulun evde var olan yaşlı ihmal ve istismarının farkında olmamasına sebep olabilir.

Çatışmalı ilişkileri sebebiyle yaşlı ihmal ve istismarı için risk taşıyan 3. ve 6. Çiftlerde kesin ihmal ve istismar bulgusuna rastlanmamıştır. Gelinleri yaşının ihmal ve istismar edilmesinden koruyan etkenler arasında özellikle her ikisinde de ortak olarak görülen kendi kişilik özellikleridir. Her ikisi de kendi aileleri tarafından kayınvalidelerine bakım vermeleri için cesaretlendirildiklerini, ailelerinin bakım vermeleri için tembihte bulduklarını ve kendilerine destek olduklarını bildirmişlerdir. Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modelinde (Rittenour ve Soliz, 2009) gelin-kayınvalide ilişkisinin nasıl olacağını önceleyen etkenler arasında yer alan gelinin kendi ailesinin etkileri ile kendi ve diğerlerinin kişilik özelliklerinin bakım ilişkisinde de belirleyici olduğu bu çalışmanın sonuçlarındandır. Her iki gelinin de kayınvalideleri ile ortak aile aidiyeti duymaları zor olmuştur. 3. çift gelinin eşi, annesine bağlılığı sebebiyle çatışma ortamını sürdürmüş, kayınvalide torunu aracılığıyla gelini üzerinde tahakküm kurmuş ve gelinin ailesine yönelik tavırları sebebiyle gelininin ortak aile aidiyeti duymasının önüne geçmiştir. Eşiyle ilişkilerinin başlangıcında reddedilen 6. çift gelin,kayınvalidesi ve kayınpederine sağladığı bakım aracılığıyla aileye dâhil olmuş görünmektedir. Tüm bunlara rağmen 3. çift gelinin, bakım vermesi sebebiyle oluşan bakım verme yüceliği ve bakım veren saygısı bakımı nitelikli kılmaktadır. 6.çift gelin ise çatışma ortamında kalmayı ve sonrasında bakım vermeyi sürdürmesini eşine duyduğu sevgiyle de açıklamaktadır.

Çatışma bildirmeyen ve ilişkilerinden memnun olduklarını dile getiren 2., 4. ve 5. çiftlerin ise kendi gelin-kayınvalide ilişkileri içinde farklı dinamikleri vardır. 5. gelin-kayınvalide çiftinin arasındaki bakım ilişkisine özellikle etki eden, aile içinde doğumundan bu yana bakım verilen engelli bir oğul/torun olmasıdır. Gelinin bakım yükü algılamaması ve aldığı sosyal desteklerle beraber sosyal yaşantısında kısıtlılıklar hissetmemesi bakım ilişkisinden duyulan memnuniyete etki etmektedir. İlişkilerinde duydukları memnuniyet, özellikle gelinin belirttiği gibi gelin-kayınvalide ilişkisine yönelik olumsuz atıfların ilişkilerinde yer almamasıyla ilişkilidir. İlişkisel memnuniyetin bir sonucu olarak, gelin bakım verdiği kayınvalidesiyle empatik biçimde ilişkisini sürdürmektedir ve verdiği bakımı,

kayınvalidesinin perspektifiyle sağlamaktadır. Bunun yanı sıra gelin-kayınvalidesinin kendisi ile uyumlu bakım taleplerinin olduğunu belirtmiştir ve bu durum bakım yükü algılamasının önüne geçmektedir. Buna paralel olarak, yaşlının bakıma katılmada uyumsuz davranmasını, yaşlıya bakım verenlerin sorun olarak bildirdikleri bulgulanmıştır (Koyuncu Yaşar, 2009).

2. gelin-kayınvalide çiftinde ise ortak aile aidiyeti duyulmasının yanı sıra gelinin, kayınvalidesiyle arkadaş gibi oldukları ifadesinde görülen kayınvalidenin uyma teması altında değerlendirilen davranışlarıdır. Eş/oğulun ilişkilerine desteği şüphe duyulan ekonomik istismar dışındaki diğer ihmal ve istismar türlerinin yaşanmasının önüne geçmektedir. Hatta gelin, Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi'nin (2000) belirttikleri gibi bakım ilişkilerinden duydukları memnuniyetle beraber kayınvalidesinin varlığından destek bulmaktadır ve çocuk bakımında ondan destek beklemektedir. 4. gelin-kayınvalide çiftinde ise bakımı zorunlu kılan bir sebep olarak sunulan eş/oğulun varlığı, bu ilişki dinamikleri içinde farklı işlemektedir. Şöyle ki eş/oğul, 15 yıldır yurtdışında olması sebebiyle yanlarında değildir, yoktur ancak kayınvalide ve kayınpedere verilen bakım, engelli çocuklarına verdiği bakımın yüküyle birlikte gelin tarafından sürdürülmektedir. Burada önemli olan, gelinin de dile getirdiği evlilikle kurulan ilişkilerin taşıdığı hak, görev ve sorumluluklardır. Eşin ailesinin sorumluluklarının gelin tarafından alınması evlilik kurumuna içkindir. Evlilik kurumu taraflar arası yaptığı sözleşmeyle kayınvalide ve kayınpederin bakımını da garantilemektedir. Bu kabulde birlikte gelinin bakım vermeyi sürdürmesini, vicdani sorumluluk ve kendi kişilik özellikleri ile de açıkladığı görülmüştür.

Özellikle yatalak durumda olan yaşlılara bakım veren gelinlerin sürekli biçimde evde olmaları (Paoletti, 1999), yaşlının artan bağımlılığı ve paylaşılmayan, tek başına üstlenilen diğer ev içi sorumlulukların bakım veren kadında evine ve yaşlıya yetemediği hissini yaratması, bakım yükünün artmasına sebeplerdir (Alpteker, 2008; Arpacı, 2009). Bu çalışmadaki gelinlerin de bakım sırasında yaşadıkları bu zorluklar, diğer risk etkenleri ile birlikte var olsalar da her zaman yaşlı ihmal ve istismarını doğurmamaktadır. Gelin-kayınvalide ilişkisinin evlilik sebebiyle kurulan ilişkiler içinde en karmaşık, çatışma içeren bir ilişki olduğu ifade

edilmektedir (Fisher, 1983; Sandel, 2004) ve yapılan çalışmalar genellikle çatışma üzerine odaklanmışlardır. Hatta Fischer'ın (1983) çalışması için önerdiği hipotezler bu önyargılardan beslenmektedir. Ancak yapılan bu çalışmalarda, ilişkileri hakkında memnuniyetsizlik bildirmeyen gelinlerin ve kayınvalidelerin var olduğu da bulgulanmıştır (Marotz-Baden ve Cowan, 1987; Wallin, 1954: 466-469; Yakali-Çamoglu, 2007) . Bu çalışmada da çatışmalı ilişkilerinin olmadığını, ilişkilerinden memnun olduklarını söyleyen gelin ve kayınvalideler olmuştur. Bu gelin ve kayınvalideler çatıştıkları durumları ise Sandel'in de (2004) bulguladığı gibi her ilişkide olabilecek olağan sorunlar olarak tanımlamışlardır. Aslında her ilişki gibi karmaşık ve müzakereye hep açık olan gelin-kayınvalide ilişkisinin varlığına yine karmaşık ve pek çok dinamiği içinde barındıran bakım ilişkisinin eklenmesi, her zaman yaşlı ihmal ve istismarının görüleceği anlamına gelmemektedir. Bu çalışmada, bu iki ilişkilene içindeki dinamiklerin yaşlıyı ihmal ve istismardan korumak için etkin oldukları da görülmüştür.

Rittenour ve Soliz (2009) Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modelini önerdikleri ve test ettikleri çalışmalarında, memnun olunan veya olunmayan gelin-kayınvalide ilişkisini etkileyen ilişkisel ve iletişimsel faktörleri inceleme amacı gütmüşlerdir. Çalışmalarında 19-59 yaş aralığında 190 geline ulaşmışlardır ve gelinlerin evlilik süreleri 1 ay ile 35 yıl arasındadır. Gelinler, 39-86 yaş aralığında olan kayınvalidelerini ise 1ay ile 18 yıl arasında tanıdıklarını bildirmişlerdir. Gelinlerin kayınvalideleri ile aralarında mevcut bakım ilişkilerinin olup olmadığına ve birlikte yaşayıp yaşamadıklarına dair bir bilgi verilmemiştir. Bu araştırmada ise amaç gereği sadece aralarında bakım ilişkisi olan gelin ve kayınvalidelerle birlikte çalışılmıştır. Dolayısıyla modelin önerdiği faktörlerin hem gelin hem de kayınvalidenin ifadelerinde nasıl yer bulduğu bu çalışmada görülebilmektedir.

Bu araştırmanın katılımcıları gelinler 34-59 yaş aralığındadırlar ve evlilik süreleri 2 yıl ile 36 yıl arasındadır. Kayınvalideler ise 64-85 yaş aralığındadırlar ve gelin ve kayınvalideler birbirlerini evlilik süreleri kadar hatta beki de daha fazla süredir tanımaktadırlar. Nitekim gelin ve kayınvalideler gerek ekonomik koşullar gerek yaşlılık ve bakım sebebiyle evliliğin başlangıcından bu yana beraber yaşamaktadırlar. Bu durum, modelin önerdiği boyutlar üzerinden kapalı yaklaşımla

yapılan tematik analiz için kategori, tema ve alt temalar belirlenirken, gelin-kayınvalide ilişkisini ve bu ilişki sonucunda ilişkiyel niyetleri etkileyebilecek modelin bir diğer faktörü “iletişim sıklığı”-nın dışarıda bırakılmasına sebep olmuştur. Rittenour ve Soliz (2009) iletişim sıklığının niceliğinin değil niteliğinin gelin-kayınvalide ilişkisi üzerinde önemli rolü olduğunu ve gelinin etkileşime geçme isteğinin diğer ilişkiyel ve iletişimsel problemlerin hem önceleyeni hem de bir sonucu olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak modelde önerildiğinin aksine bu çalışmanın katılımcılarının aralarındaki iletişim sıklığı, aynı evde yaşamaları sebebiyle sürekli ve gelin ya da kayınvalidelerin seçimleri, istekleri dışında, zaruridir. Gelin ve kayınvalidelerin aynı evde yaşamaları iletişim sıklığının niceliği üzerinde kesinkes belirleyicidir. Ama iletişim sıklığının niteliği gelin-kayınvalide ilişkisinin taşıdığı ilişkiyel ve iletişimsel dinamiklerinin nasıl olduğunun bir sonucudur. Aynı evde 36 yıldır yaşayan birinci çiftte gelin, görüşme boyunca çatışmalarını aktardığı kayınvalidesinin, bakım sürecinde psikolojik olarak ne durumda olduğuna duyarsızdır. Nitekim bu çiftte yaşlı ihmal ve istismarı tespit edilmiştir. Aynı evde 30 yıldır birlikte yaşayan beşinci gelin-kayınvalide çiftinde ise gelin, aralarında çatışma bildirmediği kayınvalidesinin yatalak olması sebebiyle bakım almasının, kayınvalidesinde yarattığı psikolojik etkilerine duyarlıdır. Bunun yanı sıra empatik bir biçimde, kendisini kayınvalidesinin yerine koyarak ve kayınvalidesinin perspektifiyle kayınvalidesine bakım sağlamaktadır.

Aynı evde yaşama, gelinin kayınvalidesiyle ortak aile aidiyeti duyması üzerinde ilişkilerinin niteliğinden bağımsız olarak doğrudan etkilidir. Ortak aile aidiyeti duymasının önünde engel olarak diğer aile üyelerinin etkisi olduğunu ve dolayısıyla tam olarak aileye aidiyet hissedemediğini bildiren 6. Çift gelin dışında tüm gelin ve kayınvalideler uzun yıllar beraber yaşamalarına vurgu yaparak, ana-kız benzetmesi ile ortak aile aidiyeti duyduklarını ifade etmişlerdir. Aynı evde yaşama, iletişimin sürekliliğini zorunlu kılması sebebiyle herhangi bir çatışma olduğunda, çatışmanın bir sonucu olarak iletişimin kesilmenin önüne geçmektedir. Bu durum gelinler ve kayınvalideler tarafından dile getirilmiş ve “bağırıp çağırıp yerine oturma” gibi ifadelerle iletişimlerine ana-kızlar gibi kaldıkları yerden devam ettiklerini vurgulamışlardır.

Aynı evde yaşamak ortak aile aidiyeti duyulmasının yanı sıra gelin-kayınvalide ilişkisi üzerinde de oldukça belirleyicidir. Çünkü içinde birlikte yaşanan evde, ev içi sorumlulukların nasıl paylaşıldığı ya da paylaşılmadığı evin bu iki kadını için önem arz etmektedir. Ev işinin paylaşımı, o işin taşıdığı saygınlığa göre olmaktadır ve o işi gerçekleştiren kadın diğeri üzerinde tahakküm kurabilmektedir (Davidoff, 2009). Yemek pişirmek saygınlık atfedilen bir ev işidir ve kayınvalideler bu işi, evin ekonomisini belirlediği için de paylaşmak istememektedirler (Yakali-Çamoglu, 2007: 161-178). Çatışmalı bir ilişkileri olan 3. Çiftte gelin, aşağıda görüldüğü gibi mutfağa giremediğini söylemektedir. Yemek pişiren kayınvalide mutfakta olması sebebiyle evin ekonomisini yönetme hakkına sahiptir ve gelinine kendi parasını kontrol etme hakkı da vermediği gibi geliniyle evin ekonomisini yönetme hakkını paylaşma niyeti de yoktur.

“G3: hasta ee iki bin iki bin beş altı diyim ben o zamana kadar iki bin beş o zamana kadar ben mutfağa giremiyodum

A: ya yemeği pişiren oydu

G3: ben yapıcım alır eder yapar pazara çıkıyım anne bi öğreniyim yemek yapıyım he bilmiyor muydum biliyodum arkadaşlarım vardı gelirdik otururduk ederdik mesela en basitinden gün yapardık ...gün parası e ben hani kaynatamdan alıp bu vermezdi bana ondan alırdım gün parası yapardım arkadaşlarımın gün parasını bu alırdı sorardım hani niye ama bu evde yağı var fırını var elektriği var bilmem nesi var (3. Çift Gelin)”

Mutfağı yöneten kadın, evin kadını hatta evin sahibi olmaktadır. Aşağıda görüldüğü üzere 6. Çift kayınvalide mutfakın nasıl kullanılacağını belirleme hakkını kendisine vermektedir, böylelikle evin kadını olmasını da sürdürecektir. Yine aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi mutfakta olmak evi sahiplenmek demektir.

“G6: asmiycaksın ondan sonra bulaşık makinesi var orda çürüyo elinde yıkıyo ama temiz yıkayamıyo ... hani anne makineye koyalım dediğin zaman yoo hayır ...olmaz işime karışma çok ağır sözler bu evin kadını ben miyim sen misin falan gibi şeyler ya çok kalp kırıcı şeyler oldu laflar

A: ya evin kadını kim mevzusu

G6: evet evet ondan sonra imm ben mutfakta işte tamam anne ben yaparım dediğim zaman işte kızı işte çok iğrenç biridir evi iyice sahiplendi hani sanki benim evde gözüm varmış gibi (6. Çift Gelin)”

Dolayısıyla ev içindeki bu iki kadın arasındaki hiyerarşik iş bölümünde kayınvalideler mutfağı gelinlerine bırakarak mevcut konumlarını terk etmek istememektedirler. Ancak ev içinde işlerin nasıl paylaşılıp yürütüleceği doğurganlık ve sağlık durumu gibi değişkenlere göre gözetilmekte ve değişim göstermektedir (Özbay, 1982: 209-225). Yaşlılık ya da hastalık sebebiyle gelininden bakım almaya başlama bu değişkenlerden biridir. Kayınvalideler bakım almaya başladıklarında ise özledikleri arasında mutfakları, başı çekmektedir. Hatta 6. Çift kayınvalide “*mutfağımı özledim*” diyerek ileri derecede bakım veren gelinine bağımlı olmasına rağmen mutfağı hala paylaşmadığını da göstermektedir. Çocuk sahibi olma da iş paylaşımının nasıl olacağına belirleyicidir ve hamile olan 2. Çift gelin, bebeği dünyaya geldiğinde kayınvalidesinden sağlığı ve şartları el verdiği ölçüde, çocuğuna bakım vermesini beklemektedir.

Ev işinin saygınlığı kirli olana ne kadar yakın olunduğuyla ilgilidir (Davidoff, 2009), tuvalet temizlemek bir saygınlık taşımazken evin düzenlenmesini de içeren toz almak saygınlık içermektedir. Kayınvalideler, evin tüm işlerini, gelinin odasını da temizlemeye kadar üstlenebilmektedirler. 3. Çift gelinin “*kendi odamı bile ellemezdim*” ifadesi, kayınvalidesinin yaptığı temizlikle gelini, evine yabancı kıldığının da bir göstergesidir. Evin temizlenmesinin bir stratejik yanı da gelin-kayınvalide ilişkisinde kimin kötü olduğunu belirleyebilmesidir. Yine 3. Çift kayınvalide temizlik yaptırmadığı gelinini balkona oturtup oradan geçenlere “*napıyım oturuyo*” demektedir. Çünkü evin temizliğinin, evin genç kadını, gelin tarafından sağlanması gerekmektedir (Bertham, 2000: 263-275; Özbay, 1982: 209-225). Diğer yandan burada görülen gelin-kayınvalide ilişkisinin çevredeki insanların önünde ve onların nezdinde itibar kazanma arzusunun olduğu bir mücadeleyi içermesidir (Sirman, 2010: 221-247). Evin tüm temizliğinin gelinler tarafından sağlandığı özellikle 4.ve 6. Çiftte gelinler “*hamarat, titiz*” ifadeleriyle yüceltilmektedir. Hatta 6. Çift gelin evin temizlenmesi ile ilgili “*köleliğe vardırana*

kadar yapıyodum” demektedir. Bunun yanı sıra 6. Çift gelin-kayınvalidesinin evin yöneticisi olduğunu ve yaptığı işleri onun yönlendirmesiyle yaptığını da bildirmektedir. Yani, gelinin tüm ev işlerini üstlenmesi, evde gelinin konumunu güçlendirmemektedir. 4. Çiftte ise kayınvalide oğlunun evlenmesinden bu yana, pek çok ev içi sorumluluğundan el çekmiş görünmektedir ve tezcanlı gelinin ev işlerini yürütmede iyi olması, iş paylaşımı nedeniyle olası çatışmaların önüne geçmektedir. Görüldüğü gibi evin temizliğinin gelin tarafından mı yoksa kayınvalideler tarafından mı yürütüleceği, o gelin-kayınvalide ilişkisinin dinamikleri içinde yapılan temizlikle ne elde edilmek istendiğine bağlıdır.

Aynı evde yaşamamanın gelin-kayınvalide ilişkilerinde etkisinin gücü, gelinlerin *“keşke ayrı evim olsaydı”* cevaplarında görülmektedir. Kayınvalidesiyle ev işlerinin paylaşımı sebebiyle çatışmaya mahal vermeyecek kadarev işlerinin tamamını yürüten 4. Çift gelin, kendi evi olduğunda ev işlerini istediği zaman yürüterek yükünün azalacağını düşünmektedir. Aşağıda görüldüğü üzere kendi evinin kadını olma önemlidir. Yanı sıra 3. Çift gelin ayrı evde olmanın kayınvalideyle iletişimi keseceği anlamını taşımadığını da, düşlediği eylemlerle birlikte aktarmaktadır. Düşlediği eylemlerde dikkat çeken nokta ise gelinin kayınvalidesine hizmet eden konumunun sürdürülmesidir.

“G3: beraber oturmak istemezdim asla istemezdim şöyle kapımı kendim açıyım şöyle çocuklarımla kendim ilgileniyim kayınvalidem yakında otursa ona gidiyim temizliğini yapıyım ne bilim işte yemeğini yapıyım çayımızı içelim bilmem napalım ondan sonra döniyim ben geliyim evime ... kendi evimin kadını oluyum isterdim öyle isterdim hani bir evin içinde iki kadın istemezdim (3. Çift Gelin)”

Aynı evde yaşamaya devam edilecek bu çiftlerde modelin ilişkisel niyetler içinde önerdiği gelecekte iletişimi sürdürme bu çalışmanın katılımcılarının dile getirdikleri bir niyet olarak ortaya çıkmamıştır. Ekonomik sebepler, kültürel değerler, kayınvalidenin yaşlılığı ya da hastalığı sebebiyle gelin ve kayınvalideler birlikte yaşamaya devam edecek görünmektedirler. Amerikan örnekleme üzerinden önerilen

bu modelin gelecekteki iletişim niyeti, aralarında bakım ilişkisi olan Türkiyeli katılımcılar için geçerli görünmemektedir.

Aralarında bakım ilişkisi olan gelin ve kayınvalideler ile çalışıldığında Rittenour ve Soliz'in (2009) modelinde önerdikleri ve bu çalışmada alt tema olarak ele alınan değişkenlerin dışında, modelde yer almayan alt temalar tespit edilmiştir. Bu alt temalar; uyma teması altında değerlendirilen kayınvalidenin perspektifiyle sağlanan bakım ve kayınvalidelerin aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri alt temalarıdır. Bunların yanı sıra eş/oğul teması içinde bakımın garantisi oğul alt temasına rastlanmıştır. Bu alt temaları görüşülen gelin-kayınvalidelerin arasındaki bakım ilişkisi dayatmıştır. Ancak özellikle bakımın garantisi oğul alt teması, içinde bulunulan kültürün normatif ve hiyerarşik yapısının bir sonucudur. Hindistan ve Japonya'da en büyük oğul ve eşin bakımdan sorumlu tutulduğu bilinmektedir (Datta, Poortinga ve Marcoen, 2003: 736-749; Jamuna, 2003; Shibusawa ve Chen, 2003; Soeda ve Araki, 1999: 47-58). Yine İtalya'da da oğul ve eşi bakımdan sorumludur (Guberman, 1999: 85-102). Türkiye'de ise bakım için öncelikle yanında kalınan oğul ve eşi akla gelmektedir. Neden oğulun ve eşinin bakım vermesi gerektiği, gelin ve kayınvalideler tarafından da tartışılmıştır. Gelinler damadın "yabancı" olması, kayınvalidelerinin kızlarının evlenip "gitmiş" olmaları sebebiyle bakımdan oğul ve kendilerini sorumlu tutmuşlardır. Damadın karşı cinsten bir yabancı olması, kayınvalidelerin onların yanında rahat edememesine sebep olarak aktarılmıştır. Diğer yandan elkızları gelinler, karşı cinsleri kayınpederlerinin bakımını da üstlenmişlerdir. Bu durum 3. Çift geline hatırlatıldığı zaman gelin, çok sevdiği kayınpederine kayınvalidesinin iyi bakamayacağını düşündüğünü ve bu sebeple iyi bakımı sağlayarak içini rahat ettirdiğini söylemiştir. Walker, Pratt ve Eddy de (1995) benzer biçimde, ev işlerinin yerine getirilmesi gibi bakım vermenin de sevilen birinin ihtiyaçlarının karşılanmasından dolayı bakım veren kadında anlam bulma ve memnuniyet hissinin oluşmasında etkin olduğunu söylemektedirler. Yanı sıra belirttikleri gibi bakım verme, bakım alan ile veren arasındaki ilişkiyi yeniden canlandırmaktadır. Nitekim 3. Çift gelinin de verdiği bakımla anlam bulduğu ve memnuniyet duyduğu görülmüştür. Kayınvalideler oğulları varken damatları nedeniyle kızlarının yanında kalmayı tercih etmeyeceklerini söylemektedirler. Bilgili

(2000) de katılımcılarından bazılarının yaşlandıklarında kızlarının yanında kalmalarının çevrelerince ayıplanacağını ve damatlarının yanında rahat edemeyeceklerini bildirdiklerini aktarmıştır. Buna paralel olarak, Türkiye’de 18-60 yaş aralığındaki kimselerin yaşlılık dönemlerine ilişkin yaşam tercihleri %37.2 oranında oğulun yanında, %10 oranında ise kızların yanında yaşamak üzerinedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Aşağıda görüldüğü gibi 6. Çift kayınvalidenin ifadelerinde kızların yanında yaşamak, yanında rahat edemeyecekleri damat düşünülerek sadece “damat kapısı” olarak erkek üzerinden tarif edilmektedir.

“K6: Oğlum dururken damadın kapısında ne edecem ki kızım

A: damat dahamı el gibi geliyor geline göre

K6: Diyorlar damattan oğul olur gelinden kız doğruda yinede oğlum varken ben niye gideyim damadın evine damatın evinde niye yatıyım ...oğul başka

A: hıhı yani oğlumun evinde daha rahat ederim diyosun

K6: Tabi tabi(6. Çift Kayınvalide)”

Dünyada ve Türkiye’de de bakım alan yaşlılar ve yaşlıya bakım verenler genellikle kadınlardır (Brewer, 2001: 217-235; Çetinkaya ve Karadakovan, 2012; Kasuya, Polgar-Bailey ve Takeuchi, 2000; Louderback, 2000). Bakım verenlerin genellikle gelin ya da kız evlat olmalarına rağmen, oğul ya da damadın varlığı alınacak ya da verilecek bakımı kadınların iradesi dışında belirlemektedir. Bakım alan 2. çift kayınvalide oğulları ile birlikte gelinlerini evlat oldukları için kendisine bakım vermeye mecbur olduklarını söylerken, geliniyle çatışmalı bir ilişkisi olan ve ihmal ve istismar edilen 1. Çift kayınvalide oğlunun varlığı sebebiyle gelininin bakım verme zorunluluğu olduğunu belirtmektedir. Nitekim Globerman (1996) gelinleri bakım vermeye zorunlu kılan bir sebep olarak kadınların kocalarına karşı duyduğu zorunluluk ya da sorumluluk hissini etkin olduğunu belirtmiştir. Geçmişte kendi kayınvalidelerine baktıklarını söyleyen bu kayınvalideler, kendi bakımlarından da gelinlerini sorumlu tutarak yaşlı bakımı için, kadının bakım emeğinin talep edilmesinin sürmesine neden olmaktadır. Bakımın üstlenilmesinde ya da bakım verme sırasında desteğe ihtiyaç duyduklarında tüm gelin ve kayınvalidelerin akıllarına gelen kimseler, eltiler, görümcüler, gelinlerin kendi kızları gibi ailenin

diğer kadın üyeleridir. Thompson (1991) kadınların bakım vermeleriyle ilgili olarak kendilerini eşleriyle değil, diğer kadınlarla karşılaştırdıklarını tartışmıştır. Bunun yanı sıra bakım vermenin kadınların işi olduğu kabulü sonucunda kadınların eşlerinden düşük beklentilerinin olduğu ve bu durumla bakım vermeye kendilerinin çok, eşlerinin ise az katılmasına sebep olarak erkeklerin lehine bir ayırım yarattıklarını vurgulamıştır. Bu çalışmada da kayınvalide ve gelinlere oğul/eşlerinin destek olup olmadığı sorulduğunda, her ikisi de toplumsal cinsiyet rolleri içinde erkeğe düşen görevlerin eş/oğul tarafından gerçekleştirilmesini bakıma destek olarak algılamaktadırlar. Aşağıda birinci çiftte hem gelin hem de kayınvalidenin ifadelerine yer verilmiştir ve alıntılarda kadın ve erkekler arasındaki kesin, katı iş bölümü ve bunun kabulü görülmektedir.

“A: hı hı yardımcı oluyo mu sadece gelinin mi

K1:oğlan getiryo yiyoz işte oğlan getiryo u pişiryo yiyoz harcı borcu olan göryo aldı paranan (1. Çift Kayınvalide)”

“G1: ee u bize dışarıdan getirse biz onun getirdini yioz işte her şeyi bol bol alveri

A: hımm bu destek senin için

G1: heeee (1. Çift Gelin)”

Eşlerinin bakıma, kendilerine destek oluşunu söyleyen gelinler aldıkları destekler arasında, odun, kömür getirme, sofrayı taşımaya yardım etme, çöp atma gibi ev içi işlerdeki küçük yardımları ve hatta eşlerinin kendi kendilerinin karınlarını doyurmaları dahi bulunmaktadır. Yani, eşlerin toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği kadarını yapmaları destek kabul edilmekte, fazlası beklenmemekte ve talep edilmemektedir. Brewer (2001) ve Guberman’ın (1999) belirttiği gibi, katı cinsiyetçi iş bölümü ve bu iş bölümü sebebiyle erkeğin bakım kapasitesi olmadığı kabulü, bakım alan ile verenin cinsiyetinin farklı ya da aynı olması, bakımda sorumluluğun paylaşılmasında ya da tamamen üstlenilmesinde belirleyicidir. Gönüllü Taşkesen (2012) ve Sever ile Başbüyük’ün (2009) çalışmasında da kadınların toplumsal cinsiyet rollerini kabullendikleri ve verilecek bakımı kadınlardan bekledikleri bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra Sever ve Başbüyük’ün

(2009) çalışmasında erkeklerin sağlayacağı bakımın nitelikli olmayacağı da kadın bakım verenler tarafından tartışılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin böylesine kabulü, haliyle bakım sırasında desteğe ihtiyaç duyulduğunda akla diğer kadınlara başvurmayı getirmektedir. Niye bakım verdikleri konuşulduğunda da yapılan değerlendirmeler diğer kadın aile üyeleri üzerinden yapılmaktadır. Aşağıda görüldüğü gibi tek oğlu olan kayınvalidesi için “*onun hiç kız evladı yok*” diyen 3. Çift gelin, bakım vermeyi sürdürecektir olmasını vurgulamak için ailenin aslında var olmayan diğer kadın üyelerini konuşmaktadır.

“G3: mecburiyetten bi de yok bende merhamet çok var Allah rızası için çok benim eltim de olsaydı görüncem de olsaydı tek çocuk çünkü benim eşim (3. Çift Gelin)”

Bunun yanı sıra 3. Çift gelin bakım sırasında oğlu da varken kızından yardım istemektedir, çünkü bakım alt değiştirmeyi de içermektedir ve karşı cins bunu yapmaya uygun değildir. Kayınvalidesini ihmal ve istismar eden 1.Çift gelin ise en azından yurt dışından geldiğinde eltilsinden bakım yükünü kısa bir sürede olsa üzerinden almasını istemektedir.

Nihayetinde genel kabul, bakım vermenin kadın işi olduğudur. Bu kabul, kız evlatları oğullara göre birincil bakım vermeye daha istekli yapmakta ve kız evlatlar birincil bakım veren olduklarında genellikle ikincil bakım veren, damat veya torun olmaktadır. Yine bu kabul sebebiyle oğullar, gelinlerin bakımı birincil olarak üstlenmesi sonucunda ikincil bakım veren olmaktadırlar (Erdem, 2005: 101-106; Sever ve Başbüyük, 2009: 136-145). Bu çalışmada da oğulların normatif olarak bakım vermekten sorumlu tutulmaları, bakım vermenin kadın işi olarak kabul edilmesi nedeniyle, onları birincil bakım veren yapmamıştır. Gelinler birincil bakım veren, oğullar ise ikincil bakım veren olmuşlardır. Yanı sıra torunlar da özellikle kadın olanları, gelinlere destek olan ikincil bakım verenlerdir. Modelde aile sistemindeki etkenler boyutu altında torunlar, sadece büyükanne/babanın onlarla kurduğu ilişkiyle birlikte gelin-kayınvalide ilişkisine etki etmektedirler. Ancak gelin-kayınvalide ilişkisine bakım ilişkisi eşlik ettiğinde torunlar bu sefer ikincil bakım verenler olarak ilişkiye etki etmektedirler.

Bakım vermenin kadının işi olduğu kabulü ve oğul sebebiyle bakım vermek durumunda kalan gelinleri bakım vermeye mecbur kılan bir diğer etken, bakacak başka kimsenin olmaması gibi başka alternatiflerin olmamasıdır. Bakım veren kadınların başka alternatiflerin olmadığına dair inançları, Paoletti (1999) ve Bilgili (2000) tarafından da İtalyan ve Türk katılımcılarda bulgulanmıştır. Aşağıdaki alıntılarda gelinlerin yapacak başka bir şeyin olmaması, eşin varlığı sebebiyle mecbur kaldıklarını dile getirdikleri görülmektedir.

“G5: alışkınlık oldum zaten şöyle düşünüyom ya sonuçta bu bakıma muhtaç o da zaten bakıma muhtaç yapılacak bişiy yok hayat bi şekilde devam ediyom (5. Çift Gelin)”

“A: bu istediğin için mi yoksa zorunda kaldığın için mi

G1: mecbur mecbur

A: mecbur anladım mesela bakmaya kendini neden mecbur hissediyordun kimse yok dedin eşinde önemli mi bu konuda kocamın annesi diye mi

G1: tabi kocamın annesi mecbur una bakasan bu dünyada geçiciyiz gızım öbür aleme hazırlık u bu dünyada mükafatını öbür alemde alcen ben urayı düşünerekden (1. Çift Gelin)”

Oğul sebebiyle kayınvalidelerine bakmak durumunda kalmalarını gelinler bir de eşlerini sevmeleriyle açıklamaktadırlar. Eşlerine duydukları bağlılık/sadakat de bakımı sürdürmelerine bir sebeptir. Modelde Rittenour ve Soliz (2009) eş/oğulun gelin ya da kayınvalide yönelik algılanan bağlılığın üzerinde durmuşlardır ancak bakım ilişkisi varsa gelinin eş/oğula duyduğu bağlılıkta gelin-kayınvalide bakım ilişkisine etki etmektedir. Gelinlerin bağlılık duyguları ve normatif olarak dayatılanlar onları bakıma zorunlu kılarken gelinler de neden bakım verdiklerini bir şekilde açıklamak durumundadırlar. Çatışma yaşadığı kayınvalidesine bakım veren 3. Çift gelinin *“rabbim bunu bana yakıştırmış”* ifadesi bu açıklamalardan biridir. Bu açıklama gelini içinde bulunduğu konumla çatışmaktan korumaktadır; çünkü bakım veren olmak, ilahi bir güç tarafından kendisine biçilmiş bir konum olarak ele alınmıştır ve böyle bir durumda içinde bulunulan konuma karşı çıkmak mümkün değildir. Aşağıdaki alıntıda ise 6. Çift kayınvalide ilahi bir güçle gelininin bakım

veren konumunu açıklamaktadır. Kayınvalidenin bu açıklaması kayınvalideye, gelinini bakım vermeye kendilerinin zorlamadıklarını dile getirme imkânı vermektedir. Diğer yandan “öyle yetiştirilmiş” ifadesi yine “biz zorlamıyoruz” ifadesiyle birlikte katı iş bölümünü dayatan toplumsal cinsiyet rollerinin aslında farkında olunmayan gizil bir güç olduğunu da göstermektedir.

“A: teyze sence neden hani bu gelinin sana bakıyo

K6: Allahtan öyle söylenmiş öyle yetiştirilmiş oda bakıyo biz zorlamıyoruz etmiyoruz kendiliğinden öyle (6. Çift Kayınvalide)”

İlişkileri çatışmalı ya da çatışmasız olsa da kayınvalidelerine bakım vermek zorunda kalan gelinleri bakımı sürdürmeye ikna eden ve onları koruyan diğer etkenler bakım verme yüceliği, bakım veren saygısı, bakım vermede anlam bulma ve bakım vermede deneyimden kazanımdır. Verdiği bakım sebebiyle güçlendiğini düşünen 4. Çift gelin ve bakım vermesiyle hayatının daha anlamlı olduğunu söyleyen, komşuları, çocukları, doktorlar tarafından nitelikli bir bakım verdiği için yüceltilen 3. Çift gelin hissettikleri bakım yüküyle bu şekilde başa çıkabilmektedirler. Özellikle 3. Çift gelinin çatışmalı ilişkisine rağmen bakım vermesi takdir görmektedir. Aslında toplum kadına yüklediği bakım veren konumunun taşıdığı zorlukların farkındalığıyla beraber onları toplum içinde kutsamakta, yüceltmekte dolayısıyla bakımın sağlanmasını da sürekli kılmayı garantilemektedir. Sadece kayınvalidesini ihmal ve istismar eden 1. Çift gelin ve çocuk sahibi olduğunda 6. Çift gelin bir başkasının, bu bir başkası yine kadındır, kayınvalidesinin bakımını üstlenmesini beklemektedirler. Diğer gelinler kayınvalidelerinin bakımlarını başkalarının üstlenmesini istemediklerini bildirmişlerdir.

Aynı evde yaşamanın kendisi de bakım verme niyeti üzerinde etkindir. Aslında gelinin niyetinin dışında aynı evde yaşamanın getirdiği bir sorumluluktur. Bu sebeple 4. Çift kayınvalide, gelinini kızından önemli gördüğünü ifade etmiştir. Yine aşağıda görüldüğü gibi 4. Çift gelin de kayınvalidesiyle paralel olarak aynı evde yaşadıkları için, aynı mahallede yaşayan kızını değil kendisini bakımdan sorumlu tutmaktadır.

“G4:yani kimse yok kızı var ama kızı da gelip gidiyor ama evin içindeki gibi olmaz

A:Anladım, yani kızı var kızı İstanbuldamı yaşıyordu

G4:Aynı mahallede yaşıyor (4. Çift Gelin)”

Kendisine bakım veren geliniyle aynı evi paylaşan 5. Çift kayınvalide de aynı evde yaşamadığı gelinini “*gelme gelmez*” diyerek bakımından sorumlu tutmamaktadır. Aynı evde yaşayan gelinler, birincil bakım veren olmak durumunda kalmaktadırlar.

“K5: heee kızım da gitmedi oğlum da gitmedi Allah va e gelinle de bişey demiyo gocaları gibi onla da bakıyo gelme gelmez büyük gelin bir akşam bi gün bi gece burdadır (5. Çift Kayınvalide)”

Kadınların üstlenmek durumunda kaldıkları akraba ilişkilerini düzenleme rolü, gelin ve kayınvalideler arasında çatışma yarattığı gibi kendisinin bir parçası olarak kayınvalideye bakım verilmesini de getirmektedir. Böylelikle gelin, kocasının akraba ilişkilerini de düzenlemiş olmaktadır (Globerman, 1996: 37-45). Bu durum evlilikle kurulan diğer ilişkiler teması altında 6. Çift gelin tarafından dile getirilmiştir. Gelin, kadının özverisinin ilişkilerin sürmesini sağladığını ifade etmiştir. Aşağıda 1. Çift gelinin ifadelerinde kadının düzen kurucu, ilişkileri koruyan rolü özellikle “*herkesin sakalına göre darak versin*” tabirinde görülmektedir.

“G1: heeee bak şu torun vaya benim şurda oturan deyoki annene deyo bu apartımanda deyo sen olmasan bu apartmanın işi bitmiştir deyo bu apartmanı ayakta tutan varsa herşesini organize eden varsa sensin deyo ben işte bi evden gitvedim mi o geldim mi bin bir şikayet olur u undan şikayet ede u unu gızz noldu bakam da ben bi gün gittim evden herkesin sakalına göre darak versin

A: düzen kurucu sensin evin düzenini

G1: evet (1. Çift Gelin)”

Bakım ilişkisiyle beraber gelin ve kayınvalidenin aile içindeki konumları değişmiştir ve yeni edinilen bakım alan, bakım veren konumlarının kayınvalide ve

gelin için sonuçları da olmuştur. Yaşlanmanın da etkisiyle birlikte, özellikle ev içinde değişen konumların gelin-kayınvalide ilişkisine yansımaları 1. Çift gelinin “*undan bana geçti otorite*” ifadesinde görülmektedir. Kayınvalideler çoğunlukla geçmişte yapabildikleri ve artık yapamadıkları üzerinden kendilerini 5. Kayınvalidenin dile getirdiği gibi “*işe yaramaz*” olarak değerlendirmektedirler. Bu durumdan sıkıldıklarını ve hatta ölmek istediklerini bildirmişlerdir. İçinde buldukları konum, aldıkları bakımı kaybetme endişesi duymalarına sebep olmaktadır. Özellikle tam bağımlı olan kayınvalidelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri, aldıkları bakıma bağlıdır. Kayınvalidelerle görüşmeler sırasında da bu durumun yansımaları görülmüştür. 3. Çift kayınvalidenin “*yaşlıylan fakirin derisi kalın olur*” ifadesi, 1. Çift kayınvalidenin geliniyle ilişkisini “*unu boşve gali*” ifadesiyle konuşmak istemediğini belirtmesi bu durumun görüntüleridirler. Geçmişte çatışmalı ilişkileri olan 3. Çifttebakımla birlikte değişen konumların ilişkilerine yansımaları aşağıda görülmektedir. Diğer yandan burada kayınvalidenin bakıma olan gereksinimi de etkindir.

“G3: sen bakmıcaksın işte bak hani evimde de oturuyosun bunları söylerdi ederdi anne yapma böyle ...durumu da kötüleşmeye başladı işte sen işte bitanesin de bilmem nesin de (3. Çift Gelin)”

Bu çalışmadaki bir diğer bulgu da gelinlerin kayınvalideleri için daha fazla uymama davranışları bildirmeleridir. Nitekim gelinlerin kayınvalidelerine göre ilişkilerinde daha fazla çatışma algıladıkları (Fischer, 1983: 187-192; Marotz-Baden ve Cowan, 1987) ve kayınvalidelerine yönelik çelişik duygularının olduğu bilinmektedir. (Fischer, 1983: 187-192; Turner, Young ve Black, 2006). Sandel (2004) ise yaşlı kayınvalidelerin gelinleriyle ilişkilerinde daha az şikâyet bildirdiklerini bulgulamıştır. Gelin ve kayınvalideler, ilişkilerine bakım dâhil olduğunda da bu eğilimlerini sürdürebilirler. Ancak bakım alan kayınvalidelerin daha az uymama davranışları bildirmelerine, hatta bazı kayınvalidelerin herhangi bir uymama davranışı dahi bildirmemelerine bakımı kaybetme endişesinin eşlik ettiği görülmüştür. Tabii olarak, bakımı kaybetme endişesinin bu etkisinin yoğunluğuna dair bu çalışma içinde cevap vermek mümkün değildir. Gelinin geçmişlerine dair çatışma bildirdiği 3. Çiftte önceden aktarılan alıntılarda görüldüğü üzere tam bağımlı

kayınvalidenin bakım alan konumunda, eski konumuna dair herhangi bir şeyi bulamadığı değişen her şey vurgusuyla anlaşılmaktadır. Bu konum, gelinine istediklerini diyebilmesi ve gelininden istediklerini talep edebilmesi hakkını kendisinden almıştır.

Yanı sıra araştırma sürecinde görülen, kayınvalideler ile yapılan görüşmelerin tamamının gelinlerle yapılan görüşmelerden kısa sürmüş olmasıdır. Yaşlıların bakımı kaybetme endişeleri sebebiyle eksik bilgi vermeleri, gizlemeleri, daha az aktarımda bulunmaları, yaşlı ihmal ve istismarının tespitinin de önüne geçmektedir (Quinn ve Tomita, 1997). Tabii, görüşmelerin kısa sürmesine etki edecek başka değişkenler de mevcuttur. Eğitim durumu kendilerini ifade becerilerine etki ederek görüşmelerin seyrini değiştirebilecek durumda olsa da gelin ve kayınvalideler arasında eğitim durumlarına dair ciddi farklılıklar yoktur. Sadece 6. Çift gelin üniversite mezunudur, diğer gelinlerin tamamı ilköğretim mezunu iken kayınvalidelerden biri ilköğretim mezunu, biri okuryazar diğerleri ise okuryazar değildir. Yaşlanmanın doğurduğu işitme güçlüklerinin olması soruların anlaşılmasında zorluk yaratmışsa da görüşmeler yürütülebilmiştir.

Kayınvalidelerin bakım almanın yanı sıra yaşlanmanın getirdiği fiziksel, psikososyal değişimlerle de baş etmeye çalıştıkları görülmektedir. Fiziksel değişimler sebebiyle geçmişte yapılanların mevcut fiziki koşulları sebebi ile artık yapılamaz oluşu, geçmişi anarak ya da ağlayarak baş edilmeye çalışılan bir durumdur. Tüm kayınvalideler mevcut şartları ile geçmişi kıyasladıklarında, sonuçtan memnuniyetsizdirler. İleri yaşta olmaları sebebiyle pek çok yakınlarını ve akranlarını kaybetmişlerdir ve bu durum yalnızlık hissetmelerine neden olmaktadır. Kendilerinin tercih etmedikleri sosyal alanlarındaki bu daralma, akranlarından sosyal destek alma ihtimallerini, özellikle yaşlılıkları ya da yatalak olmaları sebebiyle evden dışarı çıkamayan yaşlılar için ortadan kaldırmaktadır. Bu durum yaşlıları ihmal ve istismar için riskli bir konumda tutmaktadır. Çünkü evlerinde kendilerinden sonraki iki kuşak vardır ve araştırma sırasında da gözlemlendiği üzere kuşaklar arasında yaşlıyla etkileşim sınırlıdır.

Potansiyel olarak en karmaşık, çatışma içeren bir ilişki olduğu ifade edilen (Fisher, 1983; Sandel, 2004) gelin-kayınvalide ilişkisine bakım ilişkisinin dâhil olması ilişkinin pek çok dinamiğini harekete geçirmektedir. Gelinlerin gelin olmalarının yanı sıra artık bakım veren konumunda olmaları, bakım vermenin getirdiği sorumluluklar nedeniyle fiziksel, psikolojik, sosyal değişimleri içermektedir. Bu değişimler kayınvalidenin bağımlılık durumuyla ve algılanan bakım yüküyle ilişkilidir. Gelinler bakım sürecinde yorgunluk, sinirlilik, huzursuzluk, üzüntü, yetersizlik hissi ve bakım sebebiyle sosyal yaşantılarında kısıtlılık bildirmişlerdir. Sosyal yaşantılarındaki kısıtlılıklar içinde sosyal ilişkilerinde daralma, mevcut işlerini bırakma, çalışmama, evden hiç çıkamama, kendileri için zaman ayıramama gibi durumlar yer almaktadır. Evden çıkamamanın yarattığı kilo alımı, tam bağımlı kayınvalidelerin taşınması sebebiyle bel fıtığı gelinlerin bildirdikleri fiziksel sonuçlardır. Bunların yanı sıra temizliğin sağlanmasında kompulsif davranışların olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte gelinlerin başvurdukları baş etme stratejileri dua etme, çatışmanın olduğu ortamdan kaçınma, ağlama hatta kendi odalarında duvara vurma gibi duygularını dışa vurmaya yönelik pasif stratejilerdir. Bakım sırasında karşılaşılan problemi, stres kaynağını çözmeye yönelik tek aktif başa çıkma stratejisi ise, ihmal ve istismar edilen yaşlının bakım parası talebinin olmasıdır. 1. çift kayınvalide, “*Hökümet bana bişe der mi*” ifadesiyle yaşlıya verilen bakımda devletin ve sosyal politikaların etkinliğine atıfta bulunan tek katılımcıdır.

Dikkat çelen bir nokta da, gelinlerin bakım yükü bildirmeleri ile bakım için ayırdıklarını söyledikleri süre arasında bir ilişki olmasıdır. Yatalak oldukları için kendilerine tam bağımlı olan kayınvalidelerine bakım veren 5. Ve 3. Çift gelinler arasında bu duruma ilişkin fark görünmektedir. Her ikisinin de kayınvalidelerine verdikleri bakım benzer eylem ve sorumlulukları içermekte ancak bakım için ayırdıklarını bildirdikleri süreler arasında ciddi fark bulunmaktadır. Yoğun bakım yükü bildiren 3. Çift gelin 19-24 saatini bakım için ayırdığını söylemiştir. Engelli oğluna da verdiği bakım sebebiyle bakım vermeye alışkın olduğunu, dolayısıyla bakım yükü hissetmediğini belirten 5. Çift gelin ise bakım için ayırdığı sürenin 1-6 saat olduğunu ifade etmiştir. Aslında burada önemli olan hangi eylemlerin bakım verme içinde sayılıp sayılmadıkları ile ilişkilidir. Sadece kayınvalidenin öz bakımına

dair eylemler bakım verme olarak değerlendiriliyorsa bakım için ayrılan süre kısa algılanmaktadır. Ancak yemek pişirme, temizliğin sağlanması gibi, yaşlı için yürütülen tüm ev işleri bakım içinde ele alınıyorsa, bakım için ayrılan süre haliyle fazla olacaktır. Bakımın gelinlerce nasıl kavrandığının önemli olduğunun görüldüğü bir gelin de 4. Çift gelindir. Kayınvalidesi 64 yaşında ve tam bağımsızdır. Dolayısıyla gelin-kayınvalidesinin bakıma ihtiyacının olmadığını da söylemiştir. Ancak temizlik, yemek pişirme, evin düzenlenmesi gibi evin tüm işleri gelin tarafından karşılanmaktadır. Bunların yanı sıra gelin-kayınvalidesinin sağlık kontrollerini takip etmekte ve ona bu süreçte refakat etmektedir. Nitekim bakım vermefiziksel, maddi ve duygusal destek vermeyi, sağlık bakımını sağlama ve alınan sosyal hizmetleri koordine etme, rutin sağlık bakımını ve kişisel bakım sağlama, ulaşımda yardımda bulunma, alışveriş, küçük ev işlerini yapma, para yönetimi, ekonomik yardım ve aynı evi paylaşma gibi sorumlulukları içermektedir(Toseland, Smith ve McCallion, 2001).Gelinin tüm bu eylemleri gerçekleştiriyor olmasına rağmen kendisini kayınvalidesine bakım veriyor olarak değerlendirmemesi hali hazırda tüm bu işleri evlendiğinden bu yana yürütüyor olmasıyla ilişkilidir. Bir diğer sebep de literatürde bakım verme içinde tanımlanan eylemlerin kadının toplumsal cinsiyet rolleri gereği sürdürmekle ve yerine getirmekle yükümlü olduğu eylemler olarak kabul edilmesidir.

Özetleyecek olursak, bu çalışmada görüşülen 6. Gelin-kayınvalide çiftinden sadece birinde yaşlı ihmal ve istismarı tespit edilmiştir. Keskinoglu ve arkadaşları(2004) araştırmalarında, tespit ettikleri ihmal ve istismar sıklığının düşük olmasını ekonomik koşulların kötü olmasına rağmen geleneksel aile yapısının koruyucu olduğu fikriyle açıklamışlardır. Bu çalışmada da ekonomik durumları iyi olmayan çiftlerde yaşlı ihmal ve istismarı bulgulanmamıştır. Ancak sadece geleneksel aile yapısı ile ilişkilendirerek açıklamak yetersiz kalmaktadır. İlişkisel bir durum olan bakım vermenin ilişki zemininde çalışılması ile bu çalışmada daha ayrıntılı açıklamalara ulaşılabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Çalışmada özellikle literatürde ekonomik istismar olarak ele alınan eylemlerin hem bakım alan hem de bakım veren tarafından istismar olarak yaşanmayabileceği görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye’de istismarın ne olduğu, var olan tanımların ötesinde katılımcılardan doğru tümevarımsal bir biçimde çalışılmalıdır.
- Yaşlı ihmal ve istismarı, yaşlının bakımı kaybetme endişesi duyması sebebiyle saklanabilecektir. Çünkü bu çalışmada bakım alan kayınvalidelerin gelinleri dışında başka bakım verenleri ya da destek isteyebilecekleri başka kanalları bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bakım veren gelinler, geçmiş yaşantıları sebebiyle verdikleri bakımın kayınvalidelerinde nasıl etkide bulunduğu duyarsız kalabilmektedirler. Özellikle niyet içermeyen ihmal davranışlarının varlığı bu sebeple oldukça yüksektir. Gelin ve kayınvalidelerin bakımı aynı şekilde değerlendirmemeleri de yaşlı ihmal ve istismarının tespiti konuşulurken birbirleriyle çelişen ifadelerin görülmesine sebep olmuş olabilir. Dolayısıyla yaşlı ihmal ve istismarının hem klinikte hem de araştırmalarda tespiti için, bakım veren ve bakım alanla birlikte bakım ilişkisine şahit olan aile içinden ya da aile dışından kimselere de başvurulmalıdır ve tüm görüşmeler birlikte değerlendirilmelidir. Bu yöntemi özellikle gerekli kılan Türkiye’deki geçmiş araştırmalarda yaşlıların SMMT sonucu aldıkları puanlar ya da sahip oldukları engeller sebebiyle örneklemden dışlanmış olmalarıdır. Oysa risk grubunda olan bu yaşlıların araştırmalara dâhil edilmesi yaşlı ihmal ve istismarına dair daha nitelikli bilgilere erişilmesini sağlayacaktır.
- Her ilişki gibi karmaşık ve müzakereye hep açık olan gelin-kayınvalide ilişkisinin varlığına yine karmaşık ve pek çok dinamiği içinde barındıran bakım ilişkisinin eklenmesi her zaman yaşlı ihmal ve istismarı ile sonuçlanmamaktadır. Bu sebeple yaşlıyı ihmal ve istismardan koruyan ya da risk altında bırakan etkenlere hem daha bütüncül bir noktadan bakmak hem de bu etkenleri ilişkisel bir çerçevede değerlendirmek önemlidir.

- Sadece bir kayınvalide hariç ileri yaşta olan kayınvalidelerin bakımla beraber konuştukları, yaşlanma ile birlikte gelen değişimlerdir. Evlerinde kendilerinden sonraki iki kuşak ile birlikte yaşayan yaşlı kayınvalideler akran, eş, dost kayıplarından bahsetmiş ve yalnız olduklarını bildirmişlerdir. Evdeki iki genç kuşakla aralarındaki etkileşim sınırlı görünmektedir. Etkileşimin sınırlılığı, yaşlıyı psikolojik ihmalle baş başa bırakmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların akranları ile bir araya gelebileceği hem de sağlık hizmeti alabileceği gündüz bakım evleri yaşlıya hem sosyal destek sağlanmasına aracı olacaktır hem de düzenli sağlık kontrolleri ile beraberyaşlıyı ihmal ve istismardan koruyacaktır.
- Bakım veren gelinlerin ise bakım yüklerini azaltacak ne sosyal destek ağıları ne de kurumsal destekleri vardır. Talep ettikleri destekler genellikle diğer kadın aile üyelerinden kayınvalidelerine refakat etmelerine dair isteklerdir. Sadece biri dışında gelin ve kayınvalideler tarafından kurumsal ya da sosyal politikalara dair bir destek talebi dile getirilmemiştir. Dile getiren kimse ise ekonomik istismar bildiren 1. Çift yaşlıdır ve gelinine bakım parası verilmesini ve böylece kendi gelirini kendisinin harcayabilmesini istemektedir. Gelinler bakım vermeleri nedeniyle sosyal yaşantılarında ciddi kısıtlılıklar bildirmişlerdir. Bir gelin bakım vermezse çalışabileceğini, bir gelin bakım verdiği için mevcut işini bıraktığını bildirmiştir. Evden 5 yıldır çıkamadığını dile getiren gelin ve diğerleri bakım sebebiyle fiziksel rahatsızlıkları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu rahatsızlıklara obsesif kompulsif davranışlar ve yetersizlik hisleri de eşlik etmektedir. Kadınlara kaybettirdiklerine rağmen kadının işi olarak görülen bakım verme, sürdürülmektedir. Kadınları bu kayıplardan koruyan, destek olan sosyal politikalar ise Türkiye’de mevcut değildir. Bakım veren kimsenin aldığı bakım parası, bakım veren kimsenin emeğinin gözetilmesinden ziyade hane içinde kişi başı gelir durumlarının gözetilmesiyle yaşlının bakımının aile içinde yürütülmesini garanti altına almak için verilen ekonomik bir destektir. Oysa bakım alanla birlikte bakım verenin de sağlığını koruyabilecek evde bakım hizmetlerinin gerekliliği açıktır. Ancak evde bakım hizmetlerine ulaşabilenler özel bakım sigortası olan ve ya bu hizmetleri karşılama gücüne

sahip kimselerdir. Bu çalışmanın katılımcılarında da görüldüğü gibi Türkiye’de pek çok yaşlı ve bakım vereni bu hizmetleri alabilecek ne özel bakım sigortasına ne de ekonomik güce sahiptirler. Dünya Sağlık Örgütü, bakım gereksiniminin “normal yaşam riski” olarak değerlendirilmesinin ve bakım hizmetlerinin daha geniş bir kitleye ulaşmasının sosyal güvenlik yoluyla güvence altına alınmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır (Oğlak, 2007).

- Doğuşta beklenen yaşam süresindeki artışla birlikte Türkiye’deki yaşlı nüfus artışının oldukça hızlı olması ve yaşlı nüfusun içinde kadın oranının yaş arttıkça artması, gelecekte bakım gereksinimi duyan yoksul yaşlı kadınların var olacağına dikkat çekmektedir. Geleceğin yaşlı kadınları ise mevcut durumda özellikle orta yaşlarında aile üyelerinin bakım sorumluluğunu almak zorunda kalmakta ve çalışmamaktadırlar. Bunların sonucunda, kendi sosyal güvenceleri olamamaktadır. Dolayısıyla gelecekte bakım hizmetlerine ulaşılabilmesi için bakım sigortasının koruyucu bir sağlık hizmeti olarak sağlanması son derece önemli ve gereklidir.
- Gelin-Kayınvalide İlişkisi Bağlamsal Modeli’nde Rittenour ve Soliz (2009) önerdikleri boyutların sonucunda ilişki bir niyet olarak bakım vermeyi ele almışlardır. Hali hazırda aralarında bakım ilişkisi olan gelin ve kayınvalidelerle model çalışıldığında, modelde yer almayan etkenler bu çalışmada alt temalar olarak yer almıştır. Bakım ilişkisi içinde uyuma teması altında kayınvalidenin aile üyeleriyle uyumlu bakım talepleri ve kayınvalideni perspektifiyle sağlanan bakım alt temaları bu araştırmada rastlanan temalardır. Bunun yanı sıra bakımı ilişki bir niyet olmaktan çıkararak bakımın garantisi oğul alt teması da tespit edilmiştir. Gelin-kayınvalideleri ve dolayısıyla ilişkilerini de belirleyen kültürleri içinde, ataerki normların var olması bakım ilişkisinin varlığında oğul/eşi başat etkenlerden biri yapmaktadır. Amerikan katılımcılarla birlikte önerilen bu modelin, Türkiye dışında farklı kültürlerle ve yine Amerika’da bakım ilişkisinin olduğu gelin-kayınvalide çiftlerinde çalışılması, modelin zenginleştirilmesine ve diğer yandan bakım verme niyetinin ne kadar ilişki ne kadar kültürel olduğunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

- Türkiye’de ise, modelin ilişkisel bir niyet olarak yer verdiği bakım verme, genel olarak ilişkisel niyetin hattakadının iradesi dışında karşılaşılan ve yerine getirilen bir sorumluluktur. Kadınları bakım vermeye niyetten ziyade zorunda bırakan, içinde buldukları ve farkında olunmayacak kadar içselleştirdikleri kültürlerinin ataerkil normlarıdır. Bakım vermenin bir kadın işi olarak toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı katı iş bölümleri içinde sürdürüldüğü görülmüştür. Bununla birlikte gelini kayınvalidesi için birincil bakımı veren yapan bir diğer güçlü etken, erkeği merkezine koyan toplum yapısıdır. Kendi ilişkisel niyetleri dışında verilen bakım, haliyle bakım alan kimseyi de yaşlı ihmal ve istismarı için riskli konumda tutacaktır. Tüm gelin ve kayınvalidelerin hem fikir oldukları ve sürdürmelerine, destek taleplerine kadar etki eden bakım vermenin kadın işi olduğu kabulleri Calasanti’nin toplumsal cinsiyet körlüğü (gender blindness) kavramı ile açıklanmaktadır (Brewer, 2001: 217-235). Kadınları bakım vermeleriyle birlikte yaşadıkları fiziksel, psikolojik durumları ve sosyal yaşantılarındaki zorluk ve olumsuz sonuçlarından korumak için aslında öncelikli olarak toplumsal cinsiyet farkındalığının olduğu sosyal politikaların üretilmesi ve uygulanması gerekmektedir.
- Toplumsal cinsiyet farkındalığının yaratılması belki de bu kadar içselleştirilmesinin ve sürekli kılınmasının bir sonucu olarak uzun dönemlere yayılacak bir çözümdür. Ancak hali hazırda bakım verenlerin yaşadıkları sorunlar için acil çözümlere ihtiyaç vardır. Bunun için toplumsal cinsiyet körlüğünün sürmesine neden olmayacak destek hizmetleri sağlanmalıdır. Bu hizmetler, bakım verenlerin dinlendirilmesini sağlayacak, bakıma bir süre ara vermeyi mümkün kılan geçici bakım hizmetlerinin ve bakım verene hakları ve bakım verme konusunda eğitim verebilecek, bilgilendirme yapabilecek, danışmanlık sağlayabilecek destek kurumlarının olmasını sağlamaktır (Oğlak, 2007). Bakım verenin koşullarının iyileştirilmesi bakımın niteliğini belirleyeceğinden bakım alan yaşlıyı da ihmal ve istismardan koruyacaktır.

KAYNAKÇA

- ACHENBAUM, W. A., BENGSTON, V. L. : 1994 “Re-engaging the Disengagement Theory of Aging: On the History and Assessment of Theory Development in Gerontology”, **The Gerontologist**, 34/6, 756-763.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI : 2010 **Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013**, Karar No: 2010/44, <http://www.eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/yayinlar/bakim-hizmetleri/bakim-hizmetleri-stratejisi-ve-eylem-plani-2011-%E2%80%93-2011-05-15>
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI : 2014 **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07, İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti.
- AKDEMİR, N., GÖRGÜLÜ, Ü., ÇINAR, F. İ. : 2008 “Yaşlı İstismarı ve İhmalı”, **Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, 68-75.
- AKSOYDAN, E. : 2009 “Are Developing Countries Ready for Aging Populations? An Examination on the Socio-demographic, Economic and Health Status of Elderly in Turkey”, **Turkish Journal of Geriatrics**, 12/2, 102-109.
- AKTAŞ, A. SERTEL BERK, H. Ö. : 2012 “Verilen Sosyal Destek Ölçeği’nin Psikometrik Özellikleri”, **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, 32/2, 71-84.
- ALPTEKER, H. : 2008 “65 Yaş Üstü Bireylere Evde Bakım Verenlerin Yaşadığı Güçlüklerin Belirlenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- AMBERT, A. M. : 1988 “Relationships with Former In-Laws after Divorce: A Research Note”,**Journal of Marriage and Family**, 50/3, 679-686.
- ARPACI, F. : 2009 “Yaşlıya Bakan Kadınların Bakım Yüklerinin İncelenmesi”,**Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 1, 61-72.
- ARTAN, T. : 1996 “Aile İçi Fiziksel Yaşlı İstismarı”,**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- ARTAN, T. : 2013a “Türkiye’de Yaşlı İstismarına Genel Bir Bakış”,**Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2009/1-2, 38-62.
- ARTAN, T. : 2013b “Huzurevinde Kalmakta Olan Yaşlılarda Aile İçi İstismar”,**Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, 24/2, 109-122.
- ATCHLEY, R. C. : 1989 “A Continuity Theory of Normal Aging”,**The Gerontological Society of America**, 29(2), 183-190.
- BERTRAM, C. : 2000 “Restructuring the house, restructuring the self: renegotiating the meaning of place in the turkish short story”**Deconstructing Images of “The Turkish Women”** New York: St. Martin’s Press, pp.263-275).
- BİLGİLİ, N. : 2000 “Yaşlı Bireye Bakım Veren Ailelerin Yaşadıkları

- Sorunların Belirlenmesi”,**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- BİLGİN, N. : 2006 **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar** (2. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BLIESZNER, R.,
ALLEY, J. M. : 1990 “Family Caregiving for the Elderly: An Overview of Resources”, **Family Relations**, 39/1, 97-102.
- BONNESEN, J. L.,
HUMMERT, M. L. :
2002 “Painful Self-Disclousures of Older Adults in Relation to Aging Streotypes and Perceived Motivations”,**Journal of Language and Social Psychology**, 21/3, 275-301.
- BORA, A. : 2014 **Kadınların Sınıfı** (6. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları
- BREWER, L. : 2001 “Gender Socialization and the Cultural Construction of Elder Caregivers”,**Journal of Aging Studies**, 15, 217–235.
- BRYANT, C. M.,
CONGER, R. D.,
MEEHAN, J. M. : 2001 “The Influence of İn-Laws on Change in Marital Success”,**Journal of Marriage and Family**, 63, 614–626.
- COLANER, C. W.,
NELSON, L. R. : 2014 “Communicatively Managing Religious Identity Difference in Parent-Child Relationships: The Role of Accommodative and Nonaccommodative Communication”,**Journal of Family Communication**, 14/4, 310-327.
- CUMMING, E., DEAN, “Disengagement-A Tentative Theory of Aging”,

- L. R., NEWELL, D. S., **Sociometry**, 23/1, 23-35.
MCCAFFREY, I. : 1990
- ÇETİNKAYA,
F.,KARADAKOVAN,
A. : 2012 “Demanslı Hastaya Bakım Verenlerin Bakım Yükünün İncelenmesi”,**Turkish Journal of Geriatrics**, 15/2, 171-178.
- DATTA, P.,
POORTİNGA, Y. H.,
MARCOEN, A. : 2003 “Parent Care by Indian and Belgian Caregivers in their Roles of Daughter/Daughter-in-Law”,**Journal of Cross-Cultural Psychology**, 34/6, 736-749.
- DAVİDOFF, L. : 2009 **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet** (2. Baskı). Çev. Zerrin Ataşer ve Selda Somuncuoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DONG, X., SİMON, M.,
EVANS, D. : 2013 “Elder Self-Neglect is Associated with Increased Risk for Elder Abuse Health and Aging Project in a Community-Dwelling Population: Findings from the Chicago”,**Journal of Aging and Health**, 25/1, 80–96.
- EİSİKOVİTS, Z.,
KOREN, C., BAND-
WİNTERSTEİN, T. :
2013 “The Social Construction of Social Problems: the Case of Elder Abuse and Neglect”,**International Psychogeriatrics**, 25/8, 1291–1298.
- ERDEM, M. : 2005 “Yaşlıya Bakım Verme”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 8/3, 101-106.
- ERLİNGSSON, C. L.,
SAVEMAN, B. I., “Perceptions of Elder Abuse in Sweden: Voices of Older Persons”, **Brief Treatment and Crisis Intervention**, 5

- BERG, A. C. : 2005 /2, 213-227.
- FADİLOĞLU, Ç.,
ŞENUZUN AYKAR, F. : 2012
“Yaşlıda İstismar ve İhmale Yaklaşım”, **Ege Tıp Dergisi**, 51, 69-77.
- FAÍSON, K. J., FARÍA,
S. H., FRANK, D. : 1999
“Caregivers of Chronically in Elderly: Perceived Burden”,**Journal of Community Health Nursing**, 16 /4, 243-253.
- FÍSCHER, L. R. : 1983
“Mothers and Mothers-in-Law”,**Journal of Marriage and Family**, 45/1, 187-192.
- FOLSTEİN, M. F.,
FOLSTEİN, S. E.,
MCHUGH, P. R. : 1975
“Mini-Mental State: A Practical Method for Grading the Cognitive State of Patients for the Clinician”, **Journal of Psychiatric Research**, 12/3, 189-198.
- GAERTNER, S. L.,
DOVİDİO, J. F.,
ANASTASİO, P. A.,
BACHMAN, B. A.,
RUST, M. C. : 1993
“The Common Ingroup Identity Model: Recategorization and the Reduction of Intergroup Bias”,**European Review of Social Psychology**, 4/1, 1-26.
- GENÇ, Y., BARIŞ, İ. : 2015
“Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Çağdaş Yaklaşım: Kurumsal Bakım Yerine Evde Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi”,**Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3/10, 36-57.
- GLESNE, C. : 2014
Nitel Araştırmaya Giriş (4. Baskı)Çev. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu, Ankara: Anı Yayıncılık, Orijinal

çalışma basım tarihi 2011.

- GLOBERMAN, J. :
1996 “Motivations to Care: Daughters- and Sons-in-Law Caring for Relatives with Alzheimer's Disease”, **Family Relations**, 45/1, 37-45.
- GOERGEN, T.,
BEAULIEU, M. : 2013 “Critical Concepts in Elder Abuse Research”, **International Psychogeriatrics**, 25/8, 1217–1228.
- GOODRICH, C. S. :
1997 “Results of a National Survey of State Protective Services Programs: Assessing Risk and Defining Victim Outcomes”, **Journal of Elder Abuse & Neglect**, 9/1, 69-86.
- GÖNÜLLÜ
TAŞKESEN, C. : 2012 “Türkiye’de Yaşlılık ve Evde Yaşlı Bakımı: Resmi Karar ve Uygulamaların Yerinde Tespiti (Isparta İli Araştırması)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GUBERMAN, N. : 1999 “Daughters-in-Law as Caregivers: How and Why Do They Come to Care?”, **Journal of Women & Aging**, 11/1, 85-102.
- GÜNGEN, C., ERTAN,
T., EKER, E., YAŞAR,
R., ENGİN, F. : 2002 “Standardize Mini Mental Testin Türk Toplumunda Hafif Demans Tanısında Geçerlik ve Güvenilirliği”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13/4, 273-281.
- HUNG, C. H. : 2005 “Women’s Postpartum Stress, Social Support, and Health Status”, **Western Journal of Nursing Research**, 27/2,

- 148-159.
- HUNG, C. H., CHUNG, H. H. : 2001 “The Effects of Postpartum Stress and Social Support on Postpartum Women’s Health Status”, **Journal of Advanced Nursing**, 36, 676-684.
- HUNT, C.K. : 2003 “Concepts in Caregiver Research”, **Journal of Nursing Scholarship**, 35/1, 27–32.
- JAMUNA, D. : 2003 “Issues of Elder Care and Elder Abuse in the Indian Context”, **Journal of Aging & Social Policy**, 15/2-3, 125-142.
- JOFFE, H., YARDLEY, L. : 2004 “Content and Thematic Analysis”, **Research Methods for Clinical and Health Psychology**, Ed. By., David F. Marks and Lucy Yardley, London: Sage Publications, pp. 56-69.
- JOHANNASEN, M., LOGIUDICE, D. : 2013 “Elder Abuse: A Systematic Review of Risk Factors in Community-Dwelling Elders”, **Age and Aging**, 0, 1-7.
- JORGENSON, J. : 1994 “Situating Address and the Social Construction of “In-Law” Relationships”, **Southern Communication Journal**, 59/3, 196-204.
- KALINKARA, V. : 2014 **Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi** (2. Baskı), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KANDEL, J., ADAMEC, C. : 2009 **The Encyclopedia of Elder Care**, New York: An imprint of Infobase Publishing.

- KANDİYOTİ, D. : 1988 “Bargaining with Patriarchy”, **Gender and Society**, 2/3, 274-290.
- KARAHAN, A.,
GÜVEN, S. : 2002 “Yaşlılıkta Evde Bakım”, **Türk Geriatri Dergisi**, 5/4, 155–159.
- KASUYA, R. T.,
POLGAR-BAİLEY, P.,
TAKEUCHİ, R.: 2000 “Caregiver Burden and Burnout: A Guide for Primary Care Physicians”, **Postgraduate Medicine**, 108/7, 119-123.
- KESKİNOĞLU, P.,
GİRAY, H.,
PIÇAKÇIEFE, M.,
BİLGİÇ, N., UÇKU, R. :
2004 “Yaşlıda Fiziksel, Finansal Örselenme ve İhmal Edilme”, **Türk Geriatri Dergisi**, 7/2, 57–61.
- KISSAL, A. : 2008 “İzmir’de Bir Sağlık Ocağı Bölgesindeki Yaşlıların İstismar ve İhmal ile Karşılaşma Durumları ve Etkili Olan Etmenlerin İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- KISSAL, A., BEŞER, A. : 2009 “Yaşlı İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, 8/4, 357-364.
- KOYUNCU YAŞAR, E. : 2009 “Yaşlıya Bakım Veren Aile Bireylerinin Bakım Yükü ve Etkileyen Faktörler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- KUZEYLİ YILDIRIM, Y. : 2005 “Yaşlı İstismarı ve Önlenmesi”, **Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 21/1, 167–174.

- KÜÇÜKDEVECİ, A.
A., YAVUZER, G.,
TENNANT, A.,
SÜLDÜR, N., SONEL,
B., ARASİL, T. : 2000 “Adaptation of the Modified Barthel Index for Use in Physical Medicine and Rehabilitation in Turkey”, **Scandinavian Journal of Rehabilitation Medicine**, 32/2, 87-92.
- LADİTKA, J. N.,
LADİTKA, S. B. : 2001 “Adult Children Helping Older Parents: Variations in Likelihood and Hours by Gender, Race, and Family Role”, **Research on Aging**, 23/4, 429- 456.
- LİDELL, E. : 2002 “Family Support—A burden to Patient and Caregiver”, **European Journal of Cardiovascular Nursing**, 1, 149–152.
- LOPATA, H. Z. : 1999 “İn-Laws and the Concept of Family”, **Marriage & Family Review**, 28/3-4, 161-172.
- LOUDERBACK, P. :
2000 “What’s Happening Elder Care: A Positive Approach to Caregiving”, **Journal of the American Academy of Nurse Practitioners**, 12/3, 97- 99.
- MARAL, I., ASLAN, S.,
İLHAN, M. N.,
YILDIRIM, A.,
CANDANSAYAR, S.,
BUMİN, M. A. : 2001 “Depresyon Yaygınlığı ve Risk Etkenleri: Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 12/4, 251-259.
- MAROTZ-BADEN, R.,
COWAN, D. : 1987 “Mothers-in-Law and Daughters-in-Law: The Effects of Proximity on Conflict and Stress”, **Family Relations**,

36/4, 385-390.

- MAYNARD, M.,
AFSHAR, H.,
FRANKS, M., WRAY,
S. : 2008 **Women in Later Life: Exploring Race and Ethnicity**,
New York: Open University Press.
- MERRİL, D. M. : 1993 “Daughters-in-Law as Caregivers to the Elderly: Defining
the In-Law Relationship”,**Research on Aging**, 15/1, 70-
91.
- MOLLOY, D.
W.,STANDİS, T. I. M. :
1997 “Mental Status and Neuropsychological Assessment A
Guide to the Standardized Mini-Mental State
Examination”,**International Psychogeriatrics**, 9/1, 87-
94.
- O'BRIEN, J.: 2000 “Caring for Caregivers”, **American Family Physician**,
62, 2584-2585.
- OĞLAK, S. : 2007 “Uzun Süreli Evde Bakım Hizmetleri ve Bakım
Sigortası”,**Turkish Journal Geriatrics**, 10/2, 100-108.
- OLSON, D. H. : 2000 “Circumplex Model of Marital and Family
Systems”,**Journal of Family Therapy**, 22, 144-167.
- ONUR, B. : 2008 **Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm** (8.
Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- ÖZBAY, F. : 1982 “Ev Kadınları”,**Ekonomik Yaklaşım**, 3/1, 209-225.
- ÖZBAY, F. : 2009 “Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler”
Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet (2. Baskı)

- İstanbul: İletişim Yayınları, s. 13-49.
- ÖZBAY, F. : 2010 “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme”
1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (4. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 115-141.
- ÖZGEN, Ö.,
BABEKOĞLU, Y. : 2001 “Yaşlı, Aile ve Toplum: Değişen Roller”,**Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 1/1, 44-50.
- PANS, A. E. M. J. : 1998 “The Mother İn-Law Taboo”,**Ethnology**, 37, 72-98.
- PAOLETTI, I. : 1999 “A Half Life: Women Caregivers of Older Disabled Relatives”,**Journal of Women & Aging**, 11/1, 53-67.
- PRENTICE, C. : 2009 “Relational Dialectics Among İn-Laws”,**Journal of Family Communication**, 9/2, 67-89.
- QUINN, M. J.,
TOMİTA, S. K. : 1997 **Elder Abuse and Neglect: Causes, Diagnosis and Intervention Strategies** (2nd ed.), New York: Springer Publishing Company.
- RİTTENOUR, C. : 2012 “Daughter-İN-Law Standards for Mother-in-Law Communication: Associations With Daughter-İN-Law Perceptions of Relational Satisfaction and Shared Family Identity”,**Journal of Family Communication**, 12/2, 93-110.

- RİTTENOUR, C.,
SOLİZ, J. : 2009 “Communicative and Relational Dimensions of Shared Family Identity and Relational Intentions in Mother-İn-Law/Daughter-İn-Law Relationships: Developing a Conceptual Model for Mother-İn-Law/Daughter-İn-Law Research”, **Western Journal of Communication**, 73/1, 67-90.
- SANDEL, T. L. : 2004 “Narrated Relationships: Mothers-İn-Law and Daughters-İn-Law Justifying Conflicts in Taiwan's Chhanchng”, **Research on Language and Social Interaction**, 37/3, 365-398.
- SAVAŞIR, I. : 1999 “Yaşlılık” **Sağlık Psikolojisi** Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, s. 201-221.
- SAYAN, A., DURAT, G. : 2004 “Yaşlı İstismarı ve İhmali: Önleyici Girişimler”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 7/3, 97-106.
- SCHROOTS, J. J. F. : 1996 “Theoretical Developments in the Psychology of Aging”, **The Gerontologist**, 36/6, 742-748.
- SEVER, Ö.,
BAŞIBÜYÜK, G. Ö. : 2009 “Yaşlı Dul Kadınlık”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 2, 136-145.
- SHİBUSAWA, T.,
CHEN, S. : 2003 “Determinants of Depressive Symptoms Among Japanese Elders Receiving Care from Spouses, Daughters and Daughters-İn-Law”, **Clinical Gerontologist**, 26/1-2, 31-42.

- SİRMAN, N. : 2010 “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”,**1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar** (4. Baskı),İstanbul: İletişim Yayınları, s. 221-247.
- SOEDA, A., ARAKİ, C. : 1999 “Elder Abuse by Daughters-in-Law in Japan”,**Journal of Elder Abuse & Neglect**, 11/1, 47-58.
- SOLİZ, J., GİLES, H. : 2014 “Relational and Identity Processes in Communication: A Contextual and Meta-Analytical Review of Communication Accommodation Theory” **Forthcoming in Communication Yearbook 38**, Ed. By., Elisia L. Cohen, pp.1-62.
- SOLİZ, J., HARWOOD, J. : 2006 “Shared Family Identity, Age Salience, and Intergroup Contact: Investigation of the Grandparent–Grandchild Relationship”, **Communication Monographs**, 73/1, 87-107.
- SOORYANARAYANA, R., CHOO, W., HAİRİ, N. N. : 2013 “A Review on the Prevalence and Measurement of Elder Abuse in the Community”,**Trauma, Violence & Abuse**, 14/4, 316-325.
- STRASSER, S. M., FULMER, T. : 2007 “The Clinical Presentation of Elder Neglect: What We Know and What We Can Do?”, **Journal of the American Psychiatric Nurses Association**, 12, 340-349.

- TAYLOR, R. J.,
CHATTERS, L. M.,
MAYS, V. M. : 1988 “Parents, Children, Siblings, In-Laws, and Non-Kin as Sources of Emergency Assistance to Black Americans”, **Family Relations**, 37/3, 298-304.
- THOMPSON, L. : 1991 “Family work: Women's Sense of Fairness”, **Journal of Family Issues**, 12, 181-196.
- TORNSTAM, L. : 1997 “Gerotranscendence: The Contemplative Dimension of Aging”, **Journal of Aging Studies**, 11/2, 143-154.
- TOSELAND, R.W.,
SMITH, G.,
MCCALLION, P. : 2001 “Family Caregivers of The Frail Elderly” **Handbook of Social Work Practice with Vulnerable and Resilient Populations** (2nd ed.), New York: Columbia University Press, s. 548-582.
- TURNER, M. J.,
YOUNG, C. R.,
BLACK, K. I. : 2006 “Daughters-in-Law and Mothers-in-Law Seeking Their Place Within the Family: A Qualitative Study of Differing Viewpoints”, **Family Relations**, 55, 588-600.
- UYSAL, A. : 2002 “Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmali”, **Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, 5/2, 43-49.
- TÜRK DİL KURUMU : <http://tdk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 21.03.2015
2015
- TÜRKİYE İSTATİSTİK Nüfus İstatistikleri,
KURUMU: 2014 <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>,
12.05.2015

- VERA-SANSO, P. : 1999 “Dominant Daughters-in-Law and Submissive Mothers-in-Law? Cooperation and Conflict in South India”, **The Journal of the Royal Anthropological Institute**, 5/4, 577-593.
- WALKER, A. J., PRATT, C. C., EDDY, L. : 1995 “Informal Caregiving to Aging Family Members: A Critical Review”, **Family Relations**, 44/4, 402-411.
- WALLIN, P. : 1954 “Sex Differences in Attitudes to "In-Laws" a Test of a Theory”, **American Journal of Sociology**, 59/5, 466-469.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION : 2008 **A Global Response to Elder Abuse and Neglect: Building Primary Health Care Capacity to Deal with the Problem Worldwide: Main Report**, NLM classification: WT 30, France: WHO Press.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION : 2011 **Global Health and Aging**, <https://www.nia.nih.gov/research/publication/global-health-and-aging/preface>, 10.05.2015
- WORLD HEALTH ORGANIZATION : 2013 <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs334/en/>, Erişim Tarihi: 10.05.2015
- YAKALI-CAMOGLU, D. : 2007 “Turkish Family Narratives: The Relationships between Mothers- and Daughters-in-Law”, **Journal of Family History**, 32/2, 161-178.
- YAN, E., SO-KUM TANG, C., YEUNG, D. : 2002 “No Safe Haven A Review on Elder Abuse in Chinese Families”, **Trauma, Violence, & Abuse**, 3/3, 167-180.

YILDIRIM, A.

ŞİMŞEK, H. : 2006

Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6.

Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK 1

T.C. İstanbul Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Araş. Gör. Aslı Aydemir tarafından Doç. Dr. H. Özlem Sertel Berk danışmanlığında yürütülen “Yaşlı İhmal ve İstismarında Bakım Veren Gelinler” başlıklı tez çalışmasına davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı kayınvalidesine bakım veren gelinleri, ihmal ve istismara götüren sebeplere ulaşmaktır. Araştırmada ilk olarak kayınvalidenin günlük yaşam aktivitelerini yerine getirme durumunu değerlendirmek için Barthel İndeksi ve kayınvalidenin kognitif durumunu değerlendirmek için Standardize Mini Mental Testi uygulanacaktır ardından çeşitli soruları içeren derinlemesine görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşmenin ses kaydı alınacak olup bu görüşme ve testlerin uygulanması için sizden tahminen 1 saat ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda 19 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakmaha hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninizle bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya aydemir.asli@hotmail.com e-posta adresi ve 0212 4555700-15786 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkinolmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-

Soyadı:.....

İmzası: İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; kabul ediyorum kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyniz)

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

Araştırmacının

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

Şahidin:

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

EK 2

Demografik Bilgi Formu (Gelinler İçin)

1. **Adınız Soyadınız:**
2. **Telefon numaranız:**
3. **Yaşadığınız Yer:**
4. **Yaşınız:**
5. **Eğitim durumunuz:**
 - 1.Okur-yazar değil
 - 2.Okur-yazar
 - 3.İlköğretim
 - 4.Lise
 - 5.Üniversite
6. **Mesleğiniz:**
7. **Sosyal güvenceniz:** 1.SGK 2.Yok 3.Diğer:
8. **Şu andaki çalışma durumunuz?**
 - 1.Tam zamanlı çalışıyorum
 - 2.Yarı zamanlı çalışıyorum
 - 3.Çalışmıyorum
 - 4.Bakım sebebi ile çalışmıyorum
9. **Medeni durumunuz:**
10. **Ne zamandır evlisiniz?:**
11. **Kimlerle yaşıyorsunuz?:**
12. **Kayınvalideniz ile aynı evde mi yaşıyorsunuz?**
 - 1.Evet
 - 2.Hayır
13. **Evet ise; neden?**
14. **Çocuğunuz var mı, kaç çocuğunuz var?:**
15. **Kaç yıldır kayınvalidenize siz bakıyorsunuz?**
 - a.0-6 ay
 - b.6-12 ay
 - c.1 yıldan fazla
 - d.5 yıldan fazla
16. **Sizden başka bakan biri var mı?**

Cevabınız evet ise: Kişi sayısı:.....Yakınlık dereceleri:.....
17. **Bakım vermeye başlamadan önce psikiyatrik/psikolojik başvurunuz oldu mu?**
 - 1.Evet
 - 2.Hayır
 - Evitse nereye?:.....
18. **Bakım vermeye başladıktan sonra psikiyatrik/psikolojik destek için başvurunuz oldu mu?**
 - 1.Hayır
 - 2.Evet, hastane tarafından yönlendirilerek başvurdum
 3. Evet, kendi kendime başvurdum
19. **Nasıl bir destek aldınız?**
 - 1.İlaç
 - 2.Terapi
 - 3.Diğer:.....
20. **Şu anda psikiyatrik ilaç kullanıyor musunuz?**
 - 1.Evet
 - 2.Hayır

21. Tıbbi bir rahatsızlığınız var mı?

1.Evet 2.Hayır

22. Evetse nelerdir?:

23. Bakım verdiğiniz kayınvalidenizin öz bakım durumu:

1. Bağımlı 2. Kısmen Bağımlı 3. Bağımsız

24. Bakım verdiğiniz kayınvalidenizin sağlık giderlerini karşılamada herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?

1.Evet 2.Hayır Evetse neler?:.....

25. Devlet tarafından bakım verdiğiniz için herhangi bir maaş alıyor musunuz?

1.Evet 2.Hayır

26. Günde ortalama kaç saat bakım vermekttesiniz?

a.1-6 saat b.7-12 saat c.13-18 saat d.19-24 saat

27. Bakım verdiğiniz kayınvalidenizin yaşadığı hastalık ve tedavi sürecinden sağlığınız etkilendi mi?

1.Evet 2.Hayır

28. Evetse nasıl?:.....

Demografik Bilgi Formu (Kayınvalideler İçin)

1. Adınız Soyadınız:
2. Telefon numaranız:
3. Yaşadığınız Yer:
5. Yaşınız:
6. Eğitim durumunuz:
1.Okur-yazar değil 2.Okur-yazar 3.İlköğretim 4.Lise
5.Üniversite
7. Mesleğiniz:
8. Sosyal güvenceniz: 1.SGK 2.Yok 3.Diğer:
9. Medeni durumunuz:
10. Çocuklarınızın sayısı:
11. Gelininizden başka bakım veren var mı?:
12. Bakım vereniniz değişti mi?
1.Evet 2.Hayır Evetse neden?:.....
13. Bakım almaya başladıktan sonra psikiyatrik/psikolojik destek için başvurunuz oldu mu?
1.Hayır 2.Evet, hastane tarafından yönlendirilerek başvurdum 3. Evet, kendi kendime başvurdum
14. Evetse nereye?:.....
15. Nasıl bir destek aldınız?
1.İlaç 2.Terapi 3.Diğer:.....
16. Şu anda psikiyatrik ilaç kullanıyor musunuz?
1.Evet 2.Hayır
17. Başka tıbbi bir rahatsızlığınız var mı?
1.Evet 2.Hayır
18. Evetse nelerdir?:
19. Sürekli kullanılan ilaç/ devam edilen tedavi var mı?.....
.....
20. Geçirdiğiniz önemli bir hastalık tedaviniz var mı?.... .
.....

EK 3

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Gelinler İçin)

(Bakım)

Günleriniz nasıl geçiyor?

Evin dışındaki sorumluluklarınız nelerdir?

Bakım vermeye başladıktan sonra hayatınız da ne değişti? Aile, ev, iş ortamında üstlendiğiniz rollerinizde nasıl bir değişim oldu?

Bakım dışında neler yapıyorsunuz? Kendiniz için bir şeyler yapabiliyor musunuz?

Bakım sürecinde bakım için neler yapıyorsunuz? Kayınvalideniz nelere ihtiyaç duyuyor?

Bakım sürecinde kayınvalidenize zaman zaman bağırdığınız ya da istemediğiniz şeyler yaptığınız oldu mu?

Bakım sürecinde başkalarından destek talep ediyor musunuz? Ne gibi destekler talep ediyorsunuz?

Bu talepleriniz karşılanıyor mu? Kim, nasıl destek oluyor?

Neden siz bakıyorsunuz? En çok siz mi bakıyorsunuz?

Tüm bu yaşadıklarınızla birlikte kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

(İlişki)

Kayınvalidenizle aranınız nasıl? Bakım vermeden önce nasıldı, değişti mi?

İlişkinizin nasıl olmasını isterdiniz?

Evde alkol, uyuşturucu kullanan ya da davranış problemleri olan öfkesini kontrol etmekte zorlanan biri var mı? Kayınvalidenizle ilişkinizi nasıl etkiliyor?

Sizece kayınvalideniz sizin ona bakmanızdan memnun mu?

Sizece sizden neler bekliyor? Beklentilerini karşılayabiliyor musunuz?

Karşılama çalışırken zorlanıyor musunuz? Nasıl zorluklar?

Bu zorluklarla nasıl baş ediyorsunuz?

Sizece ihtiyacı olduğundan daha fazla yardım istiyor mu?

Kayınvalidenizin kendisinin yapabileceğini düşündüğünüz şeyler var mı?

Kayınvalideniz için yapabileceklerinizin en iyisini yaptığınızı düşünüyor musunuz?

Kayınvalidenizin bakımını başkası üstlensin ister miydiniz?

Aslında nasıl bir hayatınız olsun isterdiniz? Şöyle olsaydı daha iyi olurdu dediğiniz bir şey var mı?

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları (Kayınvalideler İçin)

(Beklenti, Bakımın Niteliği, İhmal ve İstismar)

Normal bir gününüz nasıl geçiyor?

Bakım için nelere ihtiyaç duyuyorsunuz, beklentileriniz nelerdir? Karşılıyor mu?

Bakım almaya başladıktan sonra hayatınızda ne değişti? Aile içinde ya da sosyal çevrenizdeki rolünüzde bir değişim oldu mu?

Bakım sırasında fiziksel olarak canınızı yakan, sizi korkutan bir şeyler oluyor mu?

(Olmuşsa; Nasıl oldu, ne zaman oldu?)

Gelininizle aranızda hastalığınızdan dolayı yapmak istemediğiniz konuşmalar oluyor mu?

Gelininiz tarafından tehdit ediliyor musunuz? Bakım sırasında kötü sözlere maruz kalıyor musunuz?

Gelirinizi (varsa) kendiniz için harcayabiliyor musunuz? Kim, nereye harcıyor?

Bilmediğiniz herhangi bir belge imzaladınız mı?

İlaçlarınızı kendiniz alabiliyor musunuz? Zamanında alabiliyor musunuz?

İstemediğiniz halde uzun süre yalnız kaldığınız oluyor mu?

Çocuklarınızla, ailenizle ne sıklıkla sohbet ediyorsunuz? Birlikte bir şeyler yapıyor musunuz?

Hiç duyulmamazlıktan, görülmemezlikten gelindiğinizi düşünüyor musunuz?

(İlişki)

Sizce neden (bu) gelininiz size bakıyor?

Peki, sizce gelininiz size bakmayı istiyor mu? Size baktığı için ne düşünüyor, nasıl hissediyordur?

Gelininizle aranız nasıl? Bakım almanın öncesinde ve sonrasında bir değişim oldu mu?

Gelininizle aranızın nasıl olmasını isterdiniz?

Evde alkol, uyuşturucu kullanan ya da davranış problemleri olan öfkesini kontrol etmekte zorlanan biri var mı? Gelininizle ilişkinizi nasıl etkiliyor?

Gelininizden sizin için ne yapmasını bekliyorsunuz?

Gelininiz dışında başkasından yardım talep ediyor musunuz?

Şöyle olsaydı daha iyi olurdu dediğiniz bir şey var mı?

EK 4

Barthel İndeksi

1. Beslenme (10):

10 puan: Tam bağımsız, yemek yemek için gerekli aletleri kullanabilir.
5 puan: Bir miktar yardıma ihtiyaç duyar.

0 puan: Yapamaz

2. Tekerlekli sandalyeden yatağa ve tersi transferler değerlendirilir (15):

15 puan: Tam bağımsız.

10 puan: Geçiş sırasında minimal yardım alır veya yapacağı işlerin sırası hatırlatılır.

5 puan: Tek başına yatakta oturma pozisyonuna geçebilir ama geçiş için yardım gereklidir.

0 puan: Tamamen yatağa bağımlı.

3. Kendine bakım (5)

5 puan: Elini yüzünü yıkayabilir, dişlerini fırçalayabilir, tıraş olabilir, makyaj yapabilir.

0 puan: Kişisel bakımda yardıma ihtiyaç duyar.

4. Tuvalet Kullanımı (10):

10 puan: Bağımsız, klozete oturup kalkabilir, tuvalet kağıdını kendi kullanabilir.

5 puan: Yardıma ihtiyaç duyar, ancak bazı hareketleri kendi yapabilir.

0 puan: Bağımlı.

5. Yıkama (5):

5 puan: Bağımsızdır.

0 puan: Yardıma ihtiyacı vardır.

6. Düzgün yüzeyde yürüme (15):

15 puan: Hasta yardımsız olarak 45 metre yürüebilir. Breys, baston, koltuk değneği, yürüteç kullanabilir. Breys kullanıyorsa kilitleyip açabilmeli, oturup kalkabilmeli, mekanik destekleri yardımsız kullanabilmelidir.

10 puan: Hasta yukardakileri yapmak için yardıma veya gözetime ihtiyaç duyar. Fakat 45 metreyi yardımla yürüebilir.

6A. Tekerlekli sandalyeyi kullanabilme (uygunsa değerlendirilir) (5):

5 Puan: Hasta yürüyemez ama tekerlekli sandalyeyi kullanabilir. Hasta köşeleri dönebilir. Yatağa, tuvalete yanaşabilir. Tekerlekli sandalyeyi en az 45 metre kullanabilmelidir. Eğer hasta yürüme bölümünden puan alırsa, ayrıca bu bölümden puan verilmez.

0 puan: Tekerlekli sandalyede oturabilir ancak kullanamaz

7. Merdiven inip çıkma (10):

10 puan: Yardımsız ve gözetilmeksizin merdivenlerden inip çıkabilir, gerekirse trabzanlara tutunabilir, baston ya da koltuk değneği kullanabilir.

5 puan: Yardıma ve ya gözetime ihtiyaç duyar.

0 puan: Yapamaz

8. Giyinip soyunma (10):

10 puan: Hasta giyinip soyunabilir. Ayakkabı bağlarını çözebilir, bağlayabilir. Korse veya breys takıp çıkarma bu maddeye dâhil değildir.

5 puan: Yardıma gereksinim duyar. İşin en az yarısını kendisi yapabilmelidir.

0 puan: Tam bağımlıdır.

9. Bağırsak bakımı (10):

10 puan: Suppozituar kullanabilir ve ya gerekirse lavman yapılabilir.

5 puan: Yardıma gereksinim duyar.

0 puan: Kontrol edemez.

10. Mesane Bakımı (10):

10 puan: hasta gece ve gündüz mesanesini kontrol edebilmelidir. Sonda bakımını bağımsız bir şekilde kendi yapabilmelidir.

5 puan: Bazen tuvalete yetişemez ya da sürgüyü bekleyemez, altına kaçıırır.

0 puan: Kontrol edemez.

EK 5

Standardize Mini Mental Test

Ad Soyad:
Eğitim (yıl):
El:
T. Puan:

Tarih:
Meslek:

Yaş:
Aktif

YÖNELİM (Toplam puan 10)

- Hangi yıl içindeyiz
- Hangi mevsimdeyiz
- Hangi aydayız
- Bu gün ayın kaç
- Hangi gündeysiz
- Hangi ülkede yaşıyoruz
- Şu an hangi şehirde bulunmaktasınız
- Şu an bulunduğunuz semt neresidir
- Şu an bulunduğunuz bina neresidir
- Şu an bu binada kaçınca kattasınız

KAYIT HAFIZASI (Toplam puan 3)

Size birazdan söyleyeceğim üç ismi dikkatlice dinleyip ben bitirdikten sonra tekrarlayın

(Masa, Bayrak, Elbise) (20 sn süre tanınır) Her doğru isim 1 puan

DİKKAT ve HESAP YAPMA (Toplam puan 5)

100'den geriye doğru 7 çıkartarak gidin. Dur deyinceye kadar devam edin.

Her doğru işlem 1 puan. (100, 93, 86, 79, 72, 65)

HATIRLAMA (Toplam puan 3)

Yukarıda tekrar ettiğiniz kelimeleri hatırlıyor musunuz? Hatırladıklarınızı söyleyin.

(Masa, Bayrak, Elbise)

LİSAN (Toplam puan 9)

a) Bu gördüğünüz nesnelere isimleri nedir? (saat, kalem) 2 puan (20 sn tut)

b) Şimdi size söyleyeceğim cümleyi dikkatle dinleyin ve ben bitirdikten sonra tekrar edin. "Eğer ve fakat istemiyorum" (10 sn tut) 1 puan

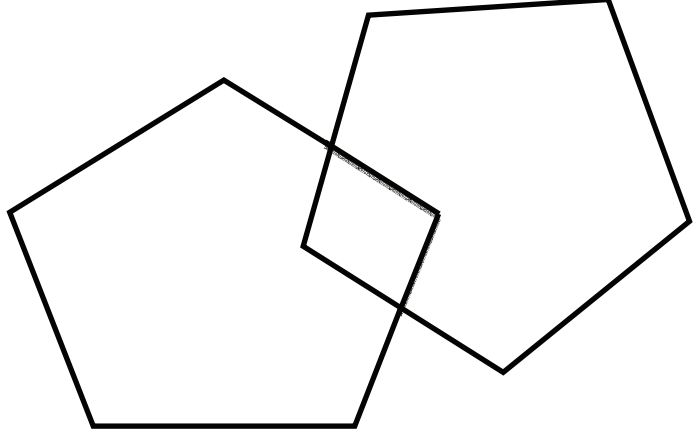
c) Şimdi sizden bir şey yapmanızı isteyeceğim, beni dikkatle dinleyin ve söylediğimi yapın. "Masada duran kağıdı sağ/sol elinizle alın, iki elinizle ikiye katlayın ve yere bırakın lütfen" (Toplam puan 3, süre 30 sn, her bir doğru işlem 1 puan)

d) Şimdi size bir cümle vereceğim. Okuyun ve yazıda söylenen şeyi yapın.

"GÖZLERİNİZİ KAPATIN" (arka sayfada) (1 puan)

e) Şimdi vereceğim kağıda aklınıza gelen anlamlı bir cümleyi yazın (1 puan)

f) Size göstereceğim şeklin aynısını çizin. (arka sayfada) (1 puan) ()

Eğitimsizler İçin Standardize Mini Mental Test

Ad Soyad:
Eğitim (yıl):
El:
T. Puan:

Tarih:
Meslek:

Yaş:
Aktif

YÖNELİM (Toplam puan 10)

- Hangi yıl içindeyiz ()
Hangi mevsimdeyiz ()
Hangi aydayız ()
Hangi gündeysiniz ()
Şu an sabah mı, öğlen mi, akşam mı ()
Hangi ülkede yaşıyoruz ()
Şu an hangi şehirde bulunmaktasınız ()
Şu an bulunduğunuz semt neresidir ()
Şu an bulunduğunuz bina neresidir ()
Şu an bu binada kaçınıcı kattasınız ()

KAYIT HAFIZASI (Toplam puan 3)

Size birazdan söyleyeceğim üç ismi dikkatlice dinleyip ben bitirdikten sonra tekrarlayın

(Masa, Bayrak, Elbise) (20 sn süre tanınır) Her doğru isim 1 puan
()

DİKKAT ve HESAP YAPMA (Toplam puan 5)

Haftanın günlerini geriye doğru sayar mısınız? (Örneğin, pazardan önce cumartesi gelir, ondan önce ne gelir?)

Her doğru işlem 1 puan.
()

HATIRLAMA (Toplam puan 3)

Yukarıda tekrar ettiğiniz kelimeleri hatırlıyor musunuz? Hatırladıklarınızı söyleyin.

(Masa, Bayrak, Elbise) ()

LİSAN (Toplam puan 9)

a) Bu gördüğümüz nesnelerin isimleri nedir? (saat, kalem) 2 puan (20 sn tut)
()

b) Şimdi size söyleyeceğim cümleyi dikkatle dinleyin ve ben bitirdikten sonra tekrar edin. "Eğer ve fakat istemiyorum" (10 sn tut) 1 puan
()

c) Şimdi sizden bir şey yapmanızı isteyeceğim, beni dikkatle dinleyin ve söylediğimi yapın. "Masada duran kağıdı sağ/sol elinizle alın, iki elinizle ikiye katlayın ve yere bırakın lütfen" (Toplam puan 3, süre 30 sn, her bir doğru işlem 1 puan)
()

d) Şimdi yüzüme bakın ve yaptığımı aynısını yapın. (Doğru işlem için 1 puan verilir)
()

(Gözlerinizi kapatın)

()

e) Şimdi evinizle ilgili bir şey söyleyin. (30 sn. süre tanınır, anlamlı bir cümle için 1 puan verilir)
()

f) Size göstereceğim şeklin aynısını çizin. (1 dk. Süre tanınır, kenar sayısı tam şekil için 1 puan verilir) ()

